

Eidsivating lagmannsrett – Dom.

Treholt-dommen. Spionasje.

42 år gammel byråsjef i Utenriksdepartementet ble 20. januar 1984 pågrepet på Fornebu flyplass. Han var på vei til et møte med en sovjetisk etterretningsoffiser i Wien og hadde med en rekke graderte dokumenter. Dømt til 20 års fengsel for forbrytelser mot bl.a. straffeloven § 90, § 91 og § 94.

Avsagt: 20.06.1985 i sak LE-1985-21

Saksgang: Eidsivating lagmannsrett LE-1985-21. Se også Rt-1985-1311, Rt-1986-494 med henvisninger, Rt-1988-824, Rt-1991-1038 og Rt-1992-698.

Parter: Den offentlige påtalemyndighet (statsadvokat Lasse Qvigstad, statsadvokat Tor-Aksel Busch) mot A (advokat Ulf Underland, H.r. advokat Andreas Arntzen, advokat Jon Lyng).

Dommere: Førstelagmann Astri Rynning. Lagdommer Håkon Wiker. Lagdommer Tore Schei. Meddommere: Ingeniør Jan Bingen, Sørum. Salgssjef Anders Henrik Aspelin, Oslo. Husstellærer Anna Karin Lindstad, Bærum. Husmor Bjørg Brandt, Oslo.

Tiltalt for:

- I. Strl. § 90, tredje ledd, jfr. første ledd, annet straffealternativ.
- II. Strl. § 90 første ledd, annet straffealternativ
- III. Strl. § 90, tredje ledd, jfr. første ledd, annet straffealternativ, jfr § 49
- IV. Strl. § 91, første ledd, jfr. § 90.
- V. Strl. § 94, annet ledd nr. 2 og 4, jfr. første ledd.
- VI. Lov om forsvarshemmeligheter av 8. august (Skal vel være 18. august, Lovdatas anm.) 1914 nr. 3, § 4.
- VII. Militær strl. § 69, første ledd, annet straffalternativ jf. annet ledd

A, f.t. i varetekstarett i Drammen krets fengsel, er født *.*1942 på X. Før han ble pågrepet, bodde han i —gt. 61, Oslo, og han var da byråsjef i Utenriksdepartementet.

Tiltalte er nr. 2 i en søskenflokk søskenflokk på 4. I 1949 flyttet familien til Y hvor faren en tid var rektor ved — Landbruksskole. Senere flyttet familien tilbake til X. Her tok tiltalte folkeskoleeksamen i 1956 og realskoleeksamen i 1958.

Hans far, B, var allerede i 1950-årene et fremstående medlem av Arbeiderpartiet. Han hadde blant annet vært statssekretær i Landbruksdepartementet da han i 1958 ble innvalgt på Stortinget som representant for Oppland. Samme høst begynte tiltalte på Oslo Katedralskole. Under skolegangen bodde han sammen med faren på hybel. I 1961 tok tiltalte examen artium på engelsk-

Side 2

linjen. Deretter avtjente han militærtjenesten som han avsluttet ved Brigaden i Nord-Norge i 1962.

I de etterfølgende år var tiltalte lærer ved Z skole i Oslo. Samtidig begynte han å studere og tok grunnfageksamen i statsvitenskap i 1964, støttefageksamen i sosialøkonomi i 1965 og støttefageksamen i politisk historie i 1966.

I 1964 meldte tiltalte seg inn i Det norske Arbeiderparti. Året etter ble han organisasjonssekretær i partiets studentlag og i 1966 ble han studentlagets formann.

Ved årsskiftet 1965 – 1966 begynte tiltalte i en vikarstilling som journalist i Arbeiderbladet der han fra 1967 særlig var knyttet til utenriksavdelingen. I 1967 ble han videre redaktør for Tross Alt som er organet til Arbeiderpartiets studentlag. Samme år ble han styremedlem i Oslo Arbeidersamfunn.

Tiltalte giftet seg i 1967. Det var ingen barn i dette ekteskapet som ble oppløst i 1973.

I juni 1971 begynte tiltalte som vitenskapelig assistent ved Norsk Utenrikspolitisk Institutt. Hans planer var å fullføre studiene i statsvitenskap med en avhandling om Hellas, men i juni 1972 ble han engasjert som pressesekretær i Arbeiderbevegelsens

Informasjonskomité mot norsk medlemskap i EF (AIK). Etter folkeavstemningen om medlemskap samme høst ble han ansatt som konsulent i Utenriksdepartementet. Fra november 1972 til juli 1973 var han ambassadør Jens Evensens sekretær under forhandlingene om handelsavtale med EF.

Høsten 1973 ble tiltalte opptatt som aspirant i Utenriksdepartementet. Han begynte imidlertid ikke på aspirantkurset idet han i oktober samme år ble personlig sekretær for Jens Evensen som da var handelsminister. Da Jens Evensen året etter ble utnevnt til havrettsminister, fulgte tiltalte med ham som personlig sekretær. Denne stilling innehadde han til han i mars 1976 ble utnevnt til statssekretær for havrettsministeren.

Den 15. juli 1977 giftet tiltalte seg med C. De har ett

Side 3

barn, D, som er født *.*.1978. Tiltalte har forsørget sønnen og delvis sin hustru.

Havrettsministeriet opphørte fra årsskiftet 1978 – 1979. I januar 1979 ble tiltalte konstituert, som ambassaderåd for økonomiske og sosial saker ved Den norske FN-delegasjonen i New York. Han tiltrådte stillingen ved månedskiftet januar – februar samme år. Våren 1982 søkte han, etter oppfordring fra Utenriksdepartementets administrative avdeling, opptak som elev ved Forsvarets Høgskole. Han gjennomførte deretter høgskolens ordinære hovedkurs fra september 1982 til mai 1983 da han gikk tilbake til Utenriksdepartementet. Resten av året 1983 sto han til rådighet for spesial oppdrag i departementet.

Den 16. desember 1983 ble tiltalte utnevnt til byråsjef ved Pressekontoret i Utenriksdepartementet. Denne stillingen tiltrådte han på nyåret 1984.

Den 20. januar 1984 ble tiltalte pågrepet på Fornebu flyplass på vei til et møte med den sovjetiske etterretningsoffiseren E i Wien. Han ble den 23. januar 1984 varetektsfengslet siktet blant annet for forbrytelse mot strl. § 90 første ledd, 3. straffealternativ. Dagen etter ble han i medhold av lov om statens tjenestemenn m.m. av 4. mars 1983 § 16, jfr. § 17, nr. 4 suspendert fra sitt embete som byråsjef i Utenriksdepartementet. Ved kgl. res. av 6. april 1984 ble han med hjemmel i samme lovs § 15 meddelt avskjed. I samsvar med bestemmelsen i grunnlovens § 22 første ledd i.f. beholdt han 2/3 av sin lønn inntil Stortinget den 4. juni 1984 vedtok at hans lønn i helhet skulle opphøre.

Tiltalte har oppgitt sin lønn siste år til ca. kr 25.000,-. Etter egne opplysninger har han ingen formue.

Han er tidligere ikke straffedømt eller bøtelagt.

Side 4

Ved tiltalebeslutning av 31. januar 1985 – rettet under hovedforhandlingen – har statsadvokatene i Eidsivating etter Riksadvokatens ordre i medhold av lov om rettergangsmåten i landsviksaker av 21. februar 1947 nr. 2 § 7, jfr. § 1 satt A under tiltale ved Eidsivating lagmannsrett, Oslo lagsogn, til fellelse etter:

I straffelovens § 90, tredje ledd, jfr. første ledd, annet straffealternativ,

for rettsstridig å ha bevirket eller medvirket til at noe åpenbares som bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet like overfor annen stat, og hemmeligheten er forrådt til annen stat, og var betrodd den skyldige i stillings medfør,

A ved i tiden 1974 – 1983 i Oslo og/eller Wien og/eller Helsinki og/eller New York, som politisk sekretær i Handelsdepartementet og Havrettsministeriet, statssekretær i Havrettsministeriet, ambassaderåd i Utenriksdepartementet og byråsjef samme sted, å ha meddelt sovjetiske etterretningsoffiserer opplysninger betrodd ham i nevnte stillinger og som bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet overfor annen stat, herunder:

1. i 1974 opplysninger fra forsvarsministerens notat av 25. april 1974 til Regjeringens sikkerhetsutvalg om sammensetningen av NATOs mobile styrke («NATOs brannkorps»), svake punkter i denne, forslag om tiltak for å rette på svakhetene, samt forsvarsministerens vurdering av Norges militære forhold til andre NATO-land og tilråding fra forsvarsministeren om hvilke retningslinjer som burde følges fra norsk side,
2. i 1976 opplysninger om norsk-amerikanske samtaler i Utenriksdepartementet i

desember 1975 vedrørende Svalbard og Nordområdene, hvor det blant annet ble gitt orientering om den strategiske og sikkerhetspolitiske situasjon i disse områdene, forholdet til Sovjetunionen, og om status i norsk-sovjetiske forhandlinger om delelinjen for Kontinentalsokkelen i Barentshavet,

3. i 1976 innholdet i forsvarsministerens regjeringsnotat av 1. mars 1976 om Islands strategiske og militære betydning i fred, krisesituasjoner og krig, samt mulige konsekvenser av endring i Islands sikkerhetspolitiske engasjement,

Side 5

4. i 1976 opplysninger fra et møtereferat satt opp etter politiske samtaler mellom utenriksministerne Henry KISSINGER og Knut FRYDENLUND 22. mai 1976 i Oslo, hvor man drøftet utviklingen i forholdet øst/vest, ulike partiers regjeringsdeltakelse i europeiske land. Nordområdene og Kontinentalsokkelen, forholdet mellom utviklingsland og industriland, samt havrettsspørsmål,
 5. i 1976 innholdet i norsk – franske politiske konsultasjoner i Utenriksdepartementet 9. og 10. juni 1976, hvor det blant annet ble gitt norske synspunkter vedrørende delelinjeforhandlingene med Sovjetunionen, norsk oljeaktivitet nord for 62°, og om Sovjetunionens økonomiske og militære aktivitet, franske motforestillinger om norsk politikk i Nordområdene/ samt en drøftelse av mulige sovjetrussiske militære tiltak og norske og allierte motiltak i tilfelle av krise eller krig,
 6. i 1976 innholdet fra et møtereferat satt opp etter politiske samtaler mellom statsminister Odvar NORDLI og president Urho KEKKONEN i Oslo 16. september 1976, hvor blant annet ble drøftet den politiske situasjonen i Nord-Europa, utviklingen av øst/vestforholdet, samt aktuelle internasjonale spørsmål,
 7. i 1976 opplysninger fra et internt utkast til notat fra forsvarsministeren til utenriksministeren om norsk oljepolitikk i et sikkerhetspolitisk perspektiv, hvor man drøftet forsvarspolitiske spørsmål i tilknytning til andre lands deltagelse i petroleumsutvinning i nordlige farvann, og Sovjetunionens forhandlingsopplegg under delelinjeforhandlingene,
 8. i tiden 1978 – 1980 innholdet i utenriksministerens notat av 15. mars 1978 til Regjeringens medlemmer vedrørende et amerikansk forslag om produksjon av visse våpentyper med mindre Sovjetunionen avstod fra utplassering av andre våpentyper,
- Side 6**
9. i 1980 opplysninger fra et manuskript til utenriksministerens redegjørelse for sendemannsmøtet i august 1980, hvor det blant annet ble gitt opplysninger om forhåndslagring av tyngre utstyr for en amerikansk marinebrigade, Norges situasjon i forholdet mellom De forente stater og Vest-Europa, Norges forhold til Sovjetunionen i lys av det forestående utenriksministerbesøk, samt om Midt-Østen, alt saker som ga innsyn i den norske utenriksministerens forhandlingsopplegg for hans forestående besøk i Moskva,
 10. i tiden 1980 – 1982 å ha meddelt opplysninger blant annet vedrørende konflikten Iran – Irak, den sovjetiske invasjonen i Afghanistan og forholdene i Libanon/Midt-Østen, herunder:
 - a) opplysninger fra chiffermelding av 30. oktober 1980 fra den norske NATO-delegasjonen i Brussel til Utenriksdepartementet, hvor det er gitt opplysninger fra et NATO-rådsmøte der den politiske og militære situasjonen i konflikten mellom Irak og Iran ble vurdert og drøftet,
 - b) opplysninger fra skriv av 6. februar 1981 med vedlegg fra den norske NATO-delegasjonen i Brussel til Utenriksdepartementet, hvor det er gitt opplysninger fra et møte i NATOs Special Political Coromitee (SPC) der den politiske og militære situasjonen i Afghanistan ble vurdert og drøftet,
 - c) opplysninger fra chiffermelding av 22. september 1981 fra den norske NATO-delegasjonen i Brussel til Utenriksdepartementet hvor det er gitt opplysninger fra et NATO-rådsmøte der den politiske og militære situasjonen i Afghanistan er vurdert og drøftet,
 - d) opplysninger fra chiffermelding av 15. mai 1981 fra den norske NATO-

delegasjonen i Brussel til Utenriksdepartementet, hvor det er gjengitt en etterretningsvurdering («intelligence assessment») utarbeidet av NATO's militære stab, som omhandler israelske og syriske styrkers aktivitet og posisjonene til de sovjetrussiske styrker i området på angjeldende tidspunkt,

Side 7

11. i tiden 1979 – 1982 opplysninger fra referater av norske politikeres samtaler med representanter for andre lands regjeringer, herunder:
 - a) samtale mellom statsminister Odvar NORDLI og forbundskansler Helmut SCHMIDT i Oslo 12. juli 1979, blant annet vedrørende øst/vest-forbindelsen, herunder nedrustning, energispørsmål og situasjonen i Tyrkia/Midt-Østen,
 - b) samtale mellom utenriksminister Knut FRYDENLUND og utenriksminister Lord CARRINGTON i Oslo 26. oktober 1979. blant annet vedrørende våpenmodernisering, øst/vest-forholdet etter SALT II og Sovjetunionens hensikter,
 - c) samtale mellom statsministrene Odvar NORDLI og Pierre TRUDEAU i Oslo 30. juni 1980, blant annet vedrørende norsk sikkerhetspolitikk og forsvarssamarbeid mellom Norge og Canada, samt forholdet til Sovjetunionen,
 - d) samtale mellom statssekretær Johan Jørgen HOLST og understatssekretær Keijo KORHONEN i Helsinki 15. juli 1980, blant annet om situasjonen i Nord-områdene,
 - e) samtale mellom statssekretær Johan Jørgen HOLST og utenriksminister Paavo VAYRYNEN i Helsinki 15. juli 1980, blant annet om situasjonen i Nord-områdene,
 - f) samtale mellom statsminister Odvar NORDLI og forbundskansler Helmut SCHMIDT i Hamburg 25. august 1980, blant annet vedrørende øst/vest-forholdet, forholdet USA – Vest-Europa, tyske forhold samt NATO-spørsmål,
 - g) samtale mellom utenriksministrene FRYDENLUND og lord CARRINGTON i Oslo 7. mai 1981, blant annet vedrørende forbindelsene Norge – Sovjetunionen, NATO-spørsmål og Det europeiske utenrikspolitiske samarbeid (EPS),
 - h) samtale mellom utenriksminister Knut FRYDENLUND og Nederlands utenriksminister van der KLAAUW i Appeldoorn 17. – 18. januar 1981, hvor blant annet ble drøftet spørsmål vedrørende NATOs sikkerhetspolitikk,

Side 8

12. i perioden 1979 – 1983 opplysninger fra ulike rapporter om oljeproduksjon og oljepolitikk skrevet av dosent Øystein NORENG, hvor det blant annet ble bygget på kilder i oljeselskaper, forskningsinstitusjoner, banker, regjeringskontorer i Vest-Europ og og USA, og hvor det er angitt opplysninger om franske, britiske og amerikanske prognoser for petroleumsutvinning på kort og lang sikt og økonomiske//finansielle vurderinger i den sammenheng, gjengivelse av synspunkter i arabiske land og innenfor ledende kretser i Washington, Paris og London på forholdet USA – Europa, USA – Midt-Østen, indre forhold i Iran og Saudi-Arabia, innenrikspolitiske forhold i USA og angivelige amerikanske planer om militær intervensjon i Midt-Østen,
13. i 1983 opplysninger gitt under foredrag av Øverstkommanderende i Sør-Norge for Forsvarets Høgskole om «Forsvaret av Sør-Norge», som omfattet forsvarsplaner, forflytning av militære styrker under mobilisering, mobiliseringstider, transporttider og planer om militære forsterkninger fra NATO,
14. i 1983 opplysninger fra sjefen for etterretningsstabens foredrag for Forsvarets Høgskole, som inneholdt opplysninger om prioriteterne for norsk militær etterretningstjeneste, beskrivelse av etterretningstjenestens arbeidsmetoder, arbeidsformer og organisasjon,
15. i 1983 opplysninger fra sjefen for Finnmark landforsvars foredrag for Forsvarets Høgskole om forsvaret av Finnmark, herunder militærstrategiske forhold, hvilke ressurser som står til rådighet for forsvaret av landsdelen, forsvarsplanene for

området, forsyningsplanene og de begrensninger og svakheter som vurderes å være til stede i forhold til de tildelte ressurser,

16. i 1983 opplysninger fra Øverstkommanderende i Nord-Norges foredrag for Forsvarets Høgskole om forsvaret av Nord-Norge, og som omfattet orienteringer om de stående styrker i landsdelen, muligheten av nasjonale forsterkninger, forskjellige angrepsalternativer, muligheter og begrensninger for å motta allierte forsterkninger, personell- og materiell-

Side 9

messige svakheter ved forsvaret i forhold til trusselen, samt prioritering av oppgavene,

17. i 1983 opplysninger fra sjefen for Garnisonen i Porsangers foredrag for Forsvarets Høgskole om Garnisonen i Porsanger, herunder om Porsanger forsvarsavsnitt, de antatte angrepsmål og mulige fremrykningslinjer mot disse, avsnittssjefens oppdrag, hans militære enheter til rådighet for forsvaret, forsvarsplanene og forberedelsene til gjennomføring av disse, blant annet gruppering og deployering av støttevåpen,
18. i 1983 opplysninger fra sjefen for plan- og beredskapsavdelingen i Forsvarets overkommandos foredrag for Forsvarets Høgskole om Norges forsvarsplaner, herunder de forskjellige angrepsalternativer og forsvarsledelsens operative prioritering for forsvaret av Norge,
19. i 1983 opplysninger fra foredrag for Forsvarets Høgskole, gitt av en offiser i staben til kommandøren for sjøstridskreftene i Nord-Norge, om sjøforsvaret av Nord-Norge, herunder en orientering om oppgavene for sjøforsvaret av Nord-Norge, avgjørende områder, forsterkninger og etterforsyninger, minefarvann, kystbatterier, sannsynlige angrepsmåter og hovedlinjene i eget forsvarsopplegg i en krise- og krigssituasjon,
20. i 1983 opplysninger fra foredrag for Forsvarets Høgskole, gitt av sjefen for sikkerhetspolitisk kontor i Forsvarsdepartementet, om «NATOs militære strategi – norske vurderinger», og hvor det særlig ble gjort rede for de kjernefysiske og konvensjonelle våpens funksjon og betydning i NATOs fellesforsvar, kjernevåpenenes krigsavvergende rolle, og tidspunktet for eventuell anvendelse av disse, samt mulig omlegging av gjeldende strategi og militære og politiske faktorer i denne forbindelse,
21. i 1983 opplysninger fra general H.F. Zeiner GUNDERSENS foredrag for Forsvarets Høgskole om «NATOs potensiale og militære strategi», herunder NATOs militære styrkeoppsetning, det konvensjonelle forsvar og de kjernefysiske

Side 10

styrker, faktorer av militær art som influerer på NATOs militære strategi og en oversikt over NATOs aktuelle militære strategi og betraktninger omkring dens hovedinnhold,

22. i 1983 opplysninger fra foredrag for Forsvarets Høgskole, gitt av en offiser ved Forsvarskommando Nord-Norge, om «Landstridskreftene i Nord-Norge», herunder landstridskreftenes oppdrag under en spenningsperiode og ved et eventuelt angrep, hvor angrep kan ventes og møtes og hva som først og fremst skal forsvares, samt disposisjon av militære styrker og hvilke nasjonale og allierte militære forsterkninger som kan sendes til Nord-Norge, og hvor raskt,
23. i 1983 opplysninger fra foredrag for Forsvarets Høgskole, gitt av en offiser i staben til kommandøren for luftstridskreftene i Nord-Norge, om «Luftforsvaret i Nord-Norge», herunder opplysninger om kapasiteten for våre viktigste flyplasser i Nord-Norge til å motta forsterkninger ved væpnet angrep og om utbyggingsplaner, samt en vurdering av disse i forhold til behovet og om sårbare sider ved forsvaret av Nord-Norge, forhåndslagring av våpen som ledd i styrking av forsvarsevnen, personellsituasjonen, operativ status ved F-16 jagerflyskvadronen, kontroll- og varslingsystemet og luftvernet av landsdelen,
24. i 1983 opplysninger fra øvelse «TELLUS» som ble holdt for elevene ved Forsvarets Høgskole våren 1983, hvor hensikten var å belyse de problemer som våre

myndigheter vil kunne stå overfor i en krisesituasjon, herunder å se beredskapssystemene og beredskapsplanene i sammenheng med krisehåndteringen, og i sammenheng med dette å ha fått utlevert sikkerhetsgraderte dokumenter om beredskapsbestemmelser, forsvarsplaner, planer for allierte militærforsterkninger til Norge, kommandobestemmelser, NATOs militært strategiske konsept, NATOs atomstrategi etc.,

25. i 1983 opplysninger fra foredrag for Forsvarets Høgskole, gitt av en forskningssjef ved F.F.I, om «Forsvarsanalyser», som blant annet inneholdt en utredning av de analyser som er gjort ved Forsvarets forskningsinstitutt av tenkte fiendtlige angrepsplaner og norske og allierte mottrekk til

Side 11

disse, situasjoner som kan oppstå og problemer man kan bli stillet overfor i landforsvaret, sjøforsvaret og luftforsvaret av Norge, samt diskusjon om begrepet «holdetid» for norske og allierte styrker etter et fiendtlig angrep,

26. i 1983 opplysninger fra foredrag for Forsvarets Høgskole, gitt av stasjonssjefen ved Luftforsvarets stasjon Kautokeino, om «Luftforsvarets stasjon Kautokeino», med blant annet opplysninger om hvordan varslingen av fly foregår ved hjelp av radarstasjon i Kautokeino, stasjonens operative rolle i kontroll av egne fly, samt funksjonsplaner, dekningsdiagrammer og andre forhold som avdekker styrke og svakheter ved Luftforsvarets kontroll- og varslingssystem,
27. i 1983 opplysninger fra et NATO SECRET foredrag som ble holdt av Brigadier General WOODALL for Forsvarets Høgskole, om forsvaret av NATOs sydflanke, som omfattet orienteringer om organisasjonen av land-, sjø- og luftstridskreftene i området, deres oppdrag, styrke og svakheter i forhold til trusselen,
28. i tiden 1974 – 1983 opplysninger fra et større antall UD-rapporter (Rapportutdrag), som inneholdt opplysninger om rapporteringen til og fra norske utenriksstasjoner med blant annet angivelse av kilder og rapporteringsrutiner,

B. ved i tiden 1. september 1983 til og med 1983 å ha levert den irakske etterretningsoffiseren F opplysninger, som var betrodd ham i stillings medfør og som bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet overfor annen stat, blant annet tiltaltes egne oversettelser av sikkerhetsgraderte dokumenter vedrørende konflikten i Iran/Irak, den sovjetrussiske invasjonen i Afghanistan og forholdene i Midtøsten, samt de opplysninger som er nevnt under post I, A punktene 13 – 28,

II. straffelovens § 90, første ledd, annet straffealternativ,

for rettsstridig å ha bevirket, eller medvirket til at noe åpenbares som bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet

Side 12

like overfor annen stat, og hemmeligheten er forrådt til en annen stat,

ved i tiden 1980 – 1981 i Oslo og/eller Wien og/eller Helsinki og/eller New York å ha meddelt sovjetrussiske etterretningsoffiserer opplysninger som bør holdes hemmelige av hensyn til rikets sikkerhet overfor annen stat, herunder:

1. i 1980 opplysninger fra en chiffermelding av 13. februar 1980 fra Den norske ambassade i Washington, hvor det var gitt referat av politiske samtaler mellom statssekretær Johan Jørgen HOLST og Marshal SHULMAN i Washington, med blant annet en vurdering av Sovjetunionens motiveringer og kalkulasjoner for invasjonen i Afghanistan, samt den videre utvikling i området,
2. i 1980 opplysninger fra en chiffermelding av 14. februar 1980 fra Den norske ambassade i Washington, hvor det var gitt referat av politiske samtaler mellom statssekretær Johan Jørgen HOLST og dr. SONNENFELDT i Washington, med blant annet politiske vurderinger av amerikansk sikkerhetspolitikk,
3. i 1980 opplysninger fra en chiffermelding av 15. februar 1980 fra den norske FN-delegasjon i New York, hvor det var gitt referat fra politiske samtaler mellom statssekretær Johan Jørgen HOLST og David AARON, med blant annet drøftelse av spørsmål vedrørende USAs utenrikspolitikk, Afghanistansituasjonen og COCOM-

bestemmelsene,

4. i 1980 opplysninger fra en chiffermelding av 15. februar 1980 fra den norske FN-delegasjonen i New York, hvor det var gitt referat fra politiske samtaler mellom statssekretær Johan Jørgen HOLST og Warren CHRISTOPHER, med blant annet drøftelser av Sovjetunionens innmarsj i Afghanistan, spørsmål knyttet til Norges felles grense med Sovjetunionen, episoder i nordlige farvann, samt norsk økonomi og oljeproduksjon,
5. i 1980 opplysninger fra en chiffermelding av 16. februar 1980 fra Den norske ambassade i Washington, hvor det var gitt referat fra politiske samtaler mellom statssekretær

Side 13

Johan Jørgen HOLST og Spurgeon KEENY med flere i US Arms Control and Disarmament Agency (ACDA), med blant annet drøftelser av spørsmål vedrørende rustningskontroll og nedrustning,

6. i 1980 opplysninger fra en chiffermelding av 22. februar 1980 fra Utenriksdepartementet, hvor statssekretær Johan Jørgen HOLST hadde gitt sine refleksjoner etter politiske samtaler i Washington og New York i februar 1980,
7. i 1980 opplysninger fra en chiffermelding av 3. september 1980 fra Den norske ambassade i Washington, hvor det var gitt referat av en samtale mellom statssekretær Johan Jørgen HOLST og Marshal SHULMAN, med drøftelse av blant annet spørsmål vedrørende TNF, utviklingen i Polen og øst/vest-situasjonen,
8. i 1981 opplysninger fra en chiffermelding av 4. september 1981 fra Utenriksdepartementet, hvor det var gitt referat fra en politisk samtale mellom statssekretær Johan Jørgen HOLST og den amerikanske chargé d'affaire BARKLEY, der statssekretæren blant annet hadde redegjort fra det avsluttede nordiske utenriksministermøtet i København,
9. i 1981 opplysninger fra den norske NATO-delegasjonens møtereferat etter møtet 16. september 1981 om tiltak for å møte sovjetrussisk propagandaoffensiv, og hovedpunktene i et brev som president REAGAN skulle skrive til president BRESJNEV i anledning av et forestående møte mellom utenriksministrene HAIG og GROMYKO, samt opplysninger om hensikten med brevet, synet på dette innenfor NATO-alliansen og hvordan denne saken burde gripes an,
10. i 1981 innholdet i en samtale mellom statssekretær Johan Jørgen HOLST og ambassadør Walter STOESEL i Washington 11. februar 1981, hvor disse blant annet drøftet spørsmålet om atomfrie soner i Norden, den sovjetrussiske militære trussel mot Norden ved rakettsystemer og langtrekkende bombefly, norske militære materiellanskaffelser og nærforsvaret av norske flyplasser, samt våpensystemet Roland,

Side 14

11. i 1981 innholdet i en samtale mellom statssekretær Johan Jørgen HOLST og viseutenriksminister EAGLEBURGER i New York 21. september 1981, hvor disse blant annet tok opp det amerikanske forhandlingsopplegg for NATOs «Long Range Theatre Nuclear Forces» (LRTNF), og videre opplysninger fra det siste møtet i NATOs Special Consultative Group» (SCG), om blant annet problemer i forbindelse med de sovjetrussiske kjernefysiske våpensystemer, samt vestlige alliertes syn på forhandlingsopplegget,

III. straffelovens § 90, tredje ledd, jfr. første ledd, annet straffealternativ, jfr. § 49,

for å ha foretatt handling hvorved tilsiktes påbegynt utførelsen av den ikke fullbyrdede forbrytelse, rettsstridig å ha bevirket eller medvirket til at noe som bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet like overfor annen stat, åpenbares og forrådes til annen stat, og hemmeligheten var betrodd den skyldige i stillings medfør,

ved fredag 20. januar 1984 som byråsjef i Utenriksdepartementet å ha forsøkt å levere til representanter for sovjetrussisk etterretningstjeneste opplysninger som bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet overfor annen stat, til sammen 66 dokumenter, som var betrodd

ham i stillings medfør, og som blant annet inneholdt opplysninger om hemmelige NATO-møter, forhandlingsstrategi og opplegg forut for forhandlinger med Sovjetunionen, men lyktes ikke i dette, idet han ble arrestert av politiet ved avreise til hemmelig møte i Wien,

IV. straffelovens § 91, første ledd, jfr. § 90,

for rettsstridig å ha satt seg eller andre i besittelse av noe som bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet like overfor annen stat, i hensikt å forråde hemmeligheten til annen stat,

ved i 1980 – 1981 under tjenestegjøring ved Norges FN-delegasjon i New York å ha satt seg i besittelse av dokumenter/opplysninger som omhandlet i post II, i hensikt å levere disse til representanter for sovjetrussisk etterretningstjeneste,

Side 15

V. straffelovens § 94, annet ledd nr. 2 og 4, jfr. første ledd,

for i hensikt å bevirke eller medvirke til at noe åpenbares som bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet like overfor annen stat, å ha innlatt seg med noen fremmed makt, og tilbudt seg eller påtatt seg å forøve eller mottatt penger eller andre fordeler for å forøve en slik forbrytelse,

A ved i slutten av 1960-årene eller begynnelsen av 1970-årene å ha inngått forbindelse med representanter for sovjetrussisk etterretningstjeneste og påtatt seg å skaffe opplysninger om forhold som burde holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet overfor annen stat, og senere til og med 1983 å ha opprettholdt og/eller fornyet denne forbindelse ved å ha hatt et betydelig antall møter med sovjetrussiske etterretningsoffiserer, og under disse møtene å ha mottatt penger og/eller andre fordeler for sine tjenester,

B ved en gang i perioden fra sommeren 1981 til august 1983 å ha inngått forbindelse med en representant for iraksk etterretningstjeneste og påtatt seg å skaffe opplysninger om forhold som burde holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet overfor annen stat, og ha hatt hemmelige møter med den irakske etterretningsoffiseren F, og under disse møtene mottatt penger og/eller andre fordeler for sine tjenester,

VI. lov om forsvarshemmeligheter av 3. august 1914 nr. 3, (Skal vel være 18. august 1914 nr. 3, Lovdatas anm.) § 4

for å nå medvirket ved etterretninger som han visste eller burde forstå hadde spionering for fremmed stat til formål,

A ved i 1983 til representanter for sovjetrussisk etterretningstjeneste å ha meddelt opplysninger fra et foredrag som den norske ambassadør i Moskva, Dagfinn STENSETH, hadde holdt på Forsvarets Høgskole, og som inneholdt vurderinger om aktuelle innenriks- og utenrikspolitiske forhold i Sovjetunionen, opplysninger fra generalinspektøren for Luftforsvarets foredrag for Forsvarets Høgskole, som blant annet inne-

Side 16

holdt en oversikt over Luftforsvarets materiell, med omtale av flytyper, og hvor flyene var stasjonert, samt opplysninger om bakkebaserte luftvern, NIKE-rakettene og radarvarslingsutstyr, opplysninger fra en rapport av 2. august 1983 vedrørende et møte i Kommisjonen for transnasjonale selskapers 9. sesjon i New York, opplysninger fra et regjeringsnotat av 22. juni 1983 om arbeidet i COCOM, og opplysninger fra internt notat fra august 1983 i Utenriksdepartementet vedrørende norsk deltagelse i utvikling av svensk forsvarsmateriell,

B ved i august 1983 på forespørsel fra den irakske etterretningsoffiseren F å ha gitt opplysninger om mulige norske kontaktpersoner for iraksk etterretningstjeneste,

VII. militær straffelovs § 69, første ledd, annet straffealternativ, jfr. annet ledd,

for uten skjellig grunn å ha åpenbart hva det i den militære tjenestes medfør er blitt ham betrodde eller ved lov eller annen gyldig bestemmelse er betegnet som tjenestehemmelighet, og hemmeligheten er forrådt til annen stat,

ved i 1983 til representanter for sovjetrussisk og/eller iraksk etterretningstjeneste uten

skjellig grunn å ha gitt opplysninger som omhandlet i post I A, punktene 13 – 27 og i Post VI A, som alt var betrodd ham i den militære tjenestes medfør i den tid han var elev ved Forsvarets Høgskole,

VIII straffelovens § 121, annet ledd, jfr. første ledd.

for forsettlig eller grovt uaktsomt å ha krenket taushetsplikt som i henhold til lovbestemmelse eller gyldig instruks følger av hans tjeneste eller arbeid for statlig eller kommunalt organ, og taushetsbruddet er begitt, i den hensikt å tilvende seg eller andre en uberettiget vinning,

ved i tiden 1974 – 1983 til representanter for sovjetrussisk og//eller iraksk etterretningstjeneste å ha meddelt opplysninger om forhold som omhandlet i postene I A, punktene 1 – 12 og 28, II og VI A, i hensikt å oppnå betaling for dette.

Straffelovens § 62 får anvendelse.

Påstand om inndragning forbeholdes nedlagt.

Side 17

Saken er fremmet etter reglene i lov om rettergangsmåten i landssvikersaker av 21. februar 1947 nr. 2 § 1. pkt. 1 a og f, og lagmannsretten har under behandlingen vært sammensatt av 3 dommere og 4 domsmenn i samsvar med bestemmelsen i samme lovs § 30.

Lagmannsretten skal bemerke:

Kort oversikt over hva saken gjelder.

Saken mot A omfatter ulovlig etterretningsvirksomhet fra 1974 til 20. januar 1984 til fordel for Sovjet og tilsvarende virksomhet fra 1981 til oktober 1983 til fordel for Irak.

De ulike sider ved tiltaltes etterretningsvirksomhet til fordel for Sovjet er beskrevet under punkt A i tiltalebeslutningen I, V og VI og under II, III og IV. Dessuten inngår en del av de lovbrudd som er beskrevet i VII og VIII i hans samlede etterretningsvirksomhet til fordel for russerne.

På tilsvarende måte er hans etterretningsvirksomhet til fordel for Irak, beskrevet under punkt B i tiltalebeslutningen I, V og VI og under VII og VIII så langt handlingene der gjelder hans forbindelse med Iraks etterretningstjeneste.

Det er ikke påstått at det har vært noen faktisk sammenheng mellom de to straffbare forhold saken gjelder. Lagmannsretten behandler derfor disse hver for seg.

Tiltaltes etterretningsvirksomhet til fordel for Sovjet.

Kort om Sovjetisk etterretningstjeneste.

Etter tiltalebeslutningen har tiltaltes etterretningsvirksomhet til fordel for Sovjet pågått fra 1974 til han ble pågrepet i januar 1984. De representanter for sovjetisk etterretningstjeneste som tiltalte har hatt kontakt med, har enten vært i tjeneste ved ambassaden i Oslo eller tidligere vært knyttet til den.

Det er ikke bestridt at disse representantene har tilhørt den sovjetiske etterretningsorganisasjonen KGB (Komitet Grosudarstvennoj Bezopasnosti). Det er kjent at denne tjenesten er organisert i

Side 18

hoveddirektorater og departementer. Tredje departement i første hoveddirektorat har ansvaret for den etterretningsvirksomhet som er rettet mot de skandinaviske land, Storbritannia, Australia og New Zealand.

Det er vanlig at etterretningsoffiserer er knyttet til sovjetisk utenriksrepresentasjoner med en eller annen diplomatisk funksjon som hel eller delvis dekkstilling. Den tjenestemann som har det operative ansvar for etterretningstjenesten ved en ambassade, benevnes resident. Residenten fører selv sjelden agenter i vertslandet. I den utstrekning det skjer, indikerer det at agenten er høyt vurdert. Ved særlig viktige operasjoner eller oppdrag legges møter mellom agent og vedkommende representant for KGB til utlandet. Helsinki og Wien velges ofte som møtesteder av russerne dels fordi Sovjet i vedkommende land har et godt utbygget etterretningsapparat, mens vertslandenes etterretningstjeneste er mindre effektiv, dels fordi sovjetiske diplomater ikke trenger visum ved innreise til Finland og Østerrike.

Under enkelte viktige etterretningsoperasjoner deltar også en sjåfør fra ambassaden. Hans oppgave vil dels være å sørge for at føringsoffiseren kommer i kontakt med sin agent uten å bli overvåket, dels å utføre budfunksjoner under oppdraget. Under slike operasjoner vil en chifferoperatør som regel være til stede på ambassaden.

I den perioden tiltalebeslutningen omfatter, var E resident ved ambassaden i Oslo fra 1972 til han ble utvist i forbindelse med straffesaken mot G. E forlot Norge 12. februar 1977.

E er født *.*.1932. Han ble mistenkt for å drive etterretningsvirksomhet mens han var ved den sovjetiske ambassade i London fra mars 1963 til november 1968. Av den grunn ble han nektet visum til England i februar 1971. Han skulle da tiltre stillingen som førstesekretær ved ambassaden i London. Den 8. juni 1971 kom E til Norge hvor han ble tilknyttet den sovjetiske ambassade som førstesekretær og senere som ambassaderåd. Han var Gs føringsoffiser frem til november 1972. Es nestkommanderende ved sovjet ambassaden fra 1974 til mai 1976 var H,

Side 19

født *.*.1931. Han forlot Norge 8 mai 1976. Iallfall fra 1977 var H sjef for den skandinaviske seksjonen i tredje departement i KGB's første hoveddirektorat.

E ble i februar 1977 avløst som resident i Oslo av L født *.*.1934. Denne funksjonen hadde I fortsatt da A tiltrådte stilingen som ambassaderåd ved den norske FN-delegasjonen i New York i slutten av januar 1979.

Tiltaltes kontakt med representanter for KGB.

Høsten 1967 arbeidet tiltalte som journalist i en vikarstilling ved utenriksavdelingen i Arbeiderbladet. Han var da også redaktør for skriftet Tross Alt som er organet for Arbeiderpartiets studentlag. På den tiden hadde han markert seg som en aktiv ungdomspolitiker. Han hadde således flere tillitsverv. Blant annet var han formann i Arbeiderpartiets studentlag og styremedlem i Oslo Arbeidersamfunn. Han har selv fremholdt at han sto som talsmann for et forholdsviss radikalt syn på aktuelle utenriks- og sikkerhetspolitiske spørsmål. Vietnamkrigen var en utenrikspolitisk begivenhet som opptok ham sterkt. Han var også en aktiv motstander mot atomvåpen og tilkjennega offentlig uenighet om Norges tilslutning til NATO. Etter militærjuntaens maktovertagelse i Helles 21. april 1967 engasjerte han seg sterkt i ulike former for organisert bistand til den greske opposisjonen. Da Den norske Komite for Demokrati i Hellas ble opprettet, ble han styremedlem der.

Forbindelsen med J

I slutten av oktober 1967 ble tiltalte invitert til et cocktailparty som ble holdt i tjenesteleiligheten til den sovjetiske diplomaten K. Under denne mottakelsen ble tiltalte introdusert for en annen sovjetdiplomate, J.

J som er født *.*.1932, kom til Norge 23. juli 1967. Etter kort tid registrerte politiet at han viste en klar konspira-

Side 20

tiv adferd under møter med norske borgere. Politiet fulgte ham derfor med oppmerksomhet. En av dem han ofte hadde forbindelse med, var A.

Retten legger til grunn at J tok kontakt med tiltalte kort tid etter mottagelsen hos K i oktober 1967. Han inviterte da tiltalte ut til lunsj. Allerede i januar 1968 oppsøkte J tiltalte privat og overrakte ham kaviar og drikkevarer som en angivelig forsøkt julepresang. Besøket skjedde uanmeldt. Senere tok J initiativ til flere møter. Såvel tiltaltes opplysninger som den øvrige bevisførsel synes å vise at J opptrådte temmelig aktivt for å festne, vedlikeholde og videreutvikle bekjentskapet med A.

Tiltalte har under hovedforhandlingen forklart at han kan ha truffet J ved åtte anledninger i 1968, men er noe usikker på om det har vært så mange ganger. I 1969 er tiltalte sikker på at de så hverandre en gang, men det kan ha vært to. I 1970 traff han J mellom fire og åtte ganger og frem til midten av juni 1971 møtte han russeren mellom sju og ti ganger.

Retten tar ikke standpunkt til hvor ofte tiltalte møtte J i disse årene. Tiltaltes 7.de Sans for årene 1968, 1970 og 1971 synes å tyde på at de hadde jevnlig kontakt. Den øvrige bevisførsel peker i samme retning. Tiltaltes daværende ektefelle har fortalt at J var hjemme

hos dem flere ganger. Tsjekkeren L som høsten 1968 bodde hos tiltalte, hadde ifølge sin forklaring iallfall ved en anledning møtt J hjemme hos tiltalte. Etter ektefellens syn var J nærmest en husvenn. I tiltaltes omgangskrets var det flere ganger tale om at det i alminnelighet burde utvises forsiktighet ved omgang med sovjetiske diplomater. L advarte tiltalte direkte mot hans kontakt med J.

Tiltalte har generelt hevdet at kontakten med J ikke adskilte seg fra den måten han omgikk andre lands diplomater på. Han så heller ikke noe påfallende ved at J som sovjetisk diplomat, var interessert i å ha jevnlig forbindelse med en journalist og ungdomspolitiker i sitt vertsland. De møttes i full åpenhet

Side 21

enten hjemme hos tiltalte, i den sovjetiske ambassade eller på forskjellige restauranter i Oslo. Samtalene mellom dem dreide seg oftest om alminnelige politiske spørsmål. J var blant annet opptatt av hvorledes Norge vurderte forholdet mellom Sovjet og Kina. Etter anmodning skaffet han J et eksemplar av tidsskriftet «Kina idag». Dette er en åpen tilgjengelig publikasjon som det kan abonneres på fra den kinesiske ambassade. J var imidlertid også interessert i innenrikspolitiske spørsmål, som for eksempel forholdet mellom opposisjon og regjeringen.

Tiltalte har karakterisert J som en lite sofistisert diplomat. Han kunne under tider, være nokså pågående og tildels brysom. Ved flere anledninger hadde han med seg gaver i form av kaviar og vodka eller konjakk, men dette skjedde ikke i større omfang enn det som var vanlig fra diplomathold. Tiltalte la heller ikke skjul på denne form for oppmerksomhet.

Ved en anledning, visstnok i januar 1971, ba J tiltalte om å kjøpe en del eksemplarer av Jens Hauglands bok «Juntaen ut av Hellas» og sende boken som gave til førti – femti navngitte personer. For dette betalte J kr 1.000,- til tiltalte. Boken kostet kr 12,- pr. eksemplar. Det er noe uklart hvor mange bøker tiltalte kjøpte og distribuerte.

Denne episoden mislikte tiltalte så sterkt at han var inne på tanken å melde fra om den til politiet. Når han likevel unnlot det, hadde det en psykologisk bakgrunn: Mange i det politiske miljøet han tilhørte, følte at de var i overvåkingspolitiets søkelys. I miljøet gjorde det seg videre gjeldende en utbredt mistro til overvåkingspolitiets arbeid og etterforskningsmetoder. Dessuten var tiltalte mest tilbøyelig til å se på episoden som et utslag av Js mindre skjønnsomme måte å opptre på. Han nevnte ikke hendelsen hverken for sin ektefelle eller noen i sin omgangskrets.

Påtalemyndigheten har gjort gjeldende at møtene mellom J og tiltalte etter kort tid fikk en klart konspirativ karakter. Forbindelsen mellom dem utviklet seg etter et typisk mønster for verving av etterretningsagenter slik dette er kjent fra en rekke saker nasjonalt og internasjonalt. Den ytre ramme for møtene, aksept av

Side 22

gaver og overlevering av materiale som tiltalte skaffet til veie, var alt sammen ledd i en prosess som tok sikte på å kompromittere A. Et avgjørende trekk i utviklingen var å få ham til å ta imot penger, noe tiltaltes egen reaksjon på episoden med Hauglands bok viser. Mye tyder på at A selv var klar over at han ved å ta imot penger og utføre oppdraget fra J, innlot seg med en representant for en fremmed makt på en måte som var kritikkverdig.

Retten legger til grunn at tiltalte forholdsvis tidlig innså at møtene med J fikk et uvanlig preg. Det anses godtgjort at de to gjennom hele perioden traff hverandre oftere enn tiltalte selv har gjort rede for. De aller fleste møtene fant etter forhåndsavtale sted på forskjellige restauranter i Oslo. Slik tiltalte har karakterisert J, og slik han også er blitt beskrevet av andre som kom i kontakt med ham, er det vanskelig å se at sammenkomstene har hatt noe vanlig sosialt formål. Det er ikke anført av tiltalte at russeren hverken var spesielt interessant eller inspirerende. Det er heller ikke fremkommet noe som tyder på at det var noe personlig vennskapsforhold mellom ham og J, som bidro til å vedlikeholde kontakten. Det var også få i As nærmeste omgangskrets som kjente til at han møtte J i den utstrekning og på den måten kontakten med ham hadde utviklet seg.

I tiltaltes miljø var det som nevnt alminnelig kjent at det måtte utvises en viss forsiktighet ved omgang med sovjetdiplomater, og retten finner det lite sannsynlig at A ikke hadde hørt om forsøk på verving av agenter fra russernes side. Det er derfor ikke lett å se hvorfor tiltalte

opprettholdt forbindelsen med J etter episoden med «Juntaen ut av Hellas».

Retten ser ikke bort fra at tiltalte ut fra en åpen, idealistisk innstilling og sitt syn på utenriks- og sikkerhetspolitiske spørsmål så det som positivt i seg selv å kunne knytte personlig kontakt med en sovjetdiplomater. Slik han selv har tilkjennegitt formålet med sine samtaler med J, må han ha hatt både urealistiske og overdrevne forestillinger om egen betydning. Det er også mulig at han i noen grad følte smiger og spenning ved den oppmerksomhet J viste ham. De signaler om varsomhet som miljøet og hans egne erfaringer ga ham, har han enten ikke oppfattet eller positivt

Side 23

oversett.

Forbindelsen med E.

Tiltalte traff J siste gang den 15 juni 1971 på restaurant Coq d' or. Her møtte han første gang E som var kommet til Norge en ukes tid i forveien. At J presenterte tiltalte for sin etterfølger ved Sovjet-ambassadeen, etter tiltaltes syn et utslag av vanlig praksis i diplomatkretser.

Tiltaltes kontakt med E er for det første knyttet til perioden fra de traff hverandre i juni 1971 til E ble utvist og forlot Norge i februar 1977. Det nærmere innhold av kontakten mellom dem i dette tidsrommet har i noen grad sammenheng med tiltaltes yrkeskarriere og de muligheter han har til å gi fra seg eller formidle opplysninger av etterretningsmessig verdi.

For det annet har tiltalte hatt forbindelse med E fra januar 1975 til januar 1984. Fra slutten av januar 1979 til august 1982 var tiltalte ambassaderåd ved den norske FN-delegasjonen i New York. I denne perioden ble kontakten med E opprettholdt dels ved personlige møter i utlandet, dels formidlet gjennom diplomaten M som var tilknyttet den sovjetiske FN-delegasjonen fra våren 1980. Etter at tiltalte kom hjem til Norge i august 1982, har han hatt møter med E i Helsinki og Wien.

Retten gjør først rede for omfanget og innholdet av den kontakt tiltalte hadde med E i den tiden russeren var diplomat ved den sovjetiske ambassade i Oslo. Den senere forbindelse med E blir fremstilt i et eget avsnitt.

Perioden 1971 – 1977.

Tiltalte har forklart at han til å begynne med var noe betenkt over å innlede en tilsvarende forbindelse med E, som han hadde hatt med J. E viste seg imidlertid å være en helt annen type enn forgjengeren. Han var dannet og kultivert, var godt orientert

Side 24

om norske forhold og ga ofte uttrykk for selvstendige og uortodokse meninger som ikke alltid var i samsvar med offisiell sovjetisk politikk. Tiltalte så derfor på han som en intelligent og inspirerende samtalepartner som både hadde posisjon og evne til å formidle norske synspunkter videre.

Slik retten ser det, må tiltalte ha forstått at det var samarbeidet med J og det innhold forbindelsen med ham hadde fått, som gjorde at russeren introduserte ham for E. E ble angivelig presentert for tiltalte som Js etterfølger. Det var imidlertid ikke riktig når det gjaldt hans funksjon ved ambassaden. E var allerede fra begynnelsen av leder for den politiske linjen og nestkommanderende for KGB-residenturen i Oslo.

Det første møtet mellom tiltalte og E går retten ut fra fant sted allerede 20. juni 1971. Alt tyder på at tiltalte fra første stund gikk med på å ha jevnlig møter med russeren. Det er godtgjort at de traff hverandre forholdsvis ofte ut over sommeren og høsten 1971 inntil tiltalte i begynnelsen av november reiste til New York som ungdomsobservatør ved FNs generalforsamling.

E ga på et meget tidlig tidspunkt tiltalte instruks for møtevirksomheten. Bevisførselen tyder på at tiltalte innrettet seg lojalt etter disse. Han hadde blant annet forbud mot å ringe E i ambassaden, og med ett unntak, som tiltalte fikk reprimande for, noterte han ikke Es navn, men bare møtetid og sted i sin 7.de Sans. Fra 1972 gikk de som hovedregel over til å møtes til middag etter arbeidstid. Dette kan ha hatt naturlig sammenheng med forandringen i tiltaltes arbeidssituasjon. Som journalist hadde han inntil sommeren 1971 ofte kveldsvakter.

Fra 1. juni 1971 begynte han som vitenskapelig assistent ved Norsk Utenrikspolitisk Institutt. Kveldsmøter må derfor antas å ha stillet ham friere i sin kontakt med E. Tiltalte har forklart middagene kunne vare opptil to timer. Det konspirative trekk ved forbindelsen med E økte senere i 1970-årene da E begynte å kjøre ut fra ambassaden lenge før møtene, åpenbart for å sikre seg mot at overvåkingspolitiet fulgte ham frem til møtestedet.

Tiltalte har understreket at han møtte også E i full åpenhet. De spiste sammen på restauranter i Oslo, hvor han når som helst kunne

Side 25

bli iakttatt og gjenkjent. Dette viser at kontakten med E ikke hadde noe hemmelig eller konspirativt preg. Etter rettens syn kan imidlertid de forholdsregler som E hadde truffet for møtevirksomheten, bare tenkes å ha hatt sikkerhetsmessig formål. Det er også påfallende at tiltalte aldri nevnte sin omgang med E til noen til tross for den vennskapelige og personlige side ved forbindelsen som han sterkt har fremholdt under hovedforhandlingen, og til tross for at han i sitt arbeide naturlig kunne ha legitim kontakt med sovjetdiplomater. Retten har festet seg ved at tiltalte både før og senere hadde for vane å skrive referater og notater om alle mulige emner og spørsmål som interesserte ham. I hans hjemmearkiv, som retten omtaler senere, er det en rekke eksempler på det. Det har imidlertid ikke latt seg ellers vise ett eneste referat fra hans mange samtaler med E.

Fra mai 1972 ble møterutinene supplert med avtaler om reservedatoer som etter kort tid bare ble angitt med tegn i tiltaltes 7.de Sans. Tiltalte har hevdet at han fra tid til annen også avtalte reservedatoer for møter med opptatte norske venner. Bevisførselen har ikke bekreftet dette, og retten ser bort fra at det har vært tilfelle. Ordningen med reserverdatoer kom også i stand etter anvisning fra E.

Den 1. juni 1972 begynte tiltalte som pressesekretær i Arbeiderbevegelsens Informasjonskomite mot norsk Ef-medlemskap. Det anses godtgjort at tiltalte traff E med jevne mellomrom også utover sommeren og høsten dette år. Etter tiltaltes forklaring møttes de som før for å diskutere aktuelle politiske spørsmål. Tiltalte har erkjent at møtene på dette tidspunkt hadde fått et irregulært preg. Han må også ha vært klar over at møtene ble holdt i Es regi og på hans premisser. Det er likevel uvisst om tiltalte på denne tiden innså at forbindelsen med E kunne ha en etterretningsmessig side. Retten er ikke i tvil om at russerens siktemål var å knytte tiltalte til sovjetisk etterretningstjeneste. E hadde en fremtredende stilling i etterretningstjenesten ved ambassaden. Allerede fra første stund han var i Norge, ble han føringsoffiser for kontorfullmektig i Utenriksdepartementet, G, som i lang tid hadde vært en viktig medarbeider for Sovjetisk etterretningstjeneste.

Side 26

I 1972 overtok han som resident det overordnede ansvaret for etterretningstjenesten ved ambassaden i Oslo. I november samme år overlot han kontakten med G til en yngre etterretningsoffiser, men beholdt og utviklet selv videre forbindelsen med tiltalte. Dette ser retten som et uttrykk for den betydelige interesse russerne allerede på dette tidspunkt viet A. Retten finner det lite trolig at tiltalte i 1972 kunne skaffe sovjetisk etterretningstjeneste særlig betydningsfulle opplysninger. Russernes interesse for ham må derfor ha vært knyttet til forventede politiske og tjenestelige posisjoner.

Etter regjeringsskiftet i oktober 1972 ble ekspedisjonssjef Jens Evensen oppnevnt som leder av de norske forhandlinger om handelsavtaler med De Europeiske Fellesskap (EF). En av hans medarbeidere ble tiltalte, som fra 1. november 1972 ble ansatt som konsulent i Utenriksdepartementet og knyttet til forhandlingsdelegasjonen som rådgiver.

Retten legger til grunn at tiltalte hadde et møte med E 1. november 1972 før han reiste til Brussel. Neste møte med russeren var avtalt til 12. desember og denne gangen med 2 reservemøter, nemlig den 14. og den 21. desember. Rutinen med notering av 2 reservedatoer ble stort sett fulgt senere. Den 11. desember 1972 ble det imidlertid offentliggjort at en vaktassistent ved Den norske ambassade i Moskva var arrestert for spionasje til fordel for Sovjet. Saken vakte betydelig oppsikt, og det er utenkelig at den kan ha unngått tiltaltes oppmerksomhet. Det ble ikke noe av møtet med E hverken den 12. desember eller noen av reservedatoene. Det er nærliggende at det hadde sammenheng med den publisitet som spionasjesaken fra Moskva hadde fått.

Tiltalte var med i forhandlingene om handelsavtale med EF til den ble undertegnet 14. mai 1973. Retten anser det godtgjort at tiltalte i forbindelse med forhandlingene og forberedelsene til disse fikk kjennskap til alle de handels- og utenrikspolitiske spørsmål og overveielser som var fremme fra norsk side. Retten regner også med at det ble foretatt sikkerhetspolitiske vurderinger under drøftelsene. Det legges til grunn at tiltalte i 1972 og 1973 traff E

Side 27

i omtrent samme utstrekning som før, og at de under sine møter som tidligere, diskuterte aktuelle politiske tema. Det innebærer at E kan ha vært holdt orientert om de synspunkter som har vært gjort gjeldende såvel fra EFs forhandlere som fra norsk side under drøftelsene i Brussel. Tiltalte har forklart at han hadde ansvaret for å utforme både interne og eksterne referater fra forhandlingsmøtene. Han hadde derfor forutsetninger for å kunne gi E dekkende orienteringer. Men det er ikke bevismessig grunnlag for å fastslå at han i denne perioden kompromitterte opplysninger til skade for norske interesser.

Etter at forhandlingene i Brussel var avsluttet, arbeidet tiltalte igjen en tid i Norsk Utenrikspolitisk Institutt. Fra høsten 1973 ble han tatt opp på Utenriksdepartementets aspirantkurs, men allerede etter stortingsvalget samme år da Jens Evensen ble utnevnt til handelsminister, ble tiltalte personlig sekretær for ham. I denne stillingen fikk tiltalte kjennskap til de fleste politiske saker av betydning som ble behandlet på regjeringsnivå eller av handelsministeren. En av de viktigere saker han ble engasjert i allerede høsten 1973, var arbeidet med å løse energi- og forsyningsproblemene som oljekrisen hadde skapt. Flere av spørsmålene i denne forbindelse hadde også viktige beredskapsmessige sider. Det er godtgjort at han i Handelsdepartementet fikk innsyn i tildels høyt graderte opplysninger. Eksempler på slik informasjon er dokumenter som ble forelagt handelsministeren i egenskap av medlem i Regjeringens sikkerhetsutvalg. Et slikt dokument er omhandlet i tiltalebeslutningen post I A pkt. 1, nemlig forsvarsministerens notat av 25. april 1974 til Regjeringens sikkerhetsutvalg om blant annet sammensetningen av NATOs mobile styrke. Tiltalte har forklart at han av hensiktsmessighetsgrunner opprettet sitt eget private arkiv i departementet. Notatet fra forsvarsministeren av 25. april 1974 ble plassert i dette arkivet som senere inngikk i hans hjemmearkiv. Dokumentet ble funnet på hans bopel under ransakning. Som det fremgår av avsnittet nedenfor om dokumentoverlevering, finner ikke retten tilstrekkelig godtgjort at dette dokumentet er kompromittert.

Tiltalte har forøvrig forklart at han som personlig sekretær var med på flere handelsavtaleforhandlinger med Øst-Europeiske land. Dessuten deltok han i samordning av nordiske handelsinteresser,

Side 28

FNs havrettskonferanse og drøftelser av fiskeri- og havrettsspørsmål mer generelt. Han hadde ellers løpende kontakt med flere stortingskomiteer.

Retten bygger på at tiltalte under sine samtaler med E også i denne perioden har snakket om de emneområder han var opptatt av i sitt arbeide.

Da Jens Evensen i oktober 1974 ble utnevnt til statsråd for Havrett- og fiskergrenser, fulgte tiltalte med ham først som personlig sekretær til mars 1976 og senere som statssekretær inntil Havrettssekretariatet ble nedlagt i januar 1979.

Havrettssekretariatet besto til å begynne med av statsråden, hans personlige sekretær og en kontorfunksjonær. Senere ble det utvidet med tre medarbeidere. I alminnelighet var det tiltalte som fordelte sakene. Det ble ikke ført egen saksjournal.

Retten legger til grunn at tiltalte hadde adgang til alle de saker som ble behandlet i sekretariatet. I tillegg til de saker som vedrørte sekretariatets eget område, fikk tiltalte i alminnelighet også innsyn i regeringsdokumenter som ble tilstilet havrettsministeren. Flere slike dokumenter er med i tiltalebeslutning, jfr. I A pkt. 2, 3, 4, 5, 6 og 7. Hva disse dokumentene omhandler og spørsmålet om innholdet av dem er åpenbart til sovjetisk etterretningstjeneste, blir det gjort nærmere rede for i egne avsnitt.

Havrettssekretariatet fikk også tilsendt Rapportutdrag – senere UD-rapport – fra Utenriksdepartementet. Utdraget gjengir rapporter fra norske utenriksstasjoner og notater om aktuelle saker som er under behandling i departementet. Tiltalte har under etterforskningen

erkjent å ha overlevert et større antall eksemplarer av slike rapporter til E mens han var embetsmann i Havrettssekretariatet, jfr. tiltalebeslutningen I A 28.

Tiltalte har fremholdt at han i løpet av vel 2 år var med på å gjennomføre havrettsforhandlinger med nærmere 20 stater. En del av forhandlingene berørte store havområder i nord hvor blant andre Sovjet har betydelige økonomiske og strategiske interesser. Skulle

Side 29

Norge lykkes i å gjennomføre de reguleringstiltak og soneutvidelser som regjeringen tok sikte på, var det etter tiltaltes syn nødvendig å unngå sovjetiske protester. Russerne var ut fra sine gamle folkerettsdoktriner i utgangspunktet skeptisk til de norske tiltakene, men det gjorde seg betydelige nyanser gjeldende hos dem i synet på behovet for fiske- og fangstrestriksjoner fra kyststatens side. Tiltalte har fremholdt at han under sine samtaler med E forsøkte å forklare vår havrettspolitik og utdype de norske synspunktene nærmere. Det så han som særlig viktig fordi Norge var i en kravsposisjon. Tiltalte regnet med at E ville formidle de norske synspunkter videre. Han orienterte ikke Evensen om sine samtaler med E. Han oppfattet imidlertid Evensen slik at han så positivt på uformelle bilaterale forbindelser.

Tiltalte var videre med på avtaleforhandlingene med russerne om gråsonen i Barentshavet. Også i forbindelse med drøftelsene her, var det etter tiltaltes syn viktig at russerne fikk bredest mulige informasjon, herunder uformelle redegjørelser for de norske synspunkter. Etter tiltaltes argumentasjon går retten ut fra at han har drøftet disse spørsmål med E. Tiltalte har pekt på at E også offisielt spilte en aktiv rolle i forbindelse med opptakten til gråsoneforhandlingene. På et møte hos havrettsminister Evensen 22. desember 1976 ble E gjort kjent med at det fra norsk side var ønske om et snarlig forhandlingsmøte etter at det var truffet vedtak om å opprette en økonomisk sone på 200 nautiske mil fra 1. januar 1977. Allerede den 31. desember 1976 meddelte E at Sovjet var beredt til å innlede forhandlinger. Det viser etter tiltaltes syn at E var mottakelig for norske synspunkter og at han også offisielt bidro konstruktivt til å løse konkrete problemer.

Det er noe uvisst hvor ofte tiltalte og E traff hverandre i årene 1974 – 1976. Tiltaltes noteringer gir et visst holdepunkt for å vurdere dette. 7.de Sans mangler for årene 1973 og 1974. Selv har tiltalte forklart at han kan ha truffet E mellom 3 og 6 ganger hvert år i denne tiden. Retten anser det godtgjort at det har vært langt flere møter mellom dem. Retten legger til grunn at tiltalte i den tiden han tjenestegjorde i Havrettssekretariatet, traff den sovjetiske diplomaten M flere ganger. M fungerte blant annet som tolk under forhandlingene med russerne.

Side 30

M var første gang i Norge fra august 1970 til januar 1971 som praktikant ved Den sovjetiske ambassade og student ved Universitetet i Oslo. M behersket meget godt norsk og det er kjent at også hans skoloring var innrettet på Norge. Den 15. september 1973 kom han tilbake til Oslo som attaché ved Den sovjetiske ambassade. I 1974 ble han presseattaché og senere presseråd. Denne funksjonen ble sett på som en dekkstilling. Det er kjent at han hadde nær kontakt med KGB-residenten som dengang var E.

Etter bevisførselen legger retten til grunn at tiltalte den 14. januar 1975 hadde kontakt med M på Fornebu flyplass etter at han denne dag var kommet tilbake fra forhandlingene i Moskva sammen med den norske forhandlingsdelegasjonen. Tiltalte har hevdet at det var E han traff ved denne anledningen, men det er etter rettens oppfatning ikke riktig. Omstendighetene ved dette møtet slik de er opplyst for retten, viser at M ikke var noen ukjent mann for tiltalte da han i 1979 møtte ham sammen med E i Helsinki.

Det er på det rene at E reiste til Moskva i januar 1977 og at han var der den 27. s.m. da G ble pågrepet siktet for ulovlig etterretningsvirksomhet til fordel for Sovjet. Under etterforskningen ble det på et tidlig tidspunkt klart at E hadde vært hennes føringsoffiser en tid, jfr. foran side 19 og 26. [Av] den grunn ble det truffet beslutning om å utvise E.

Det ble også kjent at G i en tidligere periode hadde vært Jens Evensen's sekretær i Utenriksdepartementet. Denne opplysningen har tiltalte hevdet i seg selv var en belastning for Jens Evensen i den fase av forhandlingene med russerne som Havrettssekretariatet var

inne i. I tillegg reagerte Sovjet skarpt på utvisningen av E. Etter tiltaltes forklaring gjorde disse omstendighetene tilsammen forhandlingsituasjonen for havrettsministeren meget vanskelig. Jens Evensen skal derfor ifølge tiltalte ha gitt uttrykk for at han oppfattet tidspunktet for arrestasjonen av G som særdele uheldig. Saken mot henne mente han måtte være en provokasjon satt i scene av CIAs (Central Intelligence Agency) krefter i Norge for å forpurre det arbeidet Evensen holdt på med. Denne uttalelsen er ikke bekreftet av Evensen, men tiltaltes forklaring er støttet av et vitne. Tiltalte har forklart at det var vanskelighetene som havrettsministeren kom opp i, som var forklarings-

Side 31

gen på at han selv unnlot å fortelle om sin kontakt med E. Hadde det blitt kjent at også havrettsministerens statssekretær hadde hatt forbindelse med den utviste sovjetdiplomaten, ville det ha oppstått en umulig forhandlingsituasjon overfor russerne. Det ville også ha kunnet skade Evensen innad. Tiltalte har under hovedforhandlingen hevdet at han derfor bevisst handlet ut fra det overordnede mål å ikke skape ytterligere problemer for Jens Evensen.

Retten har under hovedforhandlingen fått fremlagt et notat som tiltalte skrev 28. februar 1977 – dagen etter at G var pågrepet siktet for spionasje til fordel for Sovjet. Notatet har headingen: «Kronologisk gjennomgåing av min befatning med spionsaken: Huskeliste for eventuelle senere rettsforhør.» Av notatet så langt det er gjort kjent for retten, fremgår det at statsminister Nordli også skulle ha vært bekymret for at G skulle få noen innvirkning på de generelle naboforbindelser mellom Norge og Sovjet. Det var fortsatt meget vesentlig at delelinjespørsmålene i Barentshavet kunne få sin løsning. I notatet opplyser tiltalte videre at han samme dag var blitt kjent med at ambassaderåd E hadde vært fru Gs faste kontaktmann frem til 1974. Dagen etter hadde tiltalte på forespørsel fra en journalist i Aftenposten om fru G hadde hatt adgang til opplysninger i forbindelse med fiskeriforhandlingene, avvist dette idet hun såvidt han kjente til, ikke hadde hatt tilgang til «det materiale vi arbeidet med.» Ifølge notatet skulle utenriksminister Frydenlund ha meddelt tiltalte i forbindelse med G-saken, at E «var på vei oppover i gradene og om kort tid muligens ville bli forfremmet til general i KGB.» Tiltalte har i hovedtrekk bekreftet innholdet i notatet så langt det er referert. Retten finne etter dette at tiltalte ikke bare på grunnlag av sin egen forbindelse med E var klar over hans etterretningsfunksjon ved ambassaden, men at han allerede før E ble utvist fra Norge, også hadde fått kjennskap til russerens befatning med G-saken.

Retten kan ikke godta tiltaltes forklaring om grunnen til at han unnlot å varsle havrettsministeren eller andre vedkommende myndigheter om sin forbindelse med E. Tiltaltes standpunkt for så vidt ser retten i sammenheng med at han hele tiden hadde søkt å

Side 32

holde forbindelsen med E skjult for kolleger, omgangskrets og miljø og at han var innstilt på senere å gjenoppta kontakten.

Som retten kommer tilbake til, finner den bevisst at tiltalte til E også for perioden fram til 1977 har overlevert gradert materiale.

Årene 1977 – 1979.

Tiltalte har under etterforskningen forklart til politiet at han følte utvisningen av E som en lettelse fordi han da ville få fred. Dette utsagnet har ikke tiltalte villet stå ved. I retten har han hevdet at han overfor politiet bare mente å gi uttrykk for at han ville få mere fritid når E var reist. Dette argumentet henger imidlertid dårlig sammen med tiltaltes forklaring om en meget beskjeden møteaktivitet i årene 1975 – 1977. Det passer heller ikke med at han straks gjenopptok kontakten med E så snart han fikk melding fra ham gjennom I i januar 1979. Retten har derfor kommet til at tiltalte så på et midlertidig avbrudd i sin forbindelse med sovjetisk etterretningstjeneste som en sikkerhetsmessig nødvendig følge av at E ble utvist. Hans virksomhet som agent var derfor subjektivt sett ikke avsluttet, men utsatt inntil videre.

Tiltalte har hevdet at han bare har hatt strengt tjenestlig forbindelse med sovjetdiplomater fra desember 1976 til han traff E i Helsinki 27. januar 1979. Påtalemyndigheten har funnet dette usannsynlig. Tiltalte kunne fortsatt ha hatt forbindelse med M som først forlot Norge 27. juli 1977, og han hadde anledning til kontakt med E når han besøkte Moskva i

forbindelse med Havrettsministerens forhandlinger. Påtalemyndigheten har i denne forbindelse vist til vitneforklaring om at tiltalte ikke sjelden forlot forhandlingsdelegasjonens øvrige medlemmer etter arbeidstidens slutt.

Retten finner ikke godtgjort at tiltalte hadde kontakt med representanter for sovjetisk etterretningstjeneste i årene 1977 og 1978. Den strafferettslige og prosessuelle konsekvens av bruddet er behandlet nærmere under avsnittet om den rettslige bedømmelse side 32 flg.

Side 33

Årene 1979 – 1984.

Havrettssekretariatet ble nedlagt fra årsskiftet 1978 – 1979 og dermed opphørte også tiltaltes virksomhet som statssekretær for havrettsministeren. Den 14. januar 1979 ble han konstituert som ambassaderåd ved Den norske delegasjonen i New York, og han tiltrådte stillingen ved månedsskiftet januar – februar samme år.

Den norske FN-delegasjonen er delt i to avdelinger, en for politiske og en for økonomiske og sosiale saker. Foruten ambassadøren, var det i den tiden tiltalte gjorde tjeneste der, en ministerråd og to ambassaderåder knyttet til delegasjonen. Ambassaderådene ledet hver sin avdeling. Tiltaltes arbeidsområde var økonomiske og sosiale saker.

Det er opplyst at betydelige dokumentmengder passerer FN-delegasjonen, særlig like før åpningen av FNs generalforsamling. I alminnelighet er det relativt lite høyt gradert materiale, men det kan variere. Spesielt to forhold medførte en viss økning i mengden av graderte dokumenter i den tiden tiltalebeslutningen omfatter, nemlig at Norge var medlem av Sikkerhetsrådet fra 1. januar 1979 til 31. desember 1980 og at Norge siden våren 1978 har hatt styrker i UNIFIL (United Nations Interim Forces in Lebanon). Omfanget av graderte dokumenter varierte også i noen grad med aktiviteten i NATO. Den samlede dokumentmasse omfattet politisk informasjon til og fra delegasjonen av enhver art slik tilfellet er ved de fleste utenriksstasjoner.

FN-delegasjonens sambandsnett brukes også i noen grad av og diplomater til å sende gradert materiale hjem mens de er i New York. Det er eksempler på dette i «Holstdokumentene» i tiltalebeslutningen.

Av bevisførselen har det fremgått at det bortsett fra gjennom morgenmøtene bare i liten grad skjedde noen utveksling av saklig informasjon mellom de to avdelingene i delegasjonen i den første tiden tiltalte var der. Til en gang i 1980 ble likevel ambassaderådene holdt

Side 34

løpende orientert om saker som passerte delegasjonen, ved at de fikk kopier av innkomne og utgående meldinger både av ugraderte og graderte dokumenter inntil konfidensielt. Hemmelige eller høyere graderte dokumenter ble det hverken da eller senere tatt kopier av, og de ble heller ikke sendt i sirkulasjon. Fra en gang i 1980 ble kopier av dokumenter gradert etter sikkerhetsinstruksen, rutinemessig bare fordelt til ambassadør, ministerråd, ambassaderåden for politiske saker og vedkommende saksbehandler. Det vil si at tiltalte etter at fordelingsrutinen ble endret, ikke lenger fikk innsyn i konfidensielle dokumenter med mindre det angikk saker han selv behandlet. Det ble samtidig slutt på å ta kopier av dokumenter som var beskyttet i henhold til sikkerhetsinstruksen. Retten legger imidlertid til grunn at tiltalte etter endringen i fordelingsrutinen i noen grad fikk se konfidensielle meldinger hos Bjørn Skogmo. Skogmo har som vitne forklart at han iallfall kan ha diskutert innholdet i slike dokumenter med tiltalte.

Retten finner det godtgjort at tiltalte, dersom han ønsket det, hadde flere muligheter til å bli kjent med innholdet i graderte dokumenter som passerte delegasjonen. Foruten de muligheter som allerede er nevnt, peker retten på at saker med gradering inntil konfidensielt, ble lagt til fordeling i de respektive medarbeideres vanlige posthyller hvor det kunne forekomme at de ble liggende en tid. Det var ingen kontroll med om noen så gjennom kollegenes saker der, dessuten ble konfidensielle dokumenter arkivert i mappen til vedkommende sak. Arkivet var åpent for alle som arbeidet i delegasjonen, og via arkivnøkkelen som også var tilgjengelig, var det relativt enkelt å finne frem til de dokumenter man ville ha tak i. Det var ingen kontroll med utlån av dokumenter eller saker fra arkivet. I praksis sto det således tiltalte fritt å se gjennom de konfidensielle dokumenter

han ville i saksmappene. Det er noe uklart om meldinger som ble sendt eller mottatt fra andre enn delegasjonen selv, for eksempel de telegrammer som er omhandlet i tiltalebeslutningen II, ble arkivert ved delegasjonen. Retten finner det ikke tvilsomt at tiltalte på en eller annen måte har kunnet se disse dokumentene. Det bemerkes at tiltaltes fingeravtrykk er funnet på arkiveksempelret i FN-delegasjonen av den chiffermelding som er omhandlet i tiltalebeslutningen II 4.

Side 35

Retten legger til grunn at tiltalte i praksis også kunne gjøre seg kjent med innholdet av dokumenter gradert hemmelig som passerte delegasjonen.

Tiltalte har sikret seg innholdet av gradert materiale enten ved kopier eller ved å ta referat eller notat for hånden av aktuelle dokumenter. Disse referatene har han i enkelte tilfelle skrevet ut på maskin i et mer eller mindre utførlig notat. Ved tiltaltes forklaring til politiet av 26. januar 1984, som retten legger til grunn, og ved beslag som er foretatt i hans hjemmearkiv, er det ført bevis for at tiltalte har benyttet begge metoder ved overlevering av gradert materiale. Det er funnet håndskrevet referat av de samtaler som er omhandlet i tiltalebeslutningen IA 11 a og g, II 1, 2, 3, 4, 5 og 6. Mer utførlige, maskinskrevne notater, som synes å forutsette at tiltalte har hatt vedkommende dokument for hånden under skrivingen, er funnet vedrørende opplysninger som nevnt i tiltalebeslutningen I A 11 h, II 8, 9, 10 og 11. Det er gjort nærmere rede for innholdet i disse notatene i avsnittet om den rettslige bedømmelse av dem. I forbindelse med spørsmål om overleveringsform peker retten eksempelvis på at det beslaglagte eksemplar av tiltaltes notat om statssekretær Holsts samtale med chargé d'affaires Barkley 4. september 1981 (tiltalebeslutningen II 8) er en amerikansk fotokopi. Tiltalte har ikke kunnet gi noen forklaring på hvor originalen av hans eget notat er blitt av. Notatet bærer forøvrig preg av å være skrevet som informasjon for andre. Det er blant annet i parantes opplyst at Dagens nyheter er Sveriges største avis. Tiltalte har i teksten angitt at dokumentet er hemmelig, mens originaltelegrammet er gradert konfidensielt i henhold til sikkerhetsinstruksen. Originalmeldingen har vært arkivert i FN-delegasjonen og har vært forelagt ambassaderåd Skogmo.

Det er under bevisførselen fremkommet opplysninger om at tiltalte i den tiden han var ved FN-delegasjonen, i større utstrekning enn det som er vanlig for en diplomat, hadde løpende kontakt med sitt hjemlige politiske miljø. Det vakte således en del irritasjon hos delegasjonens ledelse høsten 1980 at tiltalte hadde separate møter med politiske meningsfeller i delegasjonen før morgenmøtene. Den daværende ambassadør har som vitne under hovedforhandlingen forklart at han ved en anledning ba tiltalte bestemme seg om han ville bli

Side 36

politiker eller diplomat. På grunn av tiltaltes sterke politiske engasjement var derfor delegasjonens ledelse noe tilbakeholden med å gi ham adgang til graderte opplysninger som berørte spesielt følsomme emner i den hjemlige politiske debatt.

Tiltaltes nye kontakt med E.

Kort tid etter at tiltalte var konstituert som ambassaderåd, ble han oppsøkt hjemme av sovjetdiplomat I. Det er opplyst at I overtok som resident ved ambassaden i Oslo etter at E ble utvist, og ifølge vitnet Jahn Otto Johansen, var det i aller høyeste grad kjent i det politiske miljø at I var KGB-mann. Ifølge tiltalte overbrakte I en hilsen fra «Henry» som ønsket et møte i Helsinki en bestemt lørdag i januar. Tiltalte visste at «Henry» var E, og han var på bakgrunn av opplysninger fra G-saken, klar over at E hadde en høy stilling i sovjetisk etterretningstjeneste.

Tiltalte har under hovedforhandlingen forklart at han hadde konkurrerende motiver for å møte E igjen i Helsinki. Dels var det forbundet med spenning og sosial nysgjerrighet og dels så han på et nytt møte med ham som en utfordring. Han var fasinert av E som person og så i ham en mulighet til å kunne formidle norske politiske synspunkter utenom de formelle og tradisjonelle kanaler. Det var grunn til bekymring for visse sider ved de norsk-sovjetiske forbindelser på den tiden. Ut fra den konstruktive rolle han hadde spilt under innledningen til forhandlingene om en midlertidig avgrensning av omstridt område i Barentshavet, gikk han

ut fra at han ved en ny kontakt med E, kunne slå et slag for åpnere forbindelser og bidra til å utvikle en bredere kontakt mellom øst og vest.

Det er vanskelig for retten å forstå at tiltalte som embetsmann ved en norsk utenriksstasjon uten godkjenning av administrative eller politiske foresatte, virkelig trodde at han ved å gjenoppta en hemmelig forbindelse med en fremstående offiser i KGB, kunne bidra til noen bedring i forholdet mellom Norge og Sovjet eller Sovjet og vesten generelt. Det synes å forutsette en så overdreven forestilling om egen posisjon og innflytelse at retten må se bort fra de

Side 37

beveggrunner tiltalte har oppgitt.

På basis av tiltaltes tidligere forbindelse med E er retten ikke i tvil om at tiltalte allerede før han reiste til Helsinki, var klar over at E ønsket ny kontakt med sikte på å reaktivere ham som agent for KGB. Ved å si seg villig til å møte E, har han etter rettens syn akseptert å gjeninntre i rollen som agent for sovjetisk etterretningstjeneste.

På tilbaketuren etter en tjenestereise til New York før han tiltrådte stillingen som ambassaderåd, fløy tiltalte fra København til Helsinki hvor han traff E 27. januar 1979. Hverken tiltaltes arbeidsgiver eller familie kjente til at han reiste dit.

Under hovedforhandlingen har tiltalte forklart at E tok ham med til en restaurant hvor de traff M. Han fikk da vite at også M skulle til FN-delegasjonen i New York. Han skulle som diplomat offisielt arbeide med Midt-Østen som fagfelt.

På grunnlag av tiltaltes politiforklaring av 25. januar 1984, som retten legger til grunn, anses det godtgjort at E under møtet i Helsinki skisserte en plan for det fremtidige samarbeid mellom tiltalte og M. Det ble gjort klart for tiltalte at det ville ta tid før forbindelsen mellom dem kunne komme i stand. M ville først senere komme til New York. Han ville ta kontakt med tiltalte når han hadde gjort seg fortrolig med arbeidsrutinene i FN. Retten går ut fra at det allerede under Helsinkimøtet ble bestemt at tiltalte skulle ha årlige møter med E i tredje land. Tiltalte forsto at samarbeidet mellom ham og M skulle ledes av E og at det også var han som ville være den ansvarlige for tiltaltes egen sikkerhet.

Retten finner det ikke sannsynlig at tiltalte brakte med seg noe materiale til møtet i Helsinki 27. januar 1979. Formålet med møtet synes i første rekke å ha vært å reaktivere tiltalte som agent og å trekke opp retningslinjene for den fremtidige etterretningsvirksomhet fra hans side.

Retten går ut fra at beslutningen om å plassere M ved den

Side 38

sovjetiske FN-delegasjonen hadde sammenheng med hans spesielle forutsetning for å være bindeledd mellom en norsk agent i utlandet og sovjetisk etterretningstjeneste sentralt. For det første behersket han norsk fullt ut og kunne derfor selv vurdere innholdet av det materialet han ville få overlevert fra den norske delegasjonen. For det annet var både hans utdanning og praksis særlig innrettet på norske forhold. Det at M kom til FN gjorde også at politiets mistanke mot tiltalte ble styrket og at etterforskningen mot ham ble trappet opp.

Tiltaltes kontakt med M i New York.

Det første året tiltalte var i USA, så han ifølge sin egen forklaring ikke noe til M. Allerede høsten 1979 tok imidlertid tiltalte til å forberede seg på det samarbeide som senere skulle etableres. Retten finner på bakgrunn av tiltaltes forklaringer at han på den tiden begynte å ta notater fra dokumenter han fikk innsyn i og samle graderte telexmeldinger av etterretningsmessig interesse.

Tiltalte har i en redegjørelse til sin forsvarer av 3. oktober 1984 – fremlagt under hovedforhandlingen – bestridt at han har gitt M notater som han selv har skrevet. Slike notater har angivelig M ikke vært interessert i. De notatene som er funnet i tiltaltes hjemmearkiv, var ifølge tiltalte skrevet som stikkords- og huskenotater for ham selv i forbindelse med et bokarbeide han holdt på med. Det forekom også at han lot venner som var på besøk, få se slike notater. Under hovedforhandlingen har han dessuten hevdet at dokumentnotater av den art som finnes i det aktuelle beslaget, var tiltenkt politiske meningsfeller i Norge. Retten ser imidlertid bort fra at dette har vært tiltaltes primære formål

med dokumentreferatene, og finner godt gjort at de referater som er funnet hos tiltalte fra New York-tiden, var skrevet med sikte på overlevering til M.

Tiltaltes virksomhet utover høsten 1979 ser retten som et bevis på at han faktisk gjeninntrådte i agentrollen til fordel for Sovjet før samarbeidet med M kom istand. De dokumenter han samlet,

Side 39

forteller videre noe om karakteren av det materiale tiltalte tok sikte på å overlevere. Det er rettens inntrykk at tiltalte enten tilegnet seg kopier eller tok referater av det dokumentmaterialet som han til enhver tid hadde tilgang på. Han forklarte i retten at det materialet han samlet inn fra høsten 1979, ikke lenger var aktuelt da han møtte M ut på våren 1980, og derfor ikke ble overlevert. Hans uttrykk for at materialet ikke lenger var aktuelt, sier etter rettens mening noe om kvaliteten av de opplysninger han faktisk ga KGB. I en politiforklaring som ble foreholdt tiltalte under hovedforhandlingen, har han forklart at han for å unngå ubehagelig press i den innledende fase av samarbeidet med M, ikke vil utelukke at han var innstilt på å vise at han kunne utføre en «god jobb» ved å overlevere materiale som russerne ville finne av særlig interesse for denne perioden.

Ifølge tiltaltes forklaring traff han M i New York i midten av mars 1980. M var da sammen med en diplomatkollega av tiltalte. Vedkommende har i retten forklart at tiltalte og M ga inntrykk av ikke å ha sett hverandre siden M var knyttet til ambassaden i Oslo. Under en lunsj som M, tiltalte og hans og diplomatkollega hadde sammen, fikk tiltalte og M avtalt et møte i Delegates Lounge i FN-bygningen. Slik retten ser det, forsto tiltalte at den etterretningsmessige kontakt med M dermed var innledet.

Som tiltalte har forklart under etterforskningen og som retten bygger på, kom samarbeidet mellom ham og M igang etter det mønster som E hadde skissert under Helsinkimøtet. Opplegget ble ytterligere supplert ved retningslinjer som M ga etter hvert. Det var Es forutsetning at M, såvel utad overfor fagmiljøet som innad i sin egen delegasjon skulle ha en ordinær diplomatisk funksjon og det skulle legges stor vekt på at han heller ikke overfor sitt eget lands kolleger ble eksponert som etterretningsoffiser. Av sikkerhetsgrunner skulle tiltalte og M treffe hverandre i betryggende avstand fra FN-bygningen og på steder hvor risikoen for å møte bekjente fra diplomatmiljøet var liten. Møtene som ble kombinert med en lunsj, skulle avtales fra gang til gang. I tillegg til møter av denne karakter hvor det var forutsatt at tiltalte skulle overlevere materiale og eventuelt få nærmere instruksjoner, tok M etter hvert også sikte på å treffe tiltalte på nærmere avtalte steder i FN-bygningen. Det skulle også overleveres materiale ved disse såkalte

Side 40

treffmøtene. Derved ville M kunne få en forholdsvis jevn tilgang på informasjon. Treffmøtene skulle foregå i forskjellige bibliotekrom i FN-bygningen hvor en overlevering av materiale lett ville kunne foregå uten at det påkalte oppmerksomhet. Møtestedet ble avtalt fra gang til gang. Retten legger til grunn at det eneste formål med treffmøtene var å overlevere materiale. Hvis det skulle gis informasjon om samarbeidet eller eventuelt muntlige etterretningsopplysninger eller kommentarer, ble lunsjmøter valgt i stedet.

Retningslinjene for samarbeidet ble nærmere utviklet fra møte til møte. Således ble det etterhvert avtalt at større mengder materiale skulle overleveres i nøytral konvolutt. Retten anser det godt gjort at denne fremgangsmåten ble brukt i adskillig utstrekning. Det vises til vitneforklaring om at tiltalte sjelden benyttet attachékoffert når han gikk til møter i FN. Det ble registrert som påfallende at han ofte brakte dokumenter med seg i en konvolutt og at han sjelden hadde konvolutt med seg når han gikk tilbake til den norske FN-delegasjonen. Ved overlevering av dokumenter i mindre omfang, gjaldt en annen ordening. Tiltalte kunne da bringe materialet med seg i et eksemplar av New York Times og la avisen på en tilforlåtelig måte bli liggende igjen når han gikk, slik at M kunne overta den. Ved treffmøter i FN-bygningen ble denne metoden tilpasset slik at tiltalte skulle legge materialet inn i dagsordenen for dagens møter i FN for å gjøre overleveringen enda mindre påfallende. Også selve møterutinene ble endret. Etter en tid ble det enighet om at tiltalte og M skulle treffes på forhånd i Delegates Lounge i FN-bygningen til syningsmøte. Det innebar at de skulle vise seg for hverandre til bestemte tider som tegn på at det avtalte møte kunne finne sted. Av

sikkerhetsgrunner skjedde det etter pålegg fra E en gradvis endring i møtemønsteret i retning av færre åpne møter på restauranter og flere treffmøter i FN-bygningen i forbindelse med forutgående syningsmøte i Delegates Lounge. Initiativet til kontakt i spesielle tilfelle skulle tas av M. I slike situasjoner ble møtested og tid avtalt på særskilt måte, for eksempel ved at tiltalte kunne få en papirlapp stukket til seg i Delegates Lounge.

Retten har forstått det slik at tiltaltes muligheter til å skaffe seg kopier av graderte telexmeldinger og dokumenter som han kom over i delegasjonen, ble redusert etter at sikkerhetsrutinene ble lagt om i 1980. For det første fikk han som allerede nevnt, ikke lenger

Side 41

rutinemessig kopier av meldinger gradert opp til konfidensielt, og for det annet skulle det ikke lenger tas kopier av slike dokumenter. Kopimaskinen sto dessuten slik til at andre lett ville kunne iakttå kopiering. Retten går ut fra at kopieringsrestriksjonene blant annet var bakgrunnen for at tiltalte i et lunsjmøte med M 11. juni 1981 påpekte at han bare unntaksvis kunne bruke fotokopimaskinen i FN-delegasjonen. Tiltalte har gjort rede for dette i en politiforklaring som retten er gjort kjent med og som legges til grunn. Tiltalte fortalte M ved samme anledning at han under tiden skrev referat av dokumentenes innhold etter minnet. Etter rettens mening er det nærliggende å se de kopieringsproblemer tiltalte her nevnte, i sammenheng med at E på et utenlandsmøte i slutten av samme måned, tok opp spørsmålet om tekniske hjelpemidler til bruk for tiltalte. Det var i tilfelle tale om avansert fototekniske hjelpemidler for avfotografering av dokumenter på tiltaltes kontor. Når han i første omgang ikke ble utstyrt med mikrofotograferingsutstyr, var det fordi E stilte seg skeptisk til den tekniske kvaliteten av apparatene. Spørsmålet om mikrofotografering har etter rettens syn ikke bare noe med sikkerhetsforholdsregler å gjøre. Det er også bevis for at det materiale tiltalte kunne skaffe til veie, hadde en kvalitet og var av et omfang som gjorde det naturlig å anvende en så avansert metode.

Tiltalte har i retten, som i sin tidligere nevnte redegjørelse til forsvarerne av 3. oktober 1984, hevdet at han og M siden før jul(?) 1980 utvekslet diplomatiske dokumenter. Det var blant annet som ledd i et slikt bytte av informasjon at han lot M få graderte telegramkopier fra den norske delegasjonen. Retten har blant annet på grunnlag av vitneforklaringer fra daværende ambassadør ved den norske FN-delegasjonen og fra andre utenriksstjenstemenn blitt overbevist om at slik dokumentasjonsutveksling ikke hadde funnet sted. Det er heller ikke i tiltaltes omfattende hjemmearkiv funnet spor etter dokumenter som kan stamme fra M. I tillegg nevner retten at tidligere major i KGB, N, som flyktet til USA i 1979, under rettsforhandlingen har forklart at kvalitativ likeverdig informasjonsutveksling aldri forekommer mellom en agent og en sovjetisk føringsoffiser. Det materialet en sovjetisk etterretningsoffiser i tilfelle vil gi fra seg, vil ikke inneholde gradert informasjon, men enten desinformasjon eller aktiv påvirkning beregnet på vestlig politikk eller politikere.

Side 42

Tiltalte har både i sine politiforklaringer og i retten gjort nærmere rede for omfanget av sin forbindelse med M i New York-perioden. Under bevisførselen er videre fremlagt hans 7.de Sans for den tiden tiltalte hevder å ha hatt kontakt med M i FN-tiden, det vil si årene 1980, 1981 og 1982. Hans 7. de Sans for 1979 mangler.

Tiltaltes 7.de sans for disse årene inneholder, som tilfelle var når det gjaldt møter med E i Norge før 1977, noteringer om sted og tidspunkt for møter, men uten angivelse av personnavn. Også i New-York-tiden ble det stort sett anmerket reservedatoer med piler eller tegn på samme måte som tidligere for møter med E. Retten ser det derfor slik at også disse notisbøkene bidrar til å kaste lys omfanget av tiltaltes forbindelse med M.

Tiltalte har under hovedforhandlingene hevdet at han i etterretningmessig sammenheng kan ha truffet M ialt seks ganger i 1980. Dette året hadde de ingen treffmøter. I 1981 og 1982 traff han M henholdsvis ti og seks ganger, treffmøter inkludert.

Retten finner det godt gjort at tiltalte og M iallfall har hatt det antall møter tiltalte har angitt, sannsynligvis fler. Det legges videre til grunn at tiltalte, bortsett fra det første møtet i New York, har overlevert M materiale ved alle lunsj- og treff-møter. Omfanget av det materialet som ble overlevert ved den enkelte anledning, går retten ut fra har variert slik også overleveringsrutinene forutsatte. Retten kommer nærmere tilbake til arten og omfanget av

det materialet som ble kompromittert i New York.

De viktigste oppgavene M hadde i forbindelse med tiltaltes etterretningsvirksomhet, oppsummerer retten slik:

Han skulle under Es ledelse ha den etterretningsmessige kontakt med tiltalte i New York. Hans oppgave var blant annet å sørge for at overføring av informasjon foregikk på en betryggende måte ved å påse at fastsatte møte- og overleveringsrutiner ble fulgt. Videre skulle han påse at tiltaltes virksomhet ble hemmeligholdt både i forhold til omverdenen og det diplomatiske miljø, herunder det sovjetiske. Dessuten sto han for kommunikasjon med den sentrale operasjons-

Side 43

ledelse og bisto endelig med å tilrettelegge de årlige kontaktmøter mellom E og tiltalte i utlandet.

Alle sider ved samarbeidet mellom tiltalte og M hadde et sterkt konspirativt preg helt fra kontakten mellom dem ble etablert i mars 1980. Dette samarbeidet fulgte i utgangspunktet de retningslinjer som ble trukket opp av E allerede under Helsinkimøtet 27. januar 1979. Teknikken og metodene de gjorde bruk av, har retten fått et innblikk i først og fremst gjennom tiltaltes forklaringer under etterforskningen og under hovedforhandlingen, men også gjennom noteringer i hans dagbøker og de dokumenter/kopier og notater som er funnet i tiltaltes omfattende private arkiv.

Sikkerhetsforanstaltningene i forbindelse med tiltaltes virksomhet var omfattende og gjennomførte. M benyttet således ifølge tiltaltes forklaring, ofte en kombinasjon av egen bil og offentlige kommunikasjoner og brukte på den måten timer på reisen fra sin delegasjon til avtalt møtested for å gardere seg mot at han ble fulgt. Også utvalget av bevertningssteder for lunsjmøtene var selektivt. Både den geografiske plassering og karakteren av restaurantene skulle i rimelig grad sikre at tiltalte og M ikke støtte på bekjente fra diplomatmiljøet. Overlevering av materiale på de avtalte møtesteder i FN-bygningen var det ikke grunn til å regne med ville være overvåket. Det er opplyst og bekreftet ved notering i tiltaltes 7.de Sans at et slikt møte likevel ved en anledning skulle foregå på toalettet hvis vedkommende bibliotekrom i det konkrete tilfelle ble ansett utrygt.

Tiltalte har beskrevet M som en ung teknokrat. Han representerte ikke den samme intellektuelle utfordring som E, men tiltalte hadde inntrykk av at Zjizin etter hvert fikk et godt omdømme som diplomat, og han så selv på ham mer som diplomat enn som KGB-mann. I retten har tiltalte som grunn til kontakten med M, også anført et slags vennskapelig løfte overfor E. Han skal angivelig ha lovet E å bistå M med å finne seg til rette faglig og sosialt i New York. M skulle der offisielt arbeide med Midtøsten, et område som også tiltalte tidligere hadde vært opptatt av i sin tid i Norsk Utenrikspolitisk Institutt. Tiltalte har i retten erkjent at møtene med M hadde en irregulær ytre ramme, men tiltalte så i første rekke på de irregulære trekk som en del av spillet

Side 44

ved det diplomatiske arbeidet i FN. Han har i retten likevel forklart at han etter hvert følte kontakten med M som en belastning.

Retten finner at tiltalte åpenbart ikke kan høres med denne delen av sin forklaring om kontakten med M. Det legges til grunn at han fra første stund i New York var klar over Ms etterretningstjenestlige status og at de to skulle samarbeide med sikte på å skaffe til veie opplysninger til fordel for Sovjet.

Et nytt trekk ved tiltaltes etterretningsvirksomhet under New York-perioden var hans møter med E i tredje land, det vil si møtene i Helsinki og Wien. Grunnen til at disse byene kan ha blitt valgt, har retten generelt vært inne på foran side 19.

Tiltaltes utenlandsmøter i New York-perioden.

I den tiden tiltalte var i New York hadde han tre møter med E i utlandet, nemlig 4. juli 1980 i Wien, 29. juni 1981 samme sted og 19. februar 1982 i Helsinki. Retten skal i det følgende gi en oversikt over disse møtene.

Wien 4. juli 1980.

Under et møte med M i midten av mai 1980 ble han varslet om at E ønsket å treffe ham i

Wien. Tiltalte fikk opplysningene om tid med reservedatoer og møtested overlevert skriftlig. Han skulle treffe E i Nussdorferstrasse 40. Adressen var tilføyet ordet Klima som var navnet på en forretning. Nærmere detaljer om møtet fikk han under et senere lunsjmøte med M i begynnelsen av juni.

Retten finner godtgjort at møtet i Wien etter anmodning fra tiltalte ble lagt slik at han kunne kombinere det med en konferanse han skulle være med på i Geneve i begynnelsen av juli 1980 i FNs økonomiske og sosiale råd.

Side 45

Tiltalte har erkjent at han traff E på avtalt sted 4. juli 1980. Møtet ble etter hans forklaring holdt på den indiske restauranten Taj Mahal i Wiens utkant. I en politiforklaring har tiltalte opplyst at E sa seg fornøyd med samarbeidet mellom ham og M og med det materiale tiltalte tidligere hadde overlevert. For øvrig drøftet de møte- og sikkerhetsrutinene i New York. Tiltalte har hevdet at de også diskuterte politiske spørsmål, særlig øst/vestforholdet med utgangspunkt i Afghanistan. Det forestående presidentvalget i USA skal videre ha vært brakt på bane.

Tiltalte har benektet at han mottok noen form for godtgjørelse fra E utover muligens en viss dekning av reiseutgiftene. Retten kommer tilbake til spørsmålet om godtgjørelse under avsnittet om penger fra russerne.

Wien 29. juni 1981.

Dette møtet ble det ifølge tiltaltes politiforklaring gitt beskjed om under et lunsj-møte med M 11. juni 1981 hvor tiltalte blant annet tok opp problemene med kopiering av dokumenter i delegasjonen, slik som nærmere omtalt foran på side 41.

På turen til Wien var tiltalte innom Stuttgart hvor han kjøpte en Mercedes Benz 300 personbil som i henhold til noteringer i hans 7. de Sans kostet US \$ 20.979. Frakten av bilen til New York kom visstnok på ca. US \$ 500.

Tiltalte traff også denne gang E på restauranten Taj Mahal. Grunnen til at tiltalte gikk med på å treffe E igjen skal blant annet ha vært følelsen av spenning og at det var nyttig å bevare kontakten med en såvidt høyt rangert og betydningsfull person, særlig i perioder hvor de bilaterale forbindelser var mindre gode. I juni 1981 hadde tiltalte i tankene å gå ut av utenriksstjenesten. Hans alternative planer nevner retten nærmere under avsnittet om kontakten med iraksk etterretningstjeneste.

Under møtet tok E opp spørsmålet om tekniske hjelpemidler til bruk for tiltalte. Det var særlig tale om utstyr for mikrofotografering av dokumenter. Retten viser til avsnittet om samme spørsmål foran på side 41.

Side 46

Under møtet ble også spørsmålet om tiltaltes egen sikkerhet tatt opp, særlig forholdet til sovjetiske avhoppere. Problemet med avhoppere var blitt aktualisert ved at assisterende generalsekretær i FN, Rakadij Sjevtsjenko, nylig hadde hoppet av i New York. E beroliget tiltalte med at han var ansvarlig for tiltaltes sikkerhet. Foruten ham selv, I og M var det bare hans sjef som hadde kjennskap til tiltaltes virksomhet. Det er uvisst om E med denne bemerkningen siktet til sin nærmeste foresatte eller til Andropov som da var sjef for KGB.

Tiltalte fikk også ved denne anledning vite at E var tilfreds med det materialet han hadde overlevert gjennom M. Tiltaltes godtgjørelse fra E denne gang behandles senere.

Helsinki 19. februar 1982.

Dette møtet, som tiltalte på vanlig måte hadde fått beskjed om av M, fant sted i forbindelse med tiltaltes ferie i Norge vinteren 1982. Han reiste fra New York via København til Helsinki og traff der E. Derfra reiste han til Oslo. For å forklare forsinkelsen for sin hustru, anga han at han var kommet for sent til det planlagte flyet fra New York og at han måtte reise hjem via Helsinki. Billetten fra New York til Helsinki var bestilt til denne destinasjonen direkte. Også møtet 19. februar 1982 ble holdt på restauranten Mestari Talli. Tiltaltes opplysninger om dette møtet går ut på at han og E bare drøftet forskjellige politiske spørsmål, så som det forestående lederskiftet i Moskva, maktmisbruk og korrupsjon i Sovjet, ubåtepisoden i den svenske skjærgården ved Karlskrona og krigen i Afghanistan. Samtalen dreide seg også om presidentskiftet i Finland og tiltaltes planer om å forlate utenriksstjenesten

for å gå inn i Mini-OL prosjektet som hans greske venn Q arbeidet med. Dette blir nærmere omtalt i avsnittet om forbindelsen med iraksk etterretningsvirksomhet.

Retten fester ikke lit til tiltaltes forklaring om at E kalte ham til Helsinki for å drøfte alminnelige politiske emner. Det anses godtgjort at møtet også denne gang hadde direkte tilknytning til tiltaltes etterretningsvirksomhet og spørsmål av generell og

Side 47

spesiell karakter i denne forbindelse.

Retten legger til grunn at tiltalte hadde med seg gradert materiale til Helsinkimøtet i februar 1982. Den relativt hyppige og tilfredsstillende kontakt som tiltalte hadde med M på den tiden og de muligheter for å overføre materiale i trygge former direkte fra New York til KGB som russerne åpenbart hadde, kunne tale for at formålet med utenlandsmøtene primært var et annet enn å overlevere dokumenter til E. Retten finner det imidlertid godtgjort at møtene med E i tredje land ble sett på som den sikreste form for agentkontakt. Retten bygger dette blant annet på vitneprovet fra den tidligere KGB-majoren N. Retten legger derfor til grunn at spesielt store mengder materiale eller tungt sensitive dokumenter ble tatt med og overlevert E under utenlandsmøtene også i den tiden tiltalte var i New York. Tiltalte har selv fremholdt i retten at risikoen for at han som diplomat, ville få sin håndbagasje kontrollert ved grensepasseringer, var liten. Behovet for å ta med etterretningsmateriale til utenlandsmøtene går retten ut fra ble enda større etter at tiltalte kom tilbake til Norge og han ikke lenger hadde kontakt med noen ved den sovjetiske residenturen i Oslo, såvidt retten kjenner til.

Tiltalte har i retten som for politiet gitt noe forskjellige forklaringer om formålet med utenlandsmøtene og om innholdet av disse. Under hovedforhandlingen har han erkjent at kontakten med E i den tiden tiltalte beklede offentlige stillinger, etter hvert kom til å innebære grov tjenesteforsømmelse, men det er noe uklart om han med dette bare sikter til møtenes konspirative karakter eller om han i denne erkjennelsen innbefatter møtenes innhold.

Som det fremgår foran har tiltalte sterkt fremholdt at formålet med å treffe E har vært å bidra til at det blir ført en åpen dialog mellom maktblokkene. Han har ved siden av de offisielle kanaler villet forsøke å bedre forbindelsen mellom øst og vest på en uformell og uortodoks måte. Det har han søkt å gjøre ved å diskutere aktuelle politiske spørsmål med E. Slike diskusjoner har ifølge hans rettslige forklaring, vært utenlandsmøtenes viktigste innhold.

Retten kan ikke godta hans forklaringer for så vidt. Det er helt

Side 48

usannsynlig at E, som også under tiltaltes New York periode må antas å ha hatt en meget høy stilling i KGB, selv skal ha reist, fra Moskva til et tredje land bare for i all hemmelighet å diskutere politiske spørsmål med en tilkalt norsk diplomat som utelukkende har representert seg selv. Hans forklaringer om innholdet av møtene er også lite troverdige i lys av det klart konspirative preg de har hatt. Tiltalte holdt møtene skjult for alle, og det har ikke forekommet at han har rapportert sine samtaler med E tilbake til politiske foresatte, uansett hvor interessante og konstruktive meningsutvekslingene skal ha vært.

Det er etter rettens syn ikke tvil om at utenlandsmøtene utgjorde i en viktig del av den samlede kontakt som tiltalte hadde med KGB. Både vitnet N og politiinspektør Ørnulf Tofte, som har vært tilknyttet Overvåkingspolitiet i vel 35 år, har forklart seg under hovedforhandlingen om betydningen av at agentmøter legges til tredjeland. Etter disse vitneutsagn legger retten til grunn at en sovjetisk etterretningsoffiser med Es rang ikke møter en agent i utlandet bare for å oppnå personlig kontakt. Utenlandsmøter av den karakter tiltalte har vært med på, kommer først på tale når vedkommende agent vurderes som meget verdifull. Med verdifull siktes det her i første rekke til hvilket kildenivå agenten har forbindelse med og betydningen og kvaliteten av det materialet han kan skaffe til veie.

Det er kjent at KGB-offiserer på høyt nivå under tiden kan ta kontakt med en agent i et tredje land for å gi vedkommende moralsk støtte. Tiltalte var imidlertid fra 1979 kommet over i en agentfase hvor utenlandsmøtene inngikk som en rutinemessig del av kontaktmønsteret med KGB. Dette viser etter rettens syn hvilken verdi KGB på den tiden

tilla tiltalte som agent. At utenlandsmøtene ble ledet av en offiser med generals rang peker også i retning av at tiltalte og det informasjonspotensialet han hadde adgang til, var høyt verdsatt.

Retten legger etter bevisførselen til grunn at oppdragsgiverens formål med utenlandsmøtene blant annet har vært å drøfte nærmere aktuelle målområder for tiltaltes fremtidige etterretningsvirksomhet. I henhold til tiltaltes politiforklaringer, har E videre disku-

Side 49

tert strategier og sikkerhetsrutiner i forbindelse med tiltaltes arbeide. På basis av det retten etter bevisførselen kjenner til fra senere utenlandsmøter, anses det bevist at det var under møter med E tiltalte fikk økonomisk oppgjør for sine tjenester. Det er derfor grunn til å tro at utenlandsmøtene har bidratt til å styrke tiltaltes tilknytning til KGB. Dessuten finner retten som allerede påpekt at de har bevismessig betydning når det gjelder å bedømme tiltaltes posisjon som agent.

Opptaket på Forsvarets Høgskole.

Tiltalte har forklart at han i mars 1982 fikk forespørsel fra Utenriksdepartementets administrative avdeling om han var villig til å søke opptak på Forsvarets Høgskole samme høst. Han fikk på spørsmål vite at det ikke var noen ledig stilling for ham i Utenriksdepartementet på den tiden, og at det heller ikke ville bli det i den nærmeste fremtid. Av den grunn valgte tiltalte å søke opptak på Høgskolen. Mest betydde det imidlertid for ham at hans ektefelle ønsket å komme tilbake til fast stilling i Norge. Underretning om at han var utpekt som departementets elevrepresentant ved Høgskolens hovedkurs ble gitt i brev av 16. april 1982 fra Utenriksdepartementet.

Tiltalte har i politiforklaring forklart at han under et lunsjmøte med M 31. mars 1982 i New York fortalte at han skulle begynne på Forsvarets Høgskole. Ms reaksjon var angivelig at E måtte underrettes og at tiltaltes fremskutte avreise måtte føre til et tettere møteprogram.

I brev av 27. april 1982 sendte tiltalte tilbake til Utenriksdepartementet utfylt søknadsskjema om tilleggs-klarering for inntil Cosmic Top Secret for Høgskolens elever. Samme dag hadde han ifølge sin egen politiforklaring, et nytt lunsjmøte med M. E hadde overfor ham understreket at det i den gjenværende tid i New York måtte utvises stor forsiktighet. Tiltalte ville i forbindelse med opptaket på Høgskolen og den forestående flytting kunne være gjenstand for overvåking. E ga derfor følgende pålegg:

Side 50

- All overlevering av gradert materiale måtte i utgangspunktet opphøre inntil videre. Overlevering kunne bare skje i helt ekstraordinære tilfelle.
- Materiale måtte under ingen omstendighet overleveres i forbindelse med restaurantmøter.

Det er på det rene at Utenriksdepartementets politiske ledelse ikke visste om at tiltalte var bedt om å søke opptak på Forsvarets Høgskole. Ledelsen var heller ikke kjent med det interne vedtaket om å plukke ham ut som Utenriksdepartementets elevrepresentant for skoleåret 1982 – 1983.

Politiet ble først klar over at tiltalte var tatt opp som elev på høgskolen i forbindelse med at sikkerhetsklarering av ham ble rekvirert. Både Justisdepartementet og Utenriksdepartementets ledelse var orientert om at tiltalte var mistenkt for spionasje. Spørsmålet om å gi tiltalte den nødvendige sikkerhetsklarering for å komme inn på høgskolen, stilte de ansvarlige myndigheter overfor en vanskelig avveining. Ut fra en helhetsvurdering av de skader som kunne oppstå, var det fra myndighetenes side enighet om å gi tiltalte den nødvendige klarering. Endelig vedtak om dette ble truffet i begynnelsen av juli 1982.

Forsvarets Høgskole er en militærvitenskapelig institusjon som hvert år arrangerer forskjellig kurs for militære og sivile deltakere med sikte på en bred innføring på høyt nivå om totalforsvaret. Tiltalte ble tatt ut til hovedkurset som er høgskolens mest omfattende undervisningstilbud. Ca. halvparten av deltakerne på dette kurset er sivile, for det meste embets- og tjenestemenn fra offentlig forvaltning. Hovedkurset varer i ca. 7 måneder.

Elevene fordeles på tre studiegrupper. Sammensetningen i disse gruppene er forskjellig i de fire ulike studieperioder kurset omfatter. De tiltalepunkter i saken, som har tilknytning til oppholdet på Forsvarets Høgskole, refererer seg i det vesentlige til fjerde studieperiode, som varte fra 8. februar til 29. april 1983.

Skolens hensikt med fjerde studieperiode er å la elevene studere totalforsvaret, dets oppbygging, oppgaver, muligheter og begrensninger. Ved undervisningen er det lagt særlig vekt på studiet av den ytre trussel, samarbeidet mellom forsvaret og de sivile bered-

Side 51

skapsorganer, forsvarets evne til å løse pålagte oppgaver og å gi elevene øvelse i krisehåndtering. Studieområdene dekker den militære situasjon i nord, den sivile beredskapsstatus, forsvarets stridsevne og krisehåndtering. I perioden inngikk også blant annet en studiereise til Trøndelag og Nord-Norge med ekskursjon til Forsvarets Overkommando, Forsvarskommando Sør-Norge, Forsvarskommando Nord-Norge, sivilforsvarsanlegg og befestninger i ytre Oslofjord. Undervisningen var generelt basert på lesning av utlevert litteratur og annet studiemateriale som det ble henviset til. Forøvrig besto undervisningen i foredrag om forskjellige emner med en etterfølgende diskusjons- og spørreperiode. Foredragene ble vanligvis både før og etter at de var holdt, behandlet i studiegruppene. Hver gruppe var søkt gitt en slik sammensetning at sivil og militær erfaring var allsidig representert. Den enkelte gruppen hadde en formann, en sekretær og en sekretærassistent. Tiltalte var sekretærassistent i sin gruppe under fjerde studieperiode og som sådan gruppens sikkerhetsoffiser. Han var overfor høgskolen ansvarlig for at alle graderte dokumenter som gruppen fikk utlevert eller utarbeidet, ble behandlet i samsvar med gjeldende sikkerhetsinstruks. Det pålås blant annet sekretærassistenten i henhold til instruksjonen som samtlige elever hadde fått utlevert, å påse at alle manuskripter ble gitt riktig sikkerhetsgradering og at det hver dag ble foretatt sikkerhetskontroll av eget grupperom. Dokumenter med gradering opp til konfidensielt, skulle oppbevares i stålskap, hemmelige i en safe som blant andre sekretærassistenten kjente koden til. Materiale som skulle makuleres, skulle legges i en boks utenfor grupperommet. På reiser ble det sørget for at gradert materiale kunne bli nedlåst eller eventuelt makulert på forskriftsmessig måte.

De emneområder og enkelte tema som ble belyst i fjerde studieperiode og som den faktiske beskrivelsen i tiltalebeslutningen I A 13 – 27 gir eksempler på, dekker meget viktige områder av vårt forsvar.

Foredragene inneholdt opplysninger av stor forsvarsmessig betydning, og en eventuell kompromittering av deres sentrale innhold og den viten elevene ellers ble tilført, ville føre til skader som tildels ikke lar seg reparere. For en del andre skader som teoretisk kan avbøtes, vil det ifølge forsvarssjefen, koste beløp tilsvarende flere års forsvarsbudsjetter å reparere.

Side 52

Som elev ved høgskolen hadde tiltalte i fjerde studieperiode mulighet til å notere ned de opplysninger han ønsket fra alle emner som det ble undervist i. Fra forelesningene kunne han ta referater uten at det vekket oppsikt, og hans egne notater viser at han også gjorde det i betydelig utstrekning. I den grad referatene fikk et innhold som etter instruksverket betinget gradering, var han imidlertid forpliktet til å behandle disse i samsvar med gjeldende sikkerhetsrutiner. Siden han var sin studiegruppes sikkerhetsoffiser, var risikoen for at noen ville oppdage brudd på disse rutinene fra hans side, i praksis svært liten. Tiltalte har også erkjent at han i strid med sikkerhetsforskriftene tok foredragsreferater og andre notater fra undervisningen med seg hjem. Under studiereisen i perioden tok han iallfall som hovedregel referater med i sitt reiseprogram som det var forutsatt at elevene til en hver tid skulle ha med seg. Også reiseprogrammet brakte han med hjem da kurset var slutt.

Tiltalte har i politiforklaring av 2. november 1984 hevdet at han etter hvert enten la referatene fra høgskolen i sin dokumentmappe (attaché koffert) eller plaserte dem i sitt hjemmearkiv. De kan også ha blitt liggende annet sted i leiligheten.

Tiltaltes utenlandsmøter etter New York-perioden.

Retten går ut fra at det allerede før tiltalte begynte på Forsvarets Høgskole 20. september 1982, ble avtalt fortsatte utenlandsmøter med E. I årsoversikten for 1983 i hans 7.de Sans for

1982, er det på samme måte som møtene med E pleide å være notert, anmerket: med dato og pil annen lørdag i februar med «reserve 19.2.». Annen Lørdag i februar 1983 var den 12. Også tid og sted for møtet var notert, nemlig kl. 1600 på restaurant Mestari Talli i Helsinki.

Retten minner om hva den foran har fastslått var formålet med tiltaltes utenlandsmøter.

12. eventuelt 19. februar 1983.

Side 53

Tiltalte har hevdet – og retten legger det til grunn – at det i den perioden han gikk på Forsvarets Høgskole, ikke kom istand noe møte med E. Den 12. februar 1983 var han syk. Den egentlige grunnen til at han ikke reiste var at han tok sikte på å bryte med russeren. Han hevder at dette støttes av at han reservedatoen 19. februar var på joggetur og således var frisk og kunne ha reist. Dessuten fant han at det ikke ville være riktig å møte E mens han var elev på høgskolen.

Retten fester ikke lit til at tiltalte på noe tidspunkt i 1982 eller 1983 var inne på tanken å bryte forbindelsen med E. Både møteavtalene og tiltaltes senere opptreden taler imot det. Retten går for sin del ut fra at tiltalte enten var forhindret fra å reise til Helsinki den 19. februar 1983, eller at han av sikkerhetsgrunner valgte å bli hjemme. Det er på det rene at E møtte opp til avtalt tid og sted både den 12. og den 19. februar 1983.

14. mai 1983.

Tiltalte møtte imidlertid E på restauranten Mestari Talli 14. mai 1983 etter at han hadde avsluttet hovedkurset på Forsvarets Høgskole 29. april. I sin første politiforklaring om denne turen til Helsinki som han avga 5. februar 1984, forklarte tiltalte at han hadde med seg avisen Harold Tribune da han traff E. Denne forklaring korrigerer han dagen etterpå. Møtet den 14. mai 1983 har tiltalte for øvrig såvel under etterforskningen som i retten gitt avvikende forklaringer om både når det gjelder varighet og innhold.

I sitt brev av 3. oktober 1984 til forsvareren ga tiltalte uttrykk for at han ikke kunne utelukke at det blant annet befant seg forskjellige notater som håndskrevne referater fra Forsvarets Høgskole i hans dokumentmappe på den tiden han besøkte Helsinki i mai 1983. Dokumentmappen brukte han angivelig som oppbevaringsboks for dokumenter og penger fordi den var det eneste låsbare oppbevaringsstedet han da hadde. Denne redegjørelsen ble nærmere utdypet i en politiforklaring av 2. november 1983 som er foreholdt tiltalte under hovedforhandlingen. I denne forklaringen bemerket tiltalte at han ikke hadde full oversikt over hva som til enhver tid befant seg i hans dokumentmappe og at han derfor heller ikke med sikker-

Side 54

het kunne si hva den inneholdt under turen til Helsinki. Han visste imidlertid at han hadde forelesningsnotater fra hovedkurset som han nettopp hadde avsluttet i dokumentmappen. Disse notatene har han etterpå antatt ble ordnet i en egen mappe, men de kan også ha blitt liggende et annet sted i hans leilighet.

Under hovedforhandlingen har tiltalte erkjent at han til Helsinkimøtet hadde med seg et eksemplar av manuskriptet til ambassadør Dagfinn Stenseths foredrag, som er nevnt i tiltalebeslutningens VI A. Dette manuskriptet tok han med seg i den hensikt å levere det til E. Grunnen var at foredraget inneholdt synspunkter som det var nyttig at E fikk se, men tiltalte har i retten ikke kunnet erindre om manuskriptet ble levert til E i Helsinki under møtet i Wien 20. august 1983.

I sin politiforklaring av 5. februar 1984 anførte tiltalte at E under samtalen i Helsinki kun var interessert i de sikkerhetsmessige sider ved tiltaltes opphold på Forsvarets Høgskole. Det overrasket tiltalte at E ikke var mer opptatt av hvilket gradert materiale han hadde hatt tilgang til under kurset. Tiltalte forsto det slik at det var spørsmål som E regnet med å ta opp senere. I en tilleggsforklaring 7. februar 1984, som også er gjort kjent for retten, opplyste imidlertid tiltalte at han kunne ha gitt E en muntlig orientering om de emneområder som ble behandlet på høgskolen. Han fant det således ikke usannsynlig at han hadde gitt E en mer generell oversikt over de emner som ble tatt opp i siste studieperioden. Han ville heller ikke utelukke at han overfor E kunne ha nevnt noe om sin adgang til sensitive dokumenter.

Forhold som kunne ha blitt omtalt under middagen, var blant annet NATOs atomstrategi for Nord-Norge som etter tiltaltes forklaring konkret innebærer at norske og allierte styrker

skal holde landsdelen i 2 – 3 uker. Deretter vil NATOs øverstkommanderende stå fritt til å bruke taktiske atomvåpen. Forsvarerne har på vegne av tiltalte sterkt fremholdt at det ikke eksisterer noen egen atomstrategi for Nord-Norge og at dette viser hvor upresise og uholdbare tiltaltes politiforklaringer generelt er. Retten er

Side 55

imidlertid ikke i tvil om at tiltalte med betegnelsen «NATOs atomstrategi for Nord-Norge» sikter til forutsetninger for bruk av atomvåpen i Norge som var berørt i flere av foredragene på høgskolen.

Opplysningene om bruk av taktiske atomvåpen i Nord-Norge virket ifølge tiltalte sjokkerende, og emnet ble da også ifølge hans forklaring livlig diskutert i forbindelse med avslutningen av krisehåndteringsøvelsen Tellus. Denne atomstrategi kan han også ha drøftet med E uten at han overfor politiet kunne huske det med sikkerhet. Hvis han tok dette problemet opp med E, må det ha vært fordi han gikk ut fra at det allerede var kjent for begge supermaktene. Han regnet iallfall ikke med at opplysningene innebar noen overraskelse for en sovjetisk general.

Møtet 14. mai 1983 i Helsinki var etter det retten legger til grunn, avtalt allerede sommeren 1982, og tidspunktet var åpenbart tilpasset skoleplanen for hovedkurset. Det skulle etter programmet avsluttes 29. april. Retten ser også møtet i lys av de retningslinjer som allerede før tiltaltes avreise fra New York var blitt gitt for kontakten mellom ham og KGBs representanter: Det skulle utvises størst mulig forsiktighet fra tiltaltes side, særlig før og under kurset. Materiale skulle inntil videre bare overleveres i helt ekstraordinære tilfelle. Tiltalte har da også bekreftet at E under Helsinkimøtet i mai, var opptatt av om tiltalte hadde merket noen form for overvåking i skoleperioden. På bakgrunn av retningslinjene for hvordan tiltalte skulle forholde seg, kan han ha hatt gode grunner for å kansellere Helsinkimøtet i februar, som blant annet i tid falt like etter at fjerde studieperiode var over. I denne perioden ville undervisningen berøre særlig sensitive opplysninger, noe som i tilfelle kunne innebære at tiltalte ville være gjenstand for ekstra oppmerksomhet. Møtet med E i mai – etter at hovedkurset var ferdig – var i samsvar med russernes forutsetninger. Retten legger til grunn at formålet med dette møtet dels har vært å overlevere materiale fra skoletiden og dels å trekke opp retningslinjer for kontakten videre fremover. Tiltalte var da tilbake i Utenriksdepartementet, men uten å være tildelt noe bestemt arbeidsområde. Det materiale tiltalte på dette tidspunkt hadde å tilby, måtte etter rettens syn skrive seg fra Forsvarets Høgskole. Noen tilgang på annet gradert

Side 56

materiale hadde han ikke. I sitt brev av 3. oktober 1984 til advokat Underland anførte tiltalte blant annet:

«På møtet i Helsinki i mai sa E at det ville kunne bli vanskelig også for han å fortsette vår kontakt. Han spurte om jeg i stedet for å møte han, kunne tenke meg å ha kontakt med en annen russer som tidligere hadde tjenestegjort i Oslo. Jeg svarte at jeg var meget betenkt på dette, men lovt å vurdere saken. Dette var bakgrunnen for at Leopatin dukket opp sammen med E i Wien i august. Jeg hadde aldri møtt Leopatin tidligere, men kjente hans navn av omtale fra norske politikere som hadde hatt kontakt med han da han tjenestegjorde i Oslo. Jeg ville nødig være uhøflig og fornærme Leopatin i Es nærvær. Jeg ga derfor ingen reaksjon på om jeg kunne tenke meg å møte Leopatin fra tid til annen i Helsinki når han skulle begynne tjenestegjøring der. Jeg lovt å gi E et svar på dette i Wien i januar. Den beskjeden som for mitt vedkommende ville ha vært negativ, fikk jeg aldri anledning til å overgi.»

Tiltalte har under hovedforhandlingen i det vesentlige fastholdt denne fremstillingen. Den øvrige bevisførsel har imidlertid overbevist retten om at denne forklaringen fra tiltalte ikke er riktig. Det er intet som tyder på at tiltalte på noe tidspunkt i 1983 eller i 1984 har vegret seg eller vært uvillig til å fortsette sin etterretningsvirksomhet til fordel for Sovjet, selv om kontaktpersonen i fremtiden skulle bli H. Det langsiktige møteprogram som ble fastsatt i løpet av sommeren og som retten kommer tilbake til, taler i mot det.

Wien 20. august 1983.

Dette møtet ble avtalt i Helsinki i mai. Som følge av ransakning i tiltaltes leilighet i Oslo 1983, ble politiet kjent med at det i tiltaltes dagbok for 20. august 1983 var notert «Nussdorferstr. Klima». Etter omfattende etterforskning fant politiet frem til forretningen Klima i Nussdorferstrasse 40 i Wien. Politiet kunne derfor følge møtet mellom tiltalte, E og H 20. august. Møtet på gaten ble fotografert og det etterfølgende samvær i restauranten Tai Mahal ble overvåket.

Side 57

Retten finner bevist at tiltalte til dette møtet hadde med seg dokumenter i en konvolutt som igjen var lagt inn i en avis. Den overleveringsmetode som for dette møtet er bevist, legger retten til grunn også har vært benyttet ved overlevering av dokumenter og annet etterretningsmateriale ved tidligere utenlandsmøter med E. Det vises ellers til rettens bemerkninger på side 47 om overlevering av dokumenter ved utenlandsmøter. Retten anser godtgjort at E sommeren 1983 var sjef for tredje departement i KGBs første hoveddirektorat, I denne egenskap var han leder for den avdeling i KGB som hadde ansvaret for all etterretningsvirksomhet med tilknytning til Skandinavia. H var den gang sjef for den skandinaviske seksjonen i samme avdeling.

Tiltalte har ikke gitt nærmere forklaring om hvilken rolle H spilte under Wien-møtet. Etter bevisførselen under hovedforhandlingen legger retten til grunn at det stort sett var tiltalte og E som førte ordet. H lyttet for det meste. Etter at møtet hadde pågått i 3 3/4 time, hadde både tiltalte og H sine notisbøker fremme og begge noterte flittig. «Vienna» og «April» ble nevnt og tiltalte uttalte: «Then we agree». E og H forlot stedet ca. kl. 2245 og tiltalte sa adjø og tilføyde: «See you tomorrow, then.» Selv forlot han restauranten ca. 10 minutter senere.

Det foreligger for øvrig få opplysninger om innholdet av dette møtet. Tiltalte har imidlertid forklart at han som illustrasjon på hva slags arbeidsoppgaver han var sysselsatt med i Utenriksdepartementet på den tiden, ga E en kopi av en ugradert rapport fra det siste møtet i Kommisjonen for Transnasjonale selskaper som han nettopp hadde avsluttet. Han har i retten bestridt at han ga E andre dokumenter. Blant annet på grunnlag av politiforklaringer finner retten bevist at han også overleverte andre dokumenter enn rapporten om Transnasjonale selskaper.

Retten kommer senere tilbake til hvilket materiale som bevislig ble overlevert russerne i Wien under augustmøtet.

Under Wienmøtet ble programmet for første halvdel av 1984 fastsatt. Tiltalte har således bekreftet at det da ble enighet om å møtes i Wien i januar 1984. Retten legger til grunn at også et møte i

Side 58

Helsinki i april 1984 ble bestemt samtidig. Det er intet som tyder på at aprilmøtet skulle være et reservemøte slik tiltalte har hevdet. Det vises til at han både 20. oktober og 23. desember 1983 varslet en person i Helsinki om at han regnet med å komme dit i april. Wienmøtet i januar 1984 hadde dessuten egne og andre reservedatoer, nemlig 20., 26. og 27. januar. På bakgrunn av det møtemønster som fremgår av tiltaltes 7.de Sans for 1983 og 1984 finner retten godtgjort at tiltalte i samsvar med den avtale som ble inngått under møtet i Wien i august 1983, skulle fortsette å treffe E eller i alle tilfelle en høytstående KGB-representant i et tredje land.

Wien 20. januar 1984.

Tiltalte har i retten erkjent at han var på vei til Wien for å treffe E da han ble arrestert på Fornebu flyplass 20. januar 1984. Han har hevdet at formålet med dette møtet var å bryte definitivt med russeren.

Denne forklaringen ser retten bort fra, og den fester heller ikke lit til hans begrunnelse for at han hadde med seg de dokumenter som er omhandlet i tiltalebeslutningen III. Hans begrunnelse fremgår av brevet til advokat Underland av 3. oktober 1984 hvor han gjør gjeldende at dokumentene var havnet i vesken «på grunn av en ren tilfeldighet. Min sekretær var ute til lunsj. Jeg ville ikke at dokumentkopiene som skulle makuleres skulle ligge strødd på hennes pult. Det ville ha vært brudd på UD's interne forskrifter». Denne begrunnelse som

tiltalte i det vesentlige har gjentatt i retten, er ikke troverdig.

Retten omtaler og vurderer dokumentene som tiltalte var i besittelse av ved pågripelsen, i et senere avsnitt.

Dette materialet kaster etter rettens mening lys også over tiltaltes fremgangsmåte ved tidligere utenlandsreiser. Dokumentene i hans attachékoffert illustrerer videre karakteren av tiltaltes virksomhet. Retten finner ut fra arten av de dokumenter han hadde med seg ved pågripelsen, å kunne fastslå at han til enhver tid har gitt russerne gradert materiale fra det tilfang hans arbeidsområde kunne by på.

Side 59

Opplysningene om utenlandsmøtene etter at tiltalte kom tilbake til Norge i 1982, oppsummerer retten slik:

Ifølge tiltalte var bakgrunnen for møtesyklusen i mai og august 1983 og i januar 1984 at han fant det vanskelig å fortsette kontakten med E etter at han var tilbake i fast stilling i Utenriksdepartementet.

Retten finner ikke at denne påstanden er forenlig hverken med det møteprogram som ble bestemt eller med det faktum at han var i ferd med å reise til Wien da han ble pågrepet 20. januar 1984. Retten viser også til tiltaltes opplysning om at H skulle begynne tjenestegjøring i Helsinki, Under møtet i Wien i august 1983 ble det iaktatt at H og tiltalte noterte i sine dagbøker og at tiltalte ga uttrykk for enighet. Dette må etter rettens syn ha hatt noe med møteprogrammet å gjøre. Tiltalte fremtrådte således ved pågripelsen som en aktiv agent som var i ferd med å etablere et nytt kontaktmønster med representanter for KGB etter at han 16. desember 1983 var blitt utnevnt til byråsjef ved Pressekontoret i Utenriksdepartementet. Særlig på bakgrunn av den status E og H hadde sammenholdt med vitneforklaringene fra N og Tofte om betydningen av kontaktpersonenes posisjon innen etterretningsorganisasjonen, er retten ikke i tvil om at KGB vurderte tiltalte som en agent på meget høyt nivå. Retten legger også til grunn at det materialet som tiltalte hadde gitt til russerne, tildels ble sett på som svært verdifullt. Tiltalte har blant annet selv nevnt de opplysninger som han leverte til M i forbindelse med utenriksminister Gromykos besøk i New York høsten 1980 og 1981 og som ifølge E ble høyt verdsatt. Ifølge tiltalte skal E ha fortalt at foruten de KGB-representanter som hadde hatt direkte kontakt med ham som agent, var det bare Es sjef som kjente til hans virksomhet. At toppsjiktet i KGB kjente til tiltalte, belyser etter rettens syn også hans agentnivå enten E ved sin bemerkning siktet til sin nærmeste foresatte eller til KGBs sjef som den gangen var Andropov.

Arrestasjonen 20. januar 1984 og de første avhør.

Side 60

Oslo forhørsrett besluttet 5. januar 1984 at tiltalte kunne pågripes som siktet for ulovlig etterretningsvirksomhet blant annet til fordel for Sovjet ved 20. august i 1983 i Wien å ha gitt KGB-representanten E opplysninger som kunne skade rikets sikkerhet. Den 20. januar ble tiltalte arrestert på Fornebu flyplass etter at han hadde passert billett- og passkontrollen på vei til Wien.

Tiltalte har gjort gjeldende at arrestasjonen påførte ham et sjokk som virket inn på hans reaksjoner i lang tid. De forklaringer han i denne tilstand ga til politiet innledningsvis under etterforskningen, følte han seg etterpå bundet av, og de kom derfor til å bli retningsgivende for innholdet i hans senere forklaringer.

Retten har under hovedforhandlingen hørt vitneforklaringer fra politiinspektør Tofte og to av de polititjenestemenn som var med på pågripelsen av tiltalte, og som senere foretok avhørene av ham. Retten legger disse forklaringer til grunn og finner følgende bevist: Ved pågripelsen ble tiltalte gjort kjent med at han var siktet for spionasje. Han svarte i første omgang ikke noe på det, og det ble heller ikke ført noen samtale med ham i bilen til Oslo.

I Politihuset i Oslo ble tiltalte først gjort kjent med sin rett til å nekte å forklare seg, men han var villig til det. På spørsmål om hvor han skulle reise og hva som var formålet med turen, svarte han at han skulle treffe en kvinne på Hotell Hilton i Wien. Ordet «Klima» i hans 7.de Sans skulle være «Klisa». Dette hevdet han var navnet på en forretning i hotellkomplekset hvor han skulle treffe vedkommende. Han ble så vist et bilde av

forretningen Klima i i Nussdorferstrasse, men påstod at stedet var ukjent for han. Han hadde aldri vært der. Han fikk deretter se et passfoto av E og bekreftet å kjenne ham. Han nevnte i den forbindelse at E ble utvist i samband med G-saken. Selv hadde han ikke sett E siden oktober 1976. Aleksandr H kjente han flyktig fra hans opphold i Oslo.

På dette tidspunkt ble tiltalte vist et fotografi¹ av tiltalte, E og H i Wien i august 1983. Han begynte da å brette seg og gikk på toalettet, men kom etter

Side 61

kort tid tilbake. Hans første bemerkning var et spørsmål om hva han skulle si. Da politiet ba ham å fortelle sannheten, svarte han ifølge politiinspektør Toftes notat: «Skal vi slå oss sammen og ta de svina». Tiltalte tilføyde at han var villig til å gjennomføre møtet med E. På politiinspektør Toftes bemerkning om at det kanskje hadde vært greit om han hadde kommet for ti år siden, begynte tiltalte å gråte.

Etter at tiltalte var falt til ro, ble han spurt om han ønsket å konferere med en advokat, men han ville vente med det. En av tiltaltes første bemerkninger under den videre samtale med politiet var at de var heldige denne gangen som tok ham med dokumenter. Senere tilføyde han at det var jo ikke sikkert at han hadde kommet til å levere dokumentene. Hendelsesforløpet som så langt er referert, tok politiet nøyaktige notater om.

Både politiinspektør Tofte og de to avdelingsjefene som var til stede og som senere foretok avhørene av tiltalte, har i retten karakterisert hans reaksjon som adekvat. Etter politiets vurdering hadde han god kontroll over seg selv, situasjonen tatt i betraktning. Han viste ikke tegn på sjokktilstand, men oppførte seg slik politiet ut fra sin erfaring fant naturlig. Han var heller mer konsentrert enn situasjonen skulle tilsi. Således tok han selv initiativet til å fortelle om møtet med J i oktober 1967, jfr. premissene foran side 20. I den forbindelse nevnte han enkeltheter fra cocktailselskapet, og politiets inntrykk var at han hadde glimrende hukommelse. I en pause under avhøret bemerket han til Tofte at han ikke selv visste når han passerte «terskelen».

Retten er etter bevisførselen ikke i tvil om at tiltalte var seg fullt bevisst alt som foregikk i Politihuset i Oslo etter pågripelsen 20. januar 1984. Hans forsøk på å bortforklare «Klima» og sitt kjennskap til E viser etter rettens syn at han ikke kan ha vært i noen sjokktilstand, men at han handlet reflekterende og med full kontroll over seg selv. Hans senere reaksjon på fotografiet av seg sammen med E og H er etter rettens mening forståelig slik situasjonen var, men også denne situasjonen synes han å ha behersket på en kontrollert måte. Det vises for så vidt til hans etterfølgende forslag om å gjennomføre møtet med E.

Side 62

Retten bygger videre på at det første avhør av tiltalte ble gjennomført på tradisjonell måte ved at hans forklaring ble skrevet ned av politiet og deretter undertegnet av tiltalte etter gjennomlesning. Fra og med mandag 23. januar 1984 fikk imidlertid tiltalte selv diktere sine forklaringer. Hans forklaring ble ved den enkelte anledning skrevet ned for hånd av den ene politiavdelingssjefen og først maskinskrevet etter at tiltalte hadde fått gå gjennom kladden. Den maskinskrevne forklaring signerte tiltalte så side for side etter å ha konferert med sin forsvarer. I en viss utstrekning ble det etter tiltaltes diktat foretatt rettelser i teksten før tiltalte undertegnet forklaringen. I forklaringer som ble avgitt etter 20. mars 1984, fremgår både den opprinnelige diktete teksten og de rettelser tiltalte senere foretok. Så vidt retten kan forstå, må denne avhørsmetoden, som i og for seg var ekstraordinær, så langt det var praktisk mulig gi garantier for at den forklaring som tilslutt ble undertegnet av tiltalte, var i samsvar med den redegjørelse han mente å gi. Dette gir etter rettens oppfatning hans politiforklaringer en særlig bevisverdi så langt de rekker.

Ifølge polititjenestemennenes vitneprov var det politiets inntrykk at tiltalte i liten grad forklarte seg om forhold som han ikke regnet med at etterforskerne kjente til på forhånd. Politiet fikk under avhørene av ham flere indikasjoner på at han hadde mistanke om at hans forbindelse med russerne var overvåket. Det gjaldt for eksempel også møtet i Helsinki i mai 1983 som han overfor politiet antydte var blitt avlyttet. Dette innebærer, slik retten ser det, at tiltalte i sine politiforklaringer har gitt fragmenter av et riktig helhetsbilde, men at han ikke har forklart seg i videre utstrekning enn han har følt at politiets viten om saken gjorde nødvendig. I sin redegjørelse av 3. oktober 1984 til advokat Underland anførte tiltalte at han

overfor politiet hadde gitt forklaringer som han ikke lenger kunne stå inne for. Om bakgrunnen for dette anførte han blant annet:

«Politiets vurdering av min helsetilstand spilte imidlertid aldri generende inn på viljen til å underkaste meg avhør. Jeg ble heller aldri tilbudt noe legetilsyn. Det viktigste lot til å være at det ble fremskaffet «tilståelser» som passet med en angivelig «fasit» Politiet hadde i saken. — Jeg fikk med rette eller urette inntrykk av at Politiet ville

Side 63

vurdere meg mer «forståelsesfullt» dersom jeg ga inntrykk av å ha blitt «presset» eller «truet» inn i noe. Jeg følte hva jeg i ettertid vil betegne som et slags «tilståelsessyndrom»: Min kontakt med russerne var blitt «presset» på meg.»

De endringer i sine politiforklaringer som tiltalte foretok i brevet til forsvareren, har han i det vesentlige fastholdt under hovedforhandlingen.

Retten viser til premissene ovenfor når det gjelder troverdigheten av tiltaltes politiforklaringer. Noe grunnlag for å hevde at tiltaltes kontakt med russerne ble «presset» på ham, er det ikke, og det er heller ikke holdepunkter for å anta at tiltalte under etterforskningen kom med tilståelser eller innrømmelser ut over det objektive riktige faktum. Retten finner det etter bevisførselen åpenbart at tiltalte også i sine politiforklaringer på vesentlige punkter har tatt reservasjoner det ikke var grunnlag for. Videre mener retten at han bevisst har holdt tilbake opplysninger om deler av sin virksomhet. Retten har også i sin bevisvurdering tatt i betraktning de synspunkter de psykiatriske sakkyndige ga uttrykk for.

Godtgjørelse fra russerne.

Tiltalte har forklart at han ikke fikk noen godtgjørelse for de tjenester han ytet russerne mens E var i Norge. I sin redegjørelse til forsvarerne av 3. oktober 1984, som tidligere er nevnt, hevder han blant annet:

«Kontakten mellom E og meg var ikke slik at den tilsa noe pengeforhold. Den eneste gang hvor dette var inne i bildet var når vi fra tid til annen kunne være uenige om hvem som betalte siste lunsj eller middag og nå sto for tur.»

I forbindelse med utenlandsmøtene med E har tiltalte erkjent at han ved forskjellige anledninger mottok beløp til dekning av reiseutgifter. I retten har han stort sett forklart seg i samsvar

Side 64

med redegjørelsen av 3. oktober 1984 hvor det blant annet heter:

«Jeg ble hver gang tilbudt, men det var først i forbindelse med reise i 1981 at jeg sa ja til å motta reise- og oppholdsutgifter i forbindelse med møter med E. Dette hadde sammenheng med at UDs revisjon hadde innskjerpet at den adgang mange hadde benyttet til å legge inn utenforliggende destinasjoner i forbindelse med tjenestereiser ikke lenger ville bli godtatt. Jeg måtte derfor følgelig betale av egen lomme. Det var bakgrunnen for at jeg synes det i grunnen var greit at russerne dersom de insisterte betalte eller dekket dette. Tilsammen kan jeg ha mottatt ca. \$ 7 000 på denne måten. Min første forklaring på dette punkt var avstemt det forhold at Irak var holdt utenfor forklaringen.»

Tiltalte sikter her til at han i sine politiforklaringer i første omgang anga et høyere beløp.

Retten finner ikke grunn til å gå nærmere inn på tiltaltes politiforklaringer om godtgjørelse fra russerne idet hans forklaringer for så vidt finnes å være åpenbart uriktige.

Retten gjør først rede for de pengebeløp som tiltalte beviselig har mottatt av russerne i 1982 og 1983.

Den 26. mars 1982 satte tiltalte inn US \$ 32 000 på en konto i Swiss Bank i New York. Tiltalte har hevdet at dette beløpet dels skriver seg fra salg av en Mercedes Benz 300 personbil som han kjøpte i juni 1981 i Tyskland for US \$ 20 979, jfr. premissene foran side 46. Bilen solgte tiltalte ifølge sin forklaring til en greker i januar 1982 for US \$ 25 000. Kjøperen har forklart at beløpet var noe mindre. Retten finner ikke grunn til å gå nærmere inn på spørsmålet om hva tiltalte fikk for bilen. Kjøpesummen ble visstnok betalt i kontanter i januar 1982. Differansen mellom beløpet som ble sat inn på kontoen i Swiss Bank og

salgssummen for bilen har tiltalte gitt forskjellige forklaringer om. Han har dels hevdet at det dreiet seg om penger for et annet bilsalg, dels at det kan være penger som han har vunnet på veddeløp i USA og dels at det kan være beløp som han har fått refundert fra utenrikstjenesten for tannlegeregninger o.l. Det var ifølge tiltaltes forklaring forskjellige praktiske grunner til at han først fikk satt beløpet i

Side 65

banken i slutten av mars 1982. Under hovedforhandlingen har han til å begynne med forklart at han oppbevarte beløpet i en attachékoffert med kodelås. Det er godtgjort under bevisførselen at låskombinasjonen ikke var innstilt på noen individuell kode, det vil si at den var nullstilt som fra fabrikken. Da han reiste på vinterferie til Norge i februar, lot han pengene ligge igjen på soverommet i leiligheten i New York. Senere har han i retten hevdet at han hele tiden hadde beløpet på US \$ 32 000 liggende i sin attachékoffert, og at han således hadde pengene med seg til Norge under vinterferien og tilbake til New York. Returreisen til USA foregikk via Athen hvor han traff den irakske etterretningsoffiser F i begynnelsen av mars, visstnok i tiden 5. – 7. mars 1982.

Retten er ikke i tvil om at beløpet som tiltalte den 26. mars 1982 satte inn på konto i Swiss Bank, i sin helhet skriver seg fra midler som han mottok fra sovjetisk- og iraksk etterretningstjeneste i henholdsvis februar og mars 1982 for opplysninger han straffedømmes for i nærværende sak. Det kan være noen tvil om hvilken andel av dette beløpet som skriver seg fra russerne og hvor meget han fikk av den irakske etterretningsoffiseren. Retten legger etter bevisførselen til grunn at tiltalte fikk US \$ 22 000 av E i Helsinki og US \$ 10 000 av F i Athen, men tilføyer at en eventuell annen fordeling ikke vil ha noen rettslig betydning. Etter bevisførselen legger retten til grunn at tiltalte fikk overlevert US \$ 10 000 i Helsinki i mai 1983.

Ved ransakning av tiltaltes leilighet 17. mai 1983 fant politiet US \$ 10 000 i pent brukte sedler. Pengene som lå i hans attachékoffert på soverommet, besto av US \$ 5 000 i hundre dollar sedler og US \$ 5 000 i femtidollarsedler. Sedlene var ordnet i bunker etter valører med nøyaktig US \$ 5 000 i hver. Pengene ble tellet opp og fotografert. Tiltalte har stilt seg uforstående til beløpet i attaché koffert en ved denne anledningen. Han har hevdet at pengene i dokumentmappen utgjorde hans reisekasse og at beløpet var vesentlig mindre. Politiet må således ha tatt feil.

Tiltaltes forklaring finnes ikke troverdig. Retten finner det godtgjort at tiltalte mottok beløpet på US \$ 10 000 av E i Helsinki,

Side 66

14. mai 1983 for materiale som han har overlevert til E og som han dømmes for i nærværende sak.

Ved ny ransakning i tiltaltes, leilighet 22. august 1983 fant politiet i samme attachékoffert nærmere US \$ 30 000 i kontanter. Pengene var fordelt i 3 bunker. To av bunkene ble tellet opp nøyaktig. Den ene inneholdt US \$ 10 000 i ubrukte hundredollar sedler. Sedlene lå i nummerrekkefølge. Den andre bunken utgjorde US \$ 15 000 og besto av femtidollar- og tyvedollarsedler. Den tredje bunken ble ikke tellet opp nøyaktig. Den ble anslått å inneholde ca. US \$ 5 000 med en mulig feilmargin på et par hundre dollar i hver retning. Bunken besto av femtidollar- og tyvedollarsedler. Fordelingen mellom disse valørene er ukjent.

Retten finner bevist at det samlede beløp på ca. US \$ 30 000 var godtgjørelse for etterretningsvirksomhet til fordel for Sovjet og Irak som tiltalte hadde mottatt av E og F henholdsvis den 20 august i Wien og den 18. eller 19. august i Paris. Retten legger til grunn at US \$ 10 000 i nye sedler skrev seg fra den irakske etterretningsoffiseren og resten – US \$ 20 000 fra sovjet-russerne. En eventuell annen fordeling mellom de to etterretningstjenester ville heller ikke i dette tilfellet få noen rettslig betydning idet retten som nevnt finner bevist at det totale beløp var betaling for straffbar etterretningsvirksomhet.

I tillegg til de beløp som er omtalt ovenfor, finner retten godtgjort at tiltalte også har fått betaling fra KGB for sin etterretningsvirksomhet til fordel for Sovjet i hvert fall fra 1975 med unntak for årene 1977 og 1978. I betraktning av det betydelige og til dels høyt graderte materiale som tiltalte har gitt russerne i denne tiden, er det etter bevisførselen hevet over enhver tvil at han også har fått økonomisk vederlag for sine tjenester. Når det gjelder

størrelsen av disse beløp vises til avsnittet om inndragning nedenfor.

Overlevering til russerne.

Retten legger til grunn at tiltalte har overlevert gradert materi-

Side 67

ale til russerne iallfall fra begynnelsen av 1975. Sannsynligvis begynte han før. I 1977 og 1978 var det et midlertidig opphold i kontakten med KGB slik retten tidligere har gjort rede for. I 1976 og fra våren 1980 til Wien-møtet i august 1983 finner retten godtgjort at tiltalte jevnlig ga russerne til dels høyt graderte opplysninger. En rekke bevismomenter tilsier dette, og blant disse nevner retten:

Bevisførselen om hvilke sensitive dokumenter tiltalte til enhver tid hadde adgang til og de metoder han har brukt for å samle og sikre seg materiale, gir retten en rekke holdepunkter for bevisvurderingen om dokumentoverleveringer. Retten har også grunnlag for å trekke slutninger om det materiale tiltalte har gitt fra seg i de referater, notater og dokumentkopier som ble funnet i hans leilighet etter arrestasjonen og særlig da i det som er blitt kalt hans hjemmearkiv. Innholdet i referater og notater og utformingen av disse peker sterkt i retning av at tiltalte hadde skrevet dem som informasjon for andre.

Kontakten med E og i New York-perioden også med M, hadde hele tiden en utpreget konspirativ karakter. Rutinene for møtene på restauranter og i FN-bygningen og med E i Helsinki og Wien var lagt opp for å kunne gjennomføre overlevering av etterretningsmateriale. Møtefrekvensen og overleveringsmåten som tidligere er beskrevet, gir retten grunnlag for å fastslå at overleveringene samlet hadde et meget betydelig omfang. Es grad og posisjon i KGB forteller også at materialet har vært høyt verdsatt av mottakerne.

Tiltalte har i sine politiforklaringer ved flere anledninger gjort rede for hvilke dokumenter han kan ha overlevert til russerne. Retten viser til hvorledes disse avhørene foregikk og den bevisverdi retten av den grunn tillegger dem. Etter den øvrige bevisførsel legger retten til grunn at når tiltalte overfor politiet har forklart at et dokument kan være overlevert, er det også kompromittert. Hans forklaring om at han kan ha kommet i skade for i sine oversikter å ta med for mange dokumenter som overgitte, tror retten ikke på. De slutninger retten har trukket om karakteren og kvantiteten av de opplysninger tiltalte har gitt russerne styrkes i høy grad av de pengebeløp som det er lagt til grunn er utbetalt til tiltalte, men som han selv har nektet for å ha mottatt.

Side 68

Hvilke av dokumentene m.v. i tiltalen er kompromittert?

Retten skal se på hvilke av dokumentene eller foredragene i tiltalen som tiltalte har gitt videre opplysninger fra til KGB. Følgende dokumenter anses ikke kompromittert: I A 1 Forsvarsministerens notat av 25. april 1974 til Regjeringens sikkerhetsutvalg, I A 8 Utenriksministerens notat av 15. mars 1978 til regjeringens medlemmer, I A 11 a Samtale mellom statsminister Nordli og forbundskansler Schmidt 12. juli 1979, I A 11 b Samtale mellom utenriksminister Frydenlund og utenriksminister Lord Carrington 26. oktober 1979, II 3 Melding av 15. februar 1980 vedrørende samtale mellom statssekretær Holst og Warren Christopher og II 5 Melding av 16. februar 1980 om samtale mellom statssekretær Holst og Spurgeon Keeny. Det bemerkes at det også for disse dokumentene er bevis som trekker i retning av at de er overlevert KGB.

For dokumentene i I A 1, I A 8, I A 11 a og I A 11 b er forholdet at tiltalte har fått dem i perioder hvor det iallfall er tvilsomt om han leverte materiale til KGB. For II 3, II 4 og II 5 er tiltaltes notater svært snaue. Derimot er samtalene som er referert i disse meldingene en del av bakgrunnen for Holsts refleksjoner i II 6. Denne meldingen er kompromittert, jfr. nedenfor.

For de andre dokumentene og foredragene i tiltalebeslutningen er det en del som det med sikkerhet kan sies er overlevert KGB. For de øvrige finner retten det bevist at det er gitt til KGB sensitive opplysninger i et betydelig omfang, uten at retten kan identifisere nøyaktig de dokumenter og de opplysninger som er kompromittert.

De dokumenter retten med sikkerhet finner er levert KGB er:

I A 10. Meldinger vedrørende konflikten Iran–Irak, den sovjetiske invasjon i Afghanistan

og forholdene i Libanon/Midt-Østen.

I A 11 c Samtale mellom statsminister Nordli og statsminister Pierre Trudeau 30. juni 1980.

I A 11 d Samtale mellom statssekretær Holst og understatssekretær Korhonen 15. juli 1980.

I A 11 e Samtale mellom statssekretær Holst og utenriksminister Vayrynen 15. juli 1980.

Side 69

I A 11 f Samtale mellom statsminister Nordli og forbundskansler Schmidt 25. august 1980.

I A 11 g Samtale mellom utenriksminister Frydenlund og utenriksminister Lord Carrington 7. mai 1981,

I A 11 h Samtale mellom utenriksminister Frydenlund og utenriksminister van der Klaauw 17. – 18. januar 1981.

I A 12 Rapporter om oljeproduksjon og oljepolitikk av dosent Øystein Noreng.

I A 28 UD-rapporter (Rapportutdrag) .

II 1 Melding om samtale mellom statssekretær Holst og Marshal Shulman 13. februar 1980.

II 2 Melding om samtale mellom statssekretær Holst og dr. Sonnenfeldt 14. februar 1980.

II 6 Melding med statssekretær Holsts refleksjoner etter politiske samtaler i Washington og New York i februar 1980.

II 7 Melding av 3. september 1980 om samtale mellom statssekretær Holst og Marshal Shulman.

II 8 Melding av 4 . september 1981 om samtale mellom statssekretær Holst og den amerikanske chargé d'affaires Barkley.

II 9 Den norske NATO-delegasjonens møtereferat etter forsterket rådsmøte i NATO 16. september 1981.

II 10 Melding om samtale mellom statssekretær Holst og ambassadør Stoessel 12. februar 1981.

II 11 Melding om samtale mellom statssekretær Holst og ass. viseutenriksminister Eagleburger 21. september 1981.

VI A Foredrag på Forsvarets Høgskole av ambassadør Dagfinn Stenseth, rapport av 2. august 1983 vedrørende møtet i Kommissjonen for transnasjonale selskaper, regjeringsnotat av 22. juni 1983 om arbeidet i COCOM og internt notat i Utenriksdepartementet fra august 1983 vedrørende norsk deltakelse i utvikling av svensk forsvarsmateriell.

For de nevnte dokumentene foreligger det et slikt bevismateriale for overlevering at retten ikke er i tvil om at de faktisk er overlevert. Av momenter som spesielt gjelder disse dokumentene nevner retten: Tiltaltes politiforklaringer peker ut noen av dokumentene som dokumenter som er overlevert. For en del av de øvrige dokumenter, det gjelder samtaler på statsminister, utenriksminister eller statssekretær nivå har tiltalte i sine politiforklaringer sagt at de kan være overlevert. Sammenholdes den mulighet tiltalte her ga uttrykk, for med de øvrige bevis, er retten ikke i tvil om at

Side 70

overleveringen ble en realitet. For en del av dokumentene er det stikkords-notater, som fremtrer som notater for videreformidling av opplysningene. Slike stikkords-notater er selvfølgelig i seg selv ikke tilstrekkelig bevis for overlevering, men for de konkrete dokumenter retten har funnet overlevert, og hvor det foreligger slike stikkords-notater, foreligger det andre bevis med tyngde, for eksempel indikasjoner i politiforklaringene. Flere av de meldinger retten har funnet er overlevert, er av tiltalte skrevet ut i form av utførlige maskinskrevne notater. Disse notatene er tildels oppgradert, på den måten at tiltalte har angitt at meldingen var stemplet konfidensielt hvor den riktige gradering var fortrolig eller graderingen er angitt til hemmelig hvor meldingen var konfidensiell. Tiltaltes maskinskrevne notater fra meldingene inneholder tildels forklaringer og presentasjoner som ikke finnes i meldingene. Disse tilleggene i notatene kan ikke forklares om formålet hadde vært at tiltalte selv senere skulle bruke notatet, langt på vei heller ikke hvis meningen var å vise dem til norske politikere, hvilket retten for øvrig ikke finner var formålet med notatene. Tilføyelsene

og forklaringene får derimot mening om notatet skulle gis fremmed etterretning. Det får også i høy grad oppgraderingen. Meldingene fremtrer som bedre «salgsware». Enkelte av de dokumenter retten har funnet er overlevert, kan settes direkte i forbindelse med at tiltalte skulle skaffe materiale til bruk for utenriksminister Gromyko, dels i forbindelse med hans reise til åpningen av hovedforsamlingen i FN i september 1980 og dels til hans reise til New York i september 1981 da han, også i forbindelse med FNs hovedforsamling, møtte utenriksminister Haig 23. – 28. september. Det gjelder II 7, II 9 og II 11.

Retten understreker igjen at det som er trukket frem ovenfor av bevis i tilknytning til de dokumentene som retten finner er overlevert, kun er biter av det totale bevismaterialet. Også en rekke andre bevismomenter danner grunnlaget for rettens konklusjon med hensyn til hvilke dokumenter tiltalte har gitt KGB.

Retten bemerker i tilknytning til I A 12 at den finner bevist at tiltalte har overlevert flere «Noreng-rapporter». Retten viser til tiltaltes politiforklaringer samt til det forhold at en

Side 71

«Noreng-rapport» ble funnet blant de dokumenter tiltalte hadde med seg da han ble arrestert. Nøyaktig å fastslå hvor mange slike rapporter som er overlevert, er ikke mulig, men det er flere. Til I A 28 bemerkes at retten finner bevist at det er overlevert et stort antall UD-rapporter/rapportutdrag. Også her viser retten til tiltaltes politiforklaringer samt til det forhold at tiltalte hadde med seg blant annet en UD-rapport da han ble arrestert. Heller ikke her er det mulig å fastslå antallet overleverte rapporter, men antallet er betydelig.

I tillegg til de dokumenter som er overlevert, finner retten bevist at det var tiltaltes hensikt å gi KGB det materialet han hadde med seg ved arrestasjonen, med unntak av budsjettmaterialet (beslag 6.01.15) og «bestillingslappen» (beslag 6.01.19). Det er mulig at ikke alt ville blitt overlevert. Begrensningen ville i såfall blitt satt av E på den måten at han fikk det av materialet han fant, var interessant.

De dokumenter som er nevnt ovenfor, I A 10, I A 11 c, I A 11 d, I A 11 e, I A 11 f, I A 11 g, I A 11 h, I A 12, I A 28, II 1, II 2, II 6, II 7, II 8, II 9, II 10, II 11 og de fire konkrete dokumentene nevnt under VI A, finner retten er overlevert KGB. Dokumentene under III er forsøkt overlevert KGB. Som nevnt finner retten at I A 1, I A 8, I A 11 a, I A 11 b, II 3, II 4, og II 5 ikke er overlevert. Om tiltaltes øvrige dokumenter bemerkes: I A 2, I A 3, I A 4, I A 5, I A 6 og I A 7 er alle fra 1976. De gjelder sentrale sikkerhetspolitiske spørsmål for Sovjet såvel som for Norge. I A 9 er fra 1980. Også det tar opp sikkerhetspolitiske spørsmål av stor betydning. Ut fra de bevis som foreligger om dokumentoverlevering, også bevis knyttet spesielt til enkelt-dokumenter, er retten ikke i tvil om at det fra flere av disse dokumentene er kompromittert opplysninger, også «tunge sensitive» opplysninger, bl.a. knyttet til nordområdene, hvor kompromitteringen rammes av strl. § 90. Det er imidlertid ikke mulig å fastslå hvilke av disse dokumentene eller nøyaktig hvilke opplysninger fra dem som er gitt KGB.

Tiltalen fra og med I A 13 til og med I A 27 samt VI A – foredraget av generalinspektøren for luftforsvaret – gjelder foredrag holdt på Forsvarets Høgskole samt i øvelse «Tellus». Retten finner

Side 72

det utvilsomt at tiltalte har kompromittert betydelige mengder av den informasjon han fikk gjennom foredragene, men det er mulig det er enkelte av foredragene han ikke har gitt informasjon videre fra. Det er også mulig at deler av det sensitive stoff i enkelte av foredragene m.v. ikke er gitt videre. Men hovedkonklusjonen er utvilsom: Tiltalte har gitt KGB et stort antall opplysninger fra foredrag m.v. på Forsvarets Høgskole. Ut fra det retten finner bevist om hvor «tyngden ligger» av de opplysninger fra Forsvarets Høgskole som ble brakt videre, finner retten at det i betydelig omfang er foretatt kompromittering av opplysninger som er hemmelige og som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. Det er også kompromittert opplysninger fra dokumenter som er av en slik karakter at lov om forsvarshemmeligheter § 4 rammer overgivelsen av dem. Ut fra bevisene i saken, blant annet utformingen av tiltaltes notater, finner retten at hovedtyngden av de kompromitterte opplysningene fra Forsvarets Høgskole er fra:

I A 13 Foredrag av øverstkommanderende i Sør-Norge.

- I A 14 Foredrag av sjefen for etterretningsstaben.
- J A 16 Foredrag av øverstkommanderende i Nord-Norge.
- I A 18 Foredrag av sjefen for plan- og beredskapsavdelingen i FO.
- I A 20 Foredrag av sjefen for sikkerhetspolitisk kontor i FD.
- I A 21 Foredrag av general Zeiner Gundersen.
- I A 25 Foredrag av forskningssjef Solstrand ved FFI.
- I A 27 Foredrag av brigadegeneral Woodall.
- VI A Foredrag av generalinspektøren for luftforsvaret.

Retten finner det klart at tiltalte i den perioden han drev spionasje til fordel for Sovjet, har overgitt et stort antall dokumenter, eller opplysninger fra dokumenter, som ikke er tatt med i tiltalen. Møteantallet og møterutinene, sammen med en rekke bevismomenter for øvrig, tilsier dette. Omfanget av forbrytelsen mot strl. § 121 og lov om forsvarshemmeligheter § 4 er av denne grunn meget stor. Det er mulig at det også kan være overlevert flere dokumenter hvor overleveringen rammes av strl. § 90, enn det retten har funnet bevist i tilknytning til tiltalens dokumenter. Med det er ikke bevismessig grunnlag for å domfelle for dette, jfr. nedenfor side 83. Retten vil nedenfor vurdere hvilke av de kompromitterte opplysninger som er av en slik karakter at kompromitteringen rammes av strl. § 90.

Fra side 73 til side 79 offentliggjøres ikke, (Skal vel være side 73 til siste avsnitt side 78, Lovdatas anm.)

Side 78

Påtalemyndigheten har anført at opplysningene fra de anonyme kilder er meget viktige og utgjør et vesentlig supplement til det øvrige bevismaterialet mot tiltalte. De setter saken inn i en større sammenheng og utfyller det bildet som det norske politiets opplysninger har kunnet gi. De gir også et sikrere innblikk i tiltaltes virksomhet og forteller dessuten hvor lenge han hadde arbeidet til fordel for Sovjet.

Side 79

Tiltaltes forsvarere har sterkt fremholdt betenkeligheten ved å bygge på opplysninger som det ikke er noen praktisk mulighet til å kontrollere, og som vi ikke kjenner bakgrunnen for. Det har fra tiltaltes side ikke vært anledning til å stille spørsmål til kilden, og opphavsmennene til opplysningene vet man intet om. Det kan under slike omstendigheter ikke ses bort fra at opplysningene tar sikte på å avlede politiets oppmerksomhet fra andre etterretningsoperasjoner, og informasjonene til norsk politi kan dessuten ha ukjente motiver. Heller ikke kan det utelukkes at opplysningene av en eller annen grunn inneholder bevisst desinformasjon.

Retten er enig med forsvarerne i at de opplysninger som er gjengitt foran, som bevis betraktet må brukes med stor forsiktighet av grunner som forsvarerne har pekt på. Retten vil derfor understreke at de opplysninger som politiinspektør Tofte har referert fra samarbeidende tjenester, ikke i noe tilfelle har vært lagt til grunn som avgjørende bevis mot tiltalte. Retten ser imidlertid på opplysningene som bekreftelse på det bevisresultat som retten på annet og selvstendig grunnlag er kommet frem til, Så langt er retten enig med påtalemyndigheten i at opplysningene utfyller helhetsbildet av bevisgrunnlaget mot tiltalte.

Side 80

Den rettslige bedømmelse. Tiltaltes virksomhet til fordel for sovjetisk etterretningsvesen.

Senest i 1975, trolig før, påtok tiltalte seg å skaffe sovjetisk etterretning opplysninger fra graderte offentlige dokumenter, jfr. side 67. Retten legger til grunn at han i de følgende år, med unntak av årene 1977 og 1978, overleverte et meget stort antall dokumenter eller opplysninger fra disse. Dette var dokumenter gradert fortrolig eller strengt fortrolig etter beskyttelsesinstruksjonen og dokumenter gradert begrenset, konfidensielt eller hemmelig etter sikkerhetsinstruksjonen.

Det er omtvistet i saken om hver enkelt overlevering av dokumenter eller opplysninger skal ses som enkeltforbrytelser eller som ledd i fortsatte forbrytelser. Forsvarernes standpunkt er at, med unntak av eventuell overlevering av opplysninger fra Forsvarets

Høgskole, må hver overlevering betraktes som en selvstendig forbrytelse, med blant annet den bevismessige konsekvens at hvert dokument må vurderes isolert. Også dokumenter fra Forsvarets Høgskole må forøvrig etter forsvarernes oppfatning bevismessig vurderes separat. Er det tvil om overlevering ved det enkelte dokument, må tiltalte etter deres mening frifinnes, selv om retten, virksomheten sett under ett, er sikker på at overlevering har funnet sted. I andre henseender, f.eks. i forhold til strl. § 62, må eventuell kompromittering av opplysninger fra denne perioden regnes som fortsatte forbrytelser.

Etter rettens mening må utvilsomt tiltaltes virksomhet bedømmes som fortsatte forbrytelser i forhold til de straffebestemmelser som er aktuelle. Gjennom alle «faser» av tiltaltes virksomhet som agent for KGB, tiden frem til 1977, New York-perioden og perioden under og etter Forsvarets Høgskole, har det etter det retten finner bevist, vært overlevert dokumenter eller opplysninger som faller inn under strl. § 90, strl. § 121, lov om forsvarshemmeligheter § 4 og for den siste perioden også den militære straffelovs § 69. Kompromitteringen av opplysninger har skjedd jevnlig og i betydelig omfang, jfr. foran s. 66 flg. og s. 83. Virksomheten må ses som et resultat av en og

Side 81

samme avtale om å skaffe russerne etterretningsmateriale, jfr. i den forbindelse strl. § 94 nr. 2 og nr. 4, se nærmere nedenfor side 222 – 223.

Det som derimot for retten har vært noe tvilsomt, er om det, med unntak for mil.strl. § 69, ville være riktig, i forhold til hvert av de nevnte straffebud, å regne med to fortsatte forbrytelser, en for perioden før 1977 og en for perioden etter april 1980 eller januar 1979. Es funksjon i Norge opphørte i begynnelsen av 1977 etter arrestasjonen av G. Tiltalte har hevdet at han i hele 1977 og 1978 frem til han ble kontaktet av I i januar 1979, ikke hadde forbindelse med representanter for sovjetisk etterretningsvesen og at det ikke ble overlevert materiale før kontakt ble opprettet med M i New York.

Retten har vært i tvil om det er riktig at kontakten var fullstendig brutt i hele 1977 og 1978, men det er ikke grunnlag for å fastslå at det var møter eller overleveringer av materiale i denne perioden. Til tross for at kontakten kan ha vært brutt i denne tiden, og at overlevering av materialer faktisk kan ha stanset opp i mellom tre og tre og et halvt år, finner retten det riktig i forhold til de tidligere nevnte bestemmelser kun å regne med en fortsatt forbrytelse for hver av bestemmelsene. «Reaktiveringen» av tiltalte som agent i 1979 og overleveringen av materiale fra 1980 må ses som resultat av den verving av tiltalte som agent, som fant sted i 1975, og den kompromittering av materiale som skjedde inntil 1977. Subjektivt sett hadde ikke tiltalte opphørt å være agent da han ble oppsøkt av I i januar 1979. Blant annet det at han uten videre aksepterte å reise til Helsinki for å møte E, viser dette. Denne sammenhengen mellom først og annen «E-periode», tilsier etter rettens mening at man her må regne med en, og ikke to, fortsatte forbrytelser i forhold til de aktuelle straffebestemmelser. Retten legger til: En oppdeling i to fortsatte forbrytelser for hver straffebestemmelse, ville være betydelig merbelastende for tiltalte. Antallet fortsatte forbrytelser tiltalte dømmes for ville øke. Som straffeutmålingsmoment måtte det ha vært tillagt betydelig vekt om det skulle legges til grunn at tiltalte i 1979 pånytt lot seg verve som agent og pånytt startet opp med, overlevering av materiale etter at de tidligere forbrytelser vedrørende dette måtte betraktes som strafferettslig sett avsluttet. Det er opphør av kontakten med sovjetrussisk etter-

Side 82

retningsvesen i to år og opphøret av overleveringer av materiale i tre til tre og et halvt år, som eventuelt kunne være grunnlaget for en oppdeling i to fortsatte forbrytelser. Den bevismessige tvil som er til stede med hensyn til spørsmålet om tiltaltes kontakt var helt brutt i 1977 og 1978, tilsier også at det gjennom hele den periode tiltalen omfatter, kun regnes med en fortsatt forbrytelse i forhold til de aktuelle straffebud. Noe annet ville være å la uvissheten vedrørende bruddet i kontakten med russerne slå ut i tiltaltes disfavør, jfr. ovenfor om den strafferettslige konsekvens av en oppdeling.

At vi står overfor fortsatte forbrytelser har betydning for rettens bevisvurdering. For å kjenne tiltalte skyldig, må retten i forhold til hvert av de aktuelle straffebud vurdere om og i hvilken utstrekning han har foretatt handlinger i strid med straffebudet. For f.eks. å dømme

tiltalte etter strl. § 90, tredje ledd, jfr. første ledds annet straffealternativ (tiltalens post I) må retten finne det bevist at tiltalte overfor fremmed etterretning har kompromittert dokumenter eller opplysninger som omfattes av bestemmelsen, og at de øvrige vilkår for straff er oppfylt. Retten behøver ikke finne bevist hvilke konkrete dokumenter det er som er overlevert. Beviskravet er at retten finner det hevet over enhver rimelig tvil at tiltalte faktisk har kompromittert til sovjetisk etterretningsvesen opplysninger betrodd han i stillings medfør, som er av en slik art, at de faller inn under strl. § 90 og at tiltalte ved overleveringene av disse opplysningene utviste den nødvendige skyld. Forutsatt at dette beviskravet er oppfylt, hindrer det ikke straffellelse om retten er i tvil om hvilke av dokumentene eller hvilke av opplysninger som faktisk er overlevert bare det er sikkert at alle aktuelle alternativer rammes av strl. § 90, tredje ledd, jfr. første ledds annet straffealternativ. En annen sak er at tvil om hvilke dokumenter eller opplysninger som er overlevert, ved fastleggelsen av omfanget av forbrytelsen og straffeutmålingen må komme tiltalte til gode. Det alternativ som for han er gunstigst, må legges til grunn for rettens avgjørelse. Med hensyn til beviskravet viser retten til Rt-1965-987 (988) og til forutsetningen i strpl. § 343, tredje ledd.

Side 83

Retten legger til at en oppdeling av tiltaltes virksomhet f.eks. i perioden frem til 1977, perioden i New York og perioden på og etter Forsvarets Høgskole, ikke ville ha konsekvenser for bevisresultatet selv om disse periodene, bevismessig ble vurdert isolert. For alle disse periodene, også om de betraktes isolert, finner retten at tiltalte har levert til sovjetisk etterretningsvesen dokumenter eller opplysninger som faller inn under strl. § 90 og at de øvrige strafferettslige vilkår, f.eks. skyldkravet, er oppfylt for disse overleveringene. Tilsrørende for strl. § 121 og lov om forsvarshemmeligheter § 4. Den mil.strl. § 69 er knyttet utelukkende til foredragene m.v. fra Forsvarets Høgskole. Retten legger til at selv om det ved fortsatte forbrytelser som her, ikke er krav om at retten skal kunne fastlegge det enkelte dokument som det er kompromittert opplysninger fra, så har retten funnet at det er en rekke dokumenter som det med sikkerhet kan sies er overlevert opplysninger fra til KGB.

Det har vært omtvistet om retten har adgang til ved avgjørelsen av skyldspørsmålet og i straffutmålingen, å trekke inn dokumenter eller opplysninger som ikke er tatt med i tiltalebeslutningen. Prinsipielt sett mener retten at den har en slik anledning, se Andenæs: Straffeprosessen i første instans side 294 – 295. På grunn av de stramme vilkårene for anvendelse av strl. § 90, finner retten imidlertid ikke å kunne legge til grunn at tiltalte har overlevert dokumenter som faller inn under strl. § 90, utover de dokumenter i tiltalen som er av en slik karakter og hvor retten har funnet overlevering bevist. Retten vil imidlertid peke på at det er noe nær påfallende om tiltalte ikke skulle ha overlevert også andre slike dokumenter. Retten viser til den virksomhet som tiltalte har utøvet og den tilgang på annet «høy-sensitivt» materiale han har hatt tilgang til, særlig i perioden som politisk sekretær og statssekretær. For overleveringene som rammes av strl. § 121 og lov om forsvarshemmeligheter § 4, finner imidlertid retten det klart at det har vært overlevert et betydelig antall dokumenter utover de som er spesielt nevnt i tiltalebeslutningen. Disse «tilleggsdokumentene», er ikke nødvendige for å konstatere at tiltalte er skyldig etter tiltalepostene, men er relevante ved omfanget av forbrytelsene og ved straffutmålingen.

Side 84

For ordens skyld bemerkes at når retten foran har sagt at det bare er ett straffbart forhold for hver aktuell straffebestemmelse, så har retten utelukkende tenkt på tiltaltes kontakt med og overlevering av materiale til sovjetisk etterretningsvesen. Kontakten med og overleveringen av materiale til Iraks etterretningsvesen utgjør selvstendige forbrytelser.

I tilknytning til bevisvurderingen har forsvarerne sterkt understreket at en hver rimelig tvil skal komme tiltalte til gode og at det, hensett til tiltalens alvorlige karakter, må stilles særlig strenge krav til bevis for domfellelse. Dette er selvfølgelig lagmannsretten enig i og legger til grunn for avgjørelsen. Forsvarerne har imidlertid også pekt på, spesielt i forhold til strl. § 90, at all tvil om den rettslige subsumsjonen må løses i tiltaltes favør. De har vist til Rt-1965-987 (side 1001). Lagmannsretten bemerker at den fullt ut er enig med den uttalelse av lagmannsretten i Gjøn-saken som forsvarerne har pekt på. Men lagmannsrettens uttalelse i Gjøn-saken gjelder forhold av faktisk art av betydning for subsumsjonen. Det er klart at

enhver rimelig tvil her må komme tiltalte til gode, f.eks. om hvilke opplysninger han har gitt, subjektiv skyld m.v. Men ved den rent rettslige vurdering av om det beviste faktum faller inn under strl. § 90, kan subsummeres under bestemmelsen, gjelder prinsippet ikke. En annen sak er at retten i den konkrete rettslige vurdering i forhold til strl. § 90 har utvist forsiktighet og derved lagt seg på en fortolkningslinje som har kommet tiltalte til gode. Retten legger til: Det er meget få dokumenter, foredrag m.v. som retten finner er kompromittert, hvor det er tvil om hvilken straffebestemmelse som skal anvendes, strl. § 90 eller lov om forsvarshemmeligheter § 4. Hvordan disse få grensetilfellene subsummeres har reelt sett ingen betydning for karakteren av de forbrytelser tiltalte kjennes skyldig i, for straffutmålingen eller for utformingen og innholdet av domsslutningen forøvrig.

Nærmere om anvendelsen av straffelovens § 90.

Det er i en rekke dommer fastslått at strl. § 90 stiller to vilkår

Side 85

for straff. Handlingen må gjelde forhold som på forhånd er så lite kjent at det kan betraktes som en hemmelighet. Åpenbaringen av denne hemmeligheten må være til skade for rikets sikkerhet, se Høyesteretts dom i Rt–1982–436 flg., side 439 med henvisninger til tidligere rettspraksis. I denne dommen heter det i tilknytning til de to vilkjårene (side 439): «De to nevnte vilkår – om det foreligger en hemmelighet og om åpenbaring av hemmeligheten vil være til skade – kan ikke alltid holdes helt atskilt fra hverandre. Det vil til dels bero på et skjønn om en åpenbaring av opplysninger rammes av § 90. Av forhold som her vil kunne ha betydning, nevner jeg om hvor utbredt kunnskapen om det opplyste er, om opplysningene er tilgjengelige fra andre kilder, hva som fra norske myndigheters side gjøres for at opplysningene ikke skal bli kjent, hvilke direkte og indirekte slutninger en fremmed stat vil kunne trekke av opplysningene og dermed hvilke skadevirkninger det kan få om en annen stat får kjennskap til opplysningene.» I tråd med det som her er uttalt, vil lagmannsretten fremheve at ved anvendelse av strl. § 90 i nærværende sak, vil det inngå en rekke sentrale elementer av faktisk og rettslig art. Systematisk vil det ikke alltid være mulig å plassere de enkelte elementer til ett bestemt av de to hovedvilkjårene.

Rikets sikkerhet.

Det er rikets sikkerhet overfor en annen stat, med andre ord vår ytre sikkerhet, som må tilsi hemmelighold. Rekkevidden av begrepet «rikets sikkerhet» har vært omtvistet i saken. Aktor har fremhevet at lovens begrep må reflektere den «sikkerhetspolitiske virkelighet» vi lever i. Målsettingen for norsk sikkerhetspolitikk må være sentrale ved fortolkningen. I St.meld.nr. 74 (1982–1983 om «Retningslinjer for Forsvarets virksomhet i tiden 1984–88» er de grunnleggende mål for norsk sikkerhetspolitikk oppregnet slik (side 16):

- « – å forebygge krig i vårt område
- å trygge vår suverenitet og handlefrihet, og vår rett til selv å forme vårt samfunn
- å bidra til en fredelig utvikling i verden forøvrig.»

Kompromittering av hemmelige opplysninger som kan medføre en fare i forhold til disse målsettingene, må etter aktors mening rammes av strl. § 90. Aktor har sterkt understreket at vår sikkerhet ikke

Side 86

bare er knyttet til vårt geografiske nærområde og NATO-området, men også til verden forøvrig. Fare for konflikter mellom stormaktene nærmest uansett hvor i verden, vil skape en reell risiko for at også vi blir trukket inn i konflikten og derved true vår sikkerhet.

Tiltalte har ved sine forsvarere gjort gjeldende at det begrep «rikets sikkerhet» som aktor bruker, er altfor omfattende og at de de ikke kjenner seg igjen i den «sikkerhetspolitiske virkelighet» aktor bygger på. De sikkerhetspolitiske målsettinger som er oppregnet i St.meld.nr.74 (1982–1983), er altfor vage og upresise til at de kan tjene til fastlegging av rammene for begrepet av «rikets sikkerhet» i strl. § 90. Forsvarerne er enig med aktor i at fare for militære konflikter for våre NATO-allierte innen NATO-området må gjelde vår sikkerhet. Men her går også bokstavelig talt grensen. Faren for konflikter andre steder i verden, angår ikke «rikets sikkerhet». Det er et vesentlig prinsipp for deltakerlandene i NATO at alliansen utgjør et avgrenset geografisk område med mest mulig vanntette skott

sikkerhetspolitisk sett. Det ville stemme dårlig med dette om den sikkerhetspolitiske utvikling andre steder i verden var relevant i forhold til «rikets sikkerhet» slik dette begrep er brukt i strl. § 90. Etter forsvarernes mening må retten ved sin anvendelse av begrepet «rikets sikkerhet» benytte den definisjon de sakkyndige Skogan og Østreng har brukt. Definisjonen er sitert nedenfor.

Retten bemerker her innledningsvis at grensene for begrepet «rikets sikkerhet» ikke har vært noe problem i de saker etter strl. § 90 som tidligere har vært prøvd av domstolen. Geografisk sett har de med ett unntak vært direkte knyttet til virksomhet i Norge og opplysninger om norske forhold. Det ene unntaket gjelder saken som ble pådømt av Eidsivating lagmannsrett den 4. april 1973. Opplysningene som her ble røpet, gjaldt blant annet sambandsutstyret for kommunikasjon mellom den norske ambassade i Moskva og det norske Utenriksdepartement. Også i dette tilfellet rammet virksomheten derfor Norge direkte.

Tematisk har de fleste sakene dreid seg om kompromittering av opplysning om vårt forsvar, militære installasjoner, beredskapsopplysninger m.v. Avgjørelsene i Rt– 1977–1179 og Rt–1979–1492

Side 87

gjaldt materiale om politiets overvåkingstjeneste, forsvarets etterretningstjeneste og forsvarets sikkerhetstjeneste, tjenester som har som oppgave å motarbeide spionasje mot Norge. I videre forstand er disse tjenester derfor av klar betydning for vårt forsvar. Eidsivating lagmannsretts dom av 4. april 1973 er – delvis – av en noen annen karakter enn de ovenfornevnte. At beskyttelsen av samband som nevnt også angår vår sikkerhet, er imidlertid utvilsomt. At de tidligere sakene etter strl. § 90 geografisk har vært knyttet direkte til Norge og tematisk, med ett unntak, har angått det militære forsvar av Norge, kan imidlertid ikke omfattes som et uttrykk for en avgrensning av begrepet «rikets sikkerhet», men kun som et uttrykk for hvilke spørsmål som tidligere har vært forelagt domstolene.

Etter lagmannsrettens mening er det åpenbart at begrepet «rikets sikkerhet» må ses i lys av den aktuelle sikkerhetspolitiske situasjon for Norge. Vår sikkerhetspolitikk blir et sentralt element ved den nærmere fastleggelse av begrepets innhold. Statsadvokaten har trukket frem tre målsettinger fra vår sikkerhetspolitikk som i St.meld.nr.74 (1982–1983) er beskrevet som «grunnleggende»: (1) Forebygge krig i vårt område, (2) Trygge vår suverenitet og handlefrihet og vår rett til selv å forme vårt samfunn og (3) Bidra til en fredelig utvikling i verden forøvrig. Som nevnt har forsvarerne gjort gjeldende at disse målsettingene går ut over rammen for begrepet «rikets sikkerhet». Retten er enig i det for den siste målsettingen. De to første målsettingene, med visse presiseringer, synes derimot å angi det sentrale i lovens begrep «rikets sikkerhet».

Det er «rikets sikkerhet» som er relevant etter strl. § 90. I dette må det ligge den begrensning at det er Norges sikkerhet som er av betydning. Kompromittering av opplysninger som kun kan få betydning for sikkerheten andre steder i verden, er ikke relevant i forhold til strl. § 90 hvis ikke Norges egen sikkerhet blir berørt.

De sakkyndige Skogan og Østreng har i sin Delutredning I lagt i begrepet «rikets sikkerhet» «det som søkes oppnådd gjennom norske myndigheters bestrebelser på følgende:

1. Å avverge krig og militært angrep mot Norge, samt å forebygge risikoer for og trusler om dette.

Side 88

2. Hvis angrep ikke lar seg unngå, å kunne motstå det og så langt som mulig begrense de tap det påfører landet.
3. Å kunne forhindre at en annen stat gjennom trussel om militær maktbruk mot Norge kan tvinge norske myndigheter og norske folkevalgte organer til å innrette seg annerledes enn de selv ønsker.»

Etter lagmannsrettens mening er det som her er trukket frem, det helt sentrale i begrepet «rikets sikkerhet». Det er langt på vei samsvarende med målsetting (1) og (2) for vår sikkerhetspolitikk nevnt i St.meld.nr.74 (1982–1983), jfr. sitatet ovenfor, med den presisering, som retten bygger på, at den trussel som kan påvirke norske myndigheter er militært underbygget. Retten legger til at den har oppfattet de øvrige sakkyndige slik at de

ikke er uenig i Skogan og Østrengs begrepsdefinisjon, men at de dels har et noe avvikende syn på hva som rent faktisk skal til for at vår sikkerhet skal trues på en slik måte som Skogan og Østreng angir.

De sakkyndige Skogan og Østreng har påpekt at begrepet «rikets sikkerhet» selvsagt kan gis «en utvidet tolkning i forhold til den skisserte. I tillegg til beskyttelse mot militære trusler, kan begrepet søkes utvidet til også å omfatte beskyttelse mot trusler og påtrykk av annen karakter, for eksempel av økonomisk eller kulturell karakter, eller eksempelvis beskyttelse av norsk utenrikspolitisk handlefrihet i vid forstand.» Det er imidlertid pekt på at det kan bli vanskelig å avgjøre hvor en slik utvidelse skal stanse.

Om begrepet «rikets sikkerhet» i strl. § 90 også omfatter trusler ut over trusler om militær maktbruk, f.eks. trusler av økonomisk art, tar lagmannsretten ikke stilling til. Skulle slike andre typer trusler angå «rikets sikkerhet», måtte det være trusler som ikke i ubetydelig grad kunne påvirke myndighetenes handlefrihet på vedkommende område. Retten kan ikke se at dette er noen aktuell problemstilling i denne saken.

Etter den definisjonen av begrepet «rikets sikkerhet» som retten bygger på, er det klart at det ikke bare er forhold som direkte angår Norge geografisk sett, som er av betydning. Kompromittering av

Side 89

opplysninger som kan svekke NATO-landenes forsvarsevne har klart relevans. Vår sikkerhet er knyttet direkte til NATO. Det har vært sterkt omtvistet om kompromittering av opplysninger som geografisk sett gjelder områder utenfor NATO-området, kan tillegges betydning. Lagmannsretten har vanskelig for å forstå at det rettslig sett er riktig å sette en slik absolutt geografisk sperre. Men et vilkår også hvor de kompromitterte opplysninger geografisk gjelder områder utenfor NATO, vil være at kompromittering kan skape en slik fare for vår egen sikkerhet, at denne sikkerheten tilsier hemmelighold av opplysningene. Som det vil fremgå av rettens drøftelse av de enkelte dokumenter/opplysninger som er overlevert, kan retten ikke se at det er tilfellet for noen av de overleverte dokumenter eller opplysninger som gjelder områder utenfor NATO-området.

Tematisk er det klart at materiale som inneholder militære opplysninger, vil kunne angå rikets sikkerhet. Men også mellomstatlig diplomati og sikkerhetspolitiske beslutninger og overveielser, både våre egne og våre alliansepartneres, inngår som ledd i å oppnå beskyttelse mot militær maktbruk eller militært underbygget press fra andre stater. Sammenhengen mellom vår sikkerhet og opplysninger i politisk/diplomatiske dokumenter, vil imidlertid ofte kunne være usikker og langt mer indirekte enn ved dokumenter som inneholder militære opplysninger. Dette tilsier etter rettens mening forsiktighet ved anvendelse av strl. § 90 på dokumenter av politisk eller diplomatisk art.

Kravet til «hemmelighet»

Det materiale som er kompromittert, må ved tidspunktet for «åpenbaringen», inneholde opplysninger som er «hemmelige», for at strl. § 90 skal kunne anvendes. I utgangspunktet ligger det i dette at opplysningene bare er kjent av en mindre krets, f.eks. av dem som i tjenestlig sammenheng må kjenne dem. Sentrale momenter, ved vurderingen av om det foreligger en hemmelighet, er nevnt i dommen i Rt–1982–436, jfr. sitatet foran på side 85.

En del momenter ved vurderingen, av om det foreligger en «hemmelighet»

Side 90

er trukket så sterkt frem i nærværende sak at retten finner å burde kommentere dem særskilt. Dette gjelder for det første betydningen av at de kompromitterte opplysningene på tidspunktet for «åpenbaringen» helt eller delvis har vært omtalt i åpne kilder. Det er klart at dette kan berøve opplysningene deres karakter av hemmelighet, men det vil ikke alltid være tilfellet. Av stor betydning vil det blant annet kunne være i hvilket organ m.v. opplysningene er gjort kjent og hvem som er hjemmelsmann for de opplysningene som der fremkommer. F.eks. vil opplysninger om militære forhold som er publisert i verker som Military Balance (IISS) og En styrkesammenligning mellom NATO og Warszowapakten (NATO) ikke kunne regnes som hemmeligheter i lovens forstand på grunn av disse publikasjonenes troverdighet, så langt opplysningene i publikasjonene rekker. Annerledes vil det kunne være med

opplysninger som er publisert i f.eks. en avis og uten angivelse av kilde, eller med angivelse av en kilde som i denne sammenheng ikke kan anses for autoritativ. Prinsipielt blir problemstillingen om og i hvilken grad det er kompromittert opplysninger ut over det som faktisk er kjent og i hvilken grad det som er røpet har økt opplysningenes troverdighet eller autoritet i forhold til det som tidligere forelå. Vurderingen kan bli skjønnsmessig. Generelt kan det neppe sies noe mer enn at det som røpes enten i innhold eller i form av troverdighet eller autoritet må være av klar betydning sammenlignet med det som på forhånd var kjent, for at opplysningene skal kunne betraktes som «hemmelige».

De sakkyndiges Skogan og Østreng har i sin behandling av «forholdet mellom opplysninger i åpne kilder og dokumentene i tiltalebeslutningen» i Delutredning II side 6 uttalt vedrørende de militære dokumenter: «De militære/strategiske dokumentene er mer konkrete og dreier seg om slike ting som forsvarsplaner, strategi og taktikk, landsdelsforsvar, punktforsvar, svakheter og problemer innenfor forsvarsgrenene. Et stykke på vei er disse forholdene kjent i den offentlige debatt, men bare stykkevis og delt. De samlede fagmilitære vurderingene og konkrete problemer som hefter ved lokale forsvarsarrangement, er ikke allemannseie og blir bevisst holdt hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet. De fagmilitære dokumentene som foreligger, gir innsyn i slike forhold.» Det tilføyes at disse sakkyndige i sin muntlige redegjørelse vedrørende siste setning i sitatet la til at de fagmilitære dokumentene gir et «godt» innsyn i

Side 91

slike forhold. Deres generelle vurdering her er helt ut samsvarende med de øvrige sakkyndiges syn. Retten er enig i vurderingen.

Til de politisk/diplomatiske dokumentene bemerker retten at de til dels gir rent faktiske opplysninger som ikke er kjent. I så fall vil dette normalt være «hemmeligheter» i lovens forstand. Disse dokumentene gir imidlertid også, og for det vesentligste, uttrykk for vurderinger foretatt av ledende politikere. At vurderingene samsvarer med det som i, åpne kilder er antatt å være vedkommende ledende politikers vurdering, vil normalt ikke frata opplysningene i dokumentet deres karakter av hemmelighet, hvis opplysningene i dokumentet er autoritative. Annerledes hvis vedkommende politikers vurdering er kjent gjennom åpne kilder. Også for politisk/diplomatiske dokumenter og opplysninger, blir problemstillingen om og i hvilken grad det er gitt opplysninger ut over det som var kjent fra før og i hvilken grad det som er røpet har tilført opplysningene troverdighet og autoritet, I tilknytning til denne problemstillingen viser retten til de sakkyndige Skogan og Østreng som vedrørende «forholdet mellom opplysninger i åpne kilder og dokumentene i tiltalebeslutningen» i Delutredning II side 5–6 uttaler om de politisk/diplomatiske dokumentene: «De politisk/diplomatiske dokumentene, som i antall dominerer beslutningen, inneholder etter vår vurdering færre sensitive opplysninger og vurderinger vedrørende rikets sikkerhet enn de militær/strategiske. Det skyldes at disse dokumentene i første rekke inneholder politiske synspunkter/vurderinger, som er kjente og flyter fritt i de åpne vestlige samfunnene, og som gjengis i såvel primære som sekundære kilder. I prinsippet er det således ikke synspunktene i seg selv som er sensitive, men snarere hvem som hevder dem, under hvilke omstendigheter, og i hvilken sammenheng og når.»

Generelt sett er uttalelsen etter rettens mening langt på vei treffende for de politisk/diplomatiske dokumenter eller opplysninger retten finner er gitt sovjetisk etterretningsvesen og for bedømmelsen av dette materialet.

Forsvarerne har lagt frem et meget betydelig åpent materiale. Samtlige sakkyndige har karakterisert materialet som nyttig, men de sakkyndige Skogan og Østreng har i sin delutredning II side 4 – 5 uttalt: «En stor del av det åpne materialet som er skaffet til veie

Side 92

av forsvarerne, er sekundærkilder av annenhånds karakter. De har derfor i seg selv liten eller ingen vitneverdi. Bare i den grad opplysningene kan bekreftes i åpne primærkilder, vil de ha noen etterretningsmessig verdi. Men også i denne sammenheng må det gjøres en metodisk kvalifikasjon; enkelte media og journalister får ord på seg for å være mer seriøse og etterrettelige enn andre. Det er grunn til å anta at dette er noe etterretningsagenten merker seg og tar konsekvensen av i sitt eget arbeid med åpne kilder.»

De øvrige sakkyndige har uttalt seg lignende om materialet. Retten er enig med de sakkyndige i deres generelle vurdering av materialet, men understreker at karakteristikken «liten eller ingen vitneverdi» ikke gjelder materialet som helhet, hvilket heller ikke de sakkyndige har gitt uttrykk for.

Spesielt de sakkyndige Boye, Jacobsen og Egge har, med bakgrunn i sin yrkesmessige erfaring, trukket frem at russerne har en inngrodd mistillit til åpne kilder, også åpne kilder som – sett med våre øyne – har en stor grad av troverdighet. Dette stemmer med det inntrykk retten har fått gjennom bevisførselen om KGBs virksomhet, blant annet gjennom forklaringen fra tidligere major N i KGB. Av dette forhold, at russerne har mistillit til åpne kilder, ligger det nær å slutte at det for russerne alltid vil være av betydning å få bekreftet en opplysning ved kompromittering av graderte dokumenter, selv om opplysningen fra åpne kilder skulle kunne anses som sikker nok. Den neste slutningen som da er nærliggende, er at når dette kan ha en slik verdi, må selv en bekreftelse i et gradert dokument av en kjent opplysning kunne utgjøre en «hemmelighet» for russerne. Retten bemerker at den i sin vurdering av om det foreligger en hemmelighet i lovens forstand, har sett bort fra russernes mistillit til åpne kilder. Må opplysningene ut fra åpne kilder betraktes som kjent, sett med våre øyne, har retten også betraktet dem kjent for russerne. Tilsvarende – ved vurderingen av i hvilken i grad de kompromitterte opplysninger inneholder tilleggsinformasjon eller tillegg i troverdighet og autoritet i forhold til det som allerede er kjent, har retten sett på verdien av det kjente materialet ut fra vårt syn på åpne kilder.

Side 93

Noen av de politisk/diplomatiske dokumenter viser uenighet mellom NATO-landene om sikkerhetspolitiske spørsmål. Relevansen i forhold til strl. § 90 av opplysninger om slik uenighet, har vært sterkt omtvistet. Er uenigheten på forhånd kjent på en slik måte at den virker sikker, kan opplysninger i graderte dokumenter om den samme uenighet, ikke betraktes som noen hemmelighet. Er den ikke kjent på en sikker måte, eller den bare «ligger i kortene», er det «merefekten» ved åpenbaringen i forhold, til det, som tidligere er kjent som er relevant. Også her blir problemstillingen: Medfører denne «merefekten», ved at uenigheten fra graderte dokumenter gjøres kjent overfor sovjetisk etterretning, en slik fare for vår sikkerhet, at opplysningene av hensyn til Norges sikkerhet burde ha forblitt hemmelige. Faren for vår sikkerhet kan f.eks. ligge i at kompromitteringen gir Sovjet en innsikt om uenighet som det kan utnytte i forhandlinger av sikkerhetspolitisk interesse for oss. Deler av det sensitive i taltalens II 11 ligger på et slikt plan.

Sovjetrussisk viten fra andre etterretningskilder som andre agenter og satellitter, har også vært trukket frem. Det er klart at det ved bruk av satellitt er mulig å fremskaffe en rekke opplysninger om militæranlegg m.v. Men det er like klart at slike satellitter også har sine begrensninger og også at det er opplysninger som kan fremskaffes ved satellitt, men hvor det ikke er mulig å si om det er gjort i praksis. Retten vil for et enkelt av de dokumenter som er overlevert, kommentere noe nærmere spørsmålet om de ellers hemmelige opplysningene kan anses som kjent for Sovjet gjennom annen etterretningsvirksomhet. Rettslig sett er problemstillingen ved vurderingen av om kompromitterte opplysninger inneholder hemmeligheter i lovens forstand om det, tross mulige andre etterretningskilder, «var rimelig mulighet for at opplysningen ikke var kjent på forhånd», jf Rt–1982–436 (441) og om opplysningene var av en slik art at de «burde holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet overfor annen stat».

Det har vært sterkt omprosedert i saken i hvilken grad dokumenter som isolert sett ikke utgjør hemmeligheter, sett i sammenheng – i «kjede» – kan utgjøre en hemmelighet. Slike «kjederessonnementer» har imidlertid også vært anført ikke bare i forhold til lovens krav om hemmelighet, men også blant annet ved kravet om fare, jfr. lovens krav «bør». Retten anser det hensiktsmessig å foreta en samlet drøftelse av i hvilken grad kjederessonnementet rettslig sett er

Side 94

relevant i forhold til lovens krav. Det vises til bemerkninger om dette nedenfor.

Om overleveringene rammes av strl. § 90, må vurderes ut fra situasjonen på overleveringstidspunktet. Dette får kanskje særlig betydning for vilkåret om at

opplysningene må være «hemmelige». De fleste opplysninger avtar i sensitivitet over tid. I særlig grad vil det være tilfellet for de politisk/diplomatiske dokumentene eller opplysningene. Retten har for hvert dokument, foredrag m.v. som er gitt sovjetisk etterretningsvesen, vurdert om strl. § 90 kan anvendes, ut fra situasjonen på det tidspunkt retten legger til grunn at overlevering fant sted. Bevistvil med hensyn til tidspunktet for overlevering har her som ellers slått ut i tiltaltes favør.

«Børkravet».

Loven krevet at det som åpenbares, bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet. Det er med andre ord ikke nok at opplysningen er hemmelig og at den angår og faktisk holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet. Med hensyn til hva som inngår i denne børvurderingen, vises til de momentene oppregnet i Rt–1982–436 (439), som er sitert foran på side 85, og som ikke direkte går på spørsmålet om opplysningene faktisk er hemmelige. I tillegg bemerkes:

Sentralt i «børvurderingen» er den eller de «skadevirkninger det kan få om en annen stat får kjennskap til opplysningene», Rt–1982–436 (side 439), Det må foreligge en mulighet for skadevirkninger for at strl. § 90 skal kunne anvendes. Dess større de mulige skadevirkninger er, dess lettere vil man si at opplysningene bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. Et annet element i vurderingen er hvilken fare det er for at de mulige skadevirkninger vil realisere seg ved kompromittering. Dess større faren for dette er, dess mer nærliggende vil det være at opplysningene bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. Et godt stykke på vei vil børskjønnnet måtte baseres på en totalvurdering av den skade som kompromittering kan medføre og den fare det er for at kompromitteringen vil resultere i en slik sakde.

Side 95

Det er ikke mulig rent generelt å si hvor store skadevirkninger og hvor stor fare for realisering av disse skadevirkningene ved kompromittering, som må kreves for at strl. § 90 skal anvendes. Retten vil ved noen dokumenter hvor de sakkyndige Skogan og Østreng har angitt skaden-/faren ved kompromittering som liten, gå nærmere inn på spørsmålet om skaden-/faren er stor nok for fellelse etter strl. § 90.

Som retten kommer tilbake til, har de sakkyndige Skogan og Østreng en tabell hvor det blant annet for hvert dokument er angitt «Skade- og farevurdering vedr. rikets sikkerhet» . Tabellen skiller ikke mellom de skadevirkninger kompromittering kan medføre og sannsynligheten for at kompromittering vil ha slike virkninger. Det er rettens oppfatning etter å ha hørt disse sakkyndiges muntlige redegjørelse at de har hatt en tendens til å legge størst vekt på, ved angivelsen av sin skade- og farevurdering, hvilken sannsynlighet det er for realisasjon av skadevirkningene. Det er ikke i samme grad lagt vekt på størrelsen av skadevirkningene hvis de først realiseres. Retten peker på at begge elementer er sentrale ved vurderingen av om opplysningene bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet, uten at det er mulig generelt å angi hvilket element som skal tillegges størst vekt.

Retten peker også på at de sakkyndige Skogan og Østreng har angitt sin skade- og farevurdering i fire grupper. De tre første «stor», «middels» og «liten» er relative i forhold til hverandre. Skogan og Østreng har opplyst at de har tatt utgangspunkt i de dokumenter hvor kompromittering vil medføre størst skade/fare. Her er skade- og farevurderingen angitt som «stor». De har så trappet angivelsen ned til «liten». Dette har blant annet gitt seg det utslag at ved generalløytnant Bergs foredrag, tiltalens I A 16, er skade- og farevurderingen satt til «middels». Dette tross for at foredraget inneholder en rekke hemmelige militære opplysninger og vurderinger, av stor verdi for en eventuell angriper. Når vurderingen likevel er angitt til «middels», er det fordi de nevnte sakkyndige oppdaget at «det var andre dokumenter som var verre» – for å bruke deres egne ord. Det er etter rettens mening viktig å ha for øye denne bakgrunnen for de sakkyndige Skogans og Østrengs skade- og fareangivelse ved den nærmere bedømmelse av virkningen av kompromittering av dokumentene, foredragene m.v.. Det er også nødvendig, som retten var inne på foran, å vurdere om angivelsen i tilstrekkelig

Side 96

grad reflekterer både den eventuelle skadevirkning og faren for at denne skadevirkning vil

realisere seg.

Spesielt de sakkyndige Skogan og Østreng har trukket frem at enkelte av dokumentene som er omfattet av tiltalen, og som retten finner er overlevert, inneholder noen opplysninger som kan ha en beroligende effekt overfor Sovjetunionen. Aktor har fremholdt at slike «beroligende» elementer i et dokument, ikke hører hjemme i den «bør-vurdering» retten skal foreta. Forsvareren har sterkt fremholdt at også de beroligende elementer må med i vurderingen. Prinsipielt er retten enig i det siste. Sentralt i bør-vurderingen i strl. § 90 er den fare eller skade som kan voldes gjennom kompromittering av opplysningene. I en slik fare-/skadevurdering, må retten også ta i betraktning eventuelle «beroligende» opplysninger som kan minske faren eller skaden. En helt annen sak er at «beroligelse» ikke er noe gjennomgående kjennetegn på de hemmeligheter som er kompromittert. De elementer av beroligelse som finnes i noen av dokumentene, er til dels også gitt i en så usikker og generell form at deres verdi som beroligelsesmoment, og derved deres evne til å redusere faren/skaden, vil være liten.

De sakkyndige Skogan og Østreng har understreket at de i sin vurdering av om en opplysning bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet, har tatt utgangspunkt i at vi lever i et åpent demokratisk samfunn med en stor informasjonsstrøm og hvor det, nettopp på grunn av det samfunnssystem vi ønsker, er behov for stor informasjonsåpenhet. Forsvarerne har sterkt understreket at dette behov for informasjonsåpenhet hører hjemme i «bør-vurderingen». Aktor har hevdet at hensynet til informasjonsåpenhet er irrelevant i nærværende sak. Her er det kompromittering av opplysninger, ikke for at de skal tilflyte den hjemlige debatt, men KGB. Hensynet til informasjonsåpenhet vil for øvrig etter aktors mening ikke i noe tilfelle inngå i lovens «bør-vurdering», men i en eventuell rettstridsvurdering. Aktor har i denne forbindelse blant annet vist til Rt–1982–436 (side 442 flg). Retten bemerker at det er selvsagt at informasjonsåpenheten i vårt samfunn i sterk grad påvirker anvendelsen av strl. § 90. Informasjonsstrømmen innsnevrer for det første områdene for det som rent faktisk kan utgjøre hemmeligheter i lovens forstand. I tillegg må også vurderingen av «terskelen» i strl. § 90 – «bør-vurderingen» – påvirkes av at vi lever i og ønsker

Side 97

et informasjonsåpent samfunn. Vurderingen må med nødvendighet bli en annen hos oss enn den ville vært i et lukket samfunnssystem uten offentlig debatt hvor all informasjon som myndighetene ikke ønsker skal ut, vil bli hemmeligholdt ut fra hensynet til statens sikkerhet. Men det er også etter rettens mening klart at hvor hensynet til å kunne utøve samfunnskritikk, fri forskning etc. kunne tilsa straffrihet ut over det som normalt kan aksepteres på bakgrunn av at vi lever i et samfunn med stor informasjonsåpenhet, så er slike hensyn irrelevant hvis formålet var å gi informasjonen til KGB. De problemer med hensyn til rettsstridighet som er tatt opp i Rt–1979–1492, se side 1499 flg. og Rt–1982–436, se side 442 flg., ville f.eks. ikke vært aktuelle om adressat for materialet hadde vært KGB.

For den generelle anvendelse av bestemmelsen er det selvsagt av betydning at «bør-kravet» må reflektere det samfunn vi lever i, med stor informasjonsåpenhet. For alle dokumenter i nærværende sak hvor aktoratet gjør gjeldende at kompromittering rammes av strl. § 90, er det imidlertid etter samtlige sakkyndiges, og rettens, vurdering sterke hensyn som tilsier hemmelighold og som må være avgjørende også tatt i betraktning hensynet til informasjonsåpenhet. Det er med andre ord ikke spørsmål om dokumentene bør holdes hemmelige, men om behovet for hemmelighold er begrunnet i hensynet til rikets sikkerhet eller – bare – i andre vesentlige hensyn, f.eks. til Norges forhold til fremmede stater.

Betydningen av graderingen av dokumentene for vurderingen i forhold til strl. § 90, er trukket frem både av aktor og forsvarer. Det er helt klart at den foretatte sikkerhetsgradering ikke binder retten, men at de er et moment i helhetsvurderingen av dokumentet, jfr. Rt–1980–113 (side 120). Foranlediget av forsvarernes prosedyre bemerker retten at den er oppmerksom på, og tar i betraktning, at en del dokumenter kan være overgradert og også at gradering etter sikkerhetsinstruksen kan skje ut fra andre hensyn enn hensynet til rikets sikkerhet. Retten bemerker også at gradering etter beskyttelsesinstruksen, ut fra de formål slik gradering skal ivareta, i helhetsbedømmelsen vil være et argument mot at dokumentet

inneholder opplysninger som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. Men heller ikke ved slik gradering vil den alene være avgjørende for vurderingen.

Side 98

«Kjederessonnementer».

Det er ved flere rettsavgjørelser fastslått at kompromittering av en rekke enkeltopplysninger, hvor hver opplysning ikke isolert inneholder en hemmelighet, samlet sett kan gi et materiale som ikke kan anses som kjent på forhånd, og som bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet, jfr. Rt–1968–486 (489) og Rt– 1977–1179 (1181). Det er sterkt omtvistet i saken i hvilken grad slike kjederessonnementer er anvendelige på det materialet retten i nærværende sak finner er overlevert KGB.

Forsvarerne har hevdet at sumvirkninger av opplysningene bare har betydning ved vurderingen av lovens krav om hemmelighet, og f.eks. ikke når retten vurderer virkningene ved overleveringene. Retten bemerker at det er riktig at i den rettspraksis vi har, har sumvirkninger vært drøftet i forhold til kravet om at de kompromitterte opplysninger må utgjøre en hemmelighet. Den rettspraksis kan ikke oppfattes slik at sumvirkninger er irrelevante ved vurderingen av de øvrige elementer som inngår i strl. § 90, f.eks. den fare som skapes ved kompromittering av opplysningene, jfr. «bør». Den totalvurdering strl. § 90 gir anvisning på, jfr. sitatet foran i dommen på side 85 fra Rt–1982–436 (439), tilsier etter rettens mening at man ved vurderingen av om et samlet materiale faller inn under strl. § 90, ved hvert element i vurderingen tar dette samlede materialet i betraktning. Retten legger til at slikt samlet syn er en selvfølge ved vurderingen av det «kjederessonnement» som inngår ved vurderingen av hvert dokument som inneholder flere opplysninger fra ett temaområde. Det er selvsagt de samlede kompromitterte opplysninger om dette temaområdet i dokumentet som må vurderes i forhold til § 90, både ved spørsmålet om de utgjør en hemmelighet og f.eks. ved vurderingen av den fare som skapes ved kompromitteringer. Den rettslige problemstillingen blir: utgjør de overleverte opplysninger samlet, eller grupper av de overleverte opplysninger sett under ett, i sum hemmeligheter som bør holdes hemmelige av hensyn til rikets sikkerhet, selv om dette ikke gjelder for de enkelte opplysninger isolert? De sakkyndige Skogan og Østreng har i sin Delutredning II side 9–10 uttalt:

Side 99

«Den samlede dokumentvurderingen.

Som vist i listen ovenfor er det en rekke enkeltdokumenter som bare i begrenset grad, eller overhodet ikke; berører rikets sikkerhet. Likevel er det en vanlig oppfatning at summen av selv slike dokumenter kan gi grunnlag for konklusjoner som på sikt kan undergrave rikets sikkerhet. Denne oppfatningen må imidlertid kvalifiseres og nyanseres for å gi mening i lys av det mandat de sakkyndige har fått. Vi velger derfor å skille mellom to typer av dokumentgrupper: Spredningsdokumenter, dvs. en gruppe dokumenter som dekker et stort og variert antall saksområder i internasjonal politikk, og Konsentrasjonsdokumenter, dvs. en gruppe dokumenter som belyser ett og samme saksområde fra forskjellige synsvinkler.

Spredningsdokumenter gir snarere oversikter enn konsentrert innsikt. De sprer oppmerksomheten, og det er liten indre sammenheng mellom de enkelte aktstykkene. Spissformulert står dokumentene frem som isolerte øyer av kunnskap. Når disse øyene føyes til en fremmed makts totale etterretningsviten, vil de selvsagt kunne fylle ut kunnskapshull i vedkommendes viten. Problemet i denne sammenheng er imidlertid at vi ikke vet hva denne makten har av viten om de enkelte saksforhold på forhånd. Det er derfor umulig å gi noen kvalifisert vurdering av hvilke skader og farer som er blitt påført nasjonen ved eventuell overlevering og om dokumentene i sum bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet. Vi kan gjette, formode og hypotetisere, men vi vet ikke. Slik sett unndrar spredningsdokumenter seg en begrunnet vurdering.

Konsentrasjonsdokumentene derimot er slik at opplysninger/vurderinger i ett dokument utbygges, suppleres, kommenteres og eventuelt forklares i et annet. Slik

akkumuleres kunnskap og innsikt i det saksområdet som behandles. Den økende innsikt som følger av dette, gir et kvalifisert grunnlag for å vurdere betydningen av dokumentgruppen for rikets sikkerhet.

Side 100

Det finnes i det minste to varianter av konsentrasjonsdokumenter: enten tidsmessig konsentrasjon på ett enkelt saksområde eller saksmessig konsentrasjon over tid. Med tidsmessig konsentrasjon på ett saksområde forstås at de enkelte dokumentene/opplysningene belyser ett saksområde over et begrenset tidsrom. Det vil gi et oversiktsbilde av situasjonen i øyeblikket. Hvis vi derimot har en saksmessig konsentrasjon over tid, vil motparten kunne følge utviklingen på det gitte saksområdet. Dette forutsetter i sin tur en relativt jevn strøm av dokumenter som i sum fanger inn hovedendringer og begivenheter; dess tettere strøm, dess bedre innsikt.»

Selv om skillet mellom «spredningsdokumenter» og «konsentrasjonsdokumenter» ikke representerer en entydig inndeling av dokumentgrupper, peker inndelingen etter rettens mening likevel på noe helt sentralt i vurderingen etter strl. § 90, muligheten for gjennom de kompromitterte opplysninger å skaffe seg økt innsikt. Dette vil kunne være mulig i en helt annen grad hvor et sett av opplysninger er begrenset i emne, enn om de gir spredte opplysninger over store felt. Konsentrasjon, emnemessig og/eller i tid, finnes eksempelvis ved det overleverte materiale vedrørende forsvaret av Norge (I A 13–27), nordområdene (I A 2, I A 3, I A 4, I A 5 og I A 7) Washingtons syn på diverse internasjonale spørsmål (blant annet II 1 – 7), dokumentene vedrørende Midt-Østen, Iran/Irak og Afghanistan (I A 10) og Fornebubeslaget (III). Om emnemessige eller tidsmessige konsentrasjon medfører sumvirkninger som tilsier anvendelse av strl. § 90, vil bli drøftet nedenfor i tilknytning til de enkelte dokumentgrupper.

Aktor har poengtert at dess større informasjonsmengde som er gått til KGB, dess større vil faren være for at informasjonen treffer «hull» i Sovjets viten og av den grunn få betydning for vår sikkerhet. Forsvarerne har hatt sterke innvendinger mot synspunktet. Retten bemerker: Det er klart at Sovjet gjennom det materialet som er kompromittert, er tilført betydelig og for oss skadelig informasjon. En rekke av de overleverte dokumenter har en slik karakter at kompromitteringen rammes av strl. § 90. Det er enkelte grupper dokumenter hvor dokumentene har en slik sammenheng at sensitiviteten av de kompromitterte opplysninger øker i forhold til det som er tilfellet om de enkelte dokumenter i gruppen betraktes isolert.

Side 101

Men ut over dette finner ikke retten at det kompromitterte materialet som helhet har noen slik sum-virkning at sensitiviteten eller innsikten for utenforstående øker. Aktor har imidlertid antydnet at retten i en slik større «kjedevurdering», ikke bare skal ta hensyn ; til det materialet den finner overlevert, men også må ta i betraktning at Sovjet kan legge de opplysninger de har fått gjennom tiltaltes virksomhet som agent, til opplysninger de har fått fra andre etterretningskilder, og at det på denne måten er riktig å regne med sum-virkninger ut over det materialet tiltalte, har overlevert. Om det i det hele er rettslig adgang til denne type kjederessonnementer, tar retten ikke stilling til. Det er tilstrekkelig for retten å konstatere at et kjederessonnement basert på summen av overleverte opplysninger og mulige, men ukjente, etterretningsopplysninger Sovjet måtte ha fra andre kilder, i nærværende sak blir for usikkert til at det kan legges til grunn.

De sakkyndige Boye, Jacobsen og Egge har understreket at vår sikkerhet er avhengig av at vi kan føre samtaler om sikkerhetspolitikk og militære spørsmål i full fortrolighet med vår alliansepartnere. Dersom opplysninger fra slike fortrolige samtaler kompromitteres, vil fortroligheten ødelegges og vi kan bli avskåret fra viktig informasjon. Selv om innholdet av slike samtaler som blir kompromittert, ikke i seg selv kan betraktes som noe som bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet, må kompromitteringen likevel rammes av strl. § 90 på grunn av den videre skadevirkning – ødeleggelsen av fortroligheten i forhold til alliansepartnerne. Dette synspunktet må være avgjørende for bedømmelsen av den enkelte samtale som er ført med våre alliansepartnere om militære eller sikkerhetspolitiske spørsmål.

Virkningen forsterkes om innholdet av flere slike fortrolige samtaler kompromitteres. De sakkyndige Skogan og Østreng har erklært seg enig i at bortfall av fortrolighet i forhold til våre NATO-partnere, kan ha virkning for Norges sikkerhet. Etter deres mening er det imidlertid ikke faktisk grunnlag for å regne med en slik virkning ved kompromittering av dokumentene i tiltalen. Forsvarerne har hevdet at de sakkyndige Boye, Jacobsen og Egge's syn er rettslig uholdbart fordi det er innholdet i de kompromitterte opplysninger som er avgjørende for vurderingen etter strl. § 90.

Side 102

Retten tar ikke stilling til om det ved anvendelsen av strl. § 90 rettslig sett er adgang til å ta hensyn til annen fare eller skade enn den som direkte skapes ved at innholdet av dokumenter m.v. røpes, f.eks. den antatte skade det kan ha for fortroligheten til allierte at opplysninger «lekker». Retten finner, i likhet med de sakkyndige Skogan og Østreng, at det i denne saken ikke er fare for at kompromitteringen av opplysninger fra samtaler om sikkerhetspolitikk med representanter for alliansepartnere, har hatt den effekt at opplysninger fra allierte av betydning for vår sikkerhet er eller kan bli holdt tilbake. Retten kan heller ikke se at fortroligheten i forhold til andre NATO-land er skadet på annen måte. I et hvert vestlig samfunn drives det – dessverre – etterretning med sikte på å få innsyn i fortrolig meningsutveksling og utveksling av informasjon om sikkerhetspolitikk og militære spørsmål. Fra tid til annen avsløres slik etterretningsvirksomhet. Det må eventuelt være avsløringen som kan gjøre at fortroligheten kan falle bort eller reduseres. Som nevnt finner ikke retten å kunne legge til grunn at det er fare for at avsløringen av tiltalte har hatt en slik effekt, forøvrig heller ikke at utvekslingen av etterretningsopplysninger med andre lands etterretningstjenester før arrestasjonen kan ha hatt noen slik virkning. Etterforskningen mot og avsløringen av tiltalte viser etter rettens mening at norske myndigheter har evne og vilje til å sikre fortroligheten i sitt samkvem med andre land, ikke at det i Norge i forhold til andre land «lekker» spesielt mye. Det er det siste som etter rettens mening måtte være tilfellet om de brudd på fortrolighet som har skjedd, skulle kunne ha noen negativ effekt med hensyn til hva vi kan forvente å få av våre samarbeidspartnere i NATO om opplysninger av betydning for vår sikkerhet. Retten legger til grunn at den med dette selvsagt ikke mener at det ikke kan være relevant for vurderingen etter strl. § 90 at det kompromitteres opplysninger fra fortrolige samtaler med alliansepartnere om sikkerhetspolitikk. Avgjørende for vurderingen vil være innholdet av dokumentene, kombinert med den autoritet m.v. som tilføres opplysningene, jfr. foran side 90 flg.

De sakkyndige Boye, Egge og Jacobsen har også pekt på et annet aspekt ved noen av dokumentene som gjengir sikkerhetspolitiske samtaler m.v. med våre alliansepartnere. Slike dokumenter gir etter deres mening innsyn i f.eks. norske og amerikanske politikeres sikkerhetspolitiske tenkning. Et slikt innsyn kan føre til skade

Side 103

for rikets sikkerhet. Det er mulig at situasjonen kan være slik at et enkeltokument eller en gruppe, dokumenter, som hverken isolert eller i sum gir hemmelig informasjon om konkrete fakta eller politiske vurderinger, likevel kan gi en slik innsikt i måten å tenke på at denne innsikt kan utgjøre en hemmelighet som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. Retten kan imidlertid ikke se at de dokumenter i tiltalebeslutningen som inneholder sikkerhetspolitiske vurderinger fra norske eller allierte politikere, hverken enkeltvis eller i sum, gir noen innsikt i måten å tenke på, som i seg selv kan ha betydning for vår sikkerhet. Dokumentenes verdi ligger, slik retten, vurderer dem, i innholdet av de konkrete vurderinger og opplysninger som gis og, for enkelte dokumentgruppers vedkommende, i samvirkninger av enkeltopplysninger og vurderinger. Noe begrepsmessig klart skille mellom vurderinger og «måte å tenke på» er det imidlertid ikke. Den tenkning som fremgår av dokumentet, vil kaste lys over vurderinger og tilbøyeligheter hos vedkommende politikere og på den måte være relevant i helhetsvurderingen etter strl. § 90, jfr. som eksempel I A 11 h.

Rettsstridskravet.

I flere rettsavgjørelser er rettsstridsreservasjonen i strl. § 90 trukket frem, jfr. Rt–1979–1492 (1499 flg.) og Rt–1982–436 (side 442 flg.). I nærværende sak kan ikke retten se noe hensyn som kunne tilsi at kompromitteringen av opplysningene ikke er rettsstridig. At tiltalte

drev sin virksomhet ut fra en tanke om å bygge bro mellom øst og vest, er uten bevismessig dekning. Det ville forøvrig, om det hadde vært riktig, ikke kunne medført at de utførte handlinger helt eller delvis hadde mistet sin karakter av forbrytelse. De dråper av beroligelse som noe av det kompromitterte materialet inneholder, er heller ikke av interesse for rettsstridskonklusjonen.

Krav til subjektiv skyld.

Skyldkravet etter strl. § 90, første ledd er forsett. Forsettet må på vanlig måte omfatte de objektive momenter i straffebestemmelsen. At det er tilfellet her, er ikke tvilsomt. Tiltalte har hatt den fulle forståelsen av sine handlinger. Han har vært på det rene med at han ga opplysninger til representanter for KGB. Han har i enhver henseende kjent innholdet av de opplysninger som er gitt. Han har vært klar over at opplysningene var hemmelige, i den forstand dette

Side 104

begrepet er brukt foran, eller at det var overveiende sannsynlig at de var hemmelige. Han har ut fra sitt kjennskap til internasjonal politikk og internasjonalt diplomati, og det kjennskap han gjennom sin gjerning som politiker og diplomat og senere på Forsvarets Høgskole fikk til militære spørsmål, hatt meget gode forutsetninger for å vurdere faren – eller skademuligheten – ved kompromittering. At han med nevnte bakgrunn faktisk har sett farene eller skademulighetene, er etter rettens mening klart.

Forsvarerne har gjort gjeldende at forsettet også må omfatte den rent skjønsmessige vurdering av om rikets sikkerhet nødvendiggjør hemmelighold. Det gjelder det skjønn som må foretas etter at det blant annet er klarlagt at opplysningene i dokumentet er hemmelige og den fare eller skade en kompromittering kan medføre, nemlig om man bl.a. ved å sammenholde hemmelighetene med faren/skaden ved kompromittering kan trekke den konklusjon at dokumentet bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet. Dersom tiltalte ved kompromittering var av den mening at det ikke var grunnlag for å trekke den nevnte konklusjon, foreligger det etter forsvarernes mening ikke nødvendig forsett.

Til dette bemerker retten at for mange av de kompromitterte dokumenter m.v. har det for tiltalte utvilsomt vært klart at rikets sikkerhet nødvendiggjorde hemmelighold. Det gjelder f.eks. kompromitteringen av opplysninger fra foredragene i tiltalens I A 13 – 20 og I A 22 – 26 og av de politiske dokumentene kompromitteringen av opplysninger fra iallfall I A 7 og I A 11 c. Spesielt foredragene m.v. fra Forsvarets Høgskole, inneholdt opplysninger av stor betydning for vårt land. Kompromitteringen av opplysningene medførte meget store skadevirkninger for forsvaret. Dette avholdt ikke tiltalte fra å gi russerne materialet. Også de øvrige dokumentene hvor kompromitteringen – objektivt sett – rammes av strl. § 90, hadde et klart sensitivt innhold. Ut fra dette, og i det hele karakteren av disse dokumentene, finner retten det bevist at tiltalte ved kompromitteringen i den utstrekning han ikke var sikker på at rikets sikkerhet tilsa beskyttelse av dem, var klar over at det var overveiende sannsynlig at det forelå et slikt begrunnet beskyttelsesbehov. Retten legger til: Om tiltalte for enkelte dokumenter har vært i noen tvil om rikets sikkerhet tilsa beskyttelse av dem, så har denne tvilen overhodet ikke hatt betydning for kompromitteringen. Han ville uansett om han hadde vært sikker på at det forelå et slikt begrunnet

Side 105

behov for hemmelighold, ha kompromittert dem. Retten viser til at han uten hensyn til skadevirkningene ga KGB opplysninger fra Forsvarets Høgskole. Det foreligger av disse grunner forsett for den nevnte rent skjønsmessige vurdering.

Retten finner grunn til å tilføye at synspunktet om at forsett er nødvendig også for den nevnte rent skjønsmessige vurdering, ikke er rettslig holdbart. Som nevnt var tiltalte klar over at opplysningene var hemmelige. Han var klar over innholdet av dem, klar over at myndighetene søkte å holde opplysningene hemmelige, og han var klar over skaden eller faren ved kompromittering. Tilsier en korrekt rettslig vurdering av dokumentet at det inneholder «Hemmeligheter som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet, er tiltalte, i en rettslig og ikke en faktisk villfarelse om han i et slikt tilfelle måtte ha den personlige mening at det ikke er nødvendig å hemmeligholde opplysningene av hensyn til rikets sikkerhet, jfr. Rt–1980–113 (side 123). Dette må gjelde uansett om dokumentet er gradert etter

sikkerhetsinstruksen eller beskyttelsesinstruksen.

Forsvarerne har forøvrig gjort gjeldende at om villfarelsen betraktes som en rettslig villfarelse, så foreligger det unnskyldelig rettsvillfarelse i forhold til strl. § 90 for de tilfellene hvor tiltalte har kompromittert opplysninger fra dokumenter som var gradert etter beskyttelsesinstruksen. Retten er uenig i dette. Graderingspraksis er noe tilfeldig i forhold til sikkerhets- og beskyttelsesinstruksen, også slik at fortrolig kan bli brukt hvor hensynet til rikets sikkerhet tilsier en annen gradering. Denne tilfeldigheten i graderingspraksis kan tiltalte ikke ha vært ukjent med. Viktigere er det imidlertid at også i de tilfellene hvor retten har lagt til grunn at opplysninger røpet fra dokumenter gradert fortrolig bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet, så er dette opplysninger av en slik art at tiltalte burde ha innsett og faktisk har innsett at det iallfall var overveiende sannsynlig at et slikt begrunnet behov for hemmelighold forelå.

For hvilke av dokumentene og foredragene rammes kompromitteringen av opplysninger av strl. § 90 ?

Det er ovenfor på side 68 flg. redegjort for hvilke dokumenter m.v. som tiltalte har kompromittert overfor Sovjet. Retten vurderer kompromitteringen i forhold til strl. § 90 for de dokumenter m.v. som i tiltalen er henført under bestemmelsen, samt for ett dokument som i tiltalen er subsumert under § 4 i lov om forsvarshemmeligheter.

Side 106

Det er COCOM-notatet – tiltalens VI. De sakkyndige Skogan og Østrengs uttalelser om dette dokument tilsier at det vurderes om strl. § 90 kommer til anvendelse på kompromitteringen av det.

De sakkyndige har vurdert dokumentene i sine skriftlige utredninger. Det er i de sakkyndige Egge, Boye og Jacobsens bedømmelse noe forskjell mellom deres skriftlige og deres muntlige vurdering av en del dokumenter, for det meste mer nyansepregede endringer. På grunn av dette har retten funnet det riktig å referere deres konklusjoner vedrørende de enkelte dokumenter slik de har fremkommet i den muntlige redegjørelsen. Grunnlaget for deres konklusjon for det enkelte dokument, har i hovedsak vært en redegjørelse for dokumentets innhold. Heller ikke denne delen av den skriftlige redegjørelse refererer retten. Retten har stort sett funnet det nødvendig av hensyn til muligheten for en eventuell overprøving av den konkrete rettsanvendelse, å gi en mer utførlig beskrivelse av dokumentenes innhold enn det de sakkyndige har gjort i sine skriftlige utredninger. For enkelte dokumenters vedkommende, vil likevel retten vise til de sakkyndiges skriftlige redegjørelse.

De sakkyndige Skogan og Østreng har i en tabell angitt sin bedømmelse av dokumentene. For hvert punkt i tiltalen har tabellen tre hovedrubrikker. Den første hovedrubrikken er «opplysningenes utbredelse og tilgjengelighet». Under denne angis det om noen opplysninger er «hemmelig». Er det tilfellet, er det satt et kryss i denne rubrikken. Det er så en rubrikk «åpen». Ved kryss i denne, angis det at det er åpent materiale om opplysningene, også de sensitive, i dokumentet. Det er to alternativer under rubrikken «åpen», «liten» og «stor». Gjennomgående vil det være satt kryss i «stor» for de dokumenter hvor det mangler kryss i rubrikken «hemmelig». Men det er også dokumenter hvor det er angitt kryss i rubrikken «liten» hvor kryss for «hemmelig» mangler, som eksempel kan vises til tiltalens II 9. For noen få av dokumentene er det angitt «stor» åpenhet til tross for at det er satt kryss i rubrikken «hemmelig». I dette kan ligge at de vurderinger og argumenter som angis i dokumentet er velkjente, men blant annet ut fra hvem som i dokumentet gir opplysningene og vurderingene og i hvilken sammenheng de fremkommer, gis det en slik informasjon i form av økt autoritet til opplysningene at de utgjør en hemmelighet. For noen dokumenter er det satt kryss

Side 107

både i rubrikken «liten» og rubrikken «stor». Forskjellen i grad av åpenhet gjelder her forskjellige opplysninger og vurderinger i dokumentet. Det er også tilfeller ellers hvor avkryssingen i rubrikkene «liten» eller «stor» kun gjelder noen av de opplysninger eller vurderinger som gis i dokumentet. I det hele er forutsetningene bak klassifiseringen av

«opplysningenes utbredelse og tilgjengelighet» så mange at avkryssingen kun får fullgod mening om den ses i sammenheng med de sakkyndiges nærmere begrunnelse for bedømmelsen av dokumentet.

Den neste hovedrubrikken hos de sakkyndige Skogan og Østreng angir om dokumentet m.v. må «beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet». Her er det tre alternativer, «ja», «gråsone» og «nei». Kryss i «gråsone» angir usikkerhet ved bedømmelsen. Noen steder er det kryss i en rubrikk og kryss i parentes i en annen. Her er det usikkerhet i bedømmelsen, men slik at krysset uten parentes angir hovedtendensen i bedømmelsen.

Den tredje hovedrubrikken hos de sakkyndige Skogan og Østreng er «skade- og farevurderingen vedr. rikets sikkerhet». Det er fire alternativer i denne delen av bedømmelsen: «stor», «middels», «liten' og «ingen». De tre første er som tidligere nevnt relative i forhold til hverandre. For noen av dokumentene er det også angitt et kryss i parentes. Her er det usikkerhet ved bedømmelsen, men tendensen hos de sakkyndige går i retning av den bedømmelse som er angitt ved et kryss uten parentes. Retten peker på at klassifiseringen av faren eller skaden som de sakkyndige Skogan og Østreng har foretatt i sin tabell, blir temmelig abstrakt om man ikke går konkret inn på de fare- og skademuligheter kompromittering av de dokumenter medfører. Med hensyn til de sakkyndige Skogan og Østrengs fare- og skadevurdering viser retten forøvrig til drøftelsen foran på side 95.

I alle tre hovedrubrikkene kan det for enkelte tiltalepunkter være satt et spørsmålsteget. Dette angir at de sakkyndige av forskjellige grunner har ment at de ikke kan foreta en fullt ut forsvarlig bedømmelse av tiltalepunktet. Der vurderingen er særlig vanskelig, har de anført at tiltalepunktet «unndrar seg vurdering».

Side 108

Retten har foran på side 89 flg. behandlet kravet til «hemmelig», herunder hvilken betydning det har at opplysningene eller vurderingene helt eller delvis har vært omtalt i åpne kilder. De sakkyndige har for alle de «sensitive» opplysningene og vurderingene i dokumentene m.v. gått inn på og belyst blant annet om, i hvilken grad og på hvilken måte opplysningene og vurderingene var kjent gjennom åpne kilder. De har gått inn på og vurdert det materialet for svarerne har lagt frem, og de har også gått inn på og vurdert for retten adskillig åpent materiale ut over dette. Forsvarerne har også i prosedyren i noen grad trukket inn åpent materiale som ikke tidligere hadde vært påberopt uttrykkelig i saken. I den grad dette ikke før var kommentert fra de sakkyndiges side, og reelt sett innebar noe nytt i forhold til det tidligere behandlede materialet, ble også dette kommentert av dem. Det retten angir som de sakkyndiges uttalelse med hensyn til om opplysningene og vurderingene var kjent gjennom åpne kilder, er de sakkyndiges endelige uttalelse om dette. Rettens angivelse vedrørende det samme forhold, som bygger på de sakkyndiges uttalelser, er på samme måte rettens konklusjon sett på bakgrunn av alle de opplysninger retten har fått om det som finnes av materiale i åpne kilder.

Vurderingen av om det er kompromittert materiale som bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet, må som tidligere nevnt foretas ut fra situasjonen på tidspunktet for kompromitteringen. Det gjelder også vurderingen av om opplysningen m.v. er kjent gjennom åpne kilder. De sakkyndige har for sine vurderinger tatt utgangspunktet i situasjonen da dokumentet ble utstedt, men har for retten klargjort hvorledes «sensitiviteten» for dokumentene har avtatt over tid. Retten har derfor også fått de sakkyndiges uttalelse om det, fra dokumentets utstedelse og til de aktuelle tidspunkter for kompromittering, er kommet til nytt åpent materiale og fått deres vurdering av slikt nytt materiale.

Forsvarerne har ikke for samtlige dokumenter i tiltalen presisert sitt standpunkt med hensyn til om kompromittering vil rammes av strl. § 90. Gjennomgående har de hevdet at de politisk/diplomatiske dokumentene ikke har et slikt innhold at strl. § 90 kan anvendes. Det er innrømmet at en del av de militære dokumentene m.v. er mer sensitive, uten at det f.eks. for noen av foredragene ved Forsvarets Høgskole er akseptert at kompromittering vil rammes av strl. § 90.

Side 109

I A 2 Norskamerikanske samtaler om Svalbard og nordområdene, – 19. desember 1975.

Utenriksdepartementet hadde i desember 1975 besøk av 3 representanter for en

arbeidsgruppe som det amerikanske utenriksdepartement (State department) hadde nedsatt for å analysere de politiske, økonomiske og juridiske sider ved Svalbardspørsmålet. Notatet, som er gradert konfidensielt, inneholder et referat av de samtaler disse, og embetsmenn ved den amerikanske ambassade i Oslo, hadde med embetsmenn i Utenriksdepartementet 18. og 19. desember 1975.

I notatet tas opp Sovjets militære styrke og styrkeoppbygging på Kola og i nordområdene forøvrig. Situasjonen for Svalbard i en i spent situasjon nevnes.

Sovjets beskyttelsesbehov for sin flåte berøres. Det heter: «Når det gjelder det sovjetiske beskyttelsesbehov for å sikre flåtens sikkerhet og fri passasje ut i havet, skaper det en defensiv interesse som gjør at Sovjetunionen kan føle seg truet av økende fysisk nærvær på Kontinentalsokkelen. Rent konkret, med hensyn til utstyr og mekanismer plassert i farvannene, har man på sovjetisk side imidlertid sannsynligvis lite å frykte i så henseende» (side 4).

Juridiske og politiske synspunkter vedrørende rettigheter til å utnytte sokkelen utenfor Svalbard tas opp. Muligheten for at Sovjet ville godta det norske sokkelsyn ble berørt. Politiske, ikke minst sikkerhetspolitiske, og juridiske konsekvenser av en eventuell utvidelse av Svalbard regimet til også å omfatte farvannene omkring – sokkelen – ble diskutert. Fra norsk side (Bucher-Johannesen) ble det «understreknet at full norsk kontroll over utnyttelse av ressursene, lav spenning og fravær av militær aktivitet er de sentrale norske målsettinger i området. Han pekte på at en situasjon hvor Svalbard regimet gjøres gjeldende for sokkelen vil kunne gjøre den strategiske situasjonen enda mer følsom og forårsake tiltagende militær spenning i området» (side 7) .

I notatet gjengis opplysninger og synspunkter på den aktuelle situasjonen på Svalbard, norsk aktivitet, russisk virksomhet, muligheten

Side 110

for utnyttelse av øygruppen for andre land og mulige reaksjoner på slik aktivitet fra norsk og sovjetisk side. Av denne delen av referatet hitsettes:

«Vine viste til at det bare er Sovjetunionen og Norge som i dag har betydelig aktivitet på Svalbard og kom deretter inn på mulighetene for et sterkere amerikansk engasjement. Etter hans oppfatning ville mulighetene til fra amerikanske myndigheters side å oppmuntre amerikanske selskaper til økonomisk aktivitet på øygruppen være svært begrenset. Også på det forskningsmessige område sto man, etter Vines oppfatning overfor begrensede muligheter ettersom National Science Foundation fastlegger sine prosjekter selv etter en bred, faglig vurdering. Han pekte imidlertid på det amerikanske «drift station» prosjektet etter mønster av Nansens Fram-ferd som nå var på planleggingsstadiet og hvor det ville være aktuelt å plassere en forsynings- og transittbase på Svalbard. Når det gjelder eventuelle tiltak fra amerikanske myndigheters side, så Vine opprettelse av et amerikansk konsulat på Svalbard som det eneste eventuelt mulige skritt. Han pekte imidlertid på at opprettelse av et konsulat må være forårsaket av konkrete behov i form av ivaretagelse av amerikanske interesser. Et slikt behov foreligger i dag ikke.

Vine spurte om man fra norsk side kunne tenke seg andre former for amerikansk engasjement med sikte på å redusere noe av presset fra sovjetisk side. Han ba samtidig om en reaksjon på tankene om en forsyningsbase for en amerikansk «drift station»,

Gjellum tok også utgangspunkt i det faktum at Norge og Sovjetunionen er de eneste land med permanent nærvær og aktivitet på Svalbard. Han viste samtidig til at Sovjetunionen utfører betydelig vitenskapelig forskning i området. På denne bakgrunn er det norsk oppfatning at amerikansk og annet vestlig engasjement kan bidra til å skape en bedre balanse i området.» (Side 9–10)

Det pekes så på (Gjellum) at økt økonomisk aktivitet ikke synes særlig aktuell. «På denne bakgrunnen mente han det er innen

Side 111

forskningssektoren forholdene ligger best til rette, og han pekte på stortingsdebatten om

Svalbard hvor ønskeligheten av økt forskningsaktivitet var kommet klart til uttrykk. Amerikansk og vestlig deltagelse i vitenskapelig forskning på Svalbard ville kunne gjenopprette den nåværende manglende balanse i området.» (side 10)

Fra amerikansk side tas opp spørsmålet om hva som ville være den norske reaksjon «dersom et amerikansk foretak ønsket å starte kulldrift på Svalbard, og hva man mente ville være den sovjetiske reaksjon på et slikt ønske.

Bucher-Johannesen svarte at han personlig ville anta at svaret fra norske myndigheter ville bli positivt. Med hensyn til Sovjetiske reaksjoner mente han Sovjetunionen alltid måtte regne med muligheten for slik aktivitet. Han henviste i denne forbindelse til at den norske regjering har samtykket til den 25.års leieavtale for Sovjetunionen» .

Det gjøres rede for forhandlingene mellom Norge og Sovjet om delingslinjen for kontinentalsokkelen i Barentshavet. Norske og Sovjetiske hovedsynspunkter i forhandlingene refereres. Visse hypoteser om Sovjets forhandlingsstrategi og deres mulige tanker bak de fremsatte krav m.v. fremkommer.

I notatet berøres den britiskislandske fiskerigrænsekonflikt. Det uttrykkes bekymring over de mulige konsekvenser av en fortsatt konflikt, og spesielt fortsatt bruk av britiske marinefartøyer, kan få for Islands medlemskap i NATO og for muligheten til å opprettholde Keflavikbasen.

Samtlige sakkyndige har konkludert med at notatet inneholder hemmeligheter og at det foreligger et klart behov for å beskytte disse hemmelighetene. De sakkyndige Boye, Jacobsen og Egge mener at «rikets sikkerhet» tilsier hemmelighet. De har vist til at nordområdene er særlig viktig for vår sikkerhet og at Sovjet er meget følsom for all aktivitet i dette området som kan komme i konflikt med deres interesser. I vurderingen legger de betydelig vekt på at notatet refererer en samtale, hvor det er forutsatt fortrolighet, med vår største og viktigste allierte om spørsmål av sentral sikkerhetspolitisk betydning for oss.

Side 112

I tillegg til de avsnitt de sakkyndige Skogan og Østreng har trukket frem som spesielt følsomme, og som er referert foran, har de sakkyndige Boye, Jacobsen og Egge vist til en rent militær opplysning om hva man på sovjetisk side har å frykte «med hensyn til utstyr og mekanismer plassert i farvannene» jfr. sitatet om dette foran.

De sakkyndige Skogan og Østreng har som nevnt, konkludert med at notatet inneholder opplysninger som bør beskyttes. De har i sin tabellariske oversikt over «plasseringen» av dokumentene, angitt at opplysningene har stor utbredelse og tilgjengelighet. De har plassert dokumentet i «gråsonen» ved vurderingen av om det bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. De har regnet med liten skade eller fare ved kompromittering.

Skogan og Østreng har karakterisert dokumentet som politisk sensitivt. Situasjonen i det tidsrom dokumentet ble skrevet var: Samtalene mellom Norge og Sovjetunionen om delelinjen i Barentshavet ble offisielt åpnet i 1974. For første gang på femti år hadde Stortinget hatt en debatt om Svalbard, hvor viktige premisser i Svalbardpolitikken ble trukket opp. Noen år tidligere hadde Sovjet protestert mot det norske sokkelsynet i Barentshavet. Disse forhold sett i sammenheng med at havområdet militært sett trolig er det viktigste for Sovjet, gjorde at alt som hadde med spørsmål om nordområdene måtte bli sensitivt, i særlig grad ville det gjelde for fortrolige samtaler Norge førte med den annen supermakt, USA.

Det som etter disse sakkyndiges mening først og fremst er hemmelig og vil volde skade om det kompromitteres, er det Gjellum sier om at det er «norsk oppfatning at amerikansk og annet vestlig engasjement kan bidra til å skape en bedre balanse i området». Dette må ses i sammenheng med det som senere sies om at man i første rekke tenker seg økt forskningsaktivitet, men heller ikke utelukker annen form for virksomhet. Bucher-Johannesens spørsmål i tilknytning til en eventuell amerikansk kulldrift på Svalbard og Bucher-Johannesens svar på dette, jfr. sitat foran, hører også hjemme i en slik sammenheng. Etter disses sakkyndiges mening måtte det aldri komme ut at norske myndigheter ønsket økt vestlig engasjement av hensyn til balansen på Svalbard. Et slikt ønske fra norsk side om økt vestlig virksomhet på Svalbard eller i nordområdene forøvrig, ville

Side 113

åpenbart virke som en «rød klut» på Sovjet. Barentshavet har i hele etterkrigstiden vært et to-lands område, dominert av Sovjet. Sett fra Moskva er opprettholdelse av denne situasjonen sterkt ønskelig.

Synspunkter om et bredere vestlig engasjement på Svalbard som ledd i å skape bredere balanse i området, hadde tidligere vært fremme i den offentlige debatt. Men det var en debatt ført av og mellom forskere og andre som ikke hadde hånd om utformingen av vår politikk. De synspunkter som fremkommer i dokumentet, tilfører derfor noe helt vesentlig i form av autoritet. Den norske politikk blir kjent, tidligere var det bare norske – ikke offisielle – synspunkter som var fremkommet.

Plasseringen av dokumentet i «gråsonen» med hensyn til spørsmålet om det bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet, er begrunnet i to forhold. Svalbard er åpent for alle. Det følger av Svalbardtraktaten. Sovjet kan ikke motsette seg (ikkemilitær) virksomhet fra andre land på Svalbard. Dertil – og viktigere – Sovjet tjener på å bevare ro og stabilitet i området. Dette tilsier at Sovjet legger bånd på seg i sin politikk overfor Norge. Erfaring tilsier at Sovjet faktisk gjør det, selv om man har eksempel på at selv bagatellmessige hendelser på Svalbard har medført klare overreaksjoner på det verbale plan i form av noter. Sovjets interesser i ro og stabilitet, gjør etter disse sakkyndiges mening at faren ved kompromittering vil bli liten. Det er dessuten et moment i vurderingen av mulig fare og skade, og derved ved vurderingen av om rikets sikkerhet tilsier hemmelighold, at det i notatet fremgår at det er både norsk og amerikansk politikk ikke å skape spenning i området.

Retten finner det klart at dokumentet har et innhold som bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet. Med hva som er hemmelig vises til referatet av Skogan og Østrengs synspunkter. De sakkyndige er enig om at opplysningen om at det er norsk politisk oppfatning at amerikansk og annet vestlig engasjement kan bidra til å skape en bedre balanse i området, er en meget sensitiv opplysning. De er videre enig om at Sovjet ser det som sterkt ønskelig å bevare sin dominans i området, et ønske som direkte er knyttet til det behov Sovjet åpenbart føler for å beskytte baseområdet på Kola og for å ha en sikker fri passasje for sine flåtestyrker ut i Norskehavet.

Side 114

Når dette er situasjonen, og situasjonen også er at Sovjet, ifølge de sakkyndige, kan føle sine interesser truet, eller iallfall skadelidende, ved økt vestlig aktivitet i området, kan retten vanskelig se annet enn at en kompromittering av de opplysninger dette notatet inneholder kan medføre en fare for vår sikkerhet. Kompromitteringer kunne f.eks. utløse militært underbygget press fra Sovjet som kunne skape hindringer for Norge i å gjennomføre den ønskede politikk i området. Retten har forstått de sakkyndige, Skogan og Østreng, slik at de er enig i dette, men at de tidligere nevnte «beroligende» opplysningene reduserer skademulighetene. Det antar retten er riktig. Men risikoen for skade for vår sikkerhet ved kompromittering av disse opplysningene, mener retten likevel var så reell at opplysningene i notatet bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet. Retten legger til at etter de sakkyndiges, og rettens, mening er dette et dokument hvor sensitiviteten holder seg lenge over tid. Retten finner derfor at om dokumentet er kompromittert, vil det være overlevert opplysninger som bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet.

Retten legger til at den ikke har tillagt vekt uttalelsen om at Sovjet sannsynligvis har lite å frykte med hensyn til utstyr og mekanismer plassert i farvannene». Retten kan ikke se at denne uttalelsen fra den amerikanske delegasjonen om et slikt rent militærteknisk spørsmål, har den autoritet som er nødvendig for at Sovjet kan basere seg på at informasjonen faktisk er riktig, jfr. i den forbindelse delegasjonens sammensetning.

I A 3 Islands strategiske betydning og Norges stilling.

Notatet som er gradert hemmelig i henhold til sikkerhetsinstruksen, er fra forsvarsministeren til regjeringens medlemmer.

Innledningsvis er angitt at hensikten med notatet er å gi en oversikt over Islands strategiske og militære betydning i fred, krisesituasjoner og krig og å belyse mulige konsekvenser av endringer i Islands sikkerhetspolitiske engasjement.

Side 115

Det gis en oversikt over amerikanske styrker og militæranlegg på Island.

Islands meget viktige betydning med hensyn til strategisk varsel om eventuelt forestående angrep tas opp. I den forbindelse nevnes overvåkningen av luft-, overflate-, og undervannstrafikken i Norskehavsområdet. Vedrørende undervannstrafikken heter det: «Island er av uerstattelig betydning for overvåking av undervannstrafikken ved hjelp av undervannskabelsystemer (SOSUS)». (Punkt 3 side 1) Mulighetene for utvidelse av kampflystyrkene og deres betydning for beskyttelse av forsterkninger/forsyninger som føres frem over sjøen fra Nord-Amerika til Vest-Europa nevnes. Likeledes nevnes Keflaviks betydning i krig som mellomlandingsplass for overføring av forsterkninger, og også Islands rolle for anti-ubåtoperasjoner. I punkt 6 – 7 på side 2 i notatet heter det blant annet:

«I en eventuell krig vil det være av utslagsgivende betydning at Island kontrolleres av de allierte som skal yte Norge assistanse. I fred bidrar den amerikanske tilstedeværelse til likevektsituasjonen i Nord-Europa. Dersom amerikanerne ble tvunget til å forlate Island, ville Norges posisjon i forhandlingene om Barentshavet og Svalbard bli svekket. En slik endring i situasjonen kunne også redusere de sovjetiske motiver for tilbakeholdenhet overfor Finland som er knyttet til vurderinger av maktbalansen i området.

Dersom USAs alminnelige muligheter for tilstedeværelse i Norskehavet skulle bli vesentlig beskåret, ville hele NATOs evne til å føre forsvarskrig i Europa bli alvorlig svekket. Evnen til å motstå press ville bli tilsvarende redusert.»

Islands betydning i forbindelse med en eventuell bruk av strategiske gjengjeldelsesvåpen, som er i atomdrevne undervannsbåter, tas opp. Det heter blant annet: «De forente stater er interessert i å holde oversikt over deployeringen av rakettførende undervannsbåter for å sondere mot overraskende angrep. Skulle Island falle bort som baseområde i denne forbindelse, kunne USA bli tvunget til å akseptere sovjetisk dominans i Norskehavet». (Punkt 8 side 2–3)

Side 116

I siste punkt i notatet nevnes det at det er tenkelig at visse overvåkingsfunksjoner kan bli søkt overført til Norge dersom Keflavikbasen skulle bli stengt for militær virksomhet. Det nevnes tiltak som ytterligere en hovedbase for maritime patruljefly. Det nevnes også at det kan bli aktuelt å benytte norsk område i forbindelse med andre systemer for overvåking av undervannstrafikk i Norskehavet.

Samtlige sakkyndige mener at dokumentet inneholder hemmelige opplysninger som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. De sakkyndige Egge, Boye og Jacobsen har i sin skriftlige vurdering angitt at dokumentet isolert sett neppe er av en slik karakter at en åpenbaring ville skade Norges sikkerhet. «Sammen med andre opplysninger vil det imidlertid hjelpe en potensiell fiendestat i å kartlegge militærstrategiske forhold av betydning for Rikets sikkerhet. Det bør derfor holdes hemmelig.» I sin muntlige redegjørelse har Egge gitt uttrykk for at han mener at dokumentet, også vurdert isolert, bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. Boye og Jacobsen har erklært seg enig i denne endrede vurdering.

Alle de sakkyndige har trukket frem at det ikke var kjent da notatet ble satt opp at Island ble ansett for å være av «uerstattelig betydning» for overvåking av undervannstrafikken ved hjelp av undervannskabelsystemer (SOSUS). Poenget er først og fremst den kvalitative vurdering av SOSUS-systemet fra Island som ligger i dette.

Alle de sakkyndige har også trukket frem vurderingen sist i notatet om at Norge kan bli nødt til å overta visse overvåkingsfunksjoner etter en eventuell stenging av Keflavikbasen.

Egge, Jacobsen og Boye, har pekt på at notatet inneholder en rekke ytterligere strategiske vurderinger som det vil være av nytte for Sovjet å få tak i på grunn av det autoritative preget disse vurderinger har fått gjennom det hemmelige notatet.

Skogan og Østreng har trukket frem uttalelsen om sammenhengen mellom den militære situasjon på Island og forhandlingene mellom Norge og Sovjet vedrørende Barentshavet (delelinjen) og Svalbard (sokkelen). Dette er en politisk meget følsom opplysning. Den

Side 117

må i betydning knyttes til de nettopp innledende forhandlinger mellom Norge og Sovjet om delelinjen i Barentshavet. Norge har hele tiden konsekvent hevdet at det ikke kan skje en kobling mellom løsninger i ett område og løsninger i et annet. Dette har f.eks. vært hevdet av

Norge i forhandlingene med Island om deling av området mellom Island og Jan Mayen. Synspunktet hevdes fortsatt av Norge i delelinjeforhandlinger.

Retten er enig med de sakkyndige i at dokumentet bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet. For det første opplysningen om kvaliteten – betydningen – av SOSUS-systemet fra Island tilsier dette. I denne forbindelse bemerkes at det er trukket frem atskillig materiale for retten som viser at SOSUS-systemet var kjent i 1976, også at systemet var lokalisert blant annet til Island. Den strategiske betydning av dette kabelformet fra Island var imidlertid ikke kjent gjennom disse eller andre tilgjengelige kilder. Den sakkyndige Østreng har pekt på et par kilder av Sovjetisk opprinnelse hvor SOSUS-systemet, herunder lokalisering til Island, er omtalt. På grunn av disse kildene har han i den tabellariske oversikt angitt en liten usikkerhet ved «plasseringen» av dokumentet ved i parentes å krysse av også i rubrikken for «gråsoner». Så vidt retten har forstått Østreng er også disse kildene i all fall en del av forklaringen på at faren eller skaden ved kompromittering er vurdert som liten. Østreng har redegjort for de nevnte russiske kildene. Retten kan ikke se at de på noen måte angir den strategiske vurdering av SOSUS-systemet fra Island, som nettopp er det sensitive ved opplysningen. Retten tilføyer at den sakkyndige Skogan, mener at dokumentet utvilsomt bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet, og derfor ikke er enig i avkryssingen i parentes i «gråsonerubrikken».

Opplysningene til sist i notatet om mulig overføring av overvåkingsfunksjonene til Norge, er også en opplysning som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. Kompromittering av slike opplysninger kan føre til press eller eventuelle mottiltak fra Sovjet, som direkte kan berøre vår sikkerhet.

Av en litt annen karakter er opplysningene om at forhandlingene med Sovjet om Barentshavet (delelinjen) og Svalbard (sokkelen) kan bli påvirket i negativ retning om amerikanerne må forlate

Side 118

Island. Dette kan oppfattes som en aksept av at militær overlegenhet og militært press kan påvirke forhandlingsresultatet, og derved resultere i at Norge ikke får suverenitet i et område Norge etter norsk mening rettelig skal ha slik suverenitet.

De øvrige strategiske opplysninger i dokumentet går retten ikke inn på. Det meste, kanskje alt av disse øvrige strategiske vurderinger, vil være kjent. Men selv om retten ikke tar disse øvrige vurderinger med ved avgjørelsen av om dokumentet inneholder opplysninger som bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet, finner retten likevel grunn til å peke på at dokumentet angir meget viktige strategiske vurderinger og at vurderingene når de fremsettes i et slikt hemmelig dokument, får et sterkt autoriativt preg. Følsomheten ved dokumentet er ikke slik begrenset i tid at det har betydning for vurderingen i forhold til strl. § 90 på de aktuelle tidspunkter for kompromittering.

I A 4 Referat av de politiske samtaler med utenriksminister Knut Frydenlund og utenriksminister Henry Kissinger i Utenriksdepartementet 22. mai 1976.

Notatet er gradert konfidensielt i henhold til sikkerhetsinstruksen. Ifølge notatet ble disse spørsmål drøftet:

1. Utviklingen i forholdet øst/vest.
2. Kommunistisk regjeringdeltagelse i europeiske land.
3. Nordområdene, Kontinentalsokkelen ved Svalbard.
4. Forholdet mellom industriland og utviklingsland.
5. Havrettsspørsmål.

Det i notatet som kan ha betydning for Norges sikkerhet gjelder nordområdene (side 7–11). Kissinger reiste spørsmålet om riktigheten politisk sett av det norske syn på Kontinentalsokkelsespørsmålet for Svalbard – «om dette egentlig var i Norges interesse og om ikke Norge ville være bedre tjent med en felles utnyttelse av sokkelen under Svalbardregimet». Kissinger reiste videre spørsmålet om hvilken støtte Norge kan få i en konflikt med Sovjet i området hvis Norge hadde fått gjennomslag for sitt sokkelsyn.

Side 119

Man ville «da stå overfor spørsmålet om USA ville kunne gripe inn. Hvis man derimot anvendte Svalbardregimet også på sokkelen, ville man i en interessekonflikt kunne appellere

til de øvrige traktatparter. Ville det ikke derfor være bedre «that we join with others for co-operation and support up there»? For Sovjetunionen syntes det å foreligge to muligheter: enten å akseptere det norske suverenitetskrav og forhandle bilateralt om rettigheter i området, eller å bestride kravet og gå til unilateral anvendelse av Svalbardregimet. Norge ville da måtte forsvare sin posisjon alene. Begge muligheter ville stille USA i en vanskelig situasjon. Det ville også være et åpent spørsmål om det var mulig å få NATO til å ta standpunkt i en eventuell konfliktsituasjon.» (side 8)

«Han sa at USA under et Svalbardregime ville markere sitt nærvær i sokkelområdet og derved bidra til å bringe spørsmålet ut av en bilaterale norsksovjetisk sammenheng.» Det pekes også på muligheten for å oppnå et styrket vestlig nærvær fra Vest-Tyskland, Storbritania og Frankrike under en slik forutsetning.

Kissinger gir opplysninger om at «USA ville på sin side fortsette og intensivere konsultasjonene med de øvrige allierte med sikte på å finne fram til en størst mulig grad av samsvar i synspunkter.» (side 9) Dette følges opp senere i notatet hvor Kissinger sier: «Det var av største betydning at det nå ble formulert både en nasjonal amerikansk og en alliert politikk i disse spørsmål.» (Politiske spørsmål i tilknytning til nordområdene).

De sakkyndige Boye, Jacobsen og Egge, mener dokumentet bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet. Det er pekt på at notatet angir norske og amerikanske synspunkter av sikkerhetspolitisk art for et område som er helt avgjørende for vår egen og NATO-alliansens sikkerhet, og hvor de sikkerhetsmessige spørsmål er meget følsomme. Notatet vil gi Sovjet nyttig informasjon. Det amerikanske syn formuleres av utenriksministeren, Kissinger. Uttalelsene får ved det en særlig tyngde. Tilsvarende formuleres de norske synspunkter av den norske utenriksministeren. I helhetsvurderingen må også graderingen konfidensielt tas med i betraktning.

Side 120

De sakkyndige Skogan og Østreng er enig i at dokumentet inneholder hemmeligheter. Opplysningene om amerikanernes syn vedrørende nordområdene går lenger enn det som tidligere var kjent. Dette gjelder nettopp det som nedenfor er skisert som sensitivt. I den tabellariske oversikt har Skogan og Østreng plasert dokumentet i «gråsonen» med en «pil mot nei» med hensyn til spørsmålet om rikets sikkerhet tilsier hemmelighold. Skaden/faren ved kompromittering er angitt som liten med tilføyelse av et kryss i parentes i rubrikken «ingen». Det er satt kryss i rubrikken «liten» for avmerkingen om det er åpent materiale. Skogan og Østreng har pekt på at de samme forhold som gjorde at opplysningene i dokumentet i I A 2 var sensitive også her danner bakgrunnen for sensitivitetsvurderingen.

Den amerikanske vurdering av at Norge vil kunne måtte forsvare sin posisjon rundt Svalbard, alene, hvis Norge får gjennomslag for sitt sokkelsyn, er meget sensitiv. Det ligger en slags trussel i dette fra amerikansk side. Norge har et helt klart behov for å kunne regne med støtte vestfra, ikke minst fra USA i en tilspisset situasjon i forhold til Sovjet. Om Sovjet kan regne med at slik støtte vil utebli, ville det gi Sovjet muligheter for å utnytte situasjonen ved press overfor Norge.

Opplysningene om at USA under et Svalbardregime ville markere sitt nærvær i området, er også sensitive. Norge har sikkerhetsmessig sett behov for å kunne påregne støtte fra sine allierte, men det er ikke gitt at amerikansk fysisk nærvær i form av økt aktivitet vil ha en positiv virkning for roen og stabiliteten i området, jfr. det som er sagt i tilknytning til tiltalens I A 2 om Sovjets dominans og følte behov for å beskytte sin flåte og øvrige strategiske interesser.

Opplysningene om konsultasjoner med henblikk på å få formulert en felles alliert politikk for nordområdene kan, nettopp ut fra de hensyn som er nevnt ovenfor, virke som en «rød klut» overfor Sovjet som kan utnyttes av Sovjet i det bilaterale forhold til Norge, med negative konsekvenser for oss. Når dokumentet er plasert i gråsonen, er det fordi Sovjet legger bånd på sine handlinger i området, praktisk sett om ikke verbalt, jfr. foran under I A 2. Dessuten er det av betydning at de sensitive opplysningene

Side 121

er formulert av USA og at de derfor ikke kan belastes Norge i samme grad som tilfellet ville

ha vært hvis det var norske synspunkter, på grunn av disse forhold vil også skaden trolig bli liten.

Etter rettens mening bør dette dokumentet beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. Den «dulgte trusselen» med hensyn til alliert støtte øker faren for press fra Sovjets side så lenge Norge hevder sitt sokkelsyn. Dette har etter rettens mening direkte relevans til rikets sikkerhet – muligheten for i en krisesituasjon å motstå militært underbygget press fra Sovjet. De øvrige opplysninger om mulig amerikansk og alliert politikk for nordområdene som Skogan og Østreng har trukket frem, som sensitive, kan klart komme i konflikt med Sovjets interesser i området, jfr. foran (også under I A 2). Om opplysningene ble kompromittert, er det mulighet for handlinger fra Sovjet som kan ha negative virkninger for vår sikkerhet. Det kan gi Sovjet grunnlag for en hardere opptreden overfor Norge i området med negative konsekvenser for norske interesser og rettigheter. Retten har oppfattet også de sakkyndige Skogan og Østreng slik at de er enig i dette, men at disse sakkyndige mener at sannsynligheten for slike negative virkninger er liten fordi Sovjet av egen interesse legger bånd på seg i området. Retten antar at denne vurderingen er realistisk, men den kan ikke se annet enn at skademuligheten som forelå, var så stor at rikets sikkerhet tilsa hemmelighold. Retten legger til at følsomheten for dokumentet ikke er begrenset slik i tid at dokumentet faller utenfor strl. § 90 ved de aktuelle tidspunktene for kompromittering.

I A 5 Referat av norskfranske samtaler i Utenriksdepartementet 9. og 10. juni 1976.

Det er to notater fra samtaler. Begge er gradert konfidensielt i henhold til sikkerhetsinstruksen. Det er referatet av samtalene på embetsmannsnivå som kan ha et slikt innhold at det må vurderes mot strl. § 90. Av interesse for den strafferettslige vurdering er deler av referatet vedrørende nordområdene.

Fra fransk side gis uttrykk for det syn at det kan være «en fordel

Side 122

å drøfte Svalbardproblematikken med de berørte vestlige land i fellesskap med sikte på å forene de enkelte lands syn.» Dette knyttes til at Norge, etter fransk mening, vil stå sterkere vis-à-vis Sovjet i «dette område sammen med andre vestlige land enn alene når det gjelder utnyttelse av ressurser og antydning at det på enkelte hold gjør seg gjeldende en viss frykt for en norsksovjetisk byttehandel på bekostning av vestlige interesser». (Side 3) Tilsvarende og utdypende synspunkter gjentas senere i referatet. Det heter: «Laboulaye viste til at de franske selskaper ikke vil gi avkall på sin rett til å drive oljevirksomhet og eventuelt også utnyttelse av mineralressurser på kontinentsokkelen. Dette vil i så fall kunne skape splittelse mellom Norge og Frankrike. Samtidig kan man stille spørsmål om Norge vil være i stand til å avvise sovjetisk virksomhet i området og om man skulle velge å sette den norske besluttsomhet på prøve.» (Side 14 – 15)

Videre heter det: «Han (Laboulaye) fremholdt at spørsmålene om status for sokkelen ved Svalbard og en eventuell fiskerisone henger sammen. Om disse spørsmål fører Norge nå samtaler med de enkelte allierte. Laboulaye spurte om det ikke er en tanke å drøfte disse spørsmål med de berørte vestlige land i fellesskap. På den måten vil man kanskje kunne forene de enkelte lands syn, slik at de alliertes og spesielt Norges stilling vis-à-vis Sovjetunionen blir styrket.» (Side 20)

Sovjets følsomhet med hensyn til oljevirksomhet nord for 62 °N tas opp. Det sies at man «på norsk side ikke kan akseptere at oljeaktivitet på den norske sokkel representerer noen trussel mot Sovjetunionen. På norsk hold er man på den annen side klar over Sovjetunionens ømfintlighet og mistenksomhet». Det antydes at det sannsynligvis vil bli «en sone som man på norsk hold ønsker å gjøre så smal som mulig, nær den norsksovjetiske grenselinje. Den endelige politikk på dette felt var imidlertid ennå ikke fastlagt». (Side 8) Dette må oppfattes som en sone med ingen, eller i allfall sterkt begrenset, oljevirksomhet.

De sakkyndige Boye, Jacobsen og Egge mener dokumentet bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet. De samme grunner som tilsa dette for I A 4, gjør seg også gjeldende her, med det unntak at samtalen ble ført på et lavere politisk plan. Dette endrer

Side 123

likevel ikke hovedkonklusjonen. De sakkyndige Skogan og Østreng bedømmer dokumentet på samme måte som de bedømte I A 4. Det sensitive er opplysningene om mulig felles alliert

politikk for nordområdene med henblikk på utnyttelse av ressursene og det uttrykte franske ønske om økt mulighet for franske interesser til å utnytte ressursene i området. Opplysningene om en mulig sone fri for oljevirkosomhet på norsk side mot den sovjetisknorske delelinjen er også sensitiv.

Retten mener dette dokument inneholder opplysninger som bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet. Det vises til referatet av innholdet i dokumentet. De sensitive opplysningene, som måtte betraktes som hemmelig, er av samme art som opplysningene i I A 4 og ut fra de samme grunner mener retten at en kompromittering av opplysningene rammes av strl. § 90. Retten legger til at også opplysningen om en mulig norsk sone mot den sovjetisknorske delelinjen er en opplysning av betydning ved vurderingen i forhold til strl. § 90. Tanken om en slik sone var ikke kjent. Opplysninger om en slik tanke hos norske myndigheter kan åpne for økt press fra Sovjet overfor Norge om at Norge skal avstå fra oljevirkosomhet i nordområdene i en større grad enn norske interesser tilsier. Dokumentets følsomhet er ikke begrenset slik i tid at det kan falle utenfor strl. § 90 ved den kompromittering som er aktuell.

I A 6 Referat fra de politiske samtaler mellom president Urho Kekkonen og statsminister Odvar Nordli på statsministerens kontor 16. september 1976.

Referatet er gradert strengt fortrolig. En rekke politiske spørsmål tas opp. Blant annet diskuteres den sikkerhetspolitiske situasjon i Nord-Europa og utviklingen av øst/vest forholdet.

De sakkyndige er alle enige om at dokumentet ikke inneholder opplysninger som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. Statsadvokaten har i prosedyren gjort gjeldende at det også er aktoratets mening at strl. § 90 ikke kommer til anvendelse på dette dokumentet. Retten har vurdert dokumentet. Den deler de sakkyndiges syn med hensyn til spørsmålet om rikets sikkerhet tilsier hemmelighold. Fordi konklusjonen synes utvilsom og ikke er omtvistet,

Side 124

finder retten ikke grunn til å gå nærmere inn på innholdet i dokumentet. Retten legger til: Selv om rikets sikkerhet ikke nødvendiggjør hemmelighold, er det likevel nødvendig å beskytte opplysningene i notatet på grunn av hensynet til fortrolighet i det internasjonale samkvem generelt og hensynet til Finland spesielt. Men slike hensyn er ikke i seg selv nok til å bringe strl. § 90 til anvendelse.

I A 7 Norsk oljepolitikk i et sikkerhetspolitisk perspektiv.

Dokumentet er et utkast til notat til utenriksministeren og industriministeren fra forsvarsministeren. Utkastet er ført i pennen av ekspedisjonssjef Finn Molvig. Det er påført graderingen fortrolig. Utkastet setter, som tittelen viser, norsk oljepolitikk inn i en sikkerhetsmessig sammenheng.

Innledningsvis i notatet nevnes at det sikkerhetspolitiske element vil bli stadig mer fremtredende etter hvert som oljevirkosomheten flyttes nordover. De vanlige hensyn ved virksomheten, økonomi, distriktshensyn m.v., bør derfor suppleres og om nødvendig underlegges utenriks- og sikkerhetspolitiske vurderinger. Ut fra denne problemstillingen tas opp spørsmålet om i hvilken grad andre land bør få slippe til ved leting, boring og utvinning.

Det gjøres også innledningsvis rede for den «fornorskingslinje» som går frem av stortingsmeldingene nr. 25 og nr. 30 (1973–1974). Nord for 62°N skal det være «norsk ledelse» og «norsk nasjonal styring og kontroll». Statoil skal ha hovedansvaret, «men når økonomiske og tekniske grunner tilsier det, kan Statoil «i nødvendig utstrekning inngå samarbeidsavtaler med andre oljeselskaper"». (Side 1) Det er nettopp en viss omlegging av dette hovedhensyn som tas opp i notatet, ved at sikkerhetspolitiske hensyn, i tillegg til de økonomiske og tekniske grunner, anføres for utenlandsk deltagelse i oljeutvinningen nord for 62 °N.

Betenkelighetene ved å forfølge en «rendyrket nasjonal linje» med hensyn til oljeutvinningen i det nevnte området tas opp. Det pekes på at norsk handlefrihet kan bli bundet i fremtiden og at «et ensidig norsk engasjement på lang sikt vil kunne presse våre vestlige allierte ut av Barentshavet, samtidig med – og som en

Side 125

følge av – en parallell svekkelse av Norges forhandlingsposisjon vis-à-vis Sovjetsamveldet». (side 2)

Konsekvensen av at Norge forbeholder oljevirksomheten for seg selv utdypes: «Blir de (vestmaktene) stengt mer eller mindre ute fra leting og oljeutvinning og Norge i det hele tatt insisterer på å greie seg selv på alle måter økonomisk, skal vi ikke utelukke at de konkluderer med at Norge må betraktes som en usikker partner i det lange løp. Norge løper altså en viss risiko for – om en del år – å bli sittende mer eller mindre alene med ansvaret for et sjøområde som Sovjetsamveldet ikke vil tillate vestlig innblanding i, men hvor vesten samtidig også har interesser.

Er vi først alene med Sovjetsamveldet der oppe, vil den norske forsvarsoppgaven endre karakter i forhold til idag. Jeg anser det for unødvendig å forfølge den tanken videre. Jeg vil nøye meg med å minne om at den militære balansen er med på å støtte opp under den forhandlingsposisjon vi idag har overfor Sovjet også i økonomiske og folkerettslige saker.» (side 3–4)

Notatet utdyper også at en selvpålagt binding i form av en ren nasjonal utnyttelse av oljeressursene i området kan medføre at handlefriheten bindes i fremtiden. Det kan bli umulig senere å reversere politikken ved å slippe vestlige interesser til, spesielt hvis Norge ved en anledning hadde latt Sovjet slippe til på norsk sokkel. «For å unngå at Norge utilsiktet manøvrerer seg inn i en slik situasjon hvor vi blir alene med Sovjetsamveldet i Barentshavet, bør vi overveie å bevisst sikre oss vestlig med-engasjement i oljeletingen og oljeutvinningen i nord.» (Side 5)

I konklusjonen i notatet (side 6) heter det blant annet at det vil «være betenkelig i dag å presisere som en målsetting på noe sikt at kun norske selskaper bør delta som partnere for Statoil på sokkelen i nord. Det vil binde vår handlefrihet i fremtiden og kan legge forholdene til rette for gradvis større sovjetisk dominans. For å unngå misforståelser bør det overveies om ikke et vestlig selskap bør slippe til som partner allerede i det første prosjekt i nord.»

Side 126

Samtlige sakkyndige er enige om at notatet bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet. Skogan og Østreng har angitt faren eller skaden ved kompromittering til «middels». De har ingen avkryssing i rubrikken under «åpen». De sakkyndige har pekt på at utkastet til notat setter oljeutvinningen i nord inn i en helt annen sikkerhetspolitisk sammenheng enn det som var gjort tidligere og det som var kjent. Tidligere var hensynet til vår sikkerhet anført som argument for den «rene» norske linjen, nå anføres sikkerheten som argument for utenlandsk deltagelse i større grad. Det var noe helt nytt i forhold til det som var kjent. Dokumentet kan skape frykt hos Sovjet om at det legges opp til økt vestlig engasjement i nordområdene. Dette kan få negative konsekvenser for vår sikkerhet.

Etter rettens mening bør dokumentet holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet. Retten viser til de sakkyndiges vurdering som den er enig i. Med hensyn til hvordan og hvorfor opplysninger om økt vestlig engasjement i nordområdene kan få negative konsekvenser for vår sikkerhet, vises til drøftelsene under I A 2, I A 4 og I A 6. Retten er oppmerksom på at dokumentet er gradert fortrolig og at det taler mot at rikets sikkerhet nødvendigvis hemmelighold. Momentet kan imidlertid ikke være avgjørende for helhetsvurderingen i dette tilfellet. Retten legger til at følsomheten ved opplysningene i dokumentet ikke er så begrenset i tid at det kan få betydning for konklusjonen om at kompromittering av opplysningene rammes av strl. § 90.

Retten legger til at ses dokumentene I A 2, I A 4, I A 5, I A 7 og til en viss grad også I A 3 samlet, så gir disse dokumentene under ett en meget betydelig hemmelig informasjon av sensitiv grad. Dokumentene rammes hver for seg av strl. § 90, men utdypinger av synspunkter og supplering av informasjon, om dokumentene ses samlet, gir et meget betydningsfullt totalbilde av vestlig allierte bestrebelser og synspunkter for nordområdet. Det er helt klart at skadevirkningene ved kompromittering øker om flere av dokumentene er blitt overlevert. Retten finner det bevist at det er kompromittert materiale fra de nevnte dokumenter. Det gjelder nettopp de sensitive opplysninger om nordområdene. En rekke bevismomenter sett samlet tilsier dette. Den sumvirkning som retten har vært inne på ved kompromittering av materiale fra flere dokumenter, må ha gjort seg gjeldende for det

Side 127

som er overlevert.

I A 9 Utenriksministerens redegjørelse for sendemannsmøtet i august 1980.

Utenriksministeren holdt i august 1980 en redegjørelse for sendemannsmøtet. Manuskriptet til redegjørelsen ble sendt utenriksstasjonene, blant annet FN-delegasjonen. Det er gradert fortrolig.

Følgende 4 saker behandles i redegjørelsen:

- «a) spørsmål om forhåndslagring for tyngre utstyr for den US marine brigade som har sammenheng med en vurdering av Norges aktuelle sikkerhetspolitiske situasjon.
- b) Norges situasjon i forholdet mellom De forente stater og Vest-Europa, med økende rolle internasjonalt for EF og tilløp til meningsforskjeller med USA.
- c) Norges forhold til Sovjetunionen i lys av det forestående utenriksministerbesøk, hvor vi må regne med at de bilaterale forhold vil bli tatt opp i hele sin bredde.
- d) Midt-Østen på bakgrunn av den oppsikt det har vakt at Norge som eneste europeiske land stemte mot Palestinaresolusjonen i FN.»

Under punktet om forhåndslagring nevner utenriksministeren også fredsarbeidet og arbeidet for nedrustning. Det heter blant annet:

«Samtidig må vi hele tiden ha klart for oss at fredsarbeidet og arbeidet for nedrustning har sterk støtte i det norske folk. Og med det sterkere kvinneinnslag i opinionen vil dette bli markert sterkere etterhvert. Vi vil derfor ikke greie den tilslutning vi ønsker til styrkingen av vår egen beredskap hvis ikke vårt engasjement for avspenning, rustningskontroll og nedrustning er troverdig. Vi skal ikke snakke om avspenning isolert uten at dette har som sin basis den nødvendige sikkerhetspolitiske balanse. Men vi kan heller ikke konsentrere oss om sikkerhetsaspektet uten at vi samtidig går aktivt inn for avspenning. Får folk inntrykk av at fortsatt opprustning er

Side 128

den eneste farbare vei fremover, er det ikke lenge før vi får de første reaksjonene. Vårt problem, og det gjelder ikke Norge isolert, er at vi ikke har nerver til en ny 10-årsperiode med kald krig.» (Side 6 – 7)

Under behandlingen av forholdet til Sovjetunionen kommer utenriksministeren inn på sitt forestående besøk i Moskva og forhandlingene med Sovjet i den forbindelse. Han uttaler blant annet:

«Jeg har brukt en del tid til å snakke med folk og innhentet opplysninger om mine samtalepartnere i Moskva. Når det gjelder Gromyko er jeg for det første blitt fortalt at han har computerhjerne, for det annet at han har sans for humor, men for det tredje at han først og fremst er skuespiller som kan arbeide seg opp i et sinne for så i et senere avgjørende øyeblikk slå om. Ut fra den modell jeg har fått beskrevet av sovjetiske forhandlinger og forhandlingstaktikk kan det forventes at Sovjet vil møte opp langs to baner. For det første den negative, den hardhendte som i Norges tilfelle vil sannsynligvis rette seg mot norsk sikkerhetspolitikk, og hvor vi må forvente hardkjøring inntil et eventuelt positivt omslag med konkrete forslag til samarbeidsavtalen.» (Side 15–16)

Senere ut i foredraget kommer han inn på mulig samarbeid med Sovjetunionen på oljesektoren og tenkelige sovjetiske utspill i denne forbindelse. Han uttaler blant annet: «Ellers må vi regne med at Sovjetunionen har gjort sitt hjemmearbeid m.h.t. de uløste spørsmål og at de vil komme tilbake til sine forestillinger om en omfattende pakkedøsning der alle sakene er blandet sammen.» (Side 17)

Retten bemerker at det som er trukket frem overfor er de uttalelser i utenriksministerens redegjørelse de sakkyndige Boye, Egge og Jacobsen har angitt som de mest sensitive. Retten bemerker forøvrig at utenriksministeren kom inn på en rekke spørsmål av sikkerhetspolitisk art.

De sakkyndige Boye, Egge og Jacobsen mener at dokumentet bør beskyttes av hensyn til

rikets sikkerhet. Dokumentets innhold er ikke slik at hemmeligholdelse av hensyn til rikets sikkerhet er nødvendig om dokumentet betraktes isolert. Men det kan sammen med

Side 129

andre dokumenter tjene til kartlegging av norsk utenrikspolitikk og norske politikeres tenkning i sikkerhetspolitiske spørsmål, spesielt i forhold til Sovjet. Det gis også innsyn i norske vurderinger av betydning for forhandlinger med Sovjet.

De sakkyndige Skogan og Østreng mener at dokumentet ikke inneholder hemmeligheter som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. De opplysninger og vurderinger som gis i dokumentet er velkjente og skiller seg ikke vesentlig ut fra det utenriksministeren flere ganger hadde gitt uttrykk for. Utenriksministeren går ikke spesielt i dybden i de spørsmål han tar opp. Det som Boye, Egge og Jacobsen har trukket frem om Sovjets opptreden i forhandlinger muligheten for en pakkeløsning m.v. representerer heller ikke nye synspunkter. Personkarakteristikken av Gromyko kan det kanskje være uheldig om kommer ut, men også Sovjet må forstå at deres ledende politikere vurderes i andre land, og det er vanskelig å se at uttalelsen ved kompromittering kan medføre fare for vår sikkerhet. Det er en enkelt sensitiv uttalelse i dokumentet. Det er utsagnet om at «Vårt problem, og det gjelder ikke Norge isolert, er at vi ikke har nerver til en ny 10-årsperiode med kald krig.» Dette er kjedelig om kommer ut, men uttalelsen er knyttet såpass sterkt til opinionen at den ikke umiddelbart fremtrer som et uttrykk for hva beslutningstakerne mener. På dette punkt skiller uttalelsen seg fra det som er sagt i tiltalens I A 11 h om det samme spørsmål.

Retten er kommet til at dokumentet ikke inneholder hemmeligheter som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. I det vesentlige er retten enig med de sakkyndige Skogan og Østreng og viser til deres begrunnelse. Retten har imidlertid vært i noen tvil om bedømmelsen av dokumentet på grunn av uttalelsen om at vi ikke har nerver til en ny 10-årsperiode med kald krig. Dersom en slik uttalelse fremtrer som et autoritativt utsagn om vestlige ledes mening, og denne ikke er kjent, vil opplysningen være en hemmelighet som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. Retten viser til sin bedømmelse av I A 11 h. I dette tilfellet er det imidlertid usikkert om uttalelsen kan oppfattes som et slikt utsagn, og det er av den grunn iallfall tvilsomt om rikets sikkerhet tilsier beskyttelse av dokumentet. Retten har vurdert om kompromittering av dokumentet kan gi noen innsikt i norsk utenrikspolitikk, norske politikeres tenkemåte i sikkerhetspolitiske

Side 130

spørsmål og norsk forhandlingsstrategi overfor Sovjet i en slik grad at innsyn for utenforstående kan medføre fare for vår sikkerhet. Retten kan ikke se at det er tilfellet.

I A 10 Graderte dokumenter vedrørende Iran-Irak, Afghanistan og Midt-Østen.

Retten har funnet det bevist at tiltalte har overlevert til KGB et stort antall dokumenter vedrørende konfliktområdene Iran-Irak, Afghanistan og Midt-Østen. Det er i tiltalen spesifisert fire dokumenter. Det ene av disse I A 10 d, har de sakkyndige bedømt slik at rikets sikkerhet tilsier hemmelighold. De øvrige nødvendiggjør, isolert sett, ikke at de holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet. De sakkyndige Boye, Jacobsen og Egge har imidlertid ment at kompromittering i større grad av opplysninger fra NATO, kanskje i særlig grad opplysninger fra hemmelige møter i NATO, kan skade rikets sikkerhet ved at fortroligheten ødelegges og vår mulighet til å få hemmelig informasjon derved blir mindre.

Det er ikke mulig for retten å fastslå hvilke dokumenter vedrørende de nevnte områder som er gitt KGB. Det retten finner bevist er at det er overlevert et stort antall dokumenter om de nevnte temaområdene og at disse dokumentene til dels er meldinger fra NATO. Etter de sakkyndiges vurdering, er det nær å slutte at kun et fåtall av de dokumenter tiltalte kan ha overlevert vedrørende Iran-Irak, Afghanistan og Midt-Østen har et slikt innhold at rikets sikkerhet tilsier hemmeligholdelse. Når dette ses sammen med at det ikke er mulig å fastslå hvilke dokumenter som er overlevert, må det legges til grunn at tiltalte, selv om han har overlevert et stort antall dokumenter vedrørende Iran-Irak, Afghanistan og Midtøsten, ikke for kompromitteringen av disse dokumentene har overtrådt strl. § 90.

Retten legger til at den under hovedforhandlingen spurte de sakkyndige om det store antall dokumenter fra disse feltene samlet sett kan ha gitt KGB informasjon som burde

holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet. Samtlige sakkyndige besvarte dette benektende. Retten

Side 131

fant ikke grunn til av eget tiltak å foranledige gjennomgang av alle fremlagte dokumenter vedrørende de nevnte temaområdene med henblikk på vurdering av en eventuell sumvirkning som nevnt. Aktor hadde forøvrig heller ikke påstått at det for disse dokumentene skulle være en slik sumvirkning.

Som nevnt har de sakkyndige Jacobsen, Boye og Egge ment at de virksomheter det kan ha om NATO-dokumenter, inklusive dokumenter fra hemmelige NATO møter, kompromitteres, tilsier beskyttelse av hensyn til rikets sikkerhet. Retten er enig i at det foreligger et klart behov for å beskytte graderte NATO-dokumenter, og kanskje spesielt dokumenter fra hemmelige drøftelser i NATOs organer. Men retten kan ikke se at virkningen av kompromittering, om ikke innholdet av dokumentene har betydning for rikets sikkerhet, blir slik at disse virkningene tilsier hemmelighold av hensyn til rikets sikkerhet, jfr. foran side 101 flg.

I A 11 c Statsminister Trudeaus Norges-besøk. Offisiell samtale 30. juni 1980 med statsminister Nordli.

Notatet er gradert fortrolig i henhold til beskyttelsesinstruksen. Forhåndslagring av kanadisk militærutstyr i Norge tas opp. Det er også med i referatet drøftelser om økonomiske spørsmål og KSSE-møtet i Madrid. Det er det første, forhåndslagring av militærutstyr, som har interesse ved vurderingen i forhold til strl. § 90.

Fra norsk side (Holst) ble det tatt opp at det synes være en viss usikkerhet i Kanada «vedrørende sammensetningen av CAST» «(Canadian Air/Sea Transportable) Combat Group og vedrørende forhåndslagring av militært utstyr». (Side 1)

«Trudeau fremholdt at det nå var vesentlig å se hvordan Frydenlunds Moskva-besøk ville forløpe. Hvis den norske regjering ved hans tilbakekomst fortsatt ønsket forhåndslagring av utstyr i Norge, burde spørsmålet tas opp i NATO. Canada inntok en velvillig holdning i organisasjonen, men spilte en relativt beskjeden rolle og kunne måtte begrense sin innsats på andre felter dersom kanadisk militærutstyr

Side 132

skulle lagret i Norge. Trudeau og hans regjering kunne også ønske en bedre begrunnelse for at styrker skulle over Atlanterhavet til Norge, istedenfor å bringe inn soldater fra naboland som UK og Danmark. Han understreket at han stilte disse spørsmål uten at han selv hadde noen definitiv holdning. Når man på norsk hold hadde tatt en avgjørelse vedrørende forhåndslagring, ville man fra kanadisk side bidra til en løsning.» (Side 2)

Nordlig svarte at avgjørelsen om «forhåndslagring ville bli tatt av Norge og at man ikke på noen måte ville forhandle med Sovjetunionen om disse spørsmål» .

Trudeau tok opp Canadas forhold til Sovjet og satte det i sammenheng med spørsmålet om forhåndslagring. Han ga uttrykk for at forholdet Canada-Sovjet var dårlig og at han ikke ønsket at det skulle bli dårligere. «Hvis det av militære grunner viste seg nødvendig å forhåndslagre kanadisk militærutstyr i Norge, ville man på kanadisk hold antakelig treffe andre tiltak for å søke å forbedre forbindelsen med Moskva.» (side 2)

Samtlige sakkyndige mener dokumentet bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet, men på forskjellige premisser. De sakkyndige Boye, Jacobsen og Egge har fremholdt at det her dreier seg om politiske samtaler på topplan med en viktig alliert om sikkerhetspolitiske spørsmål av stor betydning for oss. Det er dette, og ikke de nærmere detaljer med hensyn til innholdet i dokumenter, som de ser som avgjørende.

De sakkyndige Skogan og Østreng har trukket frem at det må ses på som en hemmelighet at Canada kan være innstilt på at press fra Sovjet kan få betydning for den endelige avgjørelse med hensyn til forhåndslagring i Norge og at de eventuelt kan være innstilt på å gi Sovjet motytelse i tilfelle forhåndslagring. Dokumentet viser også en, ikke kjent, reell uvilje – «liten begeistring» – hos den kanadiske statsminister til tanken om at kanadiske soldater

skal kunne føres til Norge og at militærutstyr skal forhåndslagres her. Skaden ved kompromittering har disse sakkyndige bedømt som liten. Skogan og Østreng har ingen avkryssing for åpent materiale.

Side 133

Retten finner at dokumentet inneholder hemmeligheter som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. Retten viser til det de sakkyndige Skogan og Østreng har trukket frem, og til det forhold som er fremhevet av de sakkyndige Boye, Jacobsen og Egge, om at det her er en samtale på topp politisk plan. Det gir opplysningene i dokumentet en høy grad av autoritet. For retten er det klart at opplysningene i dokumentet om forhåndslagring av kanadisk militært materiell sett i sammenheng med Trudeaus antydninger om imøtekommenhet overfor Sovjet og hans reelle uvilje mot forhåndslagring, ved kompromitteringen ga muligheter for Sovjet til å påvirke avgjørelsen om forhåndslagring eller eventuell andre kanadiske militære tiltak av betydning for vår sikkerhet. Retten har tatt i betraktning ved helhetsvurderingen at dokumentet er gradert fortrolig. Dette taler mot at dokumentet må beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet, men har ikke funnet dette momentet avgjørende i helhetsvurderingen. De sensitive opplysningene er ikke begrenset slik i tid at det har betydning for bedømmelsen av dokumentet ved overleveringen.

I A II d Samtale mellom statssekretær Johan Jørgen Holst og understatssekretær Keijo Korhonen 15. juli 1980.

I A II e Samtale mellom statssekretær Johan Jørgen Holst og utenriksminister Paavo Väyrynen 15. juli 1980.

I A II d og I A II e må ses i sammenheng.

I A II d er statssekretær Johan Jørgen Holsts samtale med statssekretæren i det finske forsvarsdepartement, Keijo Korhonen. Det er gradert fortrolig etter beskyttelsesinstruksen. Innledningsvis nevnes at samtalen er ledd i en «løpende uformell kontakt» mellom Holst og Korhonen.

Korhonen redegjør for forsvarsminister Äikäs nylige besøk i Sovjet og hans samtaler med den sovjetiske forsvarsminister Ustinov. Ustinov hadde tatt opp Norges sikkerhetspolitikk og uttrykt frykt for at Norge var i ferd med å endre denne. Forhåndslagring og øvelser var nevnt, «men bemerkelsesverdig nok syntes

Side 134

han (Ustinov) å legge størst vekt på øremerkningen av allierte styrker for innsats i Norge». Äikä hadde uttalt at han var sikker på at «Norge ikke ville sette seg ut over hevdvunne rammer. Hertil hadde Ustinov bemerket at Finland spilte med for lav profil hva Norge angikk og burde spille en mer aktivt advarende rolle. Dette hadde man på finsk side registrert som et signal». Ustinov hadde understreket at det var en feil at man to år tidligere skulle ha antydnet felles militærøvelser i Finland. Fra Holst ble det stilt spørsmål om det var noen sammenheng mellom dette og «Ustinovs pålegg om å følge Norges disposisjoner». «Han svarte benektende og sa at det virket nærmest som en innskytelse hos Ustinov, men man kunne selvsagt aldri vite.»

Sovjetiske presseangrep på Norge vinteren 1980 ble tatt opp. Det ble fra Holsts side poengtert at de hadde vært langvarige. Holst sa at «Ingen norsk regjering kunne gi etter under synlig press». «Korhonen bemerket at Moskva ofte mangler den nennsomme hånd».

Notatet tar videre blant annet opp et finsk initiativ vedrørende nedrustning.

I A II e er Holsts samtale med utenriksminister Väyrynen. Det er gradert fortrolig. Det tas opp noen utenrikspolitiske spørsmål av betydning for begge land. Holst redegjør for spørsmålet om forhåndslagring av alliert militær utstyr i Norge. Sist i samtalen gir Väyrynen uttrykk for at han tiller den kontakt som var etablert mellom Korhonen og Holst, meget stor betydning.

Samtlige sakkyndige er enige om at dokumentet under I A II d bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet. De sakkyndige, Boye, Jacobsen og Egge mener at det også må gjelde for I A II e. Disse sakkyndige har lagt vekt på at dokumentene viser at det er etablert en spesiell sikkerhetspolitisk kontakt mellom Norge og Finland. Finlands forhold til Sovjet er sikkerhetspolitisk sett meget ømtålelig. Om en slik kontakt mellom Norge og Finland ble

kjent, kunne det føre til at Finland ble tvunget til å bryte kontakten. Det kunne ha negative konsekvenser for oss.

Side 135

De sakkyndige Skogan og Østreng mener I A II d bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet, men at dette ikke gjelder I A II e. I A II d er sensitivt ved det forhold at det formidles ømtålelig informasjon fra den finske forsvarsminister – via hans statssekretær – til den norske regjering. Hvis dette ble avdekket, kunne det sette Finland i en meget forlegen situasjon overfor Sovjet. Dette kunne få konsekvenser for Finland i form av sovjetiske reaksjoner som kunne forrykke den sikkerhetspolitiske balanse i området. De opplysninger som er spesielt følsomme, er opplysningene fra samtalen med Ustinov og uttalelsen fra Korhonen om at «Moskva ofte mangler den nennsomme hånd».

Også uttalelsen om at «ingen norsk regjering kan gi etter under synlig press», er sensitiv. Dette ikke ut fra forholdet Finland – Sovjet, men setningen kan oppfattes som et uttrykk fra at Norge kan la seg presse av Sovjet hvis dette ikke skjer på en måte som er synlig.

Skogan og Østreng har erklært seg uenig med de øvrige sakkyndige om at selve det faktum at det var etablert en spesiell sikkerhetspolitisk kontakt mellom Norge og Finland tilsa beskyttelse av hensyn til rikets sikkerhet. De har blant annet pekt på den uttalelse av Ustinov som er referert om at Finland «burde spille en mer aktiv advarende rolle». Selve kontakten måtte fra finsk side kunne forklares blant annet ut fra et slikt hensyn.

Skogan og Østreng har for I A II d ingen avkryssing i rubrikken «åpen» i sin tabellariske oversikt. Skade-/farevurderingen er satt til «liten». For I A II e er det ingen avkryssing for «hemmelig».

Retten er kommet til at rikets sikkerhet tilsier hemmelighold av I A II d, men ikke av I A II e. Med hensyn til det første dokumentet bemerkes: Finland står utenrikspolitisk og sikkerhetspolitisk i en helt spesiell situasjon. Finnene er meget tilbakeholdende med åpen tale om Sovjet og sitt forhold til og sin kontakt med sovjetiske myndigheter. Forholdet til Sovjet er i det hele noe av det mest følsomme finnene kan omtale overfor utenverdenen. Dette aspektet er understreket av samtlige sakkyndige,

Side 136

og det er også fremhevet av Johan Jørgen Holst i hans vitneforklaring. De nevnte forhold danner etter rettens mening en helt avgjørende faktisk bakgrunn for den rettslige vurdering av kompromitteringen av innholdet i dokumentet. Dokumentet gjengir deler av en åpenbart fortrolig samtale mellom den finske og den sovjetiske forsvarsminister. Det er blant annet karakteristikker i dokumentet som Moskva kan ta ille opp, jfr. bemerkningen om at «Moskva ofte mangler den nennsomme hånd». Tilsynelatende kan kanskje informasjonen i dokumentet virke relativt «uskyldig», men samtlige sakkyndige og også vitnet Holst, har med den faktiske bakgrunn som er sitert foran, fremholdt at det er en reell mulighet for at Sovjet etter en eventuell kompromittering av dokumentet ville reagere overfor Finland og det på en måte som kan få negative sikkerhetsmessige konsekvenser for oss. Enhver situasjon hvor Finland blir presset av Sovjet vil sikkerhetsmessig kunne være ugunstig for oss. Den sikkerhetspolitiske balanse i Norden kan bli forskjøvet. Retten er enig i vurderingen og er på denne bakgrunn kommet til at rikets sikkerhet tilsier hemmelighold av opplysningene. Det bemerkes at retten er klar over at dokumentet er gradert fortrolig. Det er et moment mot å anse dokumentet av en slik art at det bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet, men retten kan ikke se at momentet er avgjørende i dette tilfellet. Sensitiviteten i dokumentet er ikke tidsbegrenset på noen måte som får betydning.

Ved I A II e kan retten ikke se at rikets sikkerhet nødvendiggjør hemmelighold. Retten bemerker her at selve kontakten mellom Holst og Korhonen, som Väyrynen gir uttrykk for har meget stor betydning, ikke i seg selv kan betraktes som en hemmelighet som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. Så åpent er det finske samfunn at en slik kontakt måtte betraktes som kjent. Dertil kommer at Sovjet neppe kan ha innvendinger mot at Norge og Finland regelmessig drøfter saker av sikkerhetspolitisk karakter.

I A II f Samtaler mellom forbundskansler Schmidt og statsminister Nordli, Hamburg 25. august 1980.

Notatet er gradert konfidensielt i henhold til sikkerhetsinstruksen, Sentralt i notatet er utviklingen av øst-vestforholdet. Det

Side 137

var «de negative trekk i den generelle sikkerhetspolitiske situasjonen – knyttet til mulighetene for et aksellererende og ukontrollert våpenkappløp – som i første rekke preget samtalene, ... ».

Afghanistan og sammenhengen mellom situasjonen her og en mulig sovjetisk invasjon i Polen ble berørt.

Sammenhengen mellom DDRs og Forbundsrepublikkens økonomi nevnes.

Ønskeligheten av snarlige forhandlinger mellom USA og Sovjet om kjernefysiske mellomdistanseraketter tas opp, likeledes de alliertes drøftelser omkring dette spørsmål. Det pekes på faren for økt kapprusting. I den forbindelse nevnes at USA kan komme til å treffe beslutninger som ville foranledige ytterligere opprustning fra sovjetisk side. De europeiske land måtte legge vekt på at balanseprinsippet ikke ble forstyrret. Betydningen av å utnytte «samtaleordningen og forhandlingsmulighetene med øst» og likeledes betydningen av å intensivere konsultasjonene mellom de vestlige land nevnes.

En del bilaterale spørsmål tas opp.

De sakkyndige Boye, Egge og Jacobsen mener at dokumentet bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. Det er ikke innholdet i dokumentet som tilsier konklusjonen, men det forhold at dokumentet gjengir en samtale om spørsmål av stor sikkerhetspolitisk betydning, ført i fortrolighet på politisk topplan med en alliansepartner.

De sakkyndige Skogan og Østreng mener at rikets sikkerhet helt klart ikke nødvendiggjør hemmelighold. Det tas opp en rekke politiske spørsmål som eksisterte i tiden. Partene går ikke i dybden om de spørsmål som nevnes. Samtlige synspunkter som fremføres er kjente. De er tidligere gjort gjeldende fra ansvarlige politikere i begge land.

Retten er enig i de sakkyndige Skogan og Østrengs vurdering. Retten kan ikke se at dokumentet inneholder hemmeligheter i den forstand loven bruker uttrykket. Det fremføres kjente synspunkter, kjent fra ansvarlig norsk og tysk politisk hold, lenger går ikke

Side 138

drøftelsene. Det forhold at samtalene var ment å være fortrolige tilsier beskyttelse. Men dette, heller ikke sett sammen med at det diskuteres sikkerhetspolitiske spørsmål av stor betydning, kan i seg selv føre til strl. § 90 kommer til anvendelse, jfr. foran side 101 – 102.

I A II g samtale 7. mai 1981 i Utenriksdepartementet mellom utenriksminister Knut Frydenlund og den britiske utenriksminister, Lord Carrington.

Innledningsvis bemerkes at retten har bedømt hvilke opplysninger som er kompromittert, ut fra tiltaltes håndskrevne notat som åpenbart er gjort med basis i møtereferatet, som ble sendt blant annet FN-delegasjonen i New York.

Under punkt 1 og 2 i tiltaltes notat er det referanser til Carringtons og Frydenlunds uttalelser om Midt-Østen. Det er flere henvisninger i notatet til uttalelser i møtereferatet hvor det er sagt at mulighetene for fred er små så lenge Begin er statsminister. Carrington: «Han så meget små muligheter for å finne en løsning i Midtøsten så lenge Begin fortsatte å være statsminister i Israel.» (Side 3) Frydenlund: «Man satt igjen med bestemt inntrykk av at han ikke ville bringe fred til Midt-Østen.» (Side 3) I tilknytning til Israels holdning til PLO uttalte Carrington at: «Begin i sin tid hadde vært ansvarlig for en større aksjon mot Hotell Kong David i Jerusalem, hvor ca. 80 soldater var blitt drept. Det var bemerkelsesverdig at israelske ledere nå konsekvent nektet å snakke med (PLO)-terrorister.» (Side 5)

De hensyn den amerikanske administrasjonen ventelig vil ta til jødiske interessegrupper nevnes, likeledes – den norske – bekymring, begrunnet i UNIFIL, for utviklingen i Sør-Libanon.

Det er i tiltaltes notat referanser til uttalelser i møtereferatet om statsminister Thatchers samtaler med palestinske ledere. Det er nevnt at de (de palestinske ledere) ikke var redd for sovjetisk fremstøt i Midtøsten. Det er også referanse til planer om en vestlig styrke som raskt kan forflyttes til ulike deler av verden, blant annet Midt-Østen. De arabiske ledere hadde et avslappet

Side 139

syn på en slik styrke.

Det er videre i tiltaltes notat henvisninger til opplysninger i møtereferatet vedrørende synspunktet på blant annet utenriksminister Haigs styrke hjemme og hans innsats under møtet i NATO.

Polen nevnes, spesielt spørsmålet om sovjetisk intervensjon, vurdert blant annet på bakgrunn av Sovjets erfaringer i Afghanistan.

De sakkyndige Boye, Jacobsen og Egge mener dokumentet bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet, ikke på grunn av dets innhold, men på grunn av de samme hensyn som tilsier et slikt begrunnet hemmelighold for I A II f.

De sakkyndige Skogan og Østreng mener at rikets sikkerhet ikke tilsier hemmelighold. Det foreligger et klart behov for å beskytte dokumentet. Det kan være uheldig om Carringtons bedømmelse av Begin, og ikke minst Carringtons henvisning til Begins rolle i aksjonen mot Hotell Kong David, kom ut. Det kunne skape problemer for forholdet mellom Storbritania og Israel. Også Frydenlunds vurdering av Begin bør, ut fra hensynet til Frydenlund og hensynet til forholdet mellom Norge og Israel, beskyttes. Men disse beskyttelsesbehov er ikke begrunnet i hensynet til rikets sikkerhet. Andre sensitive opplysninger inneholder dokumentet ikke etter disse sakkyndiges meninger.

Lagmannsretten er enig med de sakkyndige Skogan og Østreng i at rikets sikkerhet ikke nødvendiggjør hemmelighold. Den er også enig i at dokumentet inneholder opplysninger som det er et klart behov for beskyttelse av, men i likhet med de nevnte sakkyndige kan retten ikke se at opplysningene, selv om de skulle bli kompromittert, kan ha betydning for vår sikkerhet.

I A II h utenriksminister Frydenlunds samtaler med Nederlands utenriksminister van der Klaauw, Appeldoorn, 17. – 18. januar 1981

Referatet er gradert fortrolig. Det gjengir en rekke betraktninger og uttalelser omkring sikkerhetspolitiske spørsmål. Også

Side 140

her har retten bedømt hva som er kompromittert ut fra tiltaltes notat. Notatet er imidlertid meget utførlig. De sensitive deler av møtereferatet er godt dekket av det tiltalte har notert ned. Sitatene nedenfor er fra selve møtereferatet.

Van der Klaauw uttalte at han vil motsette seg at sikkerhetspolitiske spørsmål tas opp i EPS-sammenheng. «EF var ikke, og kunne ikke bli en militærallianse på samme måte som NATO. Om utviklingen tok en slik retning var han redd for en dreining av Vest-Europa i «fransk» retning, d.v.s. større distanse til USA. Forestillingene om en slags «euronøytralisme», eller europeisk alliansefrihet, var nettopp et av de mest bekymringsfulle trekk ved den pågående debatt om atomvåpen. Det i og for seg prisverdige ønsket om fred i nederlandsk opinion ga seg ikke bare utslag i antiatomvåpenholdninger, men også i en parallell motvilje mot USA. Tendensen var klar både blant sosialdemokratene og blant kristeligdemokratene. Og russerne spilte behendig på disse understrømmingene. De forskjellige organisasjoner som ledet motstanden mot nøytronbomben, og deretter TNF-moderniseringen, hadde alle sekretariater som var dominert av det lille, men effektive kommunistpartiet. På denne måten hadde de langt på vei klart å diktere premissene for noen av de spørsmål som vil stå mest sentralt under de kommende parlamentsvalg i Nederland.» (Side 1)

Van der Klaauw sier at han er bekymret over de indikasjoner han har fått fra Washington om at den nye administrasjonen ville gå mot det franske forslag om en konferanse om nedrustning i Europa (KNE).

«Både i forhold til opinionen i de vestlige land og til samarbeidet overfor Sovjetunionen ville det være meget uheldig om man fra første stund fikk en konfrontasjon av denne art mellom den nye administrasjonen og Vest-Europa. For det første ville det bli en formidabel propagandaseier for Sovjetunionen. På lengre sikt ville det også bety en ytterligere svekkelse av SALT-prosessen. Som formann i EFs Råd så van der Klaauw det derfor som en prioritert oppgave å få

Reaganadministrasjonen til å forstå konsekvensene av amerikansk motstand mot det franske forslaget.» (Side 2–3)

Side 141

Van der Klaauw gjorde så rede for at når han om kort tid reiste til Washington, ville han understreke hvor viktig det var å stå bak det opprinnelige NATO-konsept for TNF-moderniseringen. «Han ville gjøre det helt klart at europeerne ser på de nye atomvåpnene utelukkende som avskrekking, og at de ikke under noen omstendigheter skal forutsettes anvendt i en eller annen form for «begrenset» krigføring. I så måte var NATO-tenkingen allerede alt for sterkt influert av de militære og deres «krigsspill». Om det fikk fortsette å råde uklarhet på dette punkt ville opinionen lett reagere med nøytralistiske/pasifistiske tendenser med farlige konsekvenser for vår sikkerhetspolitikk. Carteradministrasjonen hadde dessverre etterlatt stor usikkerhet på dette punkt. Derfor var det viktig å få Reaganadministrasjonen til å ta klart standpunkt for avskrekkingsaspektet ved moderniseringen. Han var innstilt på å ta spørsmålet opp under NATOs Ministermøte til våren.» (Side 3) Senere i møtereferatet uttaler van der Klaauw: «Man måtte være forberedt på en intens kamp om holdningen i opinionen og blant politikerne fram til desember 1981, da NATO-landene ville måtte ta stilling til om TNF-moderniseringen skal gjennomføres i 1983 dersom forhandlingene mellom USA og Sovjetunionen i Geneve ikke har ført til vesentlige resultater.»

Frydenlund går inn på faren ved at det kan oppstå en situasjon hvor man i Norge fikk følelsen av å måtte «velge» mellom USA og EF. «Følelsen av samhørighet mellom USA og Vest-Europa ville f.eks. bli satt på en alvorlig prøve hvis Reaganadministrasjonen skulle gå mot forslaget om KNE.» (Side 4)

Frydenlund sier at «det hastet med å få overbevist amerikanerne, siden Madridkonferansen jo måtte ta stilling til KNE-forslaget i løpet av kommende måned.»

Frydenlund tar opp amerikanernes «stadig mer negative vurdering av avspenningsprosessen. For europeerne hadde avspenningen et ganske annet konkret innhold. Utviklingen i Polen burde imidlertid kunne overbevise amerikanerne om at avspenningen har endret forholdene i Øst-Europa, og at de vestlige lands oppgave bør være å hjelpe Sovjetunionen med å finne fram til bedre måter å ordne sitt forhold til Øst-Europa på enn bastante, militære tiltak som hittil har vært det eneste svar på problematiske utviklingstendenser.» (Side 4)

Side 142

Frydenlund kommer inn på virkningen i Vest-Europa av fortsatt kald krig. «En annen grunn til at amerikanerne måtte overbevises om nødvendigheten av å følge opp Harmel-rapportens dobbelte målsetting (militær styrke og avspenning) var at Vest-Europa i den nåværende situasjon ikke var mentalt rustet til å gjennomleve nye 10 år med kald krig. Dette burde van der Klaauw også få fram under sitt besøk i Washington» (Side 5)

De sakkyndige Boye, Jacobsen og Egge mener rikets sikkerhet tilsier at dokumentet holdes hemmelig. De har vist til den begrunnelse de har gitt blant annet for I A II f. De sakkyndige Skogan og Østreng har i sin tabellariske oversikt angitt at dokumentet inneholder hemmelige opplysninger, de har krysset av i «gråsonen» for spørsmålet om rikets sikkerhet tilsier hemmelighet og de har angitt skaden/faren ved kompromittering som liten. De har ingen avkryssing i rubrikken for åpen. Skogan har i sin muntlige redegjørelse gitt uttrykk for at han heller klart til at dokumentet bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet og at kryss utelukkende i rubrikken for «gråsonen» derfor ikke er dekkende for hans syn. Skogan og Østreng har vurdert som sensitive de uttalelser retten har tatt med ved redegjørelsen for dokumentets innhold. Enkeltvis har opplysningene og betraktningene i noen grad vært fremme i den offentlige debatt, men det som her er avgjørende for vurderingen, er sumvirkningen av en rekke opplysninger og betraktninger som kommer i sammenheng. Nettopp denne sammenheng gir en innsikt som må betraktes som ny. Det gis en meget verdifull innsikt i tenkning, formeninger og tilbøyeligheter hos de to utenriksministrene vedrørende sikkerhetspolitiske spørsmål av stor betydning. Denne innsikt vil ved kompromittering kunne utnyttes av Sovjet i taktisk politisk øyemed, blant annet ved å sette de allierte opp mot

hverandre.

Retten finner at opplysningene i møtereferatet inneholder opplysninger som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. Det samme gjelder den innsikt som kan fås gjennom tiltaltes notat, selv uten noen form for muntlig eller annen form for utfylling. Retten kan ikke se annet en at dette detaljert formidler både de

Side 143

enkelte sensitive opplysninger og også den sumvirkning de sakkyndige Skogan og Østreng har pekt på. Etter rettens mening gir tiltaltes notat, gjennom gjengivelsen av det som retten har tatt med om møtereferatets innhold, detaljert innsikt i uenighet, holdninger og tilbøyeligheter hos utenriksminister var der Klaauw spesielt, men også hos utenriksminister Frydenlund, som i sum og i dybde ikke kunne anses kjent på forhånd. Dette ga russerne mulighet for påvirkning av nettopp de forhold av sikkerhetsmessig art som nevnes i notatet og som ikke hadde funnet sin løsning. Generelt kan det sies at russerne ble gitt en innsikt som ga mulighet for å skape splid mellom de europeiske NATO-land på den ene side og USA på den annen side. At dette direkte ville virke negativt inn på vår sikkerhet, kan ikke være tvilsomt. Retten vil også peke på uttalelsen om at «Vest-Europa i den nåværende situasjon ikke var mentalt rustet til å gjennomleve nye ti år med kald krig». Kommer en autoritativ uttalelse av denne karakter Sovjet ihende, kan det friste til et press fra Sovjet overfor de Vest-Europeiske land som sikkerhetsmessig kan få uheldige følger for oss.

For ordens skyld legger retten til at den i vurderingen av om kompromitteringen rammes av strl. § 90, har tatt hensyn til at graderingen fortrolig er et argument mot at rikets sikkerhet nødvendigvis hemmelighold. Retten kan imidlertid ikke se at dette forhold kan endre den konklusjon retten er kommet til. Retten nevner også at den har vurdert i hvilken grad sensitiviteten ved dokumentet avtar i tid. Det synes klart at dokumentet til i allfall utpå høsten 1981 fremdeles hadde et innhold som måtte beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. Ut fra dette er retten kommet til j at kompromitteringen av dokumentet rammes av strl. § 90.

I A 12 rapporter om oljeproduksjon og oljepolitikk av dosent Øystein Noreng.

Med hensyn til hvilke emner som tas opp i rapportene og kildene for opplysningene vises til beskrivelsen i tiltalebeslutningen.

Side 144

Samtlige sakkyndige mener at rikets sikkerhet ikke tilsier hemmelighold. De er enige om at de problemstillinger og opplysninger som gis er kjente og at kildene til opplysningene er så anonymisert at de ikke tilføres autoritet. Heller ikke det forhold at rapportene er gitt til Finansdepartementet og gradert fortrolig, endrer karakteren av dokumentene og opplysningene og vurderingene i dem.

Retten er enig med de sakkyndige. Også statsadvokaten har gitt til kjenne at det er aktorats standpunkt at strl. § 90 ikke kommer til anvendelse på kompromittering av opplysninger fra disse dokumentene. I og med at den rettslige vurdering derfor ikke er omtvistet, finner retten ikke grunn til å gå nærmere inn på innholdet i og vurderingen av disse rapportene.

I A 13 – I A 27 generelt.

En betydelig del av de opplysninger som ble gitt i foredragene m.v. som er tatt med i disse tiltalepunktene, har retten funnet at tiltalte har gitt KGB. Ett av flere momenter ved avgjørelsen av hvilke opplysninger som er gått videre, er det som fremgår av tiltaltes notater fra foredragene. Hvis det ikke i notatet finnes stikkord på en sensitiv opplysning i foredraget, har retten med unntak for I A 24 regnet med at denne sensitive opplysningen ikke er gitt videre. Er det stikkord på en sensitiv opplysning, har retten sett stikkordet på bakgrunn av innholdet i foredraget på dette punkt og den informasjon, retten har fått opplyst at, tiltalte er gitt gjennom ekskursjoner m.v. Retten har vurdert den informasjon stikkordet ga tiltalte mulighet til å gi videre, i lys av utformingen og detaljene i tiltaltes notat sammenholdt blant annet med vanskelighetsgrad og detaljrikdom på vedkommende punkt i foredraget. Praktisk talt alle foredragene var ledsaget av en «spørretime». Der retten har opplysninger om spørsmålene, og svarene på disse har nedfelt seg i tiltaltes notat, har retten tatt hensyn til dem.

Retten bemerker at sensitiviteten ved foredragene på Forsvarets Høgskole ikke for noen av dem er slik begrenset i tid at det får praktisk betydning ved vurderingen av om kompromittering rammes

Side 145

av strl. § 90.

I A 13 Foredrag av øverstkommanderende i Sør-Norge for Forsvarets Høgskole om «Forsvaret av Sør-Norge».

Foredraget ble holdt av daværende øverstkommanderende for Sør-Norge (ØKS), viseadmiral Robert Helseth. ØKS er operativ sjef for alle styrker i Sør-Norge. Han er NATO-sjef for samme område. Foredraget var gradert hemmelig. Det er fremlagt et foredragsmanus som er påført graderingen konfidensielt. At foredraget var gradert hemmelig, er begrunnet i at foredragsholderen skulle kunne gå i dybden og supplere de sensitive emner som ble tatt opp, i forhold til teksten i foredragsmanuskriptet.

Foredragsholderen tok først opp «Sør-Norges plass i det strategiske bilde». Han pekte på at Sør-Norge til tve år etter krigen var ansett som et beskyttet område og at Warsawapakten ikke hadde evne til å føre frem et vellykket amfibieangrep mot et mobilisert norsk forsvar. Han tok opp til etterprøving denne vurderingen. Oppbyggingen av den sovjetiske flåtestyrke i Østersjøen, og den trussel denne styrken utgjør, nevnes. I den forbindelse pekes det på at nøkkelen til kontrollen av sjøtrafikken i Atlanterhavet ligger i kontrollen av Norge.

Svensk forsvar vurderes, herunder sannsynligheten av en sovjetisk invasjon i en krisesituasjon og muligheten for bruk av svensk luftterritorium for overflyging mot mål i Norge.

Det dansktske forsvar av BALTAP (Den sydlige del av NATOs nordregion) vurderes. Det angis holdetid for området. Med bakgrunn i denne holdetiden gir ØKS sin vurdering av når en invasjonstrussel mot Sør-Norge med BALTAP som baseområde, kan materialisere seg. I den forbindelse angis også den holdetid man regner med for Nord-Norge med nasjonale styrker.

Det gis så en beskrivelse av «Sør-Norges potensial», hvor topografi,

Side 146

flyplassnett, skipsfart/havner og annen samferdsel m.v omtales

Det gis konkrete opplysninger om Hæren, Sjøforsvaret og Luftforsvaret.

ØKS' hovedoppgaver skisseres. Under dette gis det blant annet opplysninger om hvilke styrker ØKS som et minimum vil sitte tilbake med etter overføring av forsterkninger til Nord-Norge. Det gis i forbindelse med omtalen av denne minimumsstyrke uttrykk for behovet for allierte forsterkninger.

Overføringstider av forskjellige styrker angis, blant annet overføringstiden for MAB (Amfibiebrigade tilknyttet US marine Corps, øremerket for innsats i Norge). Norske flyplasser som skal tilføres allierte fly er angitt, likeledes hvilke typer fly som skal til de enkelte flyplasser.

Det «operative konsept» for Sør-Norge gjennomgås. Her gis i tilknytning til kart blant annet angivelse av «kraftsamlingsområder» hvor det skal føres fremskutt mobilforsvar med motangrep, et område beregnet for et mer «statisk forsvar» og et tredje område beregnet for «avskjæring/isolering av operasjonsområde».

Samtlige sakkyndige er enige om at ØKS' foredrag inneholder hemmelige opplysninger som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. De sakkyndige Skogan og Østreng har i sin tabellariske oversikt for skade/fare angitt et kryss i rubrikken for «liten» og et kryss i parentes i rubrikken for «middels». Samtlige sakkyndige er også av den mening at tiltaltes referat, om det fylles ut med den kunnskap tiltalte må forventes å ha blitt tilført gjennom foredraget, inneholder hemmeligheter som rikets sikkerhet tilsier beskyttelse av. De sakkyndige Skogan og Østreng har karakterisert referatet som relativt tynt, men at det likevel inneholder sensitive opplysninger som av hensyn til rikets sikkerhet bør holdes hemmelig. Fordi referatet er «tynt», har de for referatets vedkommende angitt skaden/faren utelukkende ved et kryss i rubrikken «liten».

Side 147

De sakkyndige har vært forelagt et betydelig åpent materiale omkring de emneområder foredraget omfatter. De har også besvart et stort antall spørsmål i tilknytning til dette materialet og selv gitt kommentarer til det utover de spørsmål som er stilt. Det er helt klart etter rettens mening, og det har også de sakkyndige gitt uttrykk for, at det i foredraget var mange kjente opplysninger og vurderinger. For noen punkters vedkommende er det divergens mellom de sakkyndige om hva som kan utledes av de åpne kildene sammenholdt med den informasjon som ble gitt av ØKS, da også sett i lys av hans autoritet. Detaljene i uenigheten ser retten ingen grunn til å gå inn på. For retten er det nok å fastslå at tiltaltes notat, slik retten og de sakkyndige vurderer det, utvilsomt inneholder opplysninger som alle de sakkyndige og retten finner er hemmelige og som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. Retten peker på: På side 2 i tiltaltes notat er stående styrker angitt til 5000, i helgene 1500. Det første tallet er kjent, ikke det siste. Selv om det er klart at helgeberedskapen er dårlig, er det siste et konkret tall som er nyttig for en potensiell fiende. I tiltaltes referat gjenfinnes opplysninger om hva ØKS som et minimum disponerer av styrker etter overføringer til Nord-Norge. Opplysninger om en slik minimumstyrke er ikke kjent og bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet. Det samme gjelder overføringstiden som er angitt i referatet for Brigaden fra US Marine Corps. Det er også referanser i tiltaltes referat blant annet til de områdene som i foredraget er betegnet som «kraftsamlingsområde», «statisk forsvarsområde» og «område for avskjæring/issolering». Dette er sentrale opplysninger i forsvarsplanen for Sør-Norge. De var ikke kjent. Skaden ved kompromittering av disse områdene, som i notatet er ledsaget av de grafiske angivelser, må betraktes som store. De kan nødvendiggjøre en omarbeidelse av forsvarsplanen for Sør-Norge, i den utstrekning dette overhodet er mulig. I sin vurdering av skadene ved disse opplysningene bygger retten blant annet på de opplysninger viseadmiral Helseth og general Bull-Hanssen har gitt i sine vitneforklaringer.

Ut fra de punkter som er trukket frem foran, finner retten at kompromittering av de opplysninger som er gitt i tiltaltes notat, med den utfylling som er forutsatt, vil rammes av strl. § 90.

Side 148

I A 14 Foredrag for Forsvarets Høgskole av sjefen for Forsvarets etterretningstjeneste.

Foredragsholderen var sjefen for Forsvarets etterretningstjeneste, kontreadmiral Ingebrigtsen. Foredraget var gradert hemmelig. Det inneholdt redegjørelse for tjenestens bakgrunn, etterretningsbehov, samarbeid med andre etterretningstjenester, arbeidsmetoder, organisasjon m.v.. Det ble gitt opplysninger om resultatene virksomheten. Foredragsmanus foreligger ikke, men retten har gjennom vitneforklaring fra kontreadmiral Ingebrigtsen fått belyst innholdet.

Kontreadmiral Ingebrigtsen har opplyst at han var kjent med mistanken mot tiltalte da han holdt foredraget for Forsvarets Høgskole. I noen grad tok han hensyn til dette ved de opplysninger han ga, men det forhold at han tidligere hadde holdt dette foredraget mange ganger, og at flere av tilhørerne hadde hørt det før, ga begrensninger med hensyn til hvilke opplysninger han kunne holde tilbake. Retten har tatt det ovennevnte forhold i betraktning ved vurderingen av hvilken informasjon som kan ligge bak stikkordene i tiltaltes referat.

De sakkyndige Egge, Jacobsen og Boye, mener at tiltaltes referat, med den utfylling som kan forutsettes inneholder opplysninger som bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet. De sakkyndige Skogan og Østreng har i sin tabellariske oversikt satt et spørsmålstegn i rubrikken hemmelig og i rubrikken «ja» vedrørende spørsmålet om rikets sikkerhet tilsa hemmelighold. De har pekt på at tiltaltes referat er svært stikkordpreget. Det var dessuten vanskelig å bedømme den informasjon som ligger bak stikkordene, blant annet for de forelesningsmanus mangler. De antar imidlertid at foredraget inneholdt hemmelige opplysninger som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet og at disse tildels gjenspeiles i referatet.

Retten finner at tiltaltes referat gir opplysninger som, delvis gjennom utfylling, er hemmelige og som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. Med hensyn til hva foredraget inneholdt bygger retten, foruten på tiltaltes referat, på de opplysninger

Side 149

som er gitt av kontreadmiral Ingebrigtsen i hans vitneforklaring. Den usikkerhet som på enkelte punkter foreligger med hensyn til hva som ble sagt i foredraget fordi foredragsmanuset mangler, har retten latt slå ut i tiltaltes favør.

Det er trukket frem en del åpent materiale om emneområdet i foredraget. Dette åpne materialet viser, som også de sakkyndige har lagt til grunn, at atskillig av det kontreadmiral Ingebrigtsen tok opp, var kjent. Men de punkter i tiltaltes notat som retten viser til nedenfor, er ikke kjent fra åpne kilder.

I tiltaltes referat heter det om elektroniske anlegg at de «Sender ikke automatisk noen e-info videre uten vite hva det betyr». Her sies det at informasjonen fra elektroniske anlegg ikke videreformidles til våre allierte før opplysningene er analysert i Norge. Det er kjent at elektronisk overvåking ved bruk av fly i området mot Sovjet og i nordlige farvann, skjer med norske og ikke amerikanske fly og at Norge derfor har hånd om denne delen av den elektroniske overvåking. Det er derimot ikke kjent om USA automatisk får bragt videre etterretningsinformasjon mottatt ved norske elektroniske anlegg. Den sakkyndige Egge har blant annet ut fra sitt erfaringsområde på egne og de sakkyndige Boye og Jacobsens vegne, pekt på at russerne tillegger dette om etterretningsinformasjon går videre til USA for analyse der, eller om informasjonen analyseres i det land den mottas, meget stor vekt. De vurderer amerikanernes analyser til å være av en helt annen verdi enn analyser foretatt av andre NATO-land, som f.eks. Norge.

De sakkyndige Skogan og Øs treng har også bedømt den ovennevnte opplysning som sensitiv, men tillegger den ikke helt den samme betydning som det Egge, Jacobsen og Boye gjør. Retten kan ikke se annet enn at når det er vesentlig for Sovjet hvor informasjon gjennom elektronisk overvåking analyseres, og det finner retten etter bevisførselen må legges til grunn, så har opplysningen om at informasjonen ikke automatisk går videre til USA direkte betydning for vår sikkerhet. Sovjets tro på effektiviteten av analysene av det materialet som samles inn gjennom elektronisk overvåking i Norge, vil kunne ha direkte betydning for hvilke

Side 150

disposisjoner russerne mener de kan foreta uten at dette oppdages. At dette i en krise eller krigssituasjon kan få betydning for vår sikkerhet, kan ikke være tvilsomt.

I tiltaltes referat er angitt «Strategisk varsel (indikatorerne –Kola – ansvarsområde etc.)». Strategisk varsel, spesielt om styrkeoppbygging på Kola, er av stor forsvarsmessig betydning. Retten legger til grunn at det i foredraget er gitt opplysninger om hvilke indikatorer man regner med. Dette, å få oppgitt hvilke indikatorer norsk etterretningstjeneste er opptatt av, er viktig for Sovjet. Det gir muligheter for å vurdere hvilket strategisk varsel Norge faktisk får ved styrkeoppbygging m.v.. Dette har direkte relevans for vår sikkerhet. Også på dette punkt inneholder derfor referatet, tatt i betraktning at det kan utfylles, opplysninger som bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet.

Det er også enkelte andre stikkord i referatet som kan gå på opplysninger av betydning for vår sikkerhet. Det er imidlertid for disse såpass stor usikkerhet, dels gjennom referatets ordlyd og dels også med hensyn til hva som faktisk ble sagt i foredraget, at retten for disse andre opplysningers vedkommende ikke finner at de direkte gjelder Norges sikkerhet. Men ut fra de punkter som er trukket frem foran, finner retten at en kompromittering av opplysningene i dette referatet vil rammes av strl. § 90.

I A 15 Foredrag for Forsvarets Høgskole av sjefen for FLF (daværende) oberst I Thorbjørn Bergersen om forsvaret av Finnmark,

Foredragsholderen var sjef for FLF (Finnmark landforsvar). Som sjef for FLF hadde han blant annet det operative ansvar for alle hæravdelinger fra Lyngenfjorden til den norsksovjetske grense. Foredraget var gradert hemmelig.

Side 151

Det gjøres rede for de strategiske forhold som er til stede sett i lys av styrkeoppbyggingen på Kola og disse styrkenes oppgaver. De militær – geografiske forhold i området skisseres, likeledes kommunikasjonen i fylket. Det vises til de stående avdelinger, HV-distriktene –

herunder betydningen av heimevernet, likeledes enkelte militæranlegg. Kommunikasjonsødeleggelser berøres. Mulighetene for overføring av styrker til Finnmark tas opp. Oppgavene for FLF prioriteres, herunder en angivelse av kraftsamlingsområdene for styrkene. Situasjonen etter en nedkjempelse angis: «Makter vi ikke lenger å føre en regulær strid, er forholdene lagt til rette for at kampen skal fortsette som fri strid (stay-behind) med en nærmere angitt styrke. Vi er det eneste landforsvar som er pålagt denne oppgave.» (Side 9)

Det pekes på at man på grunn av behovet for å beskytte personellet, satser sterkt på utbygging av stillinger til bruk i forsvaret. Forsyningssituasjonen, svakheter ved denne, fremheves.

Svakheterne ved forsvaret av Finnmark fremgår klart av foredraget.

Samtlige sakkyndige er enig om at oberst Bergersens foredrag inneholder en rekke hemmelige opplysninger som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. Skogan og Østreng har i sin tabellariske oversikt angitt skaden som stor hvis foredraget kompromitteres. De sakkyndige er også enige om at tiltaltes notat har noen stikkord som går på opplysninger som må holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet, men de har karakterisert tiltaltes referat som «tynt». Dette siste er forøvrig grunnen til at Skogan og Østreng har angitt spørsmålsteget i den tabellariske oversikt for referatets vedkommende. I skade-/farerubrikken er det satt spørsmålsteget i «middels» og «liten».

Hensett til utformingen av tiltaltes referat, sammenholdt med de opplysninger tiltalte må ha tilegnet seg gjennom foredraget, er retten ikke i tvil om at hvis det er kompromittert opplysninger fra dette foredraget, så vil det være overlevert opplysninger som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet.

Side 152

Det er i tiltaltes referat referanser til opplysninger om fri strid (stay-behind) jfr. sitatet ovenfor. Det er en meget viktig opplysning i foredraget at FLF er «det eneste landforsvar som er pålagt denne oppgaven». En mulig angriper får her vite at han i andre deler av landet ikke trenger å regne med denne typen motstand etter en nedkjemping av regulære styrker.

I notatet er det også stikkord på mangelen på forsyningsberedskap, en mangel som i detalj, f.eks. at proviantlagerene holder for syv – ti – dager, ikke er kjent.

Vurderingen av forsyningsberedskapen fra sjefen FLF vil være verdifull ved en fiendes bedømmelse av den motstand som kan forventes

De sentrale punktene i foredraget, som de nevnte stikkordene i tiltaltes referat kan relateres til, er såpass enkle og få at de etter rettens mening vil være kompromittert forutsatt at tiltalte har gitt opplysninger fra dette foredraget. Retten legger til at det ikke er lagt frem åpent materiale som kan vise at de punkter som foran etter rettens mening bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet, har vært kjent. Retten bemerker også at tiltaltes referat gir en del opplysninger, ut over det som foran er nevnt, som viser svakheter ved forsvaret av Finnmark. Dette er opplysninger som trolig ikke kan betraktes som hemmeligheter i lovens forstand, og derfor isolert sett ikke kan bringe strl. § 90 til anvendelse. De vil likevel være verdifulle for en angriper, fordi de gir autoritativ informasjon om hvorledes man på norsk side ser på forsvaret av denne delen av vårt land.

I A 16 Foredrag for Forsvarets Høgskole av ØKN, generalløytnant Ulf Berg, om forsvaret av Nord-Norge.

Foredragsholder var ØKN (øverstkommanderende for Nord-Norge) generalløytnant Ulf Berg. Foredraget var gradert hemmelig. Det var omfattende, og det gis en rekke vurderinger og opplysninger av ØKN om forsvaret av landsdelen.

Side 153

Det gis under «forsvarspotensialet i Nord-Norge» en oversikt over styrkene i landsdelen og delvis også om disse styrkenes funksjoner. ØKN angir prioriteringen av de tre viktigste områdene i landsdelen, «viktige områder som må holdes». Områdene som nevnes er: Troms innland med Tromsø, Ofoten med Hinnøya og Andøya og Bodø – Fauske..

Mobiliseringspotensialet gjennomgås. Her nevnes blant annet at «som et selektivt tiltak før mobilisering (gruppe A-tiltak) kan vi kalle inn ca. 11500 mann i Nord-Norge. Det angis

overføringstider for nasjonale styrker som skal utgjøre forsterkninger av forsvaret av Nord-Norge. Mobiliseringsstyrkene, overføringsmåte og overføringstider spesifisert på FUS (forsvarssjefens utrykningsstyrke), Brig 5 og Brig 13 nevnes. Også en rekke andre opplysninger om overføring av styrker og materiell er angitt. Det sies vedrørende materiell og krigsforsyninger at «På en rekke vesentlige felter begynner vårt materiell å bli gammelt, slitt og umoderne, og en rekke krigsforsyninger, F EKS ammunisjon, finnes i alt for små mengder til å gjennomføre strid over noen tid. Det er beklagelig at situasjonen er slik, selv ved våre høyst prioriterte avdelinger.» (Side 6)

ØKN gir så en oversikt over hvilke angrepsalternativer som er tenkelige, et ikke forsterket angrep – med andre ord et angrep med de sovjetiske styrker som finnes på Kola bare forsterket i beskjeden grad, et angrep etter at styrkene på Kola er forsterket og et angrep med bare fly – og sjøstridskrefter. Det gis en vurdering av mulighetene for å stå imot angrep etter de forskjellige alternativene. De strategiske fordelene for Sovjet ved å ta og kontrollere hele området nord for Vestfjorden skisseres. På bakgrunn av disse strategiske fordelene, angis et «forsterket angrep» som det mest sannsynlige.

Mulighetene for allierte forsterkninger tas opp. I forbindelse med eventuell innsetting av allierte luftstyrker, nevnes innsettingstiden for de allierte skvadroner. SACEURs (Den allierte øverstkommanderende i Europa) og SACLANTs (øverstkommanderende for Atlanterhavet) preferanser med hensyn til hvor luftstyrker bør settes inn, nevnes. Trusselen fra de sovjetiske bombefly av typen Badger og Backfire samt ubåter av klassen «Charlie» vurderes.

Side 154

Det gis synspunkter på det «allierte konsept for maritime operasjoner i Norskehavet».

ØKN kommer inn på overføringen av en brigade fra US Marine Corps. Overføringstider for denne brigaden nevnes.

Finlands og Sveriges militære situasjon i krig og fred vurderes med henblikk på forsvaret av Nord-Norge.

Samtlige sakkyndige er enige om at generalløytnant Bergs foredrag inneholder hemmeligheter som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. De er også enige om at tiltaltes referat, som er relativt utførlig, inneholder flere henvisninger til de sensitive deler av foredraget. Er det kompromittert opplysninger fra foredraget, finner retten det ikke tvilsomt at det til KGB er gitt hemmelige opplysninger som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. Det bemerkes at de konkrete opplysninger og vurderinger som retten trekker frem nedenfor, av samtlige sakkyndige er bedømt som hemmeligheter som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. Det fremlagte åpne materiale indikerer ikke at disse opplysningene er kjent. Retten deler de sakkyndiges oppfatninger her.

I tiltaltes referat er gjengitt de prioriterte områder for forsvaret av landsdelen, de områdene som må holdes. Områdene Troms og Ofoten gir seg vel nærmest selv. Det var derimot ikke kjent at Fauske – Bodø området var prioritert på denne måten. For en angriper er dette en viktig opplysning.

Under «Mob potensialet» gjengis i tiltaltes referat opplysninger som ikke gjenfinnes i foredragsholderens manus, men som må være gitt muntlig. Det gis her opplysninger om beredskapen ved «single alert». Den er ikke kjent. For en potensiell fiende vil det være av verdi å kjenne beredskapen ved de enkelte «trinn» frem til full mobilisering.

Referatet gjengir en rekke overføringstider. Overføringstiden for FUS gis. Den var ikke kjent. Likeledes angis overføringstidene for Brig 5 og Brig 13, splittet opp på den enkelte brigade. En slik oppsplitting er ikke kjent. Det som var kjent gjennom åpne

Side 155

kilder, er kun at disse brigadene hadde en overføringstid fra 2 – 7 dager. Den tilleggsinformasjon som gis ved oppsplittingen av overføringstidene på den enkelte brigade, kan være nyttig informasjon for en mulig angriper.

Referatet gjengir ØKNs vurdering av krigsmateriell og krigsforsyninger i landsdelen. Denne vurderingen var ikke, i allefall ikke med tilnærmet samme autoritet som ØKNs vurdering i et hemmelig foredrag som dette, kjent fra før. Denne vurderingen vil være meget verdifull informasjon å ha for en angriper.

Referatet angir de angrepsalternativene som man forbereder seg på fra norsk side - ikke forsterket angrep, forsterket angrep og et angrep med bare fly- og sjøtidskrefter. Her gis det opplysninger av betydning for hvilket planleggingsgrunnlag man på norsk side opererer med. Spesielt er det ingen selvfølge at det planlegges også ut fra et alternativ med angrep utelukkende med fly- og sjøstridskrefter. Også denne opplysningen bør derfor betraktes som en hemmelighet som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet.

Det er også ellers i referatet en rekke henvisninger dels til konkrete forhold som overføring av styrker, mengder, art, tider m.v. og dels til en lang rekke viktige militære vurderinger. Med hensyn til emnene som ble tatt opp, vises til rettens referat av foredragets innhold. Dette notatet er som helhet betraktet godt gjengitt i i tiltaltes notater. De konkrete militære opplysningene, ut over de som spesielt er trukket frem foran, er i betydelig utstrekning kjent i åpent materiale med tildels stor «vitneverdi» som f.eks. Military Balance. Også en rekke av enkeltvurderingene er kjent og det på en relativt autoritativ måte. Retten vil likevel peke på at mange av de opplysninger og vurderinger som gis i foredraget, er tilført en betydelig grad av autoritet ved at de her er gitt av den militære øverstkommanderende for landsdelen i et hemmelig foredrag. Opplysningene og vurderingene er som nevnt oppfattende og de er systematisert. Retten kan ikke se det annerledes enn at denne summen av opplysninger og vurderinger, systematisk ordnet, og som i betydelig grad reflekteres av tiltaltes referat om de er kompromittert, har gikk Sovjet en innsikt som vil være til skade for forsvaret av landsdelen i en eventuell krig. Denne sum-virkningen er ikke avgjørende for rettens vurdering av om de

Side 156

opplysningene om de er gitt videre fra dette dokument rammes av strl. § 90. Sumvirkningene har imidlertid betydning ved fastleggelsen av omfanget av overtredelsen av strl. § 90 for dette foredragets vedkommende.

I A 17 Foredrag for Forsvarets Høgskole av sjefen for GP, oberstløytnant Thormod Sleppen, om Porsanger forsvarsdistrikt.

Foredragsholder var sjefen for Garnisonen i Porsanger (GP), daværende oberstløytnant Thormod Sleppen. Foredraget var gradert hemmelig. Foredraget var ledsaget av henvisninger til kart. Den ekskursjon som ble foretatt, blant annet til stillingene ved Skoganvarre, er av betydning ved vurderingen av hvilke opplysninger som kan være gitt videre. Oberstløytnant Sleppe's foredragsmanus er fremlagt for retten. Det er meget stikkordpreget. Sleppen har i sin vitneforklaring for retten redegjort for i hvilket omfang han behandlet de spørsmål stikkordene gir referanser til.

Oberstløytnant Sleppen gir en oversikt over «operasjonsområdet» og «militær topografi». Trusselen mot Porsanger forsvarsavsnitts (PFA) område skisseres. Det angis tre mulige fremrykningslinjer og herunder hvilken angrepsmåte som vurderes som den farligste. Det gjøres rede for GPs oppdrag og forsvarsplanen i området.

De forberedelser som er gjort angis, blant annet byggingen av stillinger ved bruk av sviller. Det angis at forsyninger er en kritisk faktor.

Tjenesten ved GP beskrives. Det angis blant annet tiden for beredskap og at TBK-tropp (tung bombekastertrupp) mangler. Den står på Setermoen.

Under avsnittet forvaltning sies det blant annet at det mangler lagringsflate for ammunisjon og at LLA (lett luftvernartilleri) batteriet mangler radar.

Side 157

Samtlige sakkyndige mener foredraget inneholder hemmeligheter som bør beskyttes av hensynet til rikets sikkerhet. De er også enige om at tiltaltes referat har stikkord som kan relateres til sensitive deler av foredraget. De sakkyndige Skogan og Østreng har krysset av i rubrikken «middels» for skade ved kompromittering av foredraget. Dette er blant annet begrunnet med at Porsanger forsvarsavsnitt utgjør bare en mindre, om enn viktig, del av forsvaret av Nord-Norge. Ved vurderingen av tiltaltes referat er det satt et spørsmålstegn i rubrikken «middels» og i rubrikken «liten» i skade-/farevurderingen, dette blant annet fordi det kan være vanskelig å vite i hvilken grad de stikkordene som har relevans til foredragets sensitive deler, ble utfylt av opplysninger gitt under foredraget eller kunnskap ervervet

gjennom ekskursjonen m.v..

Retten finner bevist at om det er kompromittert opplysninger fra dette foredraget, vil det være gitt opplysninger som faller inn under strl. § 90. De konkrete forhold retten trekker frem nedenfor, er samtlige sakkyndige enige om bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet, forutsatt at det skjer utfylling i en slik grad som retten legger til grunn. Det er ikke kjent gjennom åpent materiale.

Det er stikkord i tiltaltes referat som gir en vurdering av muligheten for en fiende til å ta seg fram med stridsvogn på strekningen Karasjok – Alta. En slik vurdering vil være verdifull for fienden.

Linjen Skoganvarre – Lakselv angis som særlig viktig å forsvare. Dette er i seg selv ikke overraskende og ingen hemmelighet i lovens forstand. Her viser retten til det fremlagte åpne materialet. Det som derimot er en hemmelighet, er opplysningene om hvor og hvordan denne strekningen skal forsvares. Oberstløytnant Sleppen gikk inn på dette i sitt foredrag og det i en grad som tilsier at opplysningene må betraktes som hemmelige. Bedømmes tiltaltes stikkord ut fra dette, er det etter rettens mening klart at de kan utfylles med informasjon som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet.

I referatet angis at det ikke foreligger noen intensjon om å forsvare Finnmarksvidda, men at man skal konsentrere seg om visse

Side 158

motstandspunkter. Til en viss grad «ligger det i kortene», og det er også bekreftet av det åpne materiale som er påberopt, at man ikke har ressurser til å forsvare Finnmarksvidda. Det er derimot ikke kjent hvilke motstandspunkter på Finnmarksvidda som er plukket ut for forsvar. Også her har oberstløytnant Sleppen i sitt foredrag gitt opplysninger som må betraktes som hemmelige, og som tiltalte kan utfylle sine stikkord med.

Oberstløytnant Sleppen ga opplysninger i sitt foredrag om punkter hvor det på forhånd var lagt ned sprengstoff. Mengden av slike punkter og lokaliseringen var ikke kjent. Også her legger retten til grunn at tiltaltes referat med utfylling inneholder opplysninger som bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet.

Retten legger til at det også er stikkord i tiltaltes referat til andre sensitive punkter i oberstløytnant Sleppest foredrag, f.eks. stillingene i Skoganvarre (uten at navn og nærmere beliggenhet på stillingene angis i referatet). Selve det forhold at det i Skoganvarre er militære stillinger, er neppe noen hemmelighet. Hemmeligheter vil derimot være opplysninger om den nærmere utforming av stillingene, hvilket skyts som er der, skytevinkler m.v.. Det er ikke mulig for retten å vite hvilke av disse opplysningene som tiltalte fikk, som han kan være i stand til å gjengi. Men det at tiltalte blant annet om Skoganvarrestillingene er gitt informasjon som bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet, er etter rettens mening med på å støtte opp under det forhold retten finner bevist, at er det kompromittert opplysninger fra dette foredraget, så vil det være gitt opplysninger som av hensyn til rikets sikkerhet burde vært holdt hemmelige.

I A 18 Foredrag på Forsvarets Høgskole av sjefen for Plan- og beredskapsavdelingen i FO om forsvarsplaner.

Foredragsholder var sjefen for plan- og beredskapsavdelingen i Forsvarets overkommando, oberst II Nils Skarland. Foredragets emne var forsvarsplaner; mulige angrepsalternativer og forsvarsledelsens operative prioritering for forsvar av Norge. Det var gradert hemmelig.

Side 159

Innledningsvis gjøres rede for det planlegningsgrunnlag som er felles for alle NATO-kommandoer, samt for de dokumenter som regulerer forholdet mellom sjefene for NATO-kommandoene og nasjonale myndigheter, herunder den kgl. resolusjon av januar 1967 om delegering av myndighet til Sjefen for Nordkommandoen.

Oberst Skarland gjør så rede for Norges interesseområder, de områder vi skal forsvare samt de områder vi må ta i betraktning ved trusselvurderingen. Han beskriver områder som vi må se på som helt avgjørende. Det er områder «som, hvis de blir tatt av angriperen, i vesentlig grad vil svekke vår evne til å fortsette forsvarskampen i Norge som helhet eller

innenfor NORD-NORGE eller SØR-NORGE sett isolert». I tillegg til de avgjørende områdene, som alle nevnes av foredragsholderen, angir han også bestemte viktige områder for forsvaret av landet. «Disse områder gir en markert fordel for den av de krigførende parter som kontrollerer dem.

På landsbasis er dette områder som gir taktisk og strategisk handlefrihet, mulighet for å holde vårt forsvarspotensial vedlike og for å ta imot støtte utenfra.»

Forskjellige angrepsalternativer mot Norge tas opp. Det gis en rekke militære vurderinger til noen av disse angrepsalternativene, f.eks. hvilke strategiske fordeler angriperen kan få og hvilke muligheter det på norsk side vil være for å få inn forsterkninger m.v.

Foredragsholderen tar opp konsekvensene ved å ta avdelinger fra Brig N og sette dem inn i forsvaret av Finnmark og han sier at «mulighetene for ytterligere forsterkninger med stående styrker av FINNMARK er i praksis ikke til stede». Behovet og muligheter for overføring av styrker fra Sør-Norge til Finnmark tas opp.

Det skisseres hvorledes forsvaret av Nord-Norge må legges opp for at et angrep skal stoppes.

Oberst Skarland ser på forsvaret av Østlandet og Trøndelag og Sør-Norge for øvrig. Også her skisseres og vurderes mulige angrepsalternativer.

Side 160

Mulighetene for landsetting av styrker i Sør-Norge fra sjøen gjennomgås. Det pekes på at blant annet fordi våre fartøyer er «kraftsamlet» i nord så har vi begrensede muligheter for å møte en angriper i åpent hav. Det uttales: «Dersom allierte sjøstridskrefter ikke blir satt inn, kan derfor SØR-NORGE bli uten mobile sjøstridskrefter av betydning.»

Luftforsvarsberedskapen gjennomgås. Det gis en oversikt over hvilke flytyper som disponeres og den forventede tilvekst de første årene. Nike-bataljonen nevnes, også at «Lavforsvaret av våre flyplasser er ikke tilstrekkelig, hvilket kan resultere i sterkt begrensede operasjonsmuligheter for egne og allierte fly.»

Oberst Skarland trekker en konklusjon med hensyn til forsvaret av Nord-Norge basert på de forhold han har beskrevet. Han peker på at styrkene i Troms i antall er relativt store. Det kan regnes med et strategisk varsel som, om det utnyttes, vil gjøre det mulig å få satt inn forsterkninger fra Sør-Norge og få tilført allierte forsterkninger. Det konkluderes med at «Vi har således gode muligheter for at vårt Forsvar skal kunne virke med tyngde i dette område.»

Det gis en vurdering av om og hvordan mulighetene for fortsatt forsvar i Nord-Norge vil være etter et eventuelt nederlag i Troms. Det er «realistisk å regne med at de styrker vi disponerer til forsvar av NORDLAND vil være nokså redusert og operasjonene vil være sterkt avhengig av den støtte allierte da kan gi oss. Forsvaret må her konsentreres om BODØ-FAUSKE-området» .

Til slutt i foredraget angis det «operative grunnsyn» for Forsvarsplanen. Her summeres opp områder som skal forsvares, «kraftsamlingsområder» og noen andre områder. Blant annet angis at «Bodøområdet skal forsvares».

Målet for forsvarsstriden i Nord-Norge skisseres, likeledes noe om hvorledes striden skal føres, blant annet at: «Forstyrrende angrep, avskjæringsoperasjoner og strid i fiendens bakre områder ØST-over skal forberedes.» Det angis hvilke sjøområder som er prioritert for sperretiltak.

Side 161

Målet for forsvarsstriden i Sør-Norge beskrives. Det gis vurderinger av mulighetene for forsvar. De områder som er prioritert for sperretiltak i sjøen er angitt. Nødvendigheten av allierte forsterkninger understrekes. I den forbindelse sies det at «forsterkninger er avhengig av norsk politisk beslutning og dernest samtykke fra avgivende nasjon. Slike beslutninger må treffes tidlig, helst så tidlig at forsterkningene kan være her før krigsutbrudd.

Dette er faktisk en forutsetning bl a for AMF, CAST BG (CANADA) og helst for også for den USMAB som vi nå skal forhåndslagge materiell for».

Samtlige sakkyndige er enige om at oberst Skarlands foredrag inneholder opplysninger som er hemmelige og som bør beskyttes av hensyn til rikes sikkerhet. De sakkyndige Skogan og Østreng har angitt skaden/faren om dokumentet er kompromittert, som stor. Alle sakkyndige er også enige om at tiltaltes referat har stikkord til sensitive deler av oberst

Skarlands foredrag. Fordi de sakkyndige Skogan og Østreng på enkelte punkter mener det kan være usikkerhet med hensyn til hvilken informasjon som «ligger bak» stikkordene og fordi tiltaltes referat er noe «tynt» i forhold til foredraget, har de i skade-/farevurderingen for referatet satt et kryss i rubrikken «stor» og et kryss i parentes i rubrikken «middels».

Retten finner det bevist at om det er kompromittert opplysninger fra dette foredraget, vil det være gitt videre opplysninger som burde vært holdt hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet. De forhold retten trekker frem nedenfor har alle de sakkyndige bedømt som hemmeligheter rikets sikkerhet nødvendiggjør beskyttelse av.

Det er stikkord i referatet som går direkte på hvilke områder forsvaret skal konsentreres om, «kraftsamlingsområdene» og de «viktige» områdene. Noen av disse områdene kan det synes klart er gitt en slik prioritet ut fra militæranlegg, og forsvarsforberedelser ellers, men det gjelder ikke alle områdene. Prioriteringen av Bodø – Fauske området, i motsetning f.eks. Narvik-området, som et «viktig» området er ikke gitt. Ved oppregningen av kraftsam-

Side 162

lingsområder og viktige områder gis en systematisert oversikt over hvor de militære ressurser skal settes inn i landet. Denne systematiserte innsikt, gitt av sjefen for planleggingsavdelingen i FO, gir en angriper en meget verdifull kunnskap ut over det som kan betraktes som kjent fra åpent materiale. Her gis helheten i prioriteringen av forsvaret av landet og det i en meget autoritativt form. Denne systematiserte oversikt gjenfinnes i tiltaltes referat. Kraftsamlingsområdene og de viktige geografiske områder er angitt helt konkret. Også i et avsnitt i tiltaltes referat under «Konk» gis det opplysninger om prioriteten, geografisk sett, av forsvaret av Norge som underbygger den systematiske oversikten som er nevnt foran.

I tiltaltes referat er det også stikkord som går på at det er av avgjørende betydning at beslutningen om tilkalling av allierte forsterkninger treffes tidlig, og helst så tidlig at forsterkningene kan være her før krigsutbrudd. Vurderingene i tilknytning til dette vil være av betydning for en angriper ved angriperens vurdering av mulighetene for på norsk side til å få tilført allierte forsterkninger.

Det er også ellers i tiltaltes referat et betydelig antall stikkord som går på vurderinger og opplysninger om forsvaret av Norge, som det vil være av interesse for en angriper å ha. Et stykke på vei gjenspeiler tiltaltes referat den totaloversikt over norsk forsvarsplanlegging som foredraget gir. Referatet gir derfor innsikt av betydning i denne forsvarsplanleggingen. Retten har foran trukket frem oversikten over prioriterte områder i forsvaret av Norge. Den systematiske oversikten over prioriterte områder, er relevant ved vurderingen av strl. § 90. Retten har vært i noe tvil om tiltaltes referat, forutsatt utfylling, også gir systematisert viten om andre sider ved forsvarsplanleggingen, men er kommet til at referatet på de andre punktene er såpass snaut at det ikke kan legges til grunn. Men rettens konklusjon, under henvisning til redegjørelsen foran, er at om det er kompromittert opplysninger fra oberst Skarlands foredrag, så vil dette være opplysninger som burde vært holdt hemmelige av hensyn til rikets sikkerhet.

Side 163

I A 19 Foredrag av kommandørkaptein Birger Dalen om sjøforsvaret av Nord-Norge.

Foredragsholder var senior stabsoffiser hos kommandøren for sjøstridskreftene i Nord-Norge, kommandørkaptein Birger Dalen. Foredraget var gradert hemmelig. Hovedoppgaven for sjøforsvaret i Nord-Norge angis til å «hindre en sjøinvasjonsstyrke i å trenge inn til landsettingsområder mellom Salten i sør og Loppa i nord. Hovedmålene er derfor amfibiefartøyer og troppebærende fartøyer, samt minesveipere hvor de er avgjørende for å forsere våre minefelt». (Side 1)

Den potensielle fiende vurderes.

Som avgjørende område for forsvaret angis området mellom Salten og Loppa. «Faller det, er hele Nord-Norge tapt.»

Kystartilleriets effektivitet, sett blant annet i sammenheng med utlegging av minefelt vurderes. Det heter: «Enten må kystartilleriet forhåndsbekjempes eller minefelt omseiles hvis mulig. Den enkleste forhåndsbekjempningen vil etter all sannsynlighet være et kupp, eller forkjøpsangrep som utføres av Sovjets spesialtrene sabotasjegrupper (diversionary

groups) som en del av et overraskende angrep. Forhåndsbekjempning med luftlandestyrker og/eller arofibieelementer vil kreve forholdsvis store styrker, inntil 1 regiment, og tid, fra 12 timer til flere dager.»

Det angis tidspunkt, relatert til beredskapsgrad for når minefelt skal etableres. Feltenes teoretiske trussel angis i prosent, videre at det er åpninger i feltene for egen skipstrafikk. «SHV-skøyter vil bevokte feltene og lede skipstrafikken gjennom åpningene. Alle feltene unntatt de sydligste er lagt for å påføre en sjøinvasjonsstyrke maksimale tap. De sydligste legges hvor undervannsbåter muligens vil prøve å trenge inn på kysten for å angripe sjøforbindelseslinjen som går innenskjærs. Disse og feltene i Vesterålen er ikke bestrøket av kystartilleri og må derfor eventuelt dekkes av mobile enheter.»

Side 164

Det sies hvilke fartøyer som skal legge miner i Vestfjorden og tidsrommet som er nødvendig for denne mineleggingen. Det sies at «Minene til de resterende feltene er lagret i Syd-Norge og må overføres enten med rekvirerte ferger eller hentes av mineleggerne etter at de har fullført leggingen nord av Vestfjorden.»

Vedrørende undervannsbåter angis at «Våre Kobben-kl UV3'er er særdeles vanskelige å oppdage, fremfor alt i våre kystfarvann. Båtene egner seg derfor utmerket for antiinvasjonsoppgaven i våre ytre farvann med troppefartøyene som hovedmål for torpedoen .»

Om F-16 uttales: «Jagerbombeflyene med konvensjonelle raketter, bomber og kanoner og levering av våpnene på kloss hold, må unngå angriperens SAM-systemer og utnytte indre kystfarvann for overraskende angrep. De utnyttes derfor best mot amfibiestyrkene ved å angripe nær landsetningsområdet.»

Det gis også omtale blant annet av Orionflyene, kystradarkjeden, kystvåktfartøyene, SHV-skøytene og Sea King helikopterene.

Foredragsholderen angir at det mest sannsynlige angrep mot Nord-Norge vil være et forsterket angrep hvor man på forhånd har indikasjoner om styrkeoppbygging, men i verste fall bare med 48 timers taktisk varsel. Det beskrives et angrep med en mekanisert infanteridivisjon etterfulgt av en annen mekanisert infanteridivisjon ført over finsk territorium, eventuelt kombinert med amfibieoperasjoner mot Troms – Malangen-området, Andøya – Vesterålen-området og muligens også Bodø – Fauske-området med angivelse av de styrker man tenker seg.

Det sies at «undervannsbåtene vil operere i de ytre områder av vårt sjøterritorium og være klar for ny deployering hvis den fiendtlige amfibiestyrkens bevegelser tilsier det.»

Behovet for «mengde» skip for overføring av 13. Brigade og den amerikanske infanteribrigaden nevnes. Likeledes landsdelens forsyningsbehov i krig og den mengde skip som er nødvendig for transportering av disse forsyningene.

Side 165

Områdene hvor fregattdivisjonen skal settes inn, herunder tidsprioriteringen av områdene, er nevnt. Likeledes de oppgaver de maritime fly er tildelt i krig.

Samtlige sakkyndige er enige om at kommandørkaptein Dalens foredrag inneholder opplysninger som er hemmelige og bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. De sakkyndige Boye, Jacobsen og Egge mener at dette også er tilfellet for tiltaltes referat, forutsatt utfylling med den kunnskap tiltalte ervervet gjennom foredraget. De sakkyndige Skogan og Østreng har angitt at referatet er vanskelig å bedømme, særlig fordi stikkordene indikerer at foredraget er noe stokket om sammenholdt med det «standardforedrag» som er fremlagt for retten. Det er også tildels vanskelig å vite i hvilken grad stikkordene i referatet går på det sensitive i foredraget. Skogan og Østreng har derfor i den tabellariske oversikt for referatet angitt markeringene med spørsmålsteget, i fare-/skade rubrikken er det satt spørsmålsteget i markeringen for «stor», «middels» og «liten».

Retten er enig med de sakkyndige Skogan og Østreng i at dette referatet er vanskelig å bedømme, dels fordi det er relativt tynt og dels fordi det har skjedd en omstokking av foredraget i forhold til den «standardorientering» som er fremlagt for retten. Tross denne usikkerheten, kan retten ikke se annet enn at referatet gjengir opplysninger som er hemmelige og som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. Det gjelder for det første en

opplysning i referatet som må oppfattes slik at man på norsk side ikke regner med at fiendtlige ubåter vil trenge inn i leden. Kommandørkaptein Dalen har for retten forklart at denne opplysningen ble gitt i foredraget. En slik vurdering av hvor en fiende vil sette inn sine styrker, bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet.

Videre er det stikkord som går på vurderingen av kystartilleriet og minefeltene. Vurderingene her vil være av betydelig nytte for en angriper.

Forsyningsbehovet i Nord-Norge i krig er angitt. Opplysningene er ikke kjent. I krig vil denne opplysningen være av betydning for en fiende.

Side 166

På bakgrunn av utformingen av tiltaltes referat fra kommandørkaptein Dalens foredrag, finner retten at om det er gitt opplysninger fra dette foredraget, vil strl. § 90 for dette foredragets vedkommende være overtrådt.

I A 20 Foredrag for Forsvarets Høgskole av sjefen for sikkerhetspolitisk kontor i Forsvarsdepartementet, om «NATOs militære strategi – norske vurderinger».

Foredragsholder var sjefen for sikkerhetspolitisk kontor i Forsvarsdepartementet, byråsjef John Arthur Lunde. Forelesningen var gradert hemmelig. Det er for retten fremlagt et foredragsmanuskript til et foredrag holdt på Forsvarets Høgskole i 1984. Manuskriptet er langt på vei identisk med det foredrag som ble holdt da tiltalte gikk på Forsvarets Høgskole. Byråsjef Lunde har i sin vitneforklaring gjort rede for på hvilke punkter det kan foreligge avvikelser.

Foredraget gir en oversikt over kjernevåpenets betydning for NATO – forsvaret. «Rollefordelingen» mellom kjernefysiske og konvensjonelle våpen gjennomgås. Omfang av bruk av kjernevåpen og tidspunkt for mulig slik bruk behandles. Det angis pro et contra argumenter, militære og politiske, for omlegging av gjeldende strategi for anvendelse av kjernevåpen. Av betydning for vurderingen i forhold til strl. § 90 fremheves:

Tidspunktet for eventuell bruk av kjernefysiske våpen angis slik at det «forutsettes at man ikke venter til NATOs konvensjonelle forsvar er brutt sammen». (Side 4)

Det redegjøres for beslutningsprosessen bak et eventuelt vedtak om bruk av atomvåpen, her angis blant annet hvilke lands synspunkter som skal tillegges spesiell vekt ved beslutningen. Det er:

Side 167

«Det land som det måtte være aktuelt for NATO å bruke atomvåpen på eller fra.

Det land eller de land (US og/eller UK) som stiller til rådighet det kjernefysiske stridshode.

Det land eller de land som stiller til rådighet eller bemanner våpensystemet eller leveringsmidlet (f,eks fly)».

(Side 5)

Proseduren bak eventuell anvendelse av atomvåpen i Norge beskrives. Det angis hvem som kan komme med en anmodning om slik bruk og den komandovei anmodningen skal fremsettes.

Det angis at en «lokal taktisk situasjon (f eks på Nordflanken) neppe vil foranledige at man fra NATOs side tar i bruk kjernefysiske våpen». (Side 5)

Det listes opp - grundig - politiske og militære argumenter for og mot overgang til «equal response». I «equal response» ligger at et angrep med konvensjonelle våpen vil bli møtt med konvensjonelle våpen og at kjernevåpen bare vil bli brukt hvis angriperen bruker det. Dette i motsetning til gjeldende strategi om at kjernevåpen kan bli brukt først fra NATOs side dersom situasjonen skulle tilsi en slik «førstebruk».

Samtlige sakkyndige er enige om at byråsjef Lundes foredrag inneholder opplysninger som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. De punkter som retten har trukket frem foran fra foredraget, har de sakkyndige pekt på inneholder hemmeligheter som rikets sikkerhet tilsier vern av. De har forøvrig pekt på at byråsjef Lunde deltar fra norsk side ved arbeidet i NATOs kjernefysiske planleggingsgruppe. Hans synspunkter har av den grunn betydelig autoritet og derfor interesse for fremmed etterretning. Med hensyn til de enkelte punkter i foredraget som er trukket frem, har de sakkyndige bemerket:

Tidspunktet for eventuell bruk av kjernevåpen, at man ikke skal vente til det konvensjonelle forsvaret er brutt sammen, er ikke kjent. Dette forhold har vært diskutert i enkelte land, blant annet Tyskland, men noe offisielt standpunkt har aldri vært til-

Side 168

kjennegitt. Teoretisk sett kan en opplysning om dette tidspunktet ha en viss beroligende effekt om det blir sluppet ut. Nærliggende er det imidlertid at en fiende, om han kjenner NATOs strategiske tenkning på dette punkt, for å sikre seg, går til et kjernefysisk forkjøpsangrep. Av den grunn er opplysningen, om tidspunktet for bruk av kjernevåpen, en hemmelighet som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet.

Med hensyn til hvilke lands synspunkter som tillegges «spesiell vekt» ved en beslutning om en eventuell bruk av kjernevåpen, er det ikke kjent at dette også er «det land eller de land som stiller til rådighet eller bemanner våpensystemet eller leveringsmidlet (f eks fly)».

Prosedyren for anvendelsen av kjernevåpen på eller fra norsk territorium er ikke kjent. Opplysningene her bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. Innsikt i denne prosedyren vil for en fiende gi muligheter til blant annet å bedømme den tid det vil ta for å fatte den nødvendige politiske beslutning for bruk av kjernevåpen, og i det hele muligheten for at en slik beslutning vil bli tatt.

Opplysningen om at en lokal taktisk situasjon neppe vil foranledige at NATO tar i bruk kjernefysiske våpen, er også en hemmelighet som må beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. En slik opplysning vil være viktig for en fiende ved vurderingen av om han skal angripe. Opplysningen kan medføre at et angrep vil synes mindre risikofyllt enn om risikoen for umiddelbart, eller etter meget kort tid, å bli møtt med bruk av atomvåpen hadde vært større.

Også opplistingen av argumenter for og mot «equal response» må regnes som en hemmelighet som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. Argumentene er kjente, men her fremsettes de av en som deltar i arbeidet i NATOs kjernefysiske planleggingsgruppe. Opplysningene her gir derfor innsikt i den tenkning og den prosess og planlegging som foregår i den kjernefysiske planleggingsgruppen. Det gjør opplistingen av pro et contra argumenter særlig interessant. For Sovjet vil innsyn i tenkningen hos dem som i NATO står for den kjernefysiske planlegging, kunne ha be-

Side 169

tydning, blant annet gjennom økt mulighet for påvirkning av den offentlige debatt man hadde i Vest-Europa om utplassering av mellomdistanseraketter.

Samtlige sakkyndige er også enige om at tiltaltes referat har referanser til punkter i foredraget som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. De sakkyndige Skogan og Østreng, som har vurdert faren/skaden ved kompromittering av foredraget til «liten» har for referatets vedkommende satt et spørsmålsteget i rubrikken «liten». Så vidt retten har forstått er grunnen til dette at disse sakkyndige mener det er en viss usikkerhet med hensyn til hva som ligger bak stikkordene i tiltaltes referat.

Retten er enig i at det på enkelte punkter kan være en viss tvil med hensyn til forståelsen av tiltaltes referat. Men på den annen side er det, slik retten vurderer referatet, stikkord som helt klart refererer sensitive deler av foredraget. Med den utfylling av referatet som må legges til grunn, er retten kommet til at referatet gir opplysninger som bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet. Retten peker på: Tidspunktet for anvendelse av atomvåpen er angitt i referatet – «ikke vente til konvensj. styrker brutt sammen». Videre er det stikkord på beslutningsprosessen i NATO før eventuell anvendelse av atomvåpen, herunder at det legges særlig vekt blant annet på det land som bemanner våpensystemet. De sakkyndige har trukket denne konkrete opplysningen frem som sensitiv, men Skogan og Østreng har vært i noen tvil om opplysningen må hemmeligholdes av hensyn til rikets sikkerhet. Etter rettens mening er det tilfellet. Innsikt i detaljene i beslutningsprosessen kan gi en mulighet til å påvirke denne eller til med større sikkerhet å slutte seg til hvilke beslutninger som kan bli tatt.

Videre er det stikkord som viser til prosedyren for anvendelse av atomvåpen i Norge. Selve prosedyren, med angivelse av rollen til den øverstkommanderende i Nord-Norge og i Sør-Norge, og den videre kommandovei for en anmodning om bruk av atomvåpen er ikke beskrevet, men det sentrale i disse prosedyrer er så vidt enkelt at notatet her vil kunne

utfylles. Det er også referanser til argumentene for og mot «equal response». Ut fra det som her er trukket frem, finner retten at om det er kompromittert opplysninger fra foredraget, vil det være opplysninger som rikets sikkerhet nød-

Side 170

vendigjør beskyttelse av. Om den nærmere vurdering av disse synspunkter ovenfor, som retten er enig i.

I A 21 Foredrag for Forsvarets Høgskole av general Zeiner Gundersen om «NATOs potensiale og militære strategi»

Foredragsholder var general H.F Zeiner Gundersen, tidligere forsvarssjef og formann i NATOs militærkomite. Foredraget var gradert hemmelig. Foredraget inneholdt «opplysninger om NATOs militære styrkeoppsetning, det «konvensjonelle» forsvar og de kjærnefysiske styrker. Videre ble faktorer av militær art som influerer på NATOs aktuelle militære strategi og betraktninger omkring dens hovedinnhold». (Den skriftlige utredning, delutredning 3 side 10, fra de sakkyndige Egge m.fl.).

Det gjengis opplysninger som er kjent fra åpent materiale og vurderinger som tidligere er gitt fra autoritativt hold. Statsadvokaten har opplyst at aktoratet ikke vil påstå at kompromittering av opplysninger fra dette foredraget kan rammes av strl. § 90. Hensett til dette, og til de sakkyndiges enstemmige vurdering som retten er enig i, finner retten ikke grunn til å gå nærmere inn på innholdet og vurderingen av foredrager.

I A 22 Foredrag for Forsvarets Høgskole av oberstløytnant Rolf Fremgaarden om «Landstridskreftenes operative konsept» (for Nord-Norge).

Foredragsholder var senior stabsoffiser hos landkommandøren i Nord-Norge, oberstløytnant Rolf Fremgaarden. Foredraget var gradert konfidensielt i henhold til sikkerhetsinstruksen.

Det gis innledningsvis i foredraget «noen operative hovedkonklusjoner». Så skisseres oppdragene til landstridskreftene, i en spenningsperiode og i krig. Av konkrete opplysninger nevnes:

«På ordre skal også garnisonen på Jan Mayen forsterkes.»

«I Troms-Ofoten skal landstridskreftene forsvare området vest

Side 171

og syd Lyngenfjorden – Skibotndalen med vekt på området Lyngen – Tromsø – Evenes, og

I Nordland syd for Vestfjorden skal Bodø – Fauske området forsvares.»

6. divisjons innrettingsalternativer angis. Det nevnes at

«I tilfelle et begrenset angrep bare mot Finnmark har vi planer for å kunne styrke sjefen for Finnmark Landforsvar med opptil en brigade. Vi har også planer for å kunne sette inn flere brigader under ledelse av 6. divisjon. Da må vi imidlertid ha rimelig sikkerhet for at ikke Troms–Ofoten blir utsatt for samtidig angrep.»

Det legges til at med den vekt som er lagt på forsvaret av Troms – Ofoten, så er det her 6. divisjons prioriterte oppgave er. Innsettingsalternativene for 6. divisjon i Troms angis så i tre alternativer med nærmere områdeangivelser.

Sannsynlige innsettingsområder for den US MAB (Marine Amphibious Brigade) det er forhåndslagret materiell for i Trøndelag, nevnes. «For innsetting i Nord-Norge er det tatt ut tre sannsynlige innsettingsområder, Hinnøya-, Ofoten- og Tromsøområdet med prioritet til Ofoten.»

Det opplyses om de nasjonale forsterkninger som er øremerket for Nord-Norge, og tiden for innsetting av disse styrkene.

Mulig allierte forsterkninger angis, likeledes tiden for innsetting av disse styrkene.

Det gis så en vurdering av de optimale styrker som kan bli satt inn. «Ut fra dette fremgår at det optimale synes å være at 4 av de 6 forsterkningsbrigader som ble ansett nødvendige i henhold til RRP for å kunne avverge et angrep på Nord-Norge, kan bli stillet til disposisjon ifølge de planer som i dag eksisterer (to norske, to allierte). De resterende 2 brigader må i tilfelle være nasjonale og tilføres fra Sør-Norge (Brig 6, Brig X).» (Side 11)

Samtlige sakkyndige mener oberst Fremgaardens foredrag inneholder hemmeligheter som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet.

Side 172

At Bodø/Fauske området skal forsvares er klart sensitivt, jfr. bemerkninger om dette blant annet til foredraget i tiltalens I A 18. Det ligger også en verdi for en angriper i å få bekreftet vektleggingen av området Lyngen – Tromsø – Evenes. Men det er noe tvilsomt om denne bekreftelsen gir en slik tilleggsinformasjon, i forhold til det som er kjent, at den kan betraktes som en hemmelighet som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. De sakkyndige Boye, Jacobsen og Egge mener det, men de sakkyndige Skogan og Østreng er mer tvilende.

Opplysningene om 6. divisjons innsetningsalternativer er hemmeligheter som rikets sikkerhet tilsier beskyttelse av. Det samme gjelder opplysningene om hvor US MAB skal settes inn. Innsettingstidene for FUS og Brig 5 og Brig 13 (splittet for de to brigadene) er ikke kjent, jfr. om dette vurderingen under I A 16.

Opplysningen om mulige allierte, landmilitære forsterkninger er kjent, unntatt innsettingstiden for US MAF (Marine Amphibios Force) I åpne kilder – Military Balance – er den oppgitt til 45 dager.

Vurderingen av den optimale tilførsel av forsterkningsbrigader, vil være meget nyttig for en angriper. Den er ikke kjent og bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet.

De sakkyndige Egge, Boye og Jacobsen mener tiltaltes referat har stikkord som klart går på opplysninger som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. De sakkyndige Skogan og Østreng, som har vurdert skaden/faren ved kompromittering av foredraget som stor, har for referatets vedkommende satt et spørsmålstegn i rubrikken for «stor», «middels» og «liten». Dette er begrunnet i at det kan være uklart hvilken informasjon som ligger i de enkelte stikkord. Det er også ved denne vurderingen tatt hensyn til at tiltaltes referat er snaut.

Retten vurderer tiltaltes referat slik at det, forutsatt utfylling, inneholder opplysninger som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. Innsetningsalternativene for 6. divisjon er med, de geografiske hovedområdene er angitt. Det er også de tre innset-

Side 173

ningsalternativene for US MAB, herunder at prioriteten er gitt til Ofoten. Dette er ikke kjent og må beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet.

Området Lyngen – Tromsø – Evenes, som det skal legges spesiell vekt på forsvaret av, er gjengitt i tiltaltes referat. I likhet med de sakkyndige Skogan og Østreng mener retten at det er tvilsomt om denne opplysning kan representere noen hemmelighet i lovens forstand, selv om bekreftelsen er verdifull for en fiende. Retten antar at det foreligger så mange indikasjoner på at prioriteten er lagt på dette området, at denne opplysning, isolert sett, ikke bringer strl. § 90 til anvendelse.

Det er andre stikkord i referatet som kan gå på opplysninger som ikke er kjent, og som bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet. For disse andre opplysningers vedkommende er imidlertid sammenhengen for usikker til at retten kan bygge på at referatet har gitt grunnlag for overlevering av opplysninger som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. Men, ut fra de konkrete punktene som retten har trukket frem, så er det stikkord, som med en relativt beskjeden og enkel utfylling, gir opplysninger som rikets sikkerhet tilsier hemmelighold av. Om tiltalte har kompromittert opplysninger fra dette dokumentet, finner retten det bevist at det er gitt videre opplysninger som faller inn under strl. § 90.

I A 23 Foredrag for Forsvarets Høgskole om «Luftforsvaret i Nord-Norge» av oberstløytnant Ragnar Østby.

Foredragsholderen var senior offiser i staben til Luftkoramandøren i Nord-Norge, oberstløytnant Ragnar Østby. Foredraget var gradert hemmelig. Foredragsholderen brukte ikke manuskript. Det er følgelig heller ikke fremlagt r.ce slikt for retten. Oberstløytnant Østby er stasjonert i Texas, USA. Han er avhørt av politiet og hans politiforklaring er (med forsvarernes samtykke) dokumentert for retten. Med hensyn til hva foredraget inneholder heter det i politiforklaringen:

Side 174

- «1. Basekapasitet. Kapasiteten på flyplassene Bodø, Andøya, Bardufoss, Tromsø og Evenes ble omtalt. Evenes flyplass er under utbygging og er alternativ mottagsbase for forsterkninger. ØKNs siktemål – utbygging til tre skvadronorårader. Det er plass til ca. 10 skvadroner i landsdelen, mens behovet er langt større. 50 % av egne og allierte fly bør være «Air Defence». Dette er ikke oppfylt.
2. Helgelandsflyplassen Stokka ble omtalt. – At planene var lagt på is på grunn av manglende bevilgninger.
3. Den langsiktige plan er å øke kapasiteten for basering. Den kortsiktige løsning er blant annet å forberede kortbaneplasser for F-16 operasjoner. Dette vil frigjøre kapasitet på Bodø. Sårbarhetsaspektet på grunn av manglende flybunkere ble nevnt.
4. Forhåndslag ring av våpen er vitalt. Lagerplass er mangelvare.
5. Personellsituasjonen. Operativ status på F-16 skvadronen ble gitt og at det var et gjennomgående lavt erfaringsnivå. Spesielt vanskelig ved 333 skvadronen.
6. Luftvern. Bra med personell, men mangler effektivt materiell.
7. K & V-systemet (Kontroll- og Varslingssystemet) Antall kontrollører var altfor lavt. Billedoverføring i fremtiden til sentrale stasjoner vil avhjelpe dette. Materiellstriden ble omtalt. Sårbarheten av nåværende system ble nevnt. Videre at siloradarer er på trappene, og at «NATO Airborne Early Warning» system var under innfasing. Dette gir bedre lavdekking og tidligere varsel. Dette kan ventes i drift fra 1984. «Dowlink» til Sørreisa/Honningsvåg og Kletkov ble omtalt. Dette skal prøves under «Team Work 84».

De sakkyndige Boye, Egge og Jacobsen mener på bakgrunn av opplysningene om foredraget, at det inneholder hemmeligheter som bør

Side 175

beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. De mener at tiltaltes referat har stikkord som går på slike hemmeligheter. De sakkyndige Skogan og Østreng har ikke vurdert foredraget særskilt fordi foredragsmanuskript mangler. De mener at også tiltaltes referat, hva som ligger i dette, blir for usikkert til at det kan vurderes, og de har av den grunn konkludert med at referatet «unndrar seg vurdering».

Retten er ikke i tvil om at tiltaltes referat, forutsatt utfylling, inneholder flere opplysninger som er hemmelige og som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. I det vesentlige er dette opplysninger som er gitt ut over det som ifølge oberst løytnant Østbys forklaring, ble sagt i selve foredraget. Retten støtter sin vurdering av de konkrete punktene på de sakkyndige. I den forbindelse bemerkes at de sakkyndige Skogan og Østreng har angitt vurderinger for en del punkter i referatet, selv om de ikke har trukket noen konklusjon for referatet som helhet. Der det er uenighet mellom de sakkyndige/ angis dette.

Overføringen av allierte fly til Andøya tas opp. Det har vært dokumentert åpent materiale i tilknytning til slik overføring. Det er kjent at det skal overføres allierte fly til Andøya, herunder at 2 kanadiske skvadroner skal dit. Derimot er det ikke kjent at det skal overføres 18 amerikanske F-4 jagerfly. Dette er en opplysning som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet.

Oberstløytnant Østby sa i sitt foredrag at det er plass til 10 skvadroner i landsdelen. Tallet er ikke kjent. Tallet reflekteres i referatet. En slik opplysning om muligheten for å ta inn fly bør holdes hemmelige av hensyn til rikets sikkerhet.

Det heter i referatet «PECHENGA-dalen sett på KV-skjerm i fullstendig mørke». Det gis her en opplysning om begrensning i norsk elektronisk overvåking. Samtlige sakkyndige er enige om at hvis denne begrensning ikke er kjent gjennom åpne kilder eller ikke i er kjent for Sovjet på annen måte, så bør den holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet. Den sakkyndige Skogan har gitt i

Side 176

uttrykk for at han regner med at russerne gjennom annen etterretnings virksomhet er kjent med den nevnte begrensning. De andre sakkyndige har gitt uttrykk for at dette i allfall er usikkert. Etter opplysningene i saken legger retten til grunn at det er tvilsomt om den nevnte dødvinkel er oppdaget gjennom satelittovervåking.

Det er heller ikke satellittovervåking Skogan har regnet med, men annen observasjon på norsk område. Retten kan ikke se at det kan legges til grunn at kunnskap om den nevnte dødvinkel er ervervet før eventuell kompromittering av opplysninger fra dette foredraget. Det er under enhver omstendighet en rimelig utsikt til at opplysningen ikke er kjent (Rt–1982–436 se side 441), og det er hensett til opplysningens karakter, nok til at den i lovens forstand utgjør en hemmelighet.

Ut fra det som er trukket frem foran, finner retten at en kompromittering av opplysninger fra foredraget, basert på referatet, vil rammes av strl. § 90.

I A 24 Øvelse «Tellus».

Det ble i avslutningsfasen på Forsvarets Høgskole holdt en øvelse, «Tellus, over 72 timer. De sakkyndige Egge m.fl. har i sin skriftlige redegjørelse, tilleggsrapport I side 3, beskrevet øvelsen slik:

«Øvelsen ble avviklet i det krigshovedkvarter som skal benyttes av Regjeringen og Totalforsvarets Øverste ledelse i krigstid. Beliggenheten av dette hovedkvarter er sikkerhetsgradert.

Hensikten med øvelse «Tellus» var å belyse de problemer som våre myndigheter vil kunne stå overfor i en krisesituasjon, herunder å se beredskapssystemene og beredskapsplanene i sammenheng med krisehåndteringen. Øvelsen var basert på en oppkonstruert politisk og militær situasjon. Den betegnet høydepunktet og avslutningen på Høgskolens fjerde og siste studieperiode som varte fra 8. februar til 29. april 1983.

Side 177

Øvelse «Tellus» var delt i 8 faser, og det ble i denne tiden gjennomført et detaljert studium av motstanderens militære styrker og hans mulige hensikter («truselen»), av samarbeidet mellom det militære forsvar og de sivile beredskapsorganer og Forsvarets evne til å løse pålagte oppgaver som et ledd i krisehåndteringen før krigsutbrudd og i de innledende faser av en krig.

Elevene ble tildelt roller i sivile nøkkelposisjoner og i militære kommandoled. I denne egenskap fikk de utlevert sikkerhetsgraderte dokumenter opp til «Hemmelig». Disse dokumenter omfattet følgende kategorier:

Beredskapsbestemmelser, forsvarsplaner, planer for allierte militærforsterkninger til Norge, kommandobestemmelser, NATO's militærstrategiske konsept, NATO's atomstrategi etc.

Tjenesten i Krigshovedkvarteret under øvelse «Tellus» under de forskjellige fasene ga et meget realistisk bilde av hvordan allierte og norske myndigheter vil tenke og handle i et virkelig tilfelle, og innsyn i det sikkerhetsgraderte regelverk .»

Samtlige studieperioder på Forsvarets Høgskole og kunnskapene ervervet der, var grunnlag for elevenes deltagelse i øvelsen. De første fire fasene av øvelsen ble avviklet i lokalene til Forsvarets Høgskole, de siste fasene i Krigshovedkvarteret. Under øvelsen ble det gitt kunnskaper om helt sentrale, hemmelige dokumenter, som beredskapsplaner for forsvaret og den sivile hovedberedskapsplan. Med basis i disse beredskapsplanene, skulle elevene gjennomføre øvelsen som startet med en oppkonstruert krisesituasjon som så utviklet seg over tid i retning av full krig.

Retten kan ikke se annet enn at denne øvelsen tilførte deltakerne, herunder tiltalte, en betydelig innsikt i det beredskapsopplegg og opplegg for krisehåndtering som foreligger og som er hemmelig, og må være det, ut fra hensynet til rikets sikkerhet. Slik har også de sakkyndige vurdert selve øvelsen, dog har de sakkyndige Skogan og Øs treng bedømt faren/skaden ved kompromittering som «liten» – med spørsmålsteget i rubrikken «middels».

Side 178

De sakkyndige Skogan og Østreng har angitt at tiltaltes notat fra øvelsen «unndrar seg vurdering». Retten er enig i at det er vanskelig å vurdere hvilken informasjon som kan utledes av notatet. Etter rettens mening er imidlertid ikke notatet for dette tiltalepunkt, det sentrale ved vurderingen av om det er kompromittert opplysninger som er hemmelige, og

som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. Det viktige ved bedømmelsen av dette tiltalepunkt, er at tiltalte gjennom øvelsen ble gitt innsikt i helt sentrale, hemmelige, opplysninger om beredskap og krisehåndtering og at denne kunnskap gjennom øvelsen til dels ble drillt inn. Det kan etter rettens mening ikke være tvilsomt at tiltalte, uavhengig av sitt referat, vil være i stand til å gjengi en betydelig del av den hemmelige informasjon han ble tilført gjennom øvelsen. Er det kompromittert opplysninger fra denne øvelsen, vil det etter rettens mening være hemmelig informasjon som rikets sikkerhet tilsier beskyttelse av.

I A 25 Foredrag for Forsvarets Høgskole av forskningssjef Ragnvald Solstrand om «Forsvarsanalyser».

Foredragsholder var forskningssjef ved Forsvarets Forskningsinstitutt (FFI), Ragnvald Solstrand. Foredraget var gradert hemmelig. Det tok en hel dag. Foredragsholderen hadde ikke noe utskrevet manuskript. Forskningssjef Solstrand har i sin vitneforklaring for retten gjort rede for hvilke emner som ble tatt opp i foredraget, og hvor grundig det enkelte punkt ble behandlet.

Om innholdet av foredraget har de sakkyndige Egge m.fl. i sin skriftlige redegjørelse, Tilleggsrapport nr. 1 side 4, uttalt: «Forelesningen, som var gradert «Hemmelig», inneholdt en utredning av de analyser som er gjort ved Forsvarets Forskningsinstitutt av tenkte fiendtlige angrepsplaner og norske og allierte mottrekk til disse. Situasjoner som kan oppstå og problemer man kan bli stillet overfor i landforsvaret, sjøforsvaret og luftforsvaret av Norge ble berørt.

Et vesentlig moment som ble diskutert under og etter foredraget var begrepet «holdetid» for norske og allierte styrker etter et fiendtlig angrep. Dette innebærer at man berørte selve kjernen i for-

Side 179

svarsplanene som f.eks. antall dager eller uker man regner med å kunne gjennomføre et organisert forsvar i en landsdel basert på tilgjengelige militære stridsstyrker, våpen- og ammunisjonsreserver, forsyninger av drivstoff og intendanturmateriell etc. Under denne diskusjonen, som dreiet seg om helhetsbildet av vår forsvarseffektivitet, spilte betydningen av allierte forsterkninger en betydelig rolle. Det ble også nøyaktig redegjort for svake punkter i forsvarsopplegget. Foreleseren har uttrykt at opplysningene om svakheter i Forsvaret og deres årsak og konsekvenser kan gi et godt utgangspunkt for planlegging av et eventuelt angrep på Norge med den skade dette vil ha for forsvaret av Norge.

Om innholdet av foredraget legger retten til grunn: Forskningssjef Solstrands foredrag har i stor grad dreid seg om systemanalyser. Ved systemanalyser ser man på et hele – et system –, her forsvaret, og de enkelte bestanddelene i systemet. Man vurderer hvorledes de enkelte delene i systemet virker. Det spørsmål som stilles i en slik systemanalyse er: På hvilke deler i systemet bør man fortrinnsvis bruke ressurser, penger, for at virkningene skal bli størst mulig i forhold til det som er systemets mål. Med andre ord: I hvilket enkeltledd i Forsvaret bør ressursene settes inn for at vårt forsvar skal bli best mulig. Systemanalysen for forsvaret går ikke bare på hvilken forsvarsgren som bør gis ressurser, og hvor mye, ut fra hensynet til størst effektivitet, men går detaljert inn på – også «små» – enkeltledd innen forsvarsgrenene. Solstrand redegjorde i sitt foredrag for fire større sektoranalyser for Forsvaret.

Gjennom de analysene Solstrand gjennomgikk, ble elevene tilført innsikt i hvor i forsvaret det bør satses penger for å få et best mulig forsvar. Men de fikk også innsikt i speilbildet av dette, nemlig hvilke deler av forsvaret en fiende, ut fra sitt formål, vil kunne oppnå størst mulig effektivitet om han greier å ramme dem. Det gis med andre ord innsikt i de svake ledd i forsvaret. I forskningssjef Solstrands foredrag ble det avdekket en rekke svakheter ved forsvaret som ikke kunne betraktes som kjent.

Forskningssjef Solstrand omtalte i adskillig grad holdetider, hvor

Side 180

lenge forsvaret i de enkelte deler av landet kan holde ut under ulike gitte forutsetninger. Det ble gjort rede for slike holdetidsberegninger. Forskningssjef Solstrand ga med hensyn til holdetider og holdetidsberegninger opplysninger langt ut over det som kan anses kjent.

Samtlige sakkyndige er enige om at en kompromittering av opplysninger i forskningssjef Solstrands foredrag vil røpe hemmeligheter som rikets sikkerhet tilsier vern av. De mener at tiltaltes referat av foredraget reflekterer en rekke sensitive opplysninger i Solstrands foredrag og at referatet, forutsatt utfylling, inneholder hemmeligheter som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. De sakkyndige Skogan og Østreng har i sin tabellariske oversikt angitt faren/skaden ved kompromittering som stor både for foredraget og for tiltaltes referat.

Retten er enig i de sakkyndiges vurdering og finner det bevist at tiltalte fra dette foredraget har gitt videre opplysninger som er hemmelige,, og som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. Retten peker på: Det Solstrand gjennomgikk over en hel dag på Forsvarets Høgskole griper inn i grunnleggende vilkår for effektiviteten av hele vårt forsvarsopplegg. Kjennskap til konklusjonene fra analysene vil gi en angriper et meget verdifullt utgangspunkt for planlegging av militære operasjoner mot Norge. Angriperen vil ha bedre kunnskap om hvor og hvordan innsatsen skal settes inn for at angrepet skal bli mest mulig effektivt. Angriperen gis med andre ord innsikt i hvorledes han kan få optimal utnyttelse av egne styrker i et angrep mot Norge. Solstrands konklusjoner, som vil være basis for den nevnte innsikten, er gjennomgående hemmelige. Retten kan ikke se det annerledes enn at en rekke slike konklusjoner – og vurderinger som ligger bak – vil tiltalte være i stand til å gjengi uavhengig av sitt referat.

Tiltaltes referat er meget utførlig. Det er svært mange stikkord som går på sensitive deler av foredraget. Retten trekker frem, og den bygger her på de sakkyndiges vurdering: Det er stikkord i referatet som angir sammenhengen mellom de enkelte komponentene i Luftforsvaret. Foredragsholderen gikk blant annet i detalj inn på svakhetene ved valg av det jagerfly man har satset på og at det er

Side 181

anskaffet for få av disse flyene til at de kan virke etter sin hensikt. Forskningssjef Solstrand gikk også, tildels detaljert, inn på svakhetene ved støtteapparatet. Disse vurderingene i tilknytning til Luftforsvaret gir meget verdifull innsikt for en mulig angriper, en innsikt som går langt ut over det som er kjent.

I tiltaltes referat er det henvisninger til misforhold mellom antall fly og flyplasser. Også denne konklusjonen, og de vurderinger som ligger bak, vil ha en betydelig verdi for en fiende. Solstrand omhandlet i sitt foredrag sjøinvasjonsfaren, herunder mulige invasjonruter. Han vurderte også sammenhengen mellom statiske og mobile komponenter i Sjøforsvaret. Det er stikkord på dette i referatet. Vurderingene her blir av tilsvarende verdi for en fiende som de vurderinger retten ovenfor har trukket frem.

Det er stikkord på holdetidspotensial i avsnittet i referatet om «Hæranalysen». Solstrand utdypet dette med holdetider og holdetidsberegninger, jfr. ovenfor om dette og sensitiviteten av det.

Under «Forsvarsanalyser» er det i tiltaltes referat stikkord som refererer seg til hvorledes de enkelte komponenter i forsvaret kan holdes opp mot hverandre og konsekvensene for holdetiden om en eller flere komponenter fjernes. Som nevnt ovenfor gikk forskningssjef Solstrand i adskillig grad inn på slike holdetidsberegninger, og bak stikkordene er det slike opplysninger som må beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet.

Referatet gir stikkord for vurderingen av vanskeligheter ved å transportere den US MAB som det er forhåndslagret materiell for i Trøndelag, videre nordover. I følge forklaringen fra forskningssjef Solstrand brukte han mye tid på å redegjøre for vanskelighetene ved å føre forsterkninger nordover. Selv om det er kjent at dette i forsvaret vurderes som vanskelig, har Solstrand her gått i detalj med hensyn til sårbarhetsaspekter som ved kompromittering vil ha gitt en fiende meget viktig informasjon. Dette er informasjon som er hemmelig og som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet.

Rettens konklusjon for nærværende tiltalepunkt er at tiltalte har vært i stand til å gjengi en betydelig mengde hemmelig informasjon fra forskningssjef Solstrands foredrag som bør beskyttes av hensyn

Side 182

til rikets sikkerhet. Har det funnet sted kompromittering av opplysninger fra dette foredraget, vil det rammes av strl. § 90.

I A 26 Foredrag for Forsvarets Høgskole av major Kåre Elmenhorst om «Luftforsvarets stasjon Kautokeino».

Foredragsholderen var stasjonssjef ved Luftforsvarets stasjon Kautokeino, major Kåre Elmenhorst. Foredraget var gradert hemmelig. Foredragsholderen hadde ikke noe utskrevet manuskript. Major Elmenhorst har avgitt vitneforklaring om hva foredraget inneholdt.

Foredragsholderen ga først en oversikt over kontroll- og varslingssystemet generelt. Kan behandlet så stasjonen i Kautokeino, hvilke funksjoner stasjonen har og hvilke svakheter det er ved stasjonen hensett til dens oppgaver. Han gikk også inn på nærforsvaret av stasjonen.

De sakkyndige Egge, Boye og Jacobsen mener foredraget inneholdt hemmeligheter som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. De sakkyndige Skogan og Østreng har i sin tabellariske oversikt ikke vurdert foredraget fordi de mente at opplysningen om hva foredraget inneholdt var for usikre. Dels av samme grunn, og dels på grunn av utformingen av tiltaltes referat, har disse sakkyndige for referatets vedkommende angitt at det «unndrar seg vurdering». Skogan og Østreng har i sin muntlige redegjørelse for retten endret konklusjonen på ett viktig punkt, jfr. nedenfor.

Etter rettens mening inneholder tiltaltes referat opplysninger, som med meget enkel utfylling, utgjør hemmeligheter som rikets sikkerhet tilsier beskyttelse av. I referatet er det ramset opp en rekke stasjoner for kontroll og varsling med stedsangivelser av disse stasjonene. Det at det er kontroll- og varslingsstasjoner på disse stedene er ikke hemmelig. Men for en rekke av stasjonene er det også angitt stikkord som går på stasjonenes detaljerte funksjon. Den sakkyndige Egge har på egne vegne og på vegne av de sakkyndige Boye og Jacobsen, opplyst at denne kombinasjonen av sted og funksjon bare delvis er kjent. Han har opplyst at han var i tvil om dette og derfor har undersøkt dette forhold særlig nøye. Skogan og Østreng har opplyst at de ikke var klar over at stasjonenes funksjon ikke i detalj var kjent, men når det er tilfellet mener også disse sakkyndige at referatet på dette punkt inneholder opplysninger som er

Side 183

hemmelige og som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. Retten er enig i denne vurderingen. Den finner at så bred plass som dette med stasjonenes funksjon er gitt i referatet, vil hemmelige opplysninger som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet være kompromittert dersom det er gitt videre til KGB opplysninger fra dette foredraget.

I A 27 Foredrag for Forsvarets Høgskole av Brigadier General Jack D. Woodall om forsvaret av NATOs sydflanke, «The Situation on the Southern Flank of NATO».

Foredragsholder var ass. stabssjef for planlegging og policy spørsmål ved sydkommandoen i NATO (AFSOUTH). Foredraget var gradert hemmelig. Noe foredragsmanuskript er ikke fremlagt. Brigadegeneral Woodall, som nå er bosatt i USA, er avhørt av politiet. Politiforklaringen er (med forsvarernes samtykke) dokumentert for retten. Hva foredraget inneholdt er i grove trekk behandlet i politiforklaringen. Det heter her: «Brigadegeneral Jack D. WOODALL, U.S. Army, Assistant Division Commander, Fort Carson, Colorado, ble avhørt 19. februar 1985. WOODALL erindret fra tiden han tjenestegjorde som Assistant Chief of Staff, Plans and Policy, Headquarters, Armed Forces South i Napoli, Italia, fra juli 1982 til juli 1984, at han holdt foredrag for Forsvarets Høgskole fra Norge. Han husket ikke nøyaktig tittelen på foredraget, men bekreftet at det var en bearbeidelse fra det hemmelige kommandoresymé fra hovedkvarteret, Allied Forces of Southern Europa.

WOODALL bekreftet at dette foredraget omhandlet de allierte styrker i Syd-Europa (Italia, Hellas, Tyrkia og hele Middelhavsområdet). Han diskuterte kommandoer (luft, land og sjø) som omfattet de forenede styrker i Syd-Europa. Den annen del av hans foredrag omhandlet den generelle forsvarsplanen for de allierte styrker i Syd-Europa i tilfelle av en offensiv fra Sovjet og Warszawapakten. Han bekreftet at presentasjonen ikke var i detalj, men fremstilte en mulig sovjetisk trussel mot de allierte styrker i Syd-Europa som mulig å være en angrepsspiss (fortropp) gjennom landet Jugoslavia.

Han erindret at han avslørte hvordan de vennlige styrkene ble oppstilt, og antallet av enheter i Italia, Hellas og Tyrkia, for å

Side 184

stille opp imot denne trusselen. Antall enheter som ble diskutert inkluderte land-, sjø- og luftenheter i hvert land. Hovedsakelig definerte han hvor de allierte styrker i Syd-Europa forventet sovjetiske og Warszawapaktlandenes potensielle trussel og første angrep ville finne sted.

I tilbakeblikk bekreftet WOODALL at hans foredrag ikke var for spesielt, fordi han forsøkte å dekke hele Middelhavsområdet som omfatter sydkommandoen i en presentasjon på 45 minutter. I dette hensynet følte han at et minimum antall graderte opplysninger ble diskutert med elevene.

WOODALLs største bekymring, som han diskuterte med den intervjuende agent, var evnen til opprettholdelse av de allierte styrker i syd, og det lave nivå på kjemisk, bakteriologisk og radioaktiv beredskap. Han forklarte at opprettholdelsesevnen har øket siden presentasjonen for Forsvarets Høgskole i 1982.

Som konklusjon bekreftet WOODALL at foredraget var gradert «HEMMELIG», men mener det har skjedd minimal skade.»

De sakkyndige Egge, Boye og Jacobsen, mener foredraget inneholdt hemmeligheter som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet og at tiltaltes referat har stikkord som går på sensitive deler av foredraget. De har pekt på at referatet gjengir trusselvurderinger, blant annet at 17 sovjetiske- ungarske divisjoner kan settes inn i et mulig angrep på Nord-Italia.

Det spente forhold mellom Hellas og Tyrkia berøres i referatet. Det heter her: «A Turkish attack – Not in the Cards – for the present time.» Dette er en viktig – autoritativ – vurdering. I tillegg til disse forhold legger de sakkyndige Egge, Boye og Jacobsen adskillig vekt på det formelle forhold at foredraget var gradert hemmelig.

De sakkyndige Skogan og Østreng finner ikke grunnlag for å vurdere brigadegeneral Woodalls foredrag, opplysningene om innholdet av det er for sparsomme. Delvis av denne grunn, men også fordi tiltaltes referat er uklart, unndrar referatet seg vurdering. I den grad referatet gir uttrykk for opplysninger og vurderinger som kan

Side 185

forstås, så er dette kjent. Retten er enig med de sakkyndige Skogan og Østreng i at dette foredraget, så langt det kan bedømmes, ikke inneholder hemmeligheter som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. De opplysninger og vurderinger som er trukket særskilt frem av de sakkyndige Egge, Boye og Jacobsen, er etter det som er opplyst for retten, kjent, og retten kan ikke se at opplysningene og vurderingene tilføres noen «autoritet» av betydning i forholdet til det materialet som forelå.

Sumvirkninger av kompromittering av opplysninger gitt under foredragene for Forsvarets Høgskole.

Den informasjonsmengde tiltalte fikk om norske militære forhold – rene faktiske opplysninger, vurderinger og opplysninger om planlegging – var meget omfattende. Karakteristikken meget omfattende er også treffende hvis vi bare ser på det tiltalte ble gitt av hemmelig informasjon. Det kan ikke være tvil om at hvis foredragene under spesielt I A 13, I A 15, I A 16, I A 17, I A 18, I A 19, I A 22, IA 23, I A 25 og I A 26 ses i sammenheng, så gis det her en innsikt i hemmelige forhold som er meget omfattende. Disse foredragene supplerer hverandre ved at de behandler ulike sider av samme tema – forsvaret av Norge. Retten finner at den totaloversikt tiltalte fikk gjennom disse foredragene, har hatt betydning for den informasjonen han har gitt videre til KGB. Dette har vært med på å gjøre skadevirkningene ved kompromitteringen betydelige.

I A 28 UD-rapporter/Rapportutdrag.

Retten finner det bevist at tiltalte har overlevert til sovjetisk etterretning et større antall UD-rapporter og Rapportutdrag. Dette er månedlige oversikter fra Utenriksdepartementet, gradert fortrolig, som fordeles til tjenestemenn i Utenriksdepartementet og ved våre utenriksstasjoner. UD-rapportene/Rapportutdragene har stor spredning. Det opprinnelige navn på dette månedlige informasjonsskrivet var Rapportutdrag, men det er senere endret til UD-rappor-

Side 186

ter, uten at navneendringen har sammenheng med noen forandring av karakteren av dokumentene. Retten bruker nedenfor UD-rapport som felles betegnelse på dokumentene.

En del av innholdet fra UD-rapportene er gjort kjent for retten. Partene og de sakkyndige har angitt at dette er representativt for karakteren og innholdet av den informasjon som gis i rapportene. Videre er retten gitt en oversikt også over innholdet i noen rapporter, med angivelse av kilden for opplysningene samt om den innrapportering som er referert, er gradert.

Samtlige sakkyndige er enige om at innholdet av UD-rapportene ikke er slik at det helt eller delvis er hemmelig og bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. De er også enige om at det heller ikke er noen slik sumvirkning at UD-rapportene innholdsmessig, dersom en mengde rapporter ses i sammenheng, i sum utgjør noen hemmelighet. Derimot kan en slik sumvirkning etter de sakkyndige Boye, Egge og Jacobsens mening være til stede hvis rapporten ses i sammenheng med øvrige etterretningsopplysninger KGB har – også fra andre etterretningskilder. Under enhver omstendighet mener de sakkyndige Boye, Egge og Jacobsen at en overlevering av et stort antall UD-rapporter vil tjene til å kartlegge interesseområdet for vår utenriktjeneste og at denne innsikten utgjør en hemmelighet som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet.

De sakkyndige Skogan og Østreng er enige i at UD-rapportene bør beskyttes mot innsyn fra uvedkommende, blant annet fordi rapportene inneholder utdrag av samtaler ført i fortrolighet med tjenestemenn m.v. i fremmede land. Norsk utenriktjenestes interesseområde er langt på vei gitt med hvor utenriksstasjoner og generalkonsulater er lagt. Det som rapporteres hjem, vil stort sett avhenge av det internasjonale klima og spørsmål av utenrikspolitisk karakter som er oppe til enhver tid. Verdien av, gjennom UD-rapportene, å få bekreftet, og til en viss grad supplert, kunnskap om norsk utenriktjenestes interessefelt synes beskjeden.

Etter rettens mening innebærer ikke kompromitteringen av UD-rapportene overtredelse av strl. § 90. Det er klart at innholdet av rapportene ikke er slik at det angir hemmeligheter som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. Konklusjonen blir den sam-

Side 187

me om man ser på sumvirkningene av opplysningene i en rekke UD-rapporter samlet, herunder også tar i betraktning at spesielle felt kan være særlig grundig belyst i såkalte «temanummer». Rettens konklusjon her er overensstemmende med de sakkyndiges. Også aktoratet har erklært seg enig i den, med den reservasjon som også de sakkyndige Boye, Egge og Jacobsen har tatt, at selv om ikke UD-rapportene hver for seg eller i sum inneholder hemmeligheter som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet, kan den informasjon som her gis, sammen med informasjonen russerne kan ha fra andre etterretningskilder, utgjøre slike hemmeligheter. Retten kan ikke se at dette resonnementet kan føre frem i nærværende sak. Det vises til drøftelsen foran på side 101.

Aktoratet har videre anført, under henvisning til de sakkyndige Boye, Egge og Jacobsen, at rapportene gir innsikt i utenriktjenestens interesseområde og at denne innsikten utgjør en hemmelighet som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. Retten kan ikke se at det er holdbart. En del av utenriktjenestens interesseområde vil være kjent gjennom plasseringen av utenriksstasjonene og generalkonsulatene, selv om det er klart at plasseringen delvis kan være begrunnet i andre hensyn enn den aktuelle politiske interesse det har for Norge å ha representasjon i vedkommende land. Det skjer også en betydelig informasjon om utenriktjenestens interesseområde gjennom Utenriksdepartementets informasjonsvirksomhet, redegjørelser i Stortinget av utenriksministeren og gjennom utenriktjenestens kontakt med andre lands diplomater, f.eks. sovjetiske. Det er den innsikt i interessefeltet for Utenriksdepartementet UD-rapportene gir ut over den innsikt som følger av den åpne informasjonen, som eventuelt må være relevant ved vurderingen etter strl. § 90. At rapportene er av interesse for sovjetisk etterretning er på det rene. Bevisene i nærværende sak viser det. Det er forøvrig innlysende, blant annet fordi rapportene inneholder referat av fortrolige samtaler. Men retten kan ikke se at det i særlig grad gis innsikt i utenriktjenestens interessefelt, ut over det som er kjent eller det som er en selvfølge i den aktuelle politiske situasjon, internasjonalt eller i vedkommende land det rapporteres fra. Retten kan heller ikke

se at den eventuelle merinnsikt vedrørende Utenriksdepartementets interessefelt som gis gjennom UD-rapportene, kan relateres til rikets sikkerhet.

Side 188

Retten legger til: UD-rapportenes innhold bestemmes ikke bare av hva utenriksledelsen til enhver tid finner det er av størst betydning å innformere om. Rapportenes innhold bestemmes også av hvilke utenriksstasjoner som sender rapporter til det kontor i Utenriksdepartementet som utarbeider UD-rapportene. Dette fremgår av UD-rapport nr. 1 1984. (Fornebubeslaget) som, blant annet på dette punkt, er gjort kjent for retten. UD-rapportene har derfor et noe tilfeldig preg med hensyn til innhold, hvilket ytterligere reduserer den verdi rapportene har som kilde til kartlegging av utenriksstasjonens interesseområde.

Side 189

II Generelt.

Iallfall dokumentene under tiltalens II 8–11 skulle etter fordelingsreglene ved den norske FN-delegasjonen, ikke vært fordelt til tiltalte. Den betydning dette får for den strafferettslige plassering av kompromittering av opplysninger fra disse, behandles nedenfor på side 218 flg.

Det er beslaglagt notater tiltalte har gjort fra samtlige av dokumentene i II, med unntak av II 7.

Ved vurderingen av hvilke opplysninger som er gitt videre til KGB, har retten for disse dokumentene sett det slik at der tiltalte har gjort notater, danner notatet rammen» de opplysninger som kan være gitt videre. Dersom opplysningene ikke finnes igjen i tiltaltes notater, heller ikke stikkordsmessig, har retten lagt til grunn at de opplysningene ikke er kompromittert. Finnes det stikkord i tiltaltes notat, har retten sett stikkordet i lys av den informasjon fra dokumentet som tiltalte må kunne supplere sitt notat med.

II 1 – 5.

Daværende statssekretær Johan Jørgen Holst hadde i februar 1980 samtaler med personer sentralt plassert i amerikansk administrasjon. Bakgrunnen for Holsts reise til Washington var den vanskelige internasjonale situasjonen. Sovjet hadde invadert Afghanistan. Situasjonen i Polen var tilspisset. NATO hadde fattet sitt dobbeltvedtak. Det var viktig å få vite hvorledes amerikanerne vurderte den internasjonale situasjonen, og det var viktig for Norge å få frem synspunkter om behovet for økt kontakt øst/vest. Dokumentene i tiltalens II 3, II 4 og II 5 har retten funnet at ikke er overlevert KGB. Når de omtales og vurderes nedenfor, er det fordi disse samtaler er en del av grunnlaget for Holsts refleksjoner, II 6.

II 1 Chiffermelding av 13. februar 1980 vedrørende samtale mellom statssekretær Holst og Marshal Shulman.

Meldingen er gradert konfidensielt. Samtalepartner var Marshal Shulman, spesialrådgiver for utenriksministeren i øst/vest spør-

Side 190

mål. Det gis fra amerikansk side vurderinger og opplysninger i tilknytning til Sovjets innmarsj i Afghanistan. Shulman opplyser om advarsler, «major warnings», USA ga Sovjet. Det opplyses at man på amerikansk side ikke visste hva man skulle gjøre i forbindelse med Sovjets invasjon i Afghanistan.

Holst viser til en samtale mellom den polske viseutenriksminister Dobrosielski, som hadde sagt at man hadde «fått en utvikling i østvestforbindelsene som senket tersklene i forhold til innmarsjen.»

Synspunkter på den aktuelle militærpolitiske situasjon gis bred plass i meldingen.

II 2 Chiffermelding av 14. februar 1980 vedrørende en samtale mellom statssekretær Holst og dr. Sonnenfeldt.

Dr. Sonnenfeldt var en frittstående forsker som tidligere (Kissinger oden) var knyttet til den amerikanske administrasjonen. Meldingen er gradert konfidensielt. I samtalen tas opp en rekke sikkerhetspolitiske spørsmål.

II 3 Chiffermelding av 15. februar 1980 vedrørende samtale mellom statssekretær Holst

og David Aaron.

Meldingen er gradert konfidensielt. Aaron var deputy assistant to the president for national security affairs.

Også i dette dokumentet tas opp en rekke sikkerhetspolitiske spørsmål. Boikott av Moskva-OL diskuteres. Det som særpreger dokumentet, er en svært skarp tone fra amerikansk side overfor Norge, blant annet vedrørende spørsmålet om OL-boikott.

II 4 Chiffermelding av 15. februar 1980 vedrørende samtale mellom statssekretær Holst og Warren Christopher.

Meldingen er gradert konfidensielt. Warren Christopher var amerikansk viseutenriksminister. Spørsmålet om boikott av Moskva-OL tas opp. Likeledes situasjonen i Iran. Det heter om det siste:

Side 191

«Christopher var usikker på Bani-Sadr's maktgrunnlag, men han lot til å ha Khomeini's støtte. Ingen visste imidlertid om hverken Bani-Sadr eller Khomeini var i stand til å håndtere okkupertene på den amerikanske ambassade, sa Christopher. Han føyet til at Khomeini var syk i tillegg til å ha hjerteproblemer.»

II 5 Chiffermelding av 16. februar 1980 om en samtale mellom statssekretær Holst og Spurgeon Keeny.

Meldingen var gradert konfidensielt. Spurgeon Keeny var deputy director i ACDA (Det amerikanske direktorat for rustningskontroll og nedrustning). Forskjellige sider ved nedrustningsarbeidet og den militærpolitiske situasjon ble tatt opp.

II 1 – 5 De sakkyndiges og rettens vurdering.

De sakkyndige Boye, Egge og Jacobsen mener at meldingene i II 1 – 5 er av en slik art at rikets sikkerhet tilsier vern av dem. Innholdsmessig gir ikke disse dokumentene opplysninger eller vurderinger som utgjør hemmeligheter som det er nødvendig å beskytte av hensyn til rikets sikkerhet. Det som tilsier vern av dokumentene grunnet rikets sikkerhet, er at de gjengir sikkerhetspolitiske samtaler med vår viktigste allierte, USA, tildels om den annen supermakt, Sovjet. Det vil være verdifullt for Sovjet å få innsikt i den sikkerhetspolitiske tenkning i USA og i Norge. Hemmelighold av hensyn til rikets sikkerhet nødvendiggjøres også av fare for tap av fortrolighet som vil være til stede, om det skjer lekkasje fra innholdet av slike samtaler. De sakkyndige Boye, Egge og Jacobsen mener at dokument II 2 ikke må beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet.

De sakkyndige Skogan og Østreng kan ikke se at meldingene i II 1–5 inneholder hemmeligheter som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. Det forelå nok rimelig behov for å beskytte innholdet i dokumentene, men beskyttelsesbehovet kan ikke begrunnes i vår sikkerhet.

Side 192

Dokument II 2 er en samtale med en amerikansk forsker. Sonnenfeldt var ikke i en slik posisjon da samtalen fant sted, at han kunne tilføre synspunktene i samtalen autoritet ut over det som var kjent. Holst selv gir i dette dokumentet ikke opplysninger og vurderinger som kan anses som hemmelige. Også for de øvrige dokumenter er situasjonen at de opplysninger og vurderinger som gis, stort sett, er kjent og gitt av personer med autoritet. Enkelte opplysninger kan nok nærme seg hemmelige, men har ikke relasjon til rikets sikkerhet. Det gjelder opplysningene i II 1, om at amerikanerne ikke visste nøyaktig hva de skulle gjøre etter Sovjets invasjon i Afghanistan. Det samme er tilfellet for de opplysninger viseutenriksminister Dobrosielski gir uttrykk for og som det er referert til ovenfor. Den skarpe tonen i II 3 kan ikke betraktes som kjent. Det kan nok være kjedelig for forholdet mellom Norge og USA om dette kom ut, men ikke i en slik grad at det kan ha betydning for vår sikkerhet.

Christophers vurdering av situasjonen i Iran, Bani-Sadr's maktgrunnlag m.v., II 4, var viktig for USA, men det er vanskelig å se at dette kan ha sikkerhetspolitisk betydning for oss.

Retten er enig med de sakkyndige Skogan og Østreng i at hemmelighold av meldingene i

II 1 – 5 ikke kan begrunnes med hensynet til rikets sikkerhet. Beskyttelsesbehovet for disse dokumentene er andre hensyn. Det er viktig å beskytte fortroligheten i forhold til allierte, men retten kan ikke se at selve det forhold at det er kompromittert fortrolige samtaler med allierte, herunder USA, om sikkerhetspolitiske spørsmål, kan skade rikets sikkerhet. Heller ikke kan retten se at det innsyn Sovjet fikk om norsk og amerikansk sikkerhetspolitisk tenkning ved denne kompromitteringen, kunne tilsi at disse dokumentene burde vært beskyttet av hensyn til rikets sikkerhet. Retten viser om disse spørsmål til drøftelsen foran på side 101 flg.

At dokumentene ved den informasjon de gir om faktiske forhold og vurderinger, ikke inneholder hemmeligheter som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet, er de sakkyndige enige om. De sakkyndiges vurdering her, som retten er enig i, er bakgrunnen for at retten ikke i større grad har gått inn på innholdet av dokumentene. Til de punkter i dokumentene som de sakkyndige Skogan og Østreng har trukket frem som de mest følsomme, bemer-

Side 193

ker retten: At amerikanerne ikke visste hva de skulle gjøre etter Sovjets innmarsj i Afghanistan, kunne ha sikkerhetspolitisk betydning, også for oss, hvis det var et uttrykk for en generell utenrikspolitisk handlingslammelse. Lagmannsretten kan ikke se at det er tilfellet. Uttalelsen fra viseutenriksminister Dobrosielski kan det være kjedelig for Polen om kompromitteres, men det er vanskelig å se sammenhengen mellom en kompromittering av denne opplysningen og vår sikkerhet. Den skarpe tonen i II 3 berører ikke vår sikkerhet. Det kan ikke ha virkning for vår sikkerhet om USA, i et enkelt dokument, gir uttrykk for sterk misnøye med norske holdninger. Opplysningene om Bani-Sadr's makt grunnlag og Bani-Sadr's eller Khomeini's mulighet til å styre okkupantene i den amerikanske ambassade, var klart sensitive. De angikk en sak som hadde den høyeste prioritet i amerikansk politikk på det tidspunktet, frigivelse av de amerikanske gisler. De vurderingene som gis, var imidlertid langt på vei selvfølgelige. Vurderingene ville vært meget overraskende om det var gitt uttrykk for sikker formening om Bani-Sadr's maktgrunnlag eller Bani-Sadr og Khomeini's mulighet for å styre «gisselsaken». Delvis på grunn av dette og delvis fordi man her ville ha en lang og usikker hypotetisk kjede mellom kompromittering og norsk sikkerhet, finner retten ikke at en overlevering av disse opplysningene vil røpe hemmeligheter som rikets sikkerhet tilsier beskyttelse av.

Etter den konklusjon retten har trukket for meldingene, går retten ikke inn på i hvilken grad tiltaltes notater reflekterer opplysningene i meldingene. Retten legger til at den har vurdert om meldingene i II 1 – 5 bygger opp en kjede av informasjoner som øker sensitiviteten og som i sum kan true rikets sikkerhet. Retten kan ikke se at det er tilfellet. Samtalene dekker en rekke saksområder. Ikke på noe emneområde går man spesielt grundig til verks. Retten legger til at konklusjonen på dette punkt er overensstemmende med de sakkyndiges syn. Den sumvirkning de sakkyndige Boye, Egge og Jacobsen har trukket frem, ligger på et annet plan, jfr. foran. Deres konklusjon i den skriftlige utredningen, Tilleggsrapport nr. 2 side 7, er ikke dekkende for det de i retten muntlig har gitt uttrykk for.

Side 194

II 6 Chiffermelding av 22. februar 1980 hvor statssekretær Holst gir sine refleksjoner om de politiske samtaler han hadde i Washington og New York i februar 1980.

Meldingen inneholder refleksjoner fra statssekretær Holst etter hans samtaler i Washington og New York i februar 1980, jfr. II 1 – 5. Den er gradert konfidensielt. Holst gir i notatet personkarakteristikker av sentrale amerikanske tjenestemenn, Brezinski og Shulman. Om Shulman heter det: «Marshal Shulman virket som en slagen mann, ribbet for sitt opplegg av de russiske divisjoner som nå kontrollerer Afghanistan.» Om Brezinski sier Holst: «Brezinskis tilbøyelighet til teatraliske utspill og klisjepregete opplegg står i veien for en mer grunnleggende nøktern omprøving.»

Notatet går mer i dybden på enkelte spørsmål enn samtalereferatene. Spesielt påpeker og analyserer Holst faren for en «transatlantisk krise». Holst angir at det er tegn på at Washington vil legge om sin sikkerhetspolitiske kurs i en hardere retning. Han sier at dette vil være langt vanskeligere for de europeiske land. «Washington undervurderer etter mitt syn

den politiske investering som fra tysk og fransk side er foretatt i avspenningspolitikken.» Lenger ute i notatet heter det: «I en farlig grad ser sovjetledelsen bort fra hvordan dens egne disposisjoner og adferd bestemmer disposisjoner og adferd på vestlig side. Vekselspillet er ikke godt nok forstått. I den atmosfære som nå råder i Washington, tror jeg at det er betydelig fare for at en tilsvarende innkapsling kan finne sted i amerikansk utenrikspolitikk.

Det er alvorlig fare for en ny tranatlantisk krise i den aktuelle situasjon. I Washington har man en nokså unyansert tro på at nå bør det marsjeres i takt og i det tempo og den retning som administrasjonen i Washington vil legge opp. Striden dreier seg ikke om behovet for amerikansk lederskap, men om innholdet, varigheten og konsistensen i det lederskapet som tilbys. For Norge er det nå viktig å ha gode kanaler til både Bonn og Paris.»

De sakkyndige Boye, Egge og Jacobsen mener at notatet inneholder hemmeligheter som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. Begrunnelsen er den samme som for meldingene i II 1, II 3 II 4

Side 195

og II 5. Disse sakkyndige har imidlertid også påpekt at det kan få sikkerhetspolitiske konsekvenser for oss om Sovjet får kjennskap til innholdet av dokumentet. Med hensyn til hvilke deler som innholdsmessig er sensitivt, er de enige med Skogan og Østreng.

De sakkyndige Skogan og Østreng mener at dokumentets innhold er slik at det er klart behov for beskyttelse, men at dette beskyttelsesbehovet ikke er begrunnet i rikets sikkerhet. Dog har de markert en usikkerhet ved dette, ved at de i den tabellariske oversikt har angitt kryss i parentes i «gråsonen». Tilsvarende er det i skade/farevurderingen satt et kryss i rubrikken for «ingen» og et kryss i parentes i «liten». Bedømmelsen er den samme for referatet som for selve meldingen. Spredningen av den type vurderinger Holst kommer med i notatet, er angitt som stor.

De sakkyndige Skogan og Østreng har trukket frem de personkarakteristikker som er gjengitt foran, og har pekt på at om disse kom ut, kunne det være kompromitterende for Holst. Det ville vanskeliggjøre hans egen og den øvrige utenriksledelses forhold til USA. Det ville også være meget uheldig om den vurdering av uenighet og tendens til «innkapsling» fra Washingtons side som det gis uttrykk for i referatet, kom til sovjetisk etterretning. Selv om slike vurderinger ikke på noen måte var ukjente eller uvanlige, gis de her en særlig autoritet, dels fordi vurderingene gis av en norsk statssekretær i et konfidensielt dokument, men mer fordi dokumentet gir hans analyse etter flere samtaler med ledende personer i den amerikanske administrasjon. I den forbindelse hører det også med i bildet at Holst er en internasjonalt anerkjent analytiker av sikkerhetspolitiske spørsmål. Holsts vurdering vil, ved innsyn fra russerne, kunne gi dem et incitament til ved politisk handling å forsøke å presse frem den isolasjon av USA i forhold til Vest-Europa som Holst omtaler. Lykkes det, kunne det skape en splittelse mellom USA og de europeiske NATO-land, med negative sikkerhetspolitiske konsekvenser for oss. Når de sakkyndige Skogan og ØstEeng likevel er tilbøyelige til å konkludere med at rikets sikkerhet ikke tilsier hemmelighold av dokumentet, skyldes det at de anser sannsynligheten for at Sovjet med basis i opplysningene fra dokumentet, vil forsøke å skape splittelse i forholdet Vest-Europa – USA, som relativt liten. De sakkyndige har pekt på at sensitiviteten i dokumentet

Side 196

holder seg i ganske lang tid, fordi sensitiviteten her er knyttet til mer grunnleggende vurderinger og ikke så mye til enkeltopplysninger. Tiltaltes referat har, slik de sakkyndige oppfatter det, stikkord for de sensitive delene av meldingen.

Etter rettens mening inneholder dette dokument opplysninger som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. Retten viser til de forhold de sakkyndige Skogan og Østreng har trukket frem. Ved bedømmelsen av dokumentet er det viktig å ta i betraktning at Sovjet etter invasjonen i Afghanistan, hadde fått sin utenrikspolitiske prestisje redusert i meget betydelig grad. Dette kunne i seg selv gi russerne et ønske om, hvis mulig, å isolere internasjonalt den annen supermakt, USA. Slik har også de sakkyndige vurdert situasjonen. Retten aksepterer de sakkyndiges vurderinger om at det var «relativt liten» fare for at en kompromittering av opplysningene fra det notat Holst hadde laget, ville utløse eller medvirke til å utløse handling fra Sovjet som kunne realisere den innkapsling og splittelse mellom USA og Vest-Europa

som Holst hadde skildret i sitt notat. Men retten kan ikke se annet enn, og også her er retten på linje med de sakkyndige, at en slik fare likevel var en realitet og ikke bare en teoretisk konstruksjon. Hensett til den skade det kunne ha for vår sikkerhet om det ble en sikkerhetspolitisk splittelse mellom USA og Vest-Europa, finner retten at en kompromittering av opplysningene i dokumentet vil rammes av strl. § 90. Det tilføyes at sensitiviteten ikke er slik begrenset i tid at det får virkning for den rettslige bedømmelse av kompromitteringen.

Tiltaltes referat har stikkord på de sensitive delene av Holsts notat, både personkarakteristikkene og den «transatlantiske krise».

Retten legger til at den har vurdert om det er noen sumvirkning som øker sensitiviteten av Holsts vurderinger om hans egne refleksjoner ses i sammenheng med dokumentene under II 1 – 5. Så pass grundig som Holsts notat og hans vurderinger er, sammen holdt med at samtalereferatene er relativt overfladiske, kan retten ikke se at det er noen slik sumvirkning.

Side 197

II 7 Chiffermelding av 3. september 1980 om samtale mellom statssekretær Holst og dr. Marshal Shulman.

Samtalereferatet er gradert konfidensielt. Dr. Shulmans stilling i den amerikanske administrasjonen er angitt under II 1. Bakgrunnen for samtalene var først og fremst å drøfte spørsmål i tilknytning til forhåndslagring av amerikansk materiel i Norge. Man tok sikte på å lagre materiell for en marineinfanteribrigade, blant annet stedsvalget var ikke endelig avgjort.

Flere sikkerhetspolitiske spørsmål ble tatt opp. Om forhåndslagring sies det: «Statssekretæren orienterte om den meget omtalte artikkel i NYT (New York Times) hvor det ble påstått at en forhåndslagring i Norge var en følge av invasjonen i Afghanistan samt den sovjetiske pressekampanje dette hadde avfødt. Statssekretæren bemerket at dersom man ikke fant en løsning på spørsmålet om forhåndslagring nå, kunne Sovjetunionen trekke den slutning at de var i stand til å presse Norge. Det var også viktig at en løsning kom hurtig, helst før Frydenlunds reise til Moskva, for å ha brakt ro om saken innen den tid.»

De sakkyndige Jacobsen, Boye og Egge mener rikets sikkerhet tilsier hemmelighold av dokumentet og viser til begrunnelse vedrørende dokumentene II 1, II 3, II 4 og II 5. De sakkyndige Skogan og Østreng er også kommet til at dette dokumentet bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. Grunnen til det er de opplysninger som gis om forhåndslagringssaken. Dette er opplysninger som kunne gi Sovjet mulighet til å øve press og innflytelse på avgjørelsen. Disse sakkyndige har imidlertid pekt på at følsomheten er meget begrenset i tid. Forhåndslagringssaken var reelt sett avgjort i siste halvdel av september 1980.

Retten finner bevist at om disse opplysningene vedrørende forhåndslagringssaken er blitt kompromittert, så har det skjedd på et tidspunkt hvor opplysningene ikke lenger kan regnes som hemmeligheter som rikets sikkerhet tilsier beskyttelse av. Telexen med dette samtalereferatet ble mottatt i FN-delegasjonen 22. september 1980. Det var i FN-delegasjonen tiltalte hadde muligheter til å skaffe seg det.

Side 198

Som nevnt var den endelige avgjørelse i forhåndslagringssaken tatt i slutten av september, og mulighetene for Sovjet til å øve innflytelse på avgjørelsen var etter dette tidspunkt ikke lenger til stede. Ut fra dette nå det legges til grunn at på det tidspunktet kompromitteringen har funnet sted, hadde opplysningene i dokumentet mistet karakteren av hemmeligheter i lovens forstand. Retten legger til at den ikke har funnet grunn til å vurdere om dokumentet på det tidspunkt det ble utstedt, faktisk hadde en slik karakter at det kunne sies å kunne inneholde hemmeligheter som rikets sikkerhet tilsa beskyttelse av. Det tilføyes at dokumentet, ut over opplysningene om forhåndslagringssaken, ikke kan sees å inneholde noe som gjennom kompromittering kan få betydning for vår sikkerhet. Samtlige sakkyndige er enige om det.

Retten vil nevne at man for dette dokumentet i stedet kunne reise spørsmålet om det forelå forsøk på overtredelse av strl. § 90. Retten finner imidlertid ikke å kunne se bort fra at

tiltalte var kjent med at forhandlingslagingsprosessen i Norge hadde funnet sin løsning og at det for denne saken ikke var noen fare forbundet med kompromittering. Noe forsøk på overtredelse av strl. § 90 foreligger derfor ikke.

II 8 Chiffermelding av 4. september 1980 med referat av redegjørelse gitt av statssekretær Holst overfor den amerikanske chargé d'affaires Barkley om nordisk utenriksministermøte i København.

Dokumentet er gradert konfidensielt. Meldingen inneholder den orientering statssekretær Holst ga den amerikanske ambassaderåd Barkley vedrørende drøftelsene i «restricted session» i nordisk utenriksministermøte i København. Bare utenriksministrene og statssekretærene deltok i disse fortrolige samtaler.

I de fortrolige drøftelsene ble tatt opp og diskutert spørsmålet om en nordisk atomvåpenfri sone. En rekke synspunkter og forutsetninger er gjengitt.

De sakkyndige Boye, Jacobsen og Egge mener at dokumentet inneholder hemmeligheter som bør beskyttes av hensyn til rikets

Side 199

sikkerhet. Dokumentet gjengir diskusjonen fra et møte hvor det er deltakernes forutsetning at fortrolighet skal bevares. Emnet var en sak av stor sikkerhetspolitisk betydning for oss, og den var politisk svært følsom. Dette må være tilstrekkelig til at dokumentet bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. Det er disse forhold, og ikke det nærmere konkrete innhold av dokumentet som er grunnlaget for konklusjonen.

De sakkyndige Skogan og Østreng er enige med de øvrige sakkyndige i at det er grunn til å beskytte dokumentet. De nordiske utenriksministre har et klart behov for å kunne diskutere saker som dette i full fortrolighet. Skogan og Østreng kan imidlertid ikke se at rikets sikkerhet utgjør noen begrunnelse for hemmelighold av dokumentet.

Retten er enig med de sakkyndige Skogan og Østreng i at det ikke er rikets sikkerhet som tilsier beskyttelse av dokumentet. Det refereres en del synspunkter og forutsetninger for en nordisk atomvåpenfri sone, men retten finner ikke at noe av det dokumentet inneholder, kan skape fare for vår sikkerhet. Dette er alle de sakkyndige enige i.

De sakkyndige Boye, Egge og Jacobsen har vist til behovet for å kunne føre sikkerhetspolitiske samtaler i fortrolighet mellom nordiske lands utenriksministre og skadene om fortroligheten ikke holdes. Retten finner ikke at dette behovet for fortrolighet kan bringe straffelovens § 90 til anvendelse ved kompromittering, uavhengig av om det konkrete innhold utgjør en hemmelighet som rikets sikkerhet tilsier beskyttelse av, sml. synspunktene foran på side 101 flg.

Retten legger til at de sakkyndige har vært stilt flere spørsmål som går på sikkerhetspolitiske konsekvenser av en eventuell opprettelse av en nordisk atomvåpenfri sone, og på den interesse Sovjet kan ha i at en slik sone blir opprettet. Retten kan ikke se at dokumentet gir foranledning til disse spørsmål. Poenget for retten må være at dokumentet ikke i sitt innhold gir Sovjet noen innsikt som kan utnyttes for å påvirke en avgjørelse om en nordisk atomvåpenfri sone i en annen retning enn den avgjørelse som eventuelt vil bli fattet uten kompromittering. Retten viser i denne forbindelse til det dokumentet inneholder om norske forutsetninger og fellessynspunkter mellom de nordiske land for en

Side 200

eventuell atomvåpenfri sone. Det heter om dette i dokumentet blant annet:

«Danmark og Norge hadde understreket at det ikke ville komme på tale med noe opplegg som ville kunne forandre rettigheter/ forpliktelser i NATO-alliansen, herunder også på det militære område. Noen isolert løsning ville således ikke komme på tale, og rammen ville således være en utvidet europeisk ramme. Dette betydde ikke at NNWFZ-konseptet ville bli trukket inn i TNF-forhandlingene, men at TNF resultatet ville påvirke den videre behandling.»

Lenger ute i meldingen heter det:

Holst «ville imidlertid oppsummere viktige fellesnevner på følgende måte:

- a) Etthvert arrangement måtte være i overensstemmelse med hvert av de nordiske lands sikkerhetspolitiske orientering.

- b) Resultatet måtte bli øket, ikke redusert sikkerhet, derved at den kjernefysiske trussel mot de nordiske land ble redusert.
- c) Enhver løsning må passes inn i den bredere europeiske ramme.
- d) Det er ikke aktuelt med bilaterale forhandlinger om denne sak med Sovjetunionen. (Finland hadde dog ikke uttalt seg eksplisitt på dette punkt).
- e) Man ville opprettholde de nordiske kontakter om denne sak. (Det dreier seg ikke om forhandlinger.)
- f) Det er ikke aktuelt med ensidige løsninger/arrangementer.
- g) Negative internasjonale sikkerhetsgarantier kunne bli et positivt bidrag til opprettelse av en slik sone.
- h) Man forestiller seg ikke av NNWFZ skal gjøres til forhandlingsgjenstand forhandlingsgjenstand i TNF-forhandlingene, men resultatet av disse vil påvirke arbeidet med NNWFZ.»

II 9 Opplysninger fra Den norske NATO-delegasjonens raelciina vedrørende drøftelse i forsterket rådsmøte 16. september 1981 om tiltak for å møte sovjetisk propagandaoffensiv.

Meldingen er gradert konfidensielt. I meldingen tas opp en pågående sovjetisk propsgandaoffensiv med sikte på å påvirke opinionen i vestlige land i sikkerhetspolitiske spørsmål. Det gjøres i dokumentet rede for amerikanske planer om å møte denne propagandaoffensiven,

Side 201

men det blir ikke gitt konkrete opplysninger av betydning for hvorledes dette skal skje. Fra en rekke lands representanter gis det synspunkter på fredsbevegelsene i landene, blant annet på spørsmålet om, og i tilfellet i hvilken grad, fredsbevegelsene er et resultat av sovjetisk propaganda. Det gis også synspunkter på om og i tilfellet hvordan sovjetisk propaganda skal møtes. Det fremgår av dokumentet at det var en god del uenighet mellom forskjellige medlemsland om de spørsmål som er nevnt.

De sakkyndige Boye, Egge og Jacobsen mener dokumentet inneholder opplysninger som er hemmelige og som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. Det er for det første vist til det generelle hensyn som de har trukket frem ved en rekke dokumenter, behovet for å bevare fortroligheten mellom alliansepartnerne ved drøftelse av sikkerhetspolitiske spørsmål og den fare det er for at vi ikke skal få sikkerhetspolitisk informasjon om fortroligheten brytes. De har videre vist til det hensyn de har fremhevet i sin skriftlige utredning, delutredning 2 side 8, hvor det heter:

«Planlagte tiltak for å møte en sovjetisk propagandaoffensiv vil kunne tape sin effekt dersom de blir røpet for russerne. Videre vil kjennskap til uenighet innenfor NATO kunne utnyttes av motparten til å svekke Alliansens mottiltak. Dette dokument bør derfor holdes hemmelig av hensyn til Rikets sikkerhet.»

De sakkyndige Skogan og Østreng kan ikke se at dokumentet inneholder hemmeligheter som rikets sikkerhet tilsier beskyttelse av. De har trukket frem at dokumentet viser at man på NATO-hold ønsker å møte den sovjetiske propagandaoffensiv. Dette vil selvsagt ha interesse for russerne, men opplysningen går likevel ikke på vår sikkerhet. Det vesentlige for russerne blir om dokumentet gir informasjon som gjør dem i stand til å redusere virkningen av de mottiltak NATO-landene har planer om. Det er ikke tilfellet her. Dokumentet gir ikke konkrete opplysninger av betydning om hvordan NATO-landene tar sikte på å møte propagandaoffensiven. Selve det at det gis opplysninger om at mottiltak kan ventes, gir ikke russerne tilstrekkelig informasjon til at de i særlig grad vil kunne redusere effekten av de tiltak NATO vil sette i verk. Skogan og Østreng har for øvrig vist til vurderingen av dette spørsmål fra vitnet Johan Jørgen Holst, som ser på spørsmålet på samme måte som dem.

Side 202

Dette dokumentet har etter rettens mening klart et innhold som tilsier at det beskyttes. Men retten er enig med de sakkyndige Skogan og Østreng i at beskyttelsesbehovet ikke kan begrunnes i, hensynet til rikets sikkerhet og viser til Skogan og Østrengs begrunnelse. Retten legger til at selve det forhold at dokumentet røper uenighet i et spørsmål av sikkerhetspolitisk betydning, ikke er nok til at dokumentet bør holdes hemmelig av hensyn

til rikets sikkerhet. Spørsmålet er om innsikt i denne uenighet gjennom dokumentet ville gi Sovjet noen økt mulighet til å påvirke vår sikkerhet på en negativ måte. Retten kan ikke se at det er tilfellet.

Hensett til det resultat retten er kommet til for dokumentets vedkommende, ser retten ikke grunn til i detalj å gå inn på i hvilken grad opplysningene i dokumentet reflekteres i tiltaltes notat, men bemerker at det vesentlige synes å være med.

II 10 Chifermelding om samtale 11. februar 1981 mellom statssekretær Holst og ambassadør Stoessel.

Meldingen er gradert konfidensielt. Bakgrunnen for samtalen var at daværende statssekretær Holst i februar 1981 reiste til Washington for å ha samtaler med representanter for den nye amerikanske administrasjonen. Fra norsk side ønsket man blant annet å drøfte viktige spørsmål i østvest forholdet. En av dem Holst hadde samtale med, var ambassadør Stoessel. Han var en sentral person i administrasjonen. Han var under secretary of state for political affairs.

En rekke viktige utenrikspolitiske og sikkerhetspolitiske spørsmål tas opp. Innledningsvis understreker statssekretæren behovet for dialog mellom USA og Vest-Europa, særlig med henblikk på debatten om kjernevåpen. Stoessel sier seg enig i betydningen av en dialog og understreker at dette også er presidentens og utenriksministerens syn.

Spørsmålet om kjernevåpenfrie soner tas opp. Holst gjør rede for norske forutsetninger for eventuelle slike soner. Han sier blant annet: «Det norske engasjement ville ikke berøre Norges forhold til NATO, eller fjerne Norge fra NATOs strategi som uttrykk i MC 14/3.»

Side 203

Stoessel ga blant annet uttrykk for at man på amerikansk side var «bekymret for hvilken effekt det norske arrangement kunne ha på samholdet i alliansen».

NATOs dobbeltvedtak fra desember 1979 nevnes. Holst presiserer at regjeringen sto fast på dette vedtaket. «Regjeringen hadde investert så mye politisk kapital i vedtaket at en endring i standpunkter nå ikke ville være saklig forsvarlig, indrepolitisk eller utenrikspolitisk.»

Holst tar opp amerikanske utspill om nøytronvåpen. Det heter: «Med hensyn til de seneste amerikanske uttalelser om nøytronvåpenet, uttalte statssekretæren at selv spørsmålet om utplassering etter samråd med Europa var et uakseptabelt utgangspunkt. Det var nå et spørsmål om hvor meget «kjernefysisk trafikk» Europa kunne ta. Et utspill om nøytronvåpenet ville også virke forhindrende på en vellykket gjennomføring av TNF-vedtaket.»

Statssekretæren uttalte videre at man først måtte konsentrere seg om de løsninger på forsvarproblemene i Europa som er mulige med konvensjonelle midler. Behovet for kjernevåpen må reduseres. Forhåndslagringen i Norge hadde bl.a. hatt et slikt siktepunkt.

Kjernevåpenproblematikken måtte vurderes i bred sammenheng og ikke løsrevet fra de øvrige forsvarsoppgavene.

«Ambassadør Stoessel bemerket at USA hadde til hensikt å konsultere de allierte om en samlet tilnærming i disse spm. USA hadde ikke til hensikt å introdusere nye opsjoner forut for slike konsultasjoner.»

Holst nevner samarbeidet om forsvarsmateriell. Han peker på at det er to komponenter i samarbeidet, teknologisk overføring og kjøp av forsvarsmateriell. Disse to elementene er ikke alltid samstemt. Det pekes på at Norge i luftforsvaret hadde satset på Rolandsystemet. Holst understreker at det vil være vanskelig for Norge om dette prosjektet skrinlegges.

Stoessel tar opp situasjonen i El Salvador. Han viser til etterretningsrapporter som godtgjorde at Kuba sender våpen til El Salvador via Nicaragua. USA ønsket å sette en stopper for dette. Holst ga uttrykk for det norske syn, blant annet at det var

Side 204

«viktig ikke å komme i en posisjon hvor de vestlige land ble faktiske støttespillere for reaksjonære og undertrykkende regimer i Latin-Amerika. Vi måtte legge vekt også på ikke å gi Sovjetunionen muligheter for å skyve oppmerksomheten bort fra Afganistan.»

De sakkyndige Boye, Egge og Jacobsen mener dokumentet inneholder hemmeligheter

som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. De har vist til at dokumentet er referat av en samtale om sikkerhetspolitiske spørsmål med en sentral representant for administrasjonen hos vår viktigste allierte, USA. Tiltaltes referat gir etter disse sakkyndiges mening en god dekning av innholdet i samtale.

De sakkyndige Skogan og Østreng kan ikke se at dokumentet inneholder hemmeligheter som rikets sikkerhet tilsier beskyttelse av. De synspunkter som Holst og Stoessel kommer med, hadde de flere ganger offentlig gitt uttrykk for. Skogan og Østreng har pekt på noen punkter i tiltaltes notat, hvor notatet ikke er nøyaktig i samsvar med meldingen. Disse endringene kan øke sensitivitetsgraden, men det er mulig at endringene skyldes misoppfatninger hos tiltalte og ikke tilleggsinformasjon i forhold til meldingen.

Retten er kommet til at dokumentet ikke inneholder hemmeligheter som rikets sikkerhet nødvendigvis beskytter, men retten har vært i en viss tvil om bedømmelsen av dokumentet. Selve det forhold at meldingen omtaler sikkerhetspolitiske meningsutvekslinger med USA, kan ikke i seg selv begrunne anvendelse av strl. § 90, jfr. foran side 101 flg. Det avgjørende må være det nærmere innholdet av opplysningene i dokumentet, selvsagt på vanlig måte også sett i lys av blant annet hvem som gir opplysningene og vurderingene, graderingen m.v. Retten legger til grunn at både Holst og Stoessel, om de mest sensitive spørsmål som ble tatt opp, tidligere, iallfall langt på vei, offentlig hadde tilkjennegitt vurderinger som ikke avvek særlig fra de dokumentet inneholdt. Retten vil imidlertid ikke se bort fra at enkelte av vurderingene i dette dokumentet, f.eks. vurderingene fra Holst vedrørende nøytronvåpenet, kunne gi russerne informasjon av verdi, til bruk for påvirkning av opinionen i vest i spørsmål om kjernevåpen. Holst selv ga overfor retten uttrykk for at dokumentet gir innsikt i hvorledes Norge og USA i fortrolighet

Side 205

poengterer sine synspunkter overfor en nær alliert og det i spørsmål hvor det er uenighet mellom Norge og USA. Som sagt ser retten ikke bort fra at det i dette kan ligge informasjon av verdi for Sovjet, men retten finner denne verdien for usikker til at kompromitteringen av innholdet i dokumentet rammes av strl. § 90. Retten har vurdert spørsmålet om tiltaltes referat gir informasjon ut over selve meldingen, men kan ikke se at det er tilfellet i særlig grad. Derimot mener retten at de sensitive deler av meldingen reflekteres godt i tiltaltes referat.

II 11 Opplysninger fra samtale mellom statssekretær Holst og ass. viseutenriksminister Eagleburger i New York 21. september 1981.

Meldingen er gradert konfidensielt. Samtalen kom i stand på ass. viseutenriksminister Eagleburgers initiativ. Ønsket om en samtale fra Eagleburgers side hadde sin bakgrunn i et forestående møte mellom den amerikanske utenriksminister Haig og den sovjetiske utenriksminister Gromyko, i forbindelse med åpningen av hovedforsamlingen i FN. Eagleburger ønsket før dette møtet å drøfte en del viktige sikkerhetspolitiske spørsmål med Holst, blant annet spørsmål i tilknytning til forhandlinger om rustningskontroll. Møtet mellom Haig og Gromyko ble holdt 23. september 1981. Nytt møte mellom de to ble avholdt 28. september 1981.

I dokumentet kommer Holst og Eagleburger inn på spørsmål og forhandlinger om rustningskontroll som er oppe i tiden. Meningsutvekslingen er detaljert og gir uttrykk for synspunkter og vurderinger som, sett i sammenheng, gir informasjon langt ut over det som kan betraktes som kjent. Retten vil nedenfor referere fra en del sentrale avsnitt i dokumentet, men det er kanskje viktigere her enn ellers å understreke at dette er avsnitt og at disse må ses i sammenheng med helheten for øvrig. Sensitiviteten av de enkeltopplysninger som gis i tilknytning til rustningskontrollspørsmål, øker om man ser under ett den informasjon som gis omkring dette i dokumentet.

Det heter i meldingen blant annet:

«9. Norges innlegg hadde vært blant de mest konstruktive. Han ville imidlertid nevne et særlig problem. Det vedrørte den s.k. korpcensasjonsproblematikk, dvs. hvorvidt man skulle

Side 206

være beredt til å yte kompensasjon for de britiske og franske langtrekkende kjernevåpen. Både London og Paris var sterkt imot noen form for kompensasjon og heller ikke fra amerikansk side var man innstilt på dette. Fra britisk side ville man legge fram et eget dokument om problematikken. Jeg framholdt at jeg ikke var uenig i dette. De britiske og franske styrker tjente andre formål og var å betrakte som strategiske styrker snarere enn som TNF. De burde ikke bli forhandlingsgjenstand. Likevel burde man ikke nødvendigvis motsette seg en slags implisitt hensyntagen til styrkenes eksistens når den tilnærmede likevekt skal beregnes.» (Punkt 9)

«12. Dette var igjen knyttet til verifikasjonsproblematikken. Tilnæringsmåten med bruk bare av NASJONALE tekniske deteksjonsmidler var iflg. Eagleburger ufullstendig. Her forelå det et politisk problem i Washington. Fra høyresiden la man stor vekt på strenge krav til verifikasjon. Det forelå også spm. om presendensvirkninger for SALT. Bevegelsesfriheten på amerikansk side var her mer begrenset av holdninger enn av spesifikke problemstillinger. Han var minst trygg på sine styringsmuligheter i forhold til dette spmet i Washington. Jeg sa at jeg forsto dette, men gikk ut fra at man kunne løse mange av problemene ved samarbeidstiltak. Her inneholdt SALT II avtalen en basis eller modell for mulige løsninger. Eagleburger var enig i dette.»

«13. Haig hadde i Bonn gått noe lengre enn Eagleburger ville rådet til når det gjaldt å godta null-oppsjonen som ideell løsning.» (Punkt 12– 13)

«Jeg gav også uttrykk for bekymring over den tyske insistering på juridisk likhet i styrketall. Her kunne vi bli sittende fast i en selvlaget felle. NATOs styrkemålsetting på 572 missiler tok ikke sikte på å skape juridisk likhet med antallet utplasserte Irtnf på sovjetisk side. En insistering på juridisk likhet kunne skape forestillinger om en egen j eurostrategisk balanse med de «fra-koplingsfarer» slike forestillinger kunne romme. Foreløpig burde vi istedet, bruke det mer kvalitative begrepet «tilnærmet jevnbyrdighet». Eagleburger erkærte seg enig i dette.» (Punkt 13)

Side 207

Samtlige sakkyndige mener dette dokumentet inneholder hemmeligheter som rikets sikkerhet tilsier beskyttelse av. De sakkyndige Boye, Jacobsen og Egge har vist til at dokumentet inneholder et referat av en sikkerhetspolitisk samtale med en sentral representant for vår viktigste allierte, USA. Men det er også angitt at de er tilbøyelige til å mene at innholdet i seg selv er av en slik art at det nødvendiggjør hemmelighold. Egge har oppgitt at han anser det for utvilsomt. De sakkyndige Skogan og Østreng har pekt på at temaene er velkjente og at det samme også til dels gjelder vurderingene. Dette er bakgrunnen for at det i den tabellariske oversikt er markert stor åpenhet, men selv om det er tilfellet, gir dokumentene innsikt i vestlige vurderinger og synspunkter, herunder uenighet, langt ut over det som er kjent. Sovjet vil ved kompromittering av dokumentet gis en innsikt som kan utnyttes dels direkte i forhandlinger og dels i propaganda. Dette kan resultere i sikkerhetspolitiske løsninger eller standpunkter som for oss vil være dårligere enn om Sovjet ikke var gitt innsyn i dokumentet gjennom kompromittering. De har pekt på at den usikkerheten som ligger i krysset i parentes i «gråsonen» i den tabellariske oversikten, ved angivelsen om dokumentet bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet, representerer en meget liten usikkerhet. Det er krysset i rubrikken «ja» som for dem er det vesentlige. De har for øvrig angitt skade- /farevurderingen til «middels».

Skogan og Østreng har trukket frem at dokumentet er meget informasjonsrikt. Det går lenger enn andre slike samtaledokumenter i detaljering. Dokumentet bærer preg av at det er ført en samtale mellom to personer med ekspertinnsikt. Også av denne grunn blir dokumentet vesentlig i seg selv. Det er spesielt det i dokumentet som gjelder rustningskontrollspørsmålene, som er sensitivt. Det er særlig for de andre emneområdene at åpenheten er stor.

Til de konkrete punkter fra samtalereferatene som retten har trukket frem foran, har de sakkyndige Skogan og Østreng bemerket: Det som sies om kompensasjonsproblematikken,

er sensitivt. Spesielt kan fremheves uttalelsen om at man ikke nødvendigvis burde «motsette seg en slags implisitt hensyntagen til styrkenes eksistens når den tilnærmede likevekt skal beregnes.» I dette ligger det et uttrykk for imøtekommenhet. I en

Side 208

forhandlings situasjon er det uheldig om dette, som ikke var kjent, kom den annen forhandlingspart for øret.

Også det som sies i tilknytning til verifikasjonsproblematikken (punkt 12), er sensitivt. Her klargjøres et politisk problem i Washington med hensyn til krav som skal stilles til verifikasjon. Den ulike bedømmelse innen den amerikanske administrasjon bør Sovjet ikke få innsyn i.

Likeledes er uttalelsen om at «Haig hadde i Bonn gått noe lenger enn Eagleburger ville rådet til når det gjaldt å godta nullopsjonen som ideell løsning», sensitiv. Igjen viser man uenighet innen den amerikanske administrasjon, her mellom Eagleburger og hans sjef. Det er lite ønskelig at slik uenighet skal åpenbares overfor Sovjet.

Det som sies (pkt. 13) om juridisk likhet i styrketall og «det mer kvalitative begrepet «tilnærmet jevnbyrdighet»», viser likhet i synspunkter mellom de to samtalepartnerne. Men det avslører uenighet i forhold til Vest-Tyskland. Igjen er dette en uttalelse om uenighet Sovjet ikke bør få innsyn i.

De sakkyndige Skogan og Østreng viste til at Holst i sin forklaring for retten ga uttrykk for at dokumentet var særlig følsomt før møtet mellom Haig og Gromyko, men at det også var sensitivt i et mer langsiktig perspektiv. Skogan og Østreng er enig i dette. Dokumentet går på grunnleggende spørsmål om rustningskontroll, og følsomheten holder seg lenge. Det kan være snakk om år.

Retten er enig med de sakkyndige i at dette dokumentet inneholder hemmeligheter som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. Den viser til de sakkyndige Skogan og Østrengs redegjørelse. Spesielt bemerkes: Ved kompromittering av opplysningene i dokumentet vil Sovjet få innsyn i vurderinger, synspunkter og til dels uenighet på vestlig side vedrørende spørsmål om rustningskontroll som er gjenstand for forhandlinger. Denne innsikt kan Sovjet utnytte til å få løsninger, eventuelt mangel på løsninger, som er til skade for de vestlige lands sikkerhet. Med hensyn til følsomheten av dokumentet er retten enig i at den holder seg langt ut over tidspunktet for møtene mellom Gromyko

Side 209

og Haig. En annen sak er at retten finner det bevist at dokumentet ble fremskaffet til bruk for Gromyko til møtene med Haig. Om opplysningene faktisk nådde frem til Gromyko før han hadde sine samtaler med Haig, vet selvsagt ikke retten. Retten vil imidlertid i den forbindelse peke på at den siste samtalen mellom Haig og Gromyko ble holdt 28. september, m.a.o. syv dager etter at telexen med møtereferatet ble utstedt. Retten bemerker at både den helhet i møtereferatet som er med på å øke sensitiviteten av dokumentet og de enkelte punkter som er nevnt foran, fremgår av det notat tiltalte har satt opp og som retten finner bevist er overlevert KGB.

Dokumentene i II – spørsmål om sumvirkninger.

Retten har vurdert spørsmålet om dokumentene i tiltalens II, spesielt «Holstdokumentene» (II 1–8 og II 10 og 11), sett i sammenheng i sum gir informasjon som faller inn under strl. § 90 på punkter hvor det enkelte dokument ikke har en slik sensitivitetsgrad. Retten kan ikke se at det er tilfellet. Den viser til at dokumentene under II tar opp et betydelig antall emner og til dels et stort antall spørsmål ved hvert emne. Det er bare i mindre grad at man kan summere kunnskap om et emne omhandlet i et dokument med kunnskap om det samme emnet omhandlet i et annet dokument.

III. Fornebubeslaget.

Dokumentene i tiltalens III er de som tiltalte hadde med seg da han ble arrestert. Retten har funnet det bevist at det var tiltaltes hensikt å overlevere opplysninger fra disse dokumentene i den utstrekning KGB ønsket det. Med ett unntak, en rapport fra dosent Øystein Noreng, var dokumentene fra 1984. Tyngden av dem er meldinger til eller fra Utenriksdepartementet. De spenner over et meget vidt emneområde. Som eksempler nevnes

(beslagnr. i parentes): KNE – uformelt møte for NATOs utenriksministre (6.01.17.1), kanadisk forslag om utenriksministermøte for å drøfte MFBR og andre rustningskontrollspørsmål (6.01.17.11), WP-landenes forslag om en kjemisk våpenfri sone i Europa. Møte i NATOs råd (6.01.18.1), UNIFIL. Samtale med visegeneralsekretær URQUHART (6.01–18.18), Mbfr-møte i SPC

Side 210

16.1.84. Vestlig gjennomgang av egen forhandlingsposisjon (6.01.18.33) og Rustningskontroll i det ytre rom. Amerikanske synspunkter (6.01.18.34). Som det fremgår av disse eksempler på emneområder, gjelder en del av dokumentene sikkerhetspolitiske spørsmål. Mange av dem er meldinger fra NATO-delegasjonen i Brussel. Graderingen av dokumentene varierer fra ugrsdert (1 melding) til konfidensielt (16 meldinger). Tyngden av graderingen ligger på fortrolig.

De sakkyndige er enige om at ikke noe enkelt dokument har et slikt innhold at det bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet. De sakkyndige Skogan og Østreng har trukket frem meldingen av 17.1.84 fra NATO-delegasjonen i Brussel vedrørende møtet i SPC (den spesielle politiske komite i NATO) om MBFR (Forhandlinger om gjensidige og balanserte styrkereduksjoner) som det mest sensitive.

Offentliggjøres ikke.

Blant annet av den grunn bør dokumentet klart beskyttes, men det gir neppe innsikt av noen vesentlig verdi for russerne som de kan utnytte i forhold til vesten til fare eller skade for vår sikkerhet. Retten er enig i denne vurderingen. Den finner ikke grunn til å gå nærmere inn på innholdet i dokumentet, som altså de sakkyndige Skogan og Østreng har vurdert, til det mest sensitive, eller på innholdet i de andre dokumentene. Samtlige sakkyndige er som nevnt enige om at dokumentenes innhold ikke tilsier hemmelighold av hensyn til rikets sikkerhet, om dokumentene vurderes enkeltvis. Aktoratet har ikke bestridt denne vurderingen.

De sakkyndige Boye, Egge og Jacobsen har i sin skriftlige utredning om dokumentene i Fornebu-beslaget, Delutredning 1, i sin konklusjon (side 7) sagt: "Blant de papirer som er oppført på vedliggende liste, foreligger det ikke noe enkelt dokument som er av et slikt innhold an en åpenbaring bringer Norges sikkerhet i fare.

Etter en samlet vurdering av dokumentene kommer vi imidlertid til det resultat at de som ledd i en kjede av informasjonen ville gi en potensiell fiende verdifulle opplysninger og muligheter

Side 211

for på sikt å undergrave vår sikkerhet. De bør derfor holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet.»

I sin muntlige forklaring for retten har disse sakkyndige angitt at sumvirkningene av Fornebubeslaget neppe i seg selv gir en innsikt som er hemmelig, og som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet, Men dersom disse dokumentene ses i sammenheng med en større dokumentmengde, f.eks. tiltaltes h jemmarkiv, vil de kunne gi innsikt av den nevnte karakter.

De sakkyndige Skogan og Østreng kan ikke se at Fornebubeslaget i sum gir innsikt som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet, heller ikke om dokumentene i dette beslaget ses i sammenheng med de øvrige dokumenter de har hatt til vurdering.

Etter rettens mening inneholder ikke Fornebubeslaget hverken om dokumentene vurderes isolert eller samlet, noen hemmelighet som rikets sikkerhet tilsier beskyttelse av. Konklusjonen blir den samme om dokumentene i dette beslaget sammenholdes med de øvrige dokumentene tiltalen omfatter. Dokumentene i Fornebubeslaget tar opp en lang rekke emner og mange spørsmål i tilknytning til de forskjellige emnene. Dette er etter rettens mening også gjennomgående tilfellet om dokumentene i Fornebubeslaget ses sammen med de øvrige dokumentene retten har vurdert, hva enten man plukker ut enkeltdokumenter eller grupper av dokumenter som berører samme eller lignende emneområder. Retten har forstått de sakkyndige Boye, Egge og Jacobsen slik at de er enige i dette. Deres synspunkt er at om man forutsetter en betydelig større dokumentmengde kompromittert enn de dokumenter som

er omhandlet i tiltalen, så vil sumvirkningene av de kompromitterte opplysninger, og den innsikt som er gitt KGB, øke i en slik grad at man vil kunne stå overfor en hemmelighet som rikets sikkerhet tilsier beskyttelse av. Etter rettens mening er en slik sumvirkning usikker. Noe grunnlag for å konstatere at Fornebubeslaget, sett i en slik videre sammenheng, utgjør en hemmelighet, som rikets sikkerhet tilsier beskyttelse av, kan retten derfor ikke se det er. Retten viser for øvrig til sin drøftelse foran på side 101.

Retten legger til at det forhold at det her foreligger (forsøk på) kompromittering av opplysninger som innen NATO-samarbeidet

Side 212

er forutsatt behandlet fortrolig, ikke i seg selv kan medføre at rikets sikkerhet tilsier beskyttelse av dem, jfr. foran side 101 – 102.

VI A

Tiltalens VI A gjelder kompromittering av opplysninger fra dokumenter som i tiltalebeslutningen er subsumert under lov om forsvarshemmeligheter § 4. De sakkyndige har vurdert de dokumentene som er nevnt i tiltalepunktet. Boye, Egge og Jacobsen mener generelt at dokumentene her må vernes mot innsyn fra uvedkommende, men at de ikke inneholder opplysninger som rikets sikkerhet nødvendiggjør beskyttelse av.

De sakkyndige Skogan og Østreng har i sin tabellariske oversikt angitt en liten usikkerhet ved bedømmelsen av foredraget av Generalinspektøren for Luftforsvaret, generalmajor Sørensen. Det er her satt et kryss i parentes i «gråsonen» m.h.t. om rikets sikkerhet tilsier beskyttelse av dokumentet, og et kryss i parentes i rubrikken «liten» for skade-/farevurderingen. Foredraget hadde som tittel «Luftforsvarets stridsevne». Det var gradert begrenset. Det som ble tatt opp i foredraget, var blant annet de punkter som er nevnt i tiltalebeslutningen. De sakkyndige har i sin muntlige redegjørelse for retten gått gjennom foredraget. Boye, Egge og Jacobsen opprettholder sin konklusjon, at foredraget, selv om det inneholder opplysninger og vurderinger av interesse for fremmed etterretning, ikke har en slik sensitivitetsgrani at rikets sikkerhet tilsier hemmelighold. Skogan og Østreng har erklært seg enige i at foredraget ikke inneholder noe enkelt punkt som ikke var kjent. Når de har angitt en viss usikkerhet ved bedømmelsen i sin tabellariske oppstilling, er det fordi opplysningene i foredraget kan ha en kumulativ effekt gjennom den systematisering som er foretatt. Det foreligger også en viss kumulativ virkning når generalmajor Sørensens foredrag sammenholdes med de andre foredragene ved Forsvarets Høgskole som ga opplysninger om luftforsvarets oppgaver og evner til å løse disse. Men tross denne kumulative virkning, som skaper en viss tvil om bedømmelsen, holder disse to sakkyndige likevel klart i retning av at rikets sikkerhet ikke nødvendiggjør beskyttelse av dokumentet.

Side 213

Retten er for dette dokument enig med de sakkyndige Skogan og Østreng. Dokumentet, også sett i sammenheng med opplysninger fra andre foredrag, gir en kumulativ effekt i form av økt innsikt, men retten kan ikke se at denne innsikten er av et slikt omfang og en slik karakter, at det utgjør en hemmelighet rikets sikkerhet nødvendiggjør beskyttelse av. De sakkyndiges konklusjon for dette dokumentet er ikke bestridt fra aktorats side. Retten finner derfor ikke grunn til å gå nærmere inn på dokumentets innhold og vurderingene av det.

Regjeringsnotatet av 22. juni 1983 om COCOM har de sakkyndige Skogan og Østreng, i sin tabellariske oversikt, plassert i «gråsonen». Faren-/skaden ved kompromittering er angitt som «liten». Notatet er fra utenriksministeren til regjeringens medlemmer. Det er gradert fortrolig. COCOM (Coordinating Committee for Multilateral Export Controls) består av NATO-landene (unntatt Island og Spania) og Japan. Formålet med COCOM angis i notatet til å «forhindre at Warszawapaktlandene, Albania, Laos og Kina får tilgang til vestlige produkter og høyteknologi av militærstrategisk betydning. Dette formål søkes realisert gjennom å etablere og håndheve lister over strategiske produkter og høyteknologi som ikke kan selges fritt til disse landene.»

Det pekes på at invasjonen i Afghanistan og Polen-krisen har ført til en omfattende revurdering av hvilke overføringer som er forenlige med vestens strategiske interesser.

Praksis er blitt betydelig mer restriktiv når det gjelder håndhevingen av embargolistene overfor Warszawapaktlandene, og i de pågående listerevisjoner føres dette videre. Det pekes på at «USA har hele tiden ført an i denne prosess, men Vest-Europa og Japan er enige i at det er behov for en innstramning. – Praksis overfor Kina er derimot betydelig liberalisert i den senere tid.»

Notatet nevner studier som gjelder COCOM. «bl.a. vurderes effektiviteten av det nåværende system for å hindre overføring østover av militærstrategisk viktige varer og teknologi som faller innenfor COCOM's omforente strategiske kriterier. Det er, på amerikansk initiativ, videre nedsatt en ad hoc studiegruppe,

Side 214

som hittil har hatt to møter og som skal møtes i juli d.å. Denne gruppe studerer bl.a. olje- og gassteknologi, som det kan være uforenlig med vestlige sikkerhetsinteresser å overføre. Her er spørsmålet om eventuelle norske offshoreleveranser til Sovjetunionen (produkter, engineering-tjenester, seismikkoppgaver, feltvurderinger. m.v.) i høy grad berørt. En ny og strengere definisjon av begrepet «militærstrategisk viktig», som et meget vidtrekkende amerikansk forslag i realiteten legger opp til, vil kunne få en sterk negativ effekt på eventuelle slike norske leveranser.

Arbeidet med COCOM-studiene vil trolig fortsette inn i 1904.»

Det pekes så på at det er enighet i COCOM om at normale økonomiske forbindelser østover må fortsette og viderutvikles. Det man må konsentrere seg om, er å hindre overføring av militærstrategisk viktige varer og teknologi. «Også USA deler i prinsippet dette syn, men har – som nevnt – tendert i retning av å fortolke de strategiske kriterier utvidende. Dette har ført til betydelig meningsforskjell mellom USA på den ene side og Vest-Europa og Japan på den annen. Dette gjelder både listerevisjonen og studiegruppen for olje- og gassteknologi. Man regner imidlertid med at det, som hittil, vil være mulig å komme fram til konsensusløsninger.»

Avslutningsvis i notatet heter det: «Under det videre arbeid i COCOM vil Norge fortsatt legge til grunn insitusjonens omforente strategiske kriterier ved vurderingen av produkter og teknologi som det kan være uforenlig med vestlige sikkerhetsinteresser å overføre til embargobelagte land.

Innenfor denne ramme vil man ha for øye hensynet til norsk industri når det gjelder produkter og teknologi bl.a. innen offshoresektoren og på elektronikkområdet.»

De sakkyndige Skogan og Østreng har pekt på at det i notatet kommer helt klart frem at det er uenighet innenfor COCOM, mellom USA på den ene siden og Vest-Europa og Japan på den annen side, om hvilke restriksjoner som skal legges på eksport av strategisk viktige produkter og teknologi til Sovjet og enkelte andre land. Det kommer også klart frem i notatet at den restriktive holdning

Side 215

USA har lagt seg på, ikke tjener norske interesser i Barentshavet. At det først og fremst er i Barentshavet de norske interesser ligger, er helt klart, selv om det ikke uttrykkelig er nevnt. Den policyvurdering som man kan lese ut av notatet, ble ganske raskt omsatt i praktisk politisk handling. Daværende handelsminister Skauge gikk ut og tilkjennega at Norge ønsket å undersøke mulighetene for et teknologisk samarbeid med Sovjet om oljeutvinning i Barentshavet. Dette skjedde på en tid da USA var i kraftig strid med sine allierte om leveranser til Sibirgassledningen. Norge bidro ved dette til å utvide uenigheten innen COCOM. Sovjet aksepterte den norske invitt til samarbeid ganske omgående, og det er kommet utspill derfra senere som har stimulert det norske initiativet. Ved sin handling distanserte Norge seg fra en viktig alliert og nærmet seg Sovjet i et område hvor Norge trenger støtte fra sine allierte, jfr. om de dokumenter ellers som gjelder nordområdene.

Norge har ved sitt utspill om samarbeid med Sovjet markert uenighet utad i forhold til USAs syn på eksport av strategisk viktig teknologi. Norges utspill gjaldt konkret samarbeid om oljeutvinning i Barentshavet. Regjeringsnotatet om COCOM gir imidlertid uttrykk for en mer generell policy – en mer generell uenighet. Dokumentet gir derfor tilleggsinformasjon ut over det som lå i den faktiske handling ved det samarbeidsinitiativ Norge tok overfor Sovjet, og det som på annen måte var kjent om uenighet innen COCOM. Denne

tilleggsinformasjonen – merinnsikten – kan gi Sovjet mulighet til å utnytte og utvide splittelsen i COCOM. Hensett til formålet med COCOM, kan dette få negative sikkerhetspolitiske konsekvenser for oss. Skogan og Østreng har i den tabellariske oversikt kryssset av i «gråsonen» for spørsmålet om dokumentet må beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. Skade-/farevurderingen er angitt til «liten».

Retten er enig i den vurdering de sakkyndige Skogan og Østreng har gitt om den fare-/skade det kan ha om dokumentet kompromitteres. Som Skogan og Østreng har pekt på, er det lite åpent materiale om COCOM. At det er uenighet, mellom USA på den ene side og Vest-Europa og Japan på den annen side, om omfanget av de restriksjoner som skal legges på eksport av produkter og teknologi som kan ha strategisk betydning, var kjent. Regjeringsnotatet gir imidlertid innsikt i norske vurderinger

Side 216

som går ut over det som var kjent, også det som er blitt kjent gjennom det norske initiativ overfor Sovjet om samarbeid om oljeutvinning i Barentshavet. På denne bakgrunn, sammenholdt med den mulighet Sovjet ved innsyn i dokumentet gis til å utnytte og utvide splittelsen i COCOM, finner retten at kompromittering av dokumentet rammes av strl. § 90. Retten har i vurderingen tatt hensyn til at notatet er gradert fortrolig, jfr. side 97. Dokumentet er levert til KGB, jfr. side 69.

I, II, III og VI – oppsummering.

Av dokumentene nevnt under tiltalens I, II, III og VI finner retten at følgende har et innhold som tilsier anvendelse av strl. § 90, ved kompromittering av dokumentet eller de sentrale opplysninger i det:

I A 2 Norskamerikanske samtaler i Utenriksdepartementet i desember 1975.

I A 3 Regjeringsnotat av 1. mars 1976 om Islands strategiske betydning.

I A 4 Samtaler 22. mai 1976 mellom utenriksminister Kissinger og utenriksminister Frydenlund.

I A 5 Norskfranske samtaler i Utenriksdepartementet 9. og 10. juni. 1976.

I A 7 Utkast til notat om norsk oljepolitikk i sikkerhetspolitisk perspektiv.

I A 11c Samtale mellom statsminister Nordli og statsminister Trudeau 30. juni 1980.

I A 11d Samtale mellom statssekretær Holst og statssekretær Korhonen 15. juli 1980.

I A 11h Samtale mellom utenriksminister Frydenlund og utenriksminister van der Klaauw 17.–18. januar 1981.

I A 13 Foredrag på Forsvarets Høgskole i 1983 av øverstkommanderende i Sør-Norge.

I A 14 Foredrag på Forsvarets Høgskole i 1983 av sjefen for etterretningsstaben.

I A 15 Foredrag på Forsvarets Høgskole av sjefen for Finnmark landforsvar.

I A 16 Foredrag på Forsvarets Høgskole i 1983 av øverstkommanderende i Nord-Norge.

I A 17 Foredrag på Forsvarets Høgskole i 1983 av sjefen for Garnisonen i Porsanger.

Side 217

I A 18 Foredrag på Forsvarets Høgskole i 1983 av sjefen for plan- og beredskapsavdelingen i Forsvarets overkommando.

I A 19 Foredrag på Forsvarets Høgskole i 1983 av en offiser i staben til kommandøren for sjøstridskreftene i Nord-Norge.

I A 20 Foredrag på Forsvarets Høgskole i 1983 av sjefen for sikkerhetspolitisk kontor i Forsvarsdepartementet.

I A 22 Foredrag på Forsvarets Høgskole i 1983 av en offiser ved Forsvarskommando Nord-Norge.

I A 23 Foredrag på Forsvarets Høgskole i 1983 av en offiser i staben til kommandøren for luftstridskreftene i Nord-Norge.

I A 24 Øvelse «Tellus» ved Forsvarets Høgskole våren 1983.

I A 25 Foredrag i 1983 på Forsvarets Høgskole av en forskningssjef ved Forsvarets Forskningsinstitutt.

I A 26 Opplysninger fra foredrag for Forsvarets Høgskole i 1983 av stasjonssjefen ved Luftforsvarets stasjon Kautokeino.

II 6 Chiffermelding av 2. februar 1980 om statssekretær Holsts refleksjoner etter politiske

samtaler i Washington og New York i februar 1980.

II 11 Opplysninger fra samtale mellom statssekretær Holst og ass. viseutenriksminister Eagleburger 21. september 1981.

VI A Regjeringsnotat av 22. juni 1983 vedrørende COCOM.

Retten har vurdert i forhold til strl., § 90 de dokumenter m.v. som konkret er angitt i tiltalen og som retten har funnet bevist er kompromittert overfor KGB. Videre har retten i forhold til strl. § 90, vurdert de dokumenter hvor retten ikke med sikkerhet kan se hvilke dokumenter eller hvilke opplysninger fra dokumentene som tiltalte har gitt KGB, men hvor retten er sikker på at tiltalte overfor KGB har kompromittert et meget betydelig antall opplysninger. I den første gruppen, der retten har funnet det bevist at dokumentet er kompromittert, rammes kompromitteringen fra følgende dokumenter av strl. § 90: I A 11c, I A 11d, I A 11h, II 6, II 11, VI A (Regjeringsnotat av 22. juni 1983 vedrørende COCOM).

I den siste gruppen, der retten ikke kan si nøyaktig hva som er overlevert, men med sikkerhet kan si at det er overlevert opplysninger, rammes kompromitteringen av følgende dokumenter av strl. § 90:

Side 218

I A 2, I A 3, I A 4, I A 5, I A 7, I A 13, I A 14, I A 15, I A 16, I A 17, T A 18, I A 19, I A 20, I A 22, I A 23, I A 24 I A 25 og I A 26.

Retten er etter bevisførselen ikke i tvil om at tiltalte fra disse dokumentene har gitt KGB hemmelige opplysninger det var nødvendig å beskytte av hensyn til rikets sikkerhet. Retten finner det bl.a. klart at det er gitt videre et stort antall opplysninger av «strl. § 90-karakter», fra flere foredrag ved Forsvarets Høgskole. Det er kompromittert en omfattende informasjonsmengde fra disse foredragene, med betydelige skadevirkninger for forsvaret. Retten finner det også bevist at det er kompromittert hemmelige opplysninger som rikets sikkerhet nødvendiggjør beskyttelse av, fra flere av dokumentene under I A 2, I A 3, I A 4, I A 5 og I A 7.

Den nærmere strafferettslige plassering i forhold til strl § 90.

Retten har gjort rede for hvilke opplysninger som er gitt KGB og for hvilke av disse kompromitteringen rammes av strl. § 90. De opplysninger av denne karakter som er fra dokumentene og foredragene i tiltalens I, er i tiltalen rubrisert under strl. § 90 tredje ledd, jfr. første ledd annet straffalternativ. Det er korrekt rettsanvendelse. Opplysningene er her tatt fra dokumenter m.v. som tiltalte hadde adgang til i sin tjeneste. De var «betrodd» ham i «stillings medfør». Opplysningene er gitt KGB. Det forelå klart forsett hos tiltalte for de objektive straffbarhetsmomenter, både i første og tredje ledd. Det vises for øvrig til drøftelsen foran på side 103 flg. Retten legger til at også COCOM-notatet av 22. juni 1983, tiltalens VI A, har tiltalte fått tilgang til på regulær måte gjennom sitt arbeid. Den strafferettslige bedømmelse av kompromitteringen av opplysninger fra dette blir derfor den samme.

Retten har funnet det bevist at tiltalte også har kompromittert opplysninger fra dokumenter som er med i tiltalens II, nemlig II 6 og II 11. I tiltalen er dette henført under strl. § 90 første ledd annet straffalternativ. Dette er fra aktoratets side begrunnet med at dokumentene i tiltalens II

Side 219

har tiltalte ikke hatt rettmessig adgang til i sin stilling. Dokumentene er av den grunn ikke betrodd ham i stillings medfør.

Retten er enig i at det er avgjørende for den strafferettslige subsumsjon av kompromitteringen av opplysninger fra dokumentene hvordan tiltalte fikk adgang til dem. Etter bevisførselen legger retten til grunn at dokumentet i tiltalens II 6 kan være fordelt til tiltalte i tjenestlig sammenheng og at han således hadde rettmessig adgang til dette. Det gjaldt imidlertid ikke dokumentet i tiltalens II 11. Det var forutsetningen hos ledelsen ved FN-delegasjonen at dette dokumentet ikke skulle til ambassaderåden for økonomiske saker, den stilling tiltalte hadde ved FN-delegasjonen. Om samme forutsetning gjaldt for II 6 er usikkert. Det er mulig at dette dokumentet ble sirkulert i FN-delegasjonen før endringen av fordelingsrutinen for graderte dokumenter, jfr. side 33 –34. Retten finner det klart at tiltalte

har hatt meldingen om Holsts refleksjoner etter samtalen i Washington og New York og meldingen om samtalen mellom Holst og Eagleburger i New York 29. september 1981, da han gjorde sine egne notater fra meldingen. Derimot er det uklart på hvilken måte tiltalte fikk tilgang til meldingene. II 6 kan som nevnt være fordelt til han. II 11 og også II 6 kan han ha fått bl. ant annet på følgende måte: Han kunne fra en annen posthulle ha tatt mappen hvor dokumentene lå, han kunne ha tatt et eksemplar på arkivrommet som var lagt til arkivering eller makulering, han kunne ha sett et arkivert eksemplar og han kunne ha blitt vist dokumentet av sin kollega i politisk avdeling, ambassaderåd Skogmo. Alle disse måtene å skaffe dokumenter på er mulige. De har større eller mindre grad av sannsynlighet for seg. For dokumentet, som må ses i sammenheng med tiltaltes oppdrag om å skaffe materiale til KGB til bruk for møtet mellom Gromyko og Haig, må tiltalte ha valgt en måte som raskt ga ham tilgang til det.

Retten er kommet til at det er riktig å subsumere kompromitteringen av opplysningene fra dokumentet i tiltalens II 6 og II 11 under strl. § 90 første ledd annet straffalternativ og ikke under strl. § 90 tredje ledd, jfr. første ledd annet straffalternativ. Selv om det var tiltaltes stilling som gjorde det mulig for ham å få tak i disse dokumentene, var det iallfall for II 11, men muligens også for II 6, som nevnt forutsetningen at han ikke skulle ha tilgang til det. På dette punkt skiller nærværende sak seg fra avgjørelsen i Rt-1966-343 (se side 345), som det er vist til i saken.

Side 220

Som nevnt er det flere muligheter for hvordan tiltalte kan ha fått se dokumentene. II 6 kan være blitt fordelt til ham. For II 11, og de øvrige mulighetene for hvordan han hadde fått se II 6, var det kun en måte dokumentet kunne være betrodd ham i stillinga medfør, at han var blitt vist det av Skogmo. Ved de andre alternativene ville han ha blitt kjent med dokumentene på en måte som i lys av at de ikke skulle fordeles til ham, klart ville ha skjedd i strid med forutsetningene – som han var kjent med – for hvilke dokumenter han av eget initiativ kunne gjøre seg kjent med. I denne forbindelse er det også relevant at det ut fra hensynet til hans arbeid ved delegasjonen, ikke kunne forsvares at han gjorde seg kjent med dem. Dersom dokumentene ikke var blitt vist ham av Bjørn Skogmo, må det derfor legges til grunn at dokumentene ikke var betrodd tiltalte i hans stilling.

I og med at det faktiske forhold m.h.t. hvorledes tiltalte fikk tilgang til dokumentene ikke kan klarlegges, må det faktum som for tiltalte er gunstigst, legges til grunn. Generelt sett er det straffskjerpene om det kompromitteres dokumenter som er betrodd i stillings medfør. Selv om overleveringene som subsumeres under strl. § 90 tredje ledd, jfr. første ledd annet straffalternativ, er en fortsatt forbrytelse, kan ikke retten se at en henføring av kompromitteringen av II 6 og II 11 under strl. § 90 første ledd annet straffalternativ, vil ha uheldige konsekvenser for tiltalte. Retten subsumerer derfor overleveringen av opplysninger fra disse dokumentene under denne bestemmelsen. Retten tilføyer at subsumsjonsvalget her ikke har konsekvenser for anvendelsen av strl. § 91 første ledd, jfr. § 90.

Tiltalens IV – strl. § 91 første ledd, jfr. § 90.

Det er utferdiget tiltale etter strl. § 91 første ledd, jfr. § 90. Tiltalen er på dette punkt begrenset til dokumentene nevnt i tiltalens II. Den første forutsetning for å anvende bestemmelsen, er at opplysningene tiltalte har satt seg i besittelse av, er av den art at strl. § 90 ville ramme kompromitteringen av dem. Det er tilfellet for II 6 og II 11.

Retten finner det bevist at tiltalte da han laget sine notater fra disse dokumentene, gjorde det i den hensikt senere å gi opplysningene til KGB. På det samme tidspunkt forelå det forsett hos ham med hensyn til de momenter

Side 221

som ved kompromittering, ville bringe strl. § 90 til anvendelse. Spørsmålet er om tiltalte rettsstridig har satt seg i besittelse av dokumentene eller opplysningene i dem. Etter rettens mening er det tilfellet. Tiltalte skulle ikke ha tilgang til disse dokumentene. Det er en mulighet for at ambassaderåd Skogmo viste ham dem. Men selv om det er tilfellet, kan ikke det hindre anvendelse av strl. § 91 første ledd, jfr. § 90. Tiltalte nøyde seg ikke med å lese gjennom dokumentene. Han satte opp notater som reflekterte de sensitive delene av

meldingene. Nettopp disse notatene, laget uten noen form for tillatelse eller kunnskap hos noen andre ved FN-delegasjonen, heller ikke Skogmo, gjorde det mulig for ham å tilegne seg det i meldingene som var av etterretningsmessig verdi. Retten kan ikke se annet enn at en slik, uhjemlet, nedskrivning av de sensitive opplysningene for senere overlevering til KGB er «rettsstridig å sette seg i besittelse av» opplysningene. Notatene var nødvendige for at det etterretningsmessig interessante skulle kunne videreformidles til KGB, og som nevnt var hensikten med å ta notatene nettopp å kunne gi opplysningene fra dokumentene til KGB. Det er ikke tvilsomt at det foreligger forsett for de andre objektive straffbarhetsvilkår for anvendelse av strl. § 91 første ledd, jfr. § 90. Etter dette finner retten at tiltalte har overtrådt nevnte bestemmelse slik som beskrevet i tiltalebeslutningens IV.

Retten finner grunn til å knytte noen bemerkninger til at tiltalen for forbrytelse mot strl. § 91 første ledd, jfr. § 90 er begrenset til dokumentene i tiltalens II. Slik retten har oppfattet aktoratet, er resonnementet at de andre dokumentene eller opplysningene i tiltalen har tiltalte fått tilgang til i kraft av sin tjenestestilling, og han har da ikke rettsstridig satt seg i besittelse av dem. Retten er enig i at om tiltaltes handling utelukkende hadde vært muntlig å meddele videre opplysninger han hadde fått i sin tjeneste, ville selve det forhold at han i tjenesten fikk opplysninger, ikke kunne rammes av strl. § 91, selv om han umiddelbart bestemte seg for å gi dem videre til KGB. Men tiltaltes handlinger går, i hele den perioden han har drevet spionasje til fordel for Sovjet, lenger enn dette. Dels samlet han inn dokumenter og dels gjorde han notater fra dokumenter eller foredrag nettopp for å overlevere dokumentene

Side 222

eller gi opplysningene til KGB. Dette gjelder også notatene fra foredragene ved Forsvarets Høgskole. I strid med reglementet sørget han ikke for makulering av notatene, men tok dem med hjem for å kunne gi opplysningene til fremmed etterretning. Tiltaltes innsamling av dokumenter og utarbeidelse av notater har langt på vei vært nødvendig for at tiltalte skulle kunne gi KGB hemmelig informasjon som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. Etter rettens mening er en slik, uhjemlet, innsamling av hemmelige opplysninger en handling som faller inn under strl. § 91 første ledd, jfr. § 90. Det er i virkeligheten slike forberedende handlinger, som er et ledd i spionasjevirksomhet, strl. § 91 tar sikte på å ramme. Retten nevner at strl. § 91 er anvendt også i tilfeller hvor den etterfølgende kompromittering er subsumert under strl. § 90 tredje ledd, se Rt–1966–343.

Retten går ikke nærmere inn på spørsmålet om strl. § 91 første ledd, jfr. § 90, rammer de forberedelseshandlinger som innsamling av materiale og nedtegnelse av notater for senere overlevering til KGB, før og etter New York-perioden, utgjør. Selv om det er snakk om fortsatt forbrytelse, også i forhold til strl. § 91 første ledd, jfr. § 90, er tiltalens IV uttrykkelig begrenset i tid til tiltaltes tjenestegjøring i New York. Avgrensningen er gjort bevisst fra påtalemyndighetens side med kjennskap til det faktiske hendelsesforløp. Hensett til dette finner retten at det iallfall er tvilsomt om det er adgang til å dømme for eller ta hensyn til forberedelseshandlingene i (i forhold til strl. § 91) før og etter tidsrommet angitt i tiltalens IV.

Retten har derfor ved avgjørelsen ikke tatt i betraktning de forberedelseshandlinger som ligger før og etter tiltaltes tjenestegjøring i New York. Det tilføyes at spørsmålet, om dette skal trekkes inn ved avgjørelsen i nærværende sak, reelt sett hverken har betydning for utformingen av domskonklusjonen eller for straffutmålingen.

Tiltalens V A – strl. § 94 annet ledd nr. 2 og 4, jfr. første ledd.

Retten finner at tiltalte har overtrådt både

Side 223

strl. § 94 annet ledd nr 2, jfr. første ledd og strl. § 94 annet ledd nr. 4, jfr. første ledd. strl. § 94 annet ledd nr. 2 rammer blant annet den som i hensikt å forøve en forbrytelse etter strl. § 90, innlater seg med noen fremmed makt. Lagmannsretten er ikke i tvil om at en gang i løpet av første halvdel av 1970-årene var det en uttrykt forutsetning mellom tiltalte og KGB, representert ved E , at tiltalte skulle skaffe KGB etterretningsmateriale fra sitt arbeidsfelt. At det fra nevnte tidspunkt var tiltaltes hensikt å skaffe materiale, også materiale av «strl. § 90 karakter», anser retten heller ikke tvilsomt. Tiltalte var kjent med Es funksjon som KGB

offiser, og han var kjent med de øvrige omstendigheter som ville gjøre kompromitteringen av materiale til forbrytelse mot strl. § 90.

Strl. § 94 annet ledd nr. 4 rammer den som t tilbyr eller påtar seg å forøve eller mottar penger eller andre fordeler for å forøve blant annet forbrytelse mot strl. § 90. Tiltalte har tilbudt seg å skaffe etterretningsmateriale av «strl. § 90 karakter». Penger har for tiltalte vært et sentralt element i hans virksomhet. Han har mottatt større pengebeløp fra KGB etter levering av materiale. Fra begynnelsen av den periode han var villig til å skaffe materiale av «strl. § 90 karakter», eventuelt noe senere, legger retten til grunn at det har vært en uttalt eller stilltiende forutsetning mellom ham og E om at KGB skulle betale, og betale godt, for det materiale han fremskaffet. Tiltalte fikk også betaling for sine leveranser. Dette bringer strl. § 94 annet ledd nr. 4, jfr. første ledd til anvendelse.

Tiltalens VI – Lov om forsvarshemmeligheter § 4.

Retten finner det bevist at tiltalte ved sin virksomhet som etterretningsagent for KGB, har foretatt handlinger, i form av fremskaffelse av opplysninger fra graderte dokumenter, som rammes av lov om forsvarshemmeligheter § 4. Retten finner det bevist at tiltalte til KGB, helt eller delvis, har kompromittert innholdet i foredragene til general Zeiner Gundersen (I A 21), brigadegeneral Woodall (I A 27) og generalmajor Sørensen (VI A). Disse foredragene inneholder en rekke militære opplysninger som, selv om de ikke er så sensitive

Side 224

at kompromitteringen rammes av strl. § 90, gir verdifull militær informasjon for fremmed etterretning. Det gis i Zeiner Gundersens foredrag en rekke opplysninger og vurderinger med «militær vinkling» om styrke og svakheter ved NATO-landene, deres styreform m.v. Videre gis opplysninger og vurderinger om NATOs militære styrke, til dels sammenlignet med Warszawapakten. General Zeiner Gundersen gir også grunnleggende strategiske vurderinger for NATO, blant annet for eventuell bruk av kjernevåpen. Brigadegeneral Woodalls foredrag inneholder en rekke militære opplysninger og vurderinger knyttet til NATOs sydflanke. Han gir blant annet trusselvurderinger ved mulig angrep fra Warszawapaktland. Generalmajor Sørensen gir i sitt foredrag en rekke opplysninger og vurderinger om luftforsvaret, forskjellige former for utstyr og materiell m.v., herunder styrke og svakheter ved dette, luftforsvarets oppgaver og evner til å løse oppgavene. Tiltalte var fullstendig klar over innholdet og karakteren av de opplysninger som ble gitt til KGB. Han var klar over faren ved kompromittering, og han var klar over Es rolle. Det er derfor klart at han er skyldig i forbrytelse mot lov om forsvarshemmeligheter § 4.

Forsvarerne har sterkt understreket at lov om forsvarshemmeligheter § 4 kun kan anvendes på etterretning rettet mot opplysninger av militær karakter. De har vist til lovens navn, samt til dens tilblivelseshistorie og forarbeider. Aktoratet har gitt uttrykk for at lovforståelsen kan være noe tvilsom, men det mener at riktig rettsanvendelse må være å ta § 4 om forsvarshemmeligheter på ordet, slik at den rammer all etterretning «som har spionasje for fremmed stat til formål», uansett om det som fremskaffes, er opplysninger om militære forhold.

Retten mener at forståelsen av lov om forsvarshemmeligheter § 4 på det nevnte punkt, ikke er av betydning for om tiltalte skal kjennes skyldig i forbrytelse mot bestemmelsen. Det er på det rene, jfr. ovenfor. Lovforståelsen er imidlertid avgjørende for omfanget av den kompromittering av opplysninger som rammes av bestemmelsen. Retten er enig med forsvarerne i at tittelen på loven kan tyde på at dens siktemål er å verne om opplysninger av militær karakter. Det samme gjelder, men

Side 225

bare delvis, lovens forarbeider. Etter rettens mening er den fortolkning at lov om forsvarshemmeligheter § 4 kun rammer spionasje rettet mot militære opplysninger, for snever. Det kan ikke legges til grunn at lov om forsvarshemmeligheter utelukkende skal ramme virksomhet av denne karakter, bl.a. § 5, § 6 og § 7 viser dette. Lovens § 5, § 6 og § 7 viser i sin gjerningsbeskrivelse til strl. § 90. For disse bestemmelsene kan retten ikke se det er noe grunnlag for å innfortolke den begrensningen i henvisningen til strl. § 90, at det kun vises til strl. § 90 i den utstrekning forbrytelsen mot denne gjelder militære opplysninger.

Også hovedformålet med loven, å ramme spionasje i videre utstrekning enn det strl. §§ 90 flg. gjør, trekker i retning av at anvendelsesområdet for lovens § 4 ikke kan begrenses til militære opplysninger, men at lovteksten i bestemmelsen må tas noe nær på ordet. Etter rettens mening må det avgjørende være om de opplysninger som fremskaffes «etter sin art kan være av interesse for et fremmed lands etterretningstjeneste» Rt-1965- 987, se side 991). Det må oppstilles begrensninger i to retninger. Opplysningene må gjelde et tema som kan være av sikkerhetsmessig betydning for oss, f.eks. vurderinger av hvorledes Sovjet vil håndtere en politisk utvikling i Øst-Europa de anser for uheldig (ambassadør Stenseths foredrag). Videre må opplysningene være av slik «kvalitet» at de ut fra et etterretningssynspunkt er av interesse. Ut fra denne lovforståelsen vil tiltalte til KGB ha gitt videre opplysninger fra et større antall dokumenter som er av en slik karakter at kompromitteringen rammes av bestemmelsen. I tiltalens VI A er tatt med et foredrag ambassadør Stenseth holdt på Forsvarets Høgskole. Retten finner det bevist at tiltalte har gitt videre de sentrale opplysningene fra foredraget til KGB. Foredraget tar bl.a. opp en rekke spørsmål av sikkerhetspolitisk art, militær styrkeoppbygging, Sovjets politikk overfor de østeuropeiske land, vestlig politikk i forbindelse med et lederskifte i Sovjet m.v. Dette er emner av sikkerhetspolitisk interesse for Norge, og det vil klart ha interesse for Sovjet å bli kjent med vestlig viten og vurderinger om disse forhold. I tiltalens VI er tatt med et internt notat i Utenriksdepartementet vedrørende norsk deltakelse i utvikling av svensk forsvarsmateriell. Retten har funnet det bevist at dette notatet, eventuelt sentrale opplysninger fra det, av tiltalte er gitt til KGB. Etter temaet er det klart at kompromittering av dokumentet vil være en

Side 226

forbrytelse mot § 4 i lov om forsvarshemmeligheter. Retten har også funnet det bevist at tiltalte har overlevert til sovjetisk etterretning en stor mengde dokumenter eller opplysninger fra dokumenter vedrørende konflikten Iran/Irak, den politiske og militære utvikling i Afghanistan og utviklingen i Midt-Østen (I A 10). En rekke av dokumentene er NATO-meldinger som inneholder opplysninger også av militær karakter. Retten har ikke funnet strl. § 90 anvendelig på kompromitteringen av disse dokumentene. Etter dokumentenes karakter må kompromitteringen imidlertid subsumeres under lov om forsvarshemmeligheter § 4. Det samme er tilfellet for de øvrige dokumenter som i tiltalen er subsumert under strl. § 90, og hvor retten har funnet at dokumentet eller deler av det er kompromittert til KGB, men hvor strl. § 90 ikke kan anvendes på kompromitteringen.

Rettens konklusjon er at tiltalte gjennom å ha gitt KGB opplysninger fra gradert materiale av den type som er nevnt ovenfor, har gjort seg skyldig i forbrytelse mot lov om forsvarshemmeligheter av 8. august 1914 nr. 3 § 4. (Skal vel være 18. august 1914 nr. 3, Lovdatas anm.) Forbrytelsen har, sett i forhold til mengden av kompromittert materiale av denne karakter, hatt et betydelig omfang. For ordens skyld bemerkes at retten har funnet de subjektive vilkår for straffelse å være til stede for alle typer dokumenter under dette tiltalepunktet, ikke bare for dokumenter som inneholder opplysninger av militær karakter. Det kan helt generelt legges til grunn at tiltalte var klar over innholdet og karakteren av de opplysninger han ga til KGB, samt faren ved kompromittering. Es rolle som KGB-offiser var som nevnt klart for ham for hele perioden han drev etterretning for KGB.

Tiltalens VII. Militær straffelovs § 69. første ledd annet straffalternativ, jfr. annet ledd.

Det er ikke tvil om at de foredrag m.v. som ble holdt på Forsvarets Høgskole, ble betrodd tiltalte i hans tjeneste der. Opplysningene som ble gitt, var langt på vei, ut fra lov og instruks, herunder sikkerhetsbestemmelsene for skolen, å anse som «tjenestehemmeligheter». Foredragene inneholdt en betydelig mengde informasjon, som det var viktig å verne mot innsyn fra uvedkommende. Foredrag m.v. av

Side 227

«sensitiv» karakter var derfor gradert etter sikkerhetsinstruksen eller beskyttelsesinstruksen. En betydelig mengde av denne graderte informasjonen ble kompromittert til KGB.

Den militære straffelovs § 69 krever at det er i den militære tjeneste at opplysningene må være betrodd. Forsvarerne har gjort gjeldende at dette vilkåret for anvendelse av mil.strl. §

69 ikke er til stede. Det er ikke nok at tiltalte er vernepliktig, jfr. mil.strl. § 9 nr. 1. Han må være i militær tjeneste på det tidspunkt han fikk opplysningene. Det var ikke tilfellet. Det var som sivilperson, ambassaderåd i Utenriksdepartementet, tiltalte var elev ved Forsvarets Høgskole. Han var lønnet av Utenriksdepartementet. Ca. halvparten av skolens elever var for øvrig ansatt i stillinger uten tilknytning til forsvaret. På denne bakgrunn kan de foredrag m.v. som ble holdt på Forsvarets Høgskole, ikke sies å være betrodd tiltalte i hans militære tjeneste, og mil.strl. § 69 kan da ikke anvendes.

Etter rettens mening må mil.strl. § 69 komme til anvendelse i dette tilfelle. Etter mil.strl. § 9 rammer som utgangspunkt lovens straffebestemmelser:

«1. Alle ved rikets vegnede makt ansatte eller dertil hørende personer.»

«3. Enhver, som i hvilken som helst egenskap gjør tjeneste ved den vegnede makt. ...»

I dette ligger, som utgangspunkt, at alle som kan sies å gjøre tjeneste i forsvaret omfattes av straffebestemmelsene. Forsvarets Høgskole er en institusjon innenfor forsvaret, med det særlige siktemål å skolere elever fra de militære styrker, den sivile administrasjon m.v. i totalforsvaret. Ifølge bestemmelsene for skolen, så langt disse er gjort kjent for retten, sorterer skolen under Forsvarssjefen, og elevene er tjenestemessig underlagt skolens direktør. Hensett til dette kan retten ikke se annet enn at tjenesten ved skolen er «militær tjeneste», også for de elever som kommer fra sivile stillinger og i skoletiden er lønnet av sin sivile arbeidsgiver. Retten har som nevnt funnet det bevist at tiltalte til KGB har gitt gradert informasjon betrodd ham på Forsvarets Høgskole. Det er irrelevant at opplysningene er gitt videre etter at tiltaltes periode på Forsvarets Høgskole

Side 228

var avsluttet, jfr. mil.strl. § 69 annet ledd. Det foreligger forsett m.h.t. de objektive momenter i straffebestemmelsen. Tiltalte er derfor skyldig i forbrytelse mot mil.strl § 69 første ledd annet straffalternativ, jfr. annet ledd – tiltalens VII (virksomheten for sovjetisk etterretning).

Tiltalens VIII. Straffelovens § 121 annet ledd, jfr. første ledd.

Tiltalte har gitt et meget stort antall opplysninger fra dokumenter gradert etter sikkerhetsinstruksen eller beskyttelsesinstruksen til KGB. Dette var dokumenter tiltalte hadde tilgang til i sin tjeneste. Det gjelder perioden mens han var personlig sekretær og statssekretær for statsråd Jens Evensen, perioden i New York og perioden under og etter Forsvarets Høgskole. For så vidt gjelder kompromittering av graderte opplysninger fra Forsvarets Høgskole, rammes det av mil.strl. § 69. strl. § 121 kan ikke anvendes i (ideal.) konkurrans med mil.str. § 69, jfr. nedenfor. strl. § 121 kommer derfor ikke til anvendelse for kompromittering av opplysninger tiltalte fikk ved Høgskolen. Bestemmelsen rammer derimot kompromittering av opplysninger tiltalte fikk før og etter Høgskoleperioden. Tiltaltes taushetsplikt fulgte av flere bestemmelser, dels direkte av strl. § 90 og lov om forsvarshemmeligheter § 4, som forutsetningsvis gir en taushetsplikt. Også sikkerhetsinstruksen og beskyttelsesinstruksen gir forutsetningsvis tjenestlig taushetsplikt for materiale som graderes, jfr. sikkerhetsinstruksens § 6 og beskyttelsesinstruksens § 7. Tiltaltes taushetsplikt følger av hans tjeneste. Den er en konsekvens av at han i sitt arbeid får tilgang til dokumenter og opplysninger det er nødvendig å hindre at uvedkommende får innsyn i. De subjektive vilkår for fellelse etter strl. § 121 foreligger. Tiltalte har vært klar over at det materiale han fra sitt arbeid tilegnet seg og ga opplysninger fra til KGB, var av en slik art at uvedkommende ikke skulle gis innsyn i det. Bruddet på taushetsplikten er, iallfall meget langt på vei, av tiltalte gjort i den hensikt å få betaling for opplysningene av KGB. Retten finner etter dette at tiltalte er skyldig i forbrytelse mot strl. § 121 annet ledd, jfr. første ledd – tiltalens VIII – (virksomheten for sovjetisk etterretningsvesen). Det tilføyes at forbrytelsen mot bestemmelsen har hatt et betydelig

Side 229

omfang.

Særlig om forsøk.

Retten har funnet det bevist at det var tiltaltes hensikt å overlevere materiale omhandlet i tiltalens III for de dokumenter E ønsket. Han ble tatt da han var i ferd med å gå ut til flyet

som skulle bringe ham til Wien og møtet med E. Dokumentene som skulle overleveres, var imidlertid ikke av en slik karakter at strl. § 90 ville rammet kompromittering av opplysninger fra dem. Derimot var materialet av en slik art at lov om forsvarshemmeligheter § 4 ville kommet til anvendelse om det var blitt overlevert KGB. Også strl. § 121 ville rammet forholdet. Retten kan imidlertid ikke se at det er grunnlag for særskilt å domfelle for forsøk på forbrytelse mot disse bestemmelsene. Det er her snakk om fortsatte forbrytelser i forhold til de to nevnte lovbestemmelsene. Forsøket inngår i de fortsatte forbrytelser tiltalte domfelles for, jfr. Rt–1980–1021. At tiltalte ikke særskilt domfelles for den handling som er beskrevet i tiltalens III, medfører derfor ikke at han skal frifinnes for dette tiltalepunktet.

Konkurrensspørsmål m.v.

Tiltalte domfelles bl.a. for forbrytelse mot strl. § 90 tredje ledd, jfr. første ledd annet straffalternativ, strl. § 90 første ledd annet straffalternativ, strl. § 91 første ledd, jfr. § 90 og strl. § 94 annet ledd nr. 2 og 4, jfr. første ledd. strl. § 91 og § 94 er selvstendige «forberedende handlinger» i forhold til forbrytelsene mot strl. § 90 og skal derfor anvendes ved siden sv strl. § 90, jfr. Rt–1965–987 (se side 992). Det bemerkes at strl § 91 i nærværende sak kun anvendes for rettsstridig besittelsestagelse av de dokumenter hvor kompromitteringen av opplysningene rammes av strl. § 90 første ledd annet straffalternativ, jfr. foran side 220 – 222.

Mil. strl. § 69 første ledd annet straffalternativ, jfr. annet ledd må anvendes ved siden av strl. § 90 tredje ledd, jfr. første ledd annet straffalternativ for kompromitteringen

Side 230

av de foredrag m.v. på Forsvarets Høgskole som var av en slik karakter, at de inneholdt hemmeligheter som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. Strl. § 90 og mil.strl. § 69 rammer ulike sider av handlingen.

Mil.strl. § 69 første ledd annet straffalternativ, jfr. annet ledd må anvendes i idealkonkurrens med lov om forsvarshemmeligheter § 4 for kompromittering av foredrag m.v. fra Forsvarets Høgskole, som ikke er av en slik karakter at opplysningen bør holdes hemmelig av hensyn til rikets sikkerhet, men har et innhold som gjør at overleveringen rammes av § 4 i lov om forsvarshemmeligheter. Mil.strl. § 69 rammer bruddet på taushetsplikten i seg selv, uten hensyn til om opplysningen er av en slik karakter at lov om forsvarshemmeligheter § 4 kommer til anvendelse.

Strl. § 121 annet ledd, jfr. første ledd må anvendes ved siden av strl. § 90 tredje ledd, jfr. første ledd annet straffalternativ. Bruddet på taushetsplikten fanges ikke opp av strl. § 90. Tilsvarende må strl. § 90 første ledd annet straffalternativ anvendes i konkurrens med strl. § 121. Selv om tiltalte rettsstridig skaffet seg dokumentene i tiltalens II 6 og II 11, fritar ikke det ham for taushetsplikten for opplysningene i dem.

Strl. § 121 annet ledd, jfr. første ledd må anvendes ved siden av lov om forsvarshemmeligheter § 4. Bestemmelsene rammer ulike sider av handlingen.

For de handlinger som rammes av strl. § 90, anvendes ikke § 4 i lov om forsvarshemmeligheter. Strl § 121 og mil.strl. § 69 anvendes heller ikke ved siden av hverandre.

Oppsummering – tiltalte» virksomhet til fordel for sovjetisk etterretningsvesen.

For sin virksomhet for sovjetisk etterretningsvesen kjennes tiltalte skyldig i forbrytelse mot

Side 231

strl. § 90 tredje ledd. jfr. første ledd annet straffalternativ (tiltalens I A), strl. § 90 første ledd annet straffalternativ (tiltalens II), strl. § 91 første ledd, jfr. § 90 (tiltalens IV), strl. § 94 annet ledd nr. 2 og 4, jfr. første ledd (tiltalens V fl), lov om forsvarshemmeligheter av 8. august 1924 (Skal vel være 18. august 1914, Lovdatas anm.) nr. 3 § 4 (tiltalens VI A), mil.strl. § 69 første ledd annet straffalternativ, jfr. annet ledd (tiltalens VII) og strl. § 121 annet ledd, jfr. første ledd (tiltalens VIII).

Det bemerkes at strl. § 12 nr. 3 er iaktatt.

Side 232

Tiltaltes forbindelse med Iraksk etterretningstjeneste.

Under etterforskningen av tiltalte som mistenkt for etterretningsvirksomhet til fordel for Sovjetunionen, ble man oppmerksom på at tiltalte også hadde forbindelse av konspirativ art med en person i Athen. Man så bort fra at vedkommende kunne være en russer. Han ble av en eller annen grunn forbundet med Bagdad, og man gikk derfor ut fra at han var fra Irak. Senere er vedkommende identifisert som F, en fremtredende iraksk etterretningsoffiser tilhørende Directorate of General Intelligence (D.G.I.) i Irak.

Det er opplyst at F er født *.*.1948. Han hadde fra november 1979 til juni 1983 dekkstilling ved den irakske ambassade i Athen. Fra juni 1983 ble han stasjonert ved den irakske ambassade i Paris. Det har vært antatt at han fra Paris ledet D.G.I.s operasjoner i Europa. Han er identisk med O som i 1979 ble arrestert av politiet i Stockholm mistenkt for spionasje mot Sverige. Ved anholdelsen var han i besittelse av blant annet graderte dokumenter fra det svenske utenriksdepartement. Han hadde to pass: det ene lydende på O, og det annet, som også gjaldt ham selv, på navnet P.

Om sin forbindelse med F har tiltalte forklart følgende:

Tiltalte var i 1967 blitt kjent med en greker, Q, som kom til Norge i Juntatiden. Q flyttet allerede samme høst til USA. På vårparten 1971 dukket han opp i Oslo igjen i forbindelse med forskjellige forretningsprosjekter. Blant annet var Q opptatt av kjøp av motortorpedobåter fra Westmaran i Arendal til De arabiske emirater. Han var også interessert i kjøp av våpen og ammunisjon og ønsket at tiltalte skulle formidle kontakt med aktuelle norske interessenter. Tiltalte har beskrevet Q som en person med store planer, men det kom lite ut av planene.

Høsten 1971 ble tiltalte kjent med en venn av Q, R som tilhørte samme greskamerikanske miljø i New York som Q. Også R drev forskjellig form

Side 233

for forretningsvirksomhet og var blant annet interessert i kjøp av våpen.

Da tiltalte kom til New York i 1979, ble han «intetst oppvartet», «pleiet» av disse gresk-amerikanerne. Han betraktet dem som sine venner, og har spesielt nevnt at Q hadde vært meget hjelpsom overfor ham. Blant annet skaffet Q ham leilighet på Long Island. På den annen side har tiltalte gitt inntrykk av at han mislikte visse sider ved disse grekerne og deres forskjellige transaksjoner uten at retten finner grunn til å gå nærmere inn på dette.

Etter flere oppfordringer fra R om å besøke ham og se hans forretningskontor i Athen, og etter at R hadde sendt ham flybillett, reiste tiltalte til Athen i mai 1980. Under oppholdet insisterte R på at tiltalte skulle treffe en venn av ham, en iraker, og tiltalte ble så introdusert for F på dennes kontor i den irakske ambassade. På den tiden hadde Irak ikke diplomatiske forbindelser med USA, og det ble under møtet sagt at Irak var interessert i import av forskjellig høyteknologi fra USA, som – underforstått – tiltalte kunne være behjelpelig med å skaffe. Under samtalen ble tiltalte oppmerksom på at han var tiltenkt en «provisjon». Dette hadde sammenheng med en kjøtthandel som Q og R hadde formidlet fra et firma i Syd-Amerika til Irak. Tiltalte var tiltenkt US \$ 10.000 som skulle utgjøre 1/3 av provisjonen. Dette kom fullstendig overraskende på tiltalte, da han jo ikke hadde hatt noe med forretningen å gjøre. Han avslo derfor tilbudet. For øvrig ble det snakk om at tiltalte kunne yte visse konsulenttjenester for Irak i fremtiden.

Tiltalte hadde deretter, så vidt forstås, ikke noen kontakt med F før våren 1981, bortsett fra at han traff F så vidt i Athen i midten av november 1980. Tiltalte var da på det han har kalt en «heisatur» som Q hadde arrangert, i forbindelse med dennes planer om å arrangere en miniolympiade i Athen før sommerlekene 1984. Møtet med F fant sted i baren på hotellet. Tiltalte kan ikke huske at de snakket om noe spesielt. Det kan i dette tidsrommet også ha vært noen telefonsamtaler.

Det neste møtet fant sted i april 1981. Forut for dette møtet fikk tiltalte en forespørsel fra Q om å forelegge for F

Side 234

spørsmålet om Irak var interessert i kjøp av innholdet av en koffert som tiltalte har benevnt «urankofferten». Kofferten inneholdt angivelig plutonium og skrev seg fra en flyulykke på 1970-tallet da et amerikansk militærfly styrte i grenseområdet mellom Canada og USA.

Kofferten var angivelig blitt plukket opp av noen grekere, og var på en eller annen måte kommet i Q' besittelse. I alle fall oppfattet tiltalte Q som å være i selgerposisjon. Q mente at Irak som hadde et kjerneanlegg, ville være interessert i kjøp av stoffet. Tiltalte brakte forespørselen videre til F. I den forbindelse fikk tiltalte oppgitt et telefonnummer i FN-bygningen til en ved navn Laila for eventuell videre kontakt om dette. Imidlertid ble det ikke noe av salget.

På møtet den 10. april 1981 ble spørsmålet om tiltalte kunne påta seg videre konsulentoppdrag for Irak gjentatt. Det var herunder nevnt undersøkelse av muligheter for eksport av visse artikler. Blant annet var Irak interessert i import av matvarer, våpen og ammunisjon fra Skandinavia, og det var spørsmål om de norske embargobestemmelser ga mulighet for våpeneksport.

Tiltalte hadde et nytt møte med F i Athen i midten av august måned 1981. Han fikk da utbetalt av F den forannevnte «provisjon», US \$ 10.000, idet han hadde latt seg overtale av Q til å ta imot beløpet. Tiltaltes beveggrunn var at hvis ikke han tok imot sin del av «provisjonen», ville heller ikke de to andre få sine deler. Q som tiltalte betraktet som en venn var på denne tid i økonomiske vanskeligheter i forbindelse med et par store idrettsarrangementer i Latin-Amerika som han var involvert i, Athen Maraton og den påtenkte miniolympiaden i Athen. En del av tiltaltes «provisjon» ble investert i miniolympiadeprosjektet. Dette var for øvrig det eneste av Q' mange foretagender tiltalte hadde tro på. Han fikk ingen kvittering for investeringen og heller ikke noe annet dokument som eventuelt kunne gi opplysninger om de nærmere vilkår m.v. Det bemerkes at tiltalte på det tidspunkt ifølge sin forklaring hadde tenkt å gå ut av utenriktjenesten og over i forretningsvirksomhet.

I en politiforklaring som tiltalte har vært foreholdt under hovedforhandlingen, har tiltalte forklart at F under møtet hadde forespeilet tiltalte en årlig godtgjørelse på US \$ 20.000 for sine tjenester. Tiltalte mener at han av den irakske regjering ble ansett

Side 235

som en som kunne gi verdifulle analyser, og han finner ikke at godtgjørelsen var påfallende høy. Fra da av innledet tiltalte, etter hva han selv har sagt i retten, en forbindelse med F av en noe sammensatt karakter. Han sendte F i løpet av et års tid frem til sommeren 1982 en del rapporter og analyser som han selv utarbeidet på grunnlag av informasjonen fra fortrolig graderte dokumenter, således telexmeldinger som innløp til FN-delegasjonen, og som han hadde adgang til. Det dreiet seg om informasjon på områder av spesiell interesse for F så som:

krigen Irak – Iran, de ulike vurderinger av utviklingen av kriger
forholdene i Midt-Østen, konflikten mellom Israel og den arabiskverden for
øvrig,
Afganistan.

Rapportene ble for en vesentlig del sendt i posten. Stoff av den art som etter Fs oppfatning var av mer sensitiv karakter, ble sendt til en postboks i Athen. Ellers ble forsendelsene adressert til den irakske ambassade i Athen. Tiltalte sendte til sistnevnte adresse blant annet en del amerikansk statsvitenskapelig litteratur og skjønnlitteratur som F var spesielt interessert i.

Neste møte med F fant sted i Athen i mars 1982. Han fikk da utbetalt US \$ 5.000. I forbindelse med et notat som ble beslaglagt fra tiltaltes hjemmearkiv, og hvor det blant annet står «-Recorder-» «Eavesdropping», har tiltalte forklart at dette antakelig skriver seg fra dette møtet. Ordet «recorder» forbinder han ikke noe spesielt med. Med «eavesdropping» menes avlyttingsutstyr. F var interessert i den slags teknisk utstyr, og tiltalte skulle sende ham forskjellige brosjyrer om dette, hvilket han også gjorde. På det tidspunkt hadde tiltalte klare mistanker om at F hadde en dobbeltrolle, men tiltalte «så ikke på ham som først og fremst etterretningsoffiser». Tiltalte har blant annet i denne forbindelse sagt at det ikke er uvanlig at diplomater også har andre funksjoner.

I tiden mellom de forskjellige møter hadde de to en del telefonkontakt. Denne var av en spesiell karakter, idet det ble benyttet et slags «blomsterspråk». Det gikk blant annet ut på å skjule identiteten til de to –«de skulle lure FBI». I samtalene ble brukt uttrykket «cards» og

«catalogues» om rapporter m.v. som tiltalte skulle sende F. Under en slik telefonsamtale i april 1982

Side 236

underrettet tiltalte F om at han skulle på en konferanse i Nairobi i mai måned, og det ble avtalt at han skulle legge veien om Athen. De møttes der den 8. mai. Tiltalte har opplyst at han ikke husker om han brakte noe med seg ved denne anledning, og heller ikke hva de to snakket om. Som forklaring på at han la veien om Athen for å treffe F, har tiltalte sagt at han regnet F som en venn og interessant samtalepartner.

I begynnelsen av juli var tiltalte igjen i Athen i forbindelse med Q' død, men traff da ikke F.

I juli/august s.å. var tiltalte i Hellas på ferie med familien. I løpet av denne tiden traff han F et par tre ganger, hvorav en gang sammen med familien. På spørsmål om hva som foregikk under møtene, har tiltalte forklart at de snakket sammen om de samme emner som har gått igjen i deres kontakt, nemlig om situasjonen i Midt-Østen-regionen, forholdet til andre araberstater og til Israel. Ved denne anledning ble også drøftet den videre kontakt. Det var da på det rene at tiltalte skulle begynne på Forsvarets Høgskole, og han hadde ikke noe spesielt ønske om å opprettholde kontakten i denne perioden. Tiltalte har i retten uttrykt det slik at han ikke syntes det passet seg fordi kontakten hadde hatt et visst irregulært preg. Foruten at det ble benyttet «blomsterspråk» i telefonsamtalene, fikk han penger for sitt konsulentoppdrag. Også F hadde gitt uttrykk for at han ikke ønsket noen form for kontakt i den tid tiltalte gikk på Forsvarets Høgskole. Dette var med på å styrke tiltaltes mistanke om at F hadde funksjoner knyttet til etterretningstjenesten. For øvrig brakte F antakelig på dette møtet på bane spørsmålet om tiltalte kunne ha kontakt med en annen i stedet for F. Den påtenkte nye kontakt var etterfølgeren i Fs stilling ved ambassaden. Tiltalte ga uttrykk for at han var imot et slikt bytte, idet han oppfattet kontakten med F som personlig. Spørsmålet ble ikke senere brakt på bane av F. Under møtet nevnte videre F at de fremtidige overleveringer burde skje pr. hånd og ikke ved postforsendelser.

Under en telefonsamtale, så vidt tiltalte husker, i mai 1983 fikk han vite at F skulle overflyttes til Paris fra begynnelsen av juni s.å. Da tiltalte i midten av juni reiste til New York i

Side 237

anledning en konferanse i Komiteen for transnasjonale selskaper, la han reisen om Paris. Han ringte til den irakske ambassade, men uten å få kontakt med F. Det samme gjentok seg på tilbakereisen.

Etter et par forutgående telefonsamtaler, ringte tiltalte fra Oslo til F den 16. august 1983. Det ble da avtalt at de skulle møtes i Paris to dager senere. Til dette møtet brakte tiltalte ifølge sin forklaring med seg to analyser. Den ene gjaldt en oversikt over handel med de skandinaviske land med henblikk på muligheten for leveranser av våpen og ammunisjon av interesse for Irak i anledning av den pågående krig. Den annen var en anbefaling med hensyn til hvorledes Irak best skulle innrette sin PR-virksomhet overfor vesteuropeiske land med utgangspunkt i krigen mellom Iran og Irak. Tiltalte foreslo at journalister fra Vesten skulle bli invitert til Irak.

Også den fremtidige kontakt ble drøftet. F gjentok ved denne anledning at han ikke var innstilt på at noe skulle sendes i posten, men at eventuelt stoff skulle overleveres i forbindelse med møter. Tiltaltes inntrykk var at F var redd for at forsendelsene kunne komme bort i posten.

Den 18. august møttes tiltalte og F alene, men da de traff hverandre til lunch dagen etter, var det også en 3. person med, S. Tiltalte satte opp et notat etter disse to møtene. Notatet som er funnet i tiltaltes attachekoffert ved pågripelsen, og i saken omtalt dels som «huskelapp», dels som «bestillingslapp», vil bli nærmere omtalt nedenfor.

Tiltalte fikk ifølge sin forklaring ved denne anledning utbetalt US \$ 20.000.

Det siste møte med F fant sted 18.–19. oktober 1983 da tiltalte la reisen om Athen på vei til New York maraton. Til dette møtet brakte A med seg en ganske kort analyse han hadde utarbeidet på grunnlag av en samtale med Hans Wilhelm Longva, som på dette tidspunkt var Utenriksdepartementets rådgiver når det gjaldt de arabiske områder, og som var godt

orientert om situasjonen i Midt-Østen. Tiltalte kom også med en anbefaling om hvorledes Irak burde stille seg når det gjaldt en fredsslutning mellom Iran og

Side 238

Irak

De to traff hverandre først i kafeteriaen på Hilton hotell hvor tiltalte bodde, og gikk senere opp på tiltaltes rom hvor de snakket sammen 1 – 1 1/2 time. I retten har tiltalte forklart at det var noe svevende med hensyn til avtale om nytt møte, mens han til politiet har sagt at det ble avtalt at de skulle forsøke å møtes en gang på nyåret 1984. Til politiet har tiltalte videre sagt at F hadde gitt uttrykk for interesse med hensyn til et mulig møte mellom en iraksk delegasjon og representanter for norsk våpenindustri. Dette ble ikke fulgt opp av tiltalte. Ifølge politiforklaringen fikk han på oktobermøtet US \$ 20.000 som han satte inn på sin konto i Swiss Bank i New York da han kom dit. I retten har tiltalte sagt at dette er feil, det var i Paris i august måned han fikk pengene.

Etter oktober 1983 har det vært et par tre telefonsamtaler, blant annet så sent som 4. januar 1984. Tiltalte har sagt at han ikke akkurat på dette tidspunkt var innstillet på å bryte kontakten med F, slik tilfellet var overfor E. Men det var ellers stadig i hans tanker også å bryte forbindelsen med F.

Tiltalte har hele tiden under sin forklaring fremholdt at han ikke har levert noe materiale eller på annen måte gitt opplysninger som kunne skade Norges sikkerhet. Det meste av det han leverte, inneholdt ikke andre opplysninger enn dem man kunne finne i åpne kilder.

Tiltalte har hevdet at han ikke hadde møtt F før han i mai 1980 på R' initiativ ble presentert for ham i Athen. Det var også ukjent for ham at F hadde opptrådt under forskjellige navn.

Det har den 14. februar 1985 vært foretatt avhør av R på det norske generalkonsulat i New York under tilstedeværelse av FBI-agenten James W. Downey, som har avgitt vitneforklaring i saken, og politiførstebetjent Odd Malme som har skrevet rapport fra avhøret. I henhold til rapporten har R forklart at han ble introdusert for tiltalte for ca. 14–15 år siden av Q i New York. Q hadde overfor vitnet gitt uttrykk for at de muligens kunne etablere forretningsforbindelse i Norge, og

Side 239

at tiltalte kunne introdusere dem for de rette personene. Gjennom Q traff vitnet for 5–6 år siden en iraksk forretningsmann ved navn T. Denne hadde kontorer i samme bygning som den norske FN-delegasjon og konsulatet, d.v.s. 3. aveny, 50. gate nr. 825. På dette punkt i forklaringen ble R vist 3 bilder av F. Vitnet gjenkjente vedkommende som en han hadde truffet under navn P i et innvielsesselskap som T hadde hatt av sine kontorer i New York. R benektet at han noen sinde har invitert tiltalte til Athen, eller sendt ham flybillett. Han hadde truffet tiltalte en gang tilfeldig i Athen, men har ikke noen gang vært sammen med tiltalte på den irakske ambassade. Vitnet hadde «heller aldri mottatt/gitt penger eller vært involvert i forretninger med tiltalte. Vitnet oppfattet tiltalte som gjerrig, og at det var lite interessant å gjøre forretninger sammen med ham. Vitnet tilbød seg aldri å skaffe tiltalte spesielle fordeler av noe slag». Ved en anledning da vitnet hadde besøkt T på dennes kontor, traff han tilfeldig tiltalte i hallen. Dette var antakelig like etter at tiltalte hadde tiltrådt sin tjeneste i New York. Vitnet forklarte videre at Q hadde fortalt ham at tiltalte var blitt introdusert for T. T var også en bekjent av Q som likeledes kjente P d.v.s. F. På forespørsel fra generalkonsul Grindem til bestyreren for gården i 3. aveny 50. gate nr. 825 opplyste bestyreren at T var ansatt i et firma ved navn Interconsult som holdt til i gårdens 23. etasje fra 1976 til 1983.

Tiltalte har benektet at han kjenner T. Han hadde heller ikke noe kjennskap til firmaet Interconsult som holdt til i samme bygning som den norske FN-delegasjonen, eller at Q og/eller R hadde noen kontakt med dette firmaet. Tiltalte har i retten vært foreholdt en korrespondanse mellom tiltalte og R fra 1973–1974 om forskjellige forretningsprosjekter. Korrespondansen er funnet i tiltaltes arkiv. I et brev av 12. juni 1973 fra tiltalte til R heter det blant annet:

«According to his (Svein Bakkens) information it was agreed upon that as soon as Mr. T from the Persian Emirates arrived New York Mr. Bakken would be given a final answer with regards to the further proceeding of the shipyard project. A letter

should be addressed Mr. Bakken with a content where it was referred to his telexes questioning

Side 240 <m1a> about the project. Mr. T should eventually confirm that this project was of top interest for him and that Mr. Bakken was free to act on his behalf in further contacts with the shipyard owner.

This letter has not arrived. Has Mr. T been to New York by yet or what has happened. We have in this context to pay due respect to our credibility in Norway. A lot of investigations have been made both in Norway and Sweden. Contacts have been established with very important businesspeople and politicians, which we cannot afford to feed with mere talk also in the future. It is highly urgent that we got a clear answer as soon as possible – a YES or NO – to whether this project still is an actual one or not. Before such an answer is received it is impossible for us to proceed further with any other projects as well.»

Videre heter det i et brev av 19. februar 1974 fra R til tiltalte:

«REFERENCE: PROJECT ATHENS

1. The most sophisticated investments group has obtained and in their possession a licence to manufacture missiles
 - a. Air to surface
 - b. Surface to air
 - c. Air to air.
2. They prefer the Swedish system for reasons you may understand.
3. They need licence rights, patent rights, technology.
4. Financing arrangements have been established and approved.

However, since a previous request of a similar confidential and delicate matter has been asked of you by Emanuel for U and not by me, I have requested these terms and conditions to be guaranteed by the Greek group.»

Retten antar at U i det siste brevet er en feilskrift for T. Tiltalte har imidlertid fastholdt at T er ukjent for ham og har for øvrig bemerket at han ikke har besvart brevet av 19. februar 1974.

Retten bemerker at det er meget som taler for at det er riktig som forklart av R, at tiltalte har truffet, eller hatt kjennskap til T og firmaet Interconsult, og videre at han har truffet F tidligere enn han har sagt, og under navnet P. Det er uten betydning for avgjørelsen av skyldspørsmålet om tiltaltes forklaring er riktig, og retten tar av den grunn ikke standpunkt til spørsmålet.

Som det Fremgår av ovenstående, har tiltalte ifølge sin retts-

Side 241

lige forklaring møtt F ved 8 anledninger:

mai 1980
november 1980
april 1981
august 1981
mars 1982
juli/august 1982
august 1983
oktober 1983.

Ved enkelte av disse anledninger har han møtt F flere ganger. Når det gjelder møtenes antall og tidspunkter for disse, legger retten tiltaltes forklaring til grunn. Når det imidlertid gjelder innholdet av møtene – hva som foregikk på disse, karakteren av kontakten ellers, og de opplysninger han har gitt F – finner retten ikke å kunne feste lit til tiltaltes forklaring. Det legges herunder vekt på følgende:

Tiltalte har mottatt store pengebeløp av F. Ifølge sin forklaring har han mottatt US \$ 40.000 for sine tjenester.

Retten legger til grunn at tiltalte har mottatt ytterligere US \$ 20.000 av iraksk

etterretningstjeneste, slik at det samlede beløp fra Irak utgjør US \$ 60.000. Dette beløpet refererer seg til følgende utbetalinger:

Tiltalte har erkjent å ha mottatt US \$ 10.000 i august 1981. I mars 1982 fikk han US \$ 10.000 slik det fremgår av premissene foran s. 65 . Retten finner videre bevist at han i juli/august 1982 fikk US \$ 10.000 av F i Athen. Det vises for så vidt til at det ved ransaking av tiltaltes attachekoffert 13. august 1982 ble funnet en bunke med 68 usirkulerte – nye – 100-dollersedler og et beløp svarende til ca. US \$ 2.200 – i 20-dollersedler og gresk valuta noenlunde likelig fordelt. Retten legger til grunn at det samlede beløp som ble funnet ved denne anledning, til sammen svarende til ca. US \$ 9.000, skrev seg fra det beløpet han hadde fått utbetalt av F like før. Tiltalte hadde på denne tid ikke hatt møte med E.

Den 18. eller 19. august 1983 mottok tiltalte US \$ 10.000 av F i Paris, slik det fremgår av premissene foran s. 66.

Side 242

Endelig legger retten til grunn at tiltalte 18. eller 19. oktober 1983, da han la veien om Athen på vei til New York maraton, mottok US \$ 20.000. Retten viser til at han den 25. oktober innsatte tilsvarende beløp på sin konto i Swiss Bank.

Retten legger til grunn at alle her nevnte beløp, inklusive «provisjonen» US \$ 10.000, er betaling for straffbar etterretningsvirksomhet for Irak. Utbetaling av slike beløp kan ikke forklares som godtgjørelse for den type materiale tiltalte hevder han har gitt F. Det nevnes i denne forbindelse at tiltalte, ifølge sin forklaring, i Paris i august måned 1983 fikk utbetalt US \$ 20.000. Under henvisning til at det ikke hadde vært noen kontakt siden august 1982, d.v.s i den perioden han gikk på Forsvarets Høgskole, ble han i retten spurt om hva de 20.000 var betaling for. Til dette svarte tiltalte at han to ganger (i juli måned) forgjeves hadde lagt veier, om Paris til og fra New York, og at han til møtet hadde med seg to analyser, hvorav den ene – som foran nevnt – gjaldt muligheten for leveranse av våpen og ammunisjon, og den annen en anbefaling gående ut på at Irak i PR-hensikt burde invitere vestlige journalister til Irak.

Retten bemerker videre at en vesentlig del av det materialet tiltalte sier han har levert, ville ganske enkelt også kunne skaffes av den irakske utenriksstasjon i New York. Det gjelder eksempelvis brosjyrer om avlyttingsutstyr og amerikansk statsvitenskapelig litteratur og skjønnlitteratur. Det samme gjelder til en viss grad også stoff som tiltalte selv har fremskaffet, men som ifølge tiltalte ville kunne fremgå av åpne kilder.

Også med hensyn til evner til å kunne gi analyser og vurderinger, må man stille seg spørsmålet hvorfor F eller vedkommende han representerte, skulle nettopp velge tiltalte til disse tjenester, selv om tiltaltes bakgrunn skulle tilsi at han var egnet til oppgaven. Tiltalte har gitt uttrykk for at han av irakerne formentlig har vært ansett som en interessant person, han har arbeidet ved Norsk Utenrikspolitisk Institutt, hatt fremtredende politiske posisjoner, og hadde på det tidspunkt en forholdsvis høy diplomatisk status – og det i et NATO-land. Dessuten kan det være at tiltaltes greskamerikanske venner overfor F kan ha tillagt tiltalte en større verdi enn det var dek-

Side 243

ning for.

Det kan videre vanskelig forklares hvorfor det «mer sensitive» stoff, hvis dette ikke innebar hemmelige opplysninger, ikke skulle sendes til den irakske ambassaden. I det beslaglagte materiale forefinnes et notat skrevet av tiltalte, hvor det blant annet står et postboksnr. (4009) og under står det anført 3 punkter, hvorav det øverste lyder:

« I. Top secret – Zografoy»

Zografoy skal være en bydel i Athen, og så vidt retten har oppfattet, dreier det oppgitte boksnr. seg om en postboks i denne bydelen. Retten har ikke fått noen tilfredsstillende forklaring av tiltalte på hva det menes med «Top secret» i denne forbindelse – tiltalte hevder at det ikke ligger noen realitet i dette. Tiltalte har erkjent at kontakten var av konspirativ art, således blant annet at det ble benyttet «blomsterspråk» i telefonsamtalene.

Det var tiltaltes telefonsamtaler med F som ledet til at man under etterforskningen ble oppmerksom på tiltaltes irakske forbindelse. Under New York-oppholdet ble hans telefon avlyttet av FBI og senere i Oslo av politiet. De samtalene han hadde med den da ukjente

person, er nedtegnet. De følger alle noenlunde det samme mønsteret. Bortsett fra ett tilfelle da tiltaltes kone tok telefonen, og det ble spørsmål etter A, ble aldri navn nevnt. Spørsmål om vær, familien og helbred går igjen. Ved flere anledninger er det spørsmål om forsendelse av «books», «cards», «catalogues» og i tilfelle om materialet skulle sendes til kontoret eller til postboksadressen. Tiltalte har benektet at det her dreier seg om noen form for kode. Det er likevel noe påfallende når tiltalte i en samtale fra Oslo 16. august 1983 ca. kl. 16.15 sier «Weather is very bad for the moment ...» og man fra Meteorologisk Institutt har fått opplyst at det den dagen var halvklart og solglimt kl. 13.00 og helt klart og sol kl. 19.00. I enkelte tilfeller fortøner Fs spørsmål om materiale seg som purring.

Fra samme kilde som er nevnt foran s. 73, mottok politiet den 4. desember 1984 følgende melding:

«Ifølge sikker kilde var A rekruttert av irakerne

Side 244

etter at det var oppdaget at det var mulig å bestikke A. Hovedårsaken var As gambling og kvinner.

Irakerne hadde ikke kjennskap til at A også arbeidet for KGB.»

Tiltaltes forklaring med hensyn til hvorfor han reiste til møtene med F, virker lite tilforlataelig. F.eks. som grunn til at han i oktober 1983 la veien om Athen på vei til New York maraton, angir han at han hadde lyst til å komme en tur til Athen. Det var den gangen meningen at familien skulle ha fløyet sammen til New York, og tiltaltes sønn D hadde gledet seg til turen over Atlanteren med faren. Tiltalte sa til familien at han hadde det travelt og skulle komme etter to dager senere uten å nevne ett ord om at han skulle til Athen. Dette kan ikke forstås på annen måte enn at møtet med F må ha vært av en ganske annen konspirativ art og viktighet enn tiltalte gir inntrykk av. Det vises for så vidt til det som er referert foran om tiltaltes forklaring om dette møtet.

Av andre momenter som kan nevnes i denne forbindelse, er at han, så vidt vites, aldri har snakket til noen annen om sin forbindelse med F. Det finnes i hans arkiv ikke gjenpartar av analyser eller rapporter han skal ha utarbeidet til F, hvilket er påfallende når det ses hen til hva han ellers har hatt i arkivet. Et moment videre er at F fra høsten 1982 av ville ha slutt på postforsendelsene – leveringer skulle finne sted under møtene. Utbetaling av godtgjøring til tiltalte skjedde kontant under møtene. Av notatet fra møtet i Paris i august sammenholdt med tiltaltes forklaring, fremgår at tiltalte har ønsket at pengene skulle overføres til hans bankkonto, antakelig Swiss Bank i New York. Ifølge tiltalte ble imidlertid dette avslått av F.

Som konklusjon finner retten at det til dels har vært viktige dokumenter/opplysninger av hemmelig karakter tiltalte har levert F. Med hensyn til hva slags materiale tiltalte har hatt tilgang til i denne tiden, vises til redegjørelsen for tiltaltes virksomhet for sovjetisk etterretning. Et annet spørsmål er, hva Irak kunne ha interesse av, av dette materialet. En indikator er det før omtalte notatet fra Parismøtet. Notatet gjengis i sin helhet:

Side 245

«17.8.83. Møtte 1645 – to timers samtale. Redegjorde for egen situasjon. Energi ute p.g.a. omorganisering av depot. Talsmannsstillingen med åpen adgang en mulighet, men innebygde usikkerheter. Håper på avgjørelse i løpet av en måneds tid. Lite konkret info. tilgang. Et dok. int. basert på ekspertrådgiver. Dessuten T. og mulighet for egne nedtegn. Int- samtaler på Kypros (Vassos, Tassos, Avghi og Papadopoulos. Dessuten Beirut. Lite oppmuntrende. Gen. om Hellas som savnes. Understreket hva som var sagt om baseundertegning. Undertegner når det politisk ligger til rette for det.

Int. i Israel – studie. Nevnte NUPI som mulig ktk i grå sone område. Egen vente situasjon- Fortsatt ikke bolig. Håp om september. Hvordan ordne ktk. Redegjorde for begrensninger som ny stilling innebærer på reise. Int. i ktk. Jarl. Dessuten event. amb. Anne en. Amb. gammel- Min. mentalt flyttet. Dessuten Johan/Beirut. Stoff som kan siles. Disksafe. 21000– Overføringsmåte.

18.8. Lunsj med S. Gen. politisk samtale uten substans. Senere 2000 nye halvannen time. Mer konkret. Israel – første prioritet. Opptatt av rapport. Grundig

med konkrete angivelser. Kjernevåpen. Iran, Tyrkia og hva som måtte angå eget område. Lang samtale om H. Meget tilfreds med Papandreou som han syns har spilt kortene godt og realistisk. Ønsker å følge opp overfor amb. folk her. Vil ta det opp med Papoulias. Opptatt av møter. NY-mar. en mulighet til og fra Ktk. 10 dager. Ville gjerne ha 5 oversikter forelesninger; nord og sør flanke, Frankrike, NATO gen og styrkeforhold. Også opptatt av mulighet for direkte fra land. Tilfreds med tidligere sendinger. Reiser selv til Athen første uke okt. og siste november. Yvonne H–nevnt som mulig ktk. person. Anbefalt som dyktig og med fri tid til dispos.»

Det er særlig det siste avsnitt med referanse til lunsjmøtet den 18/8. som har interesse.

På dette møtet var også som det fremgår, en person som er benevnt S med. Politiinspektør Tofte har i sin vitneforklaring opplyst at S er blitt identifisert som S, født i 1957 i Bagdad. Det antas at S er sjef for iraksk etterretningstjeneste i Paris. Han har dekkstilling som handelsattache ved den irakske ambassade.

Retten finner at notatets 2. avsnitt må oppfattes som en «bestilling» av det stoff F ønsker tiltalte skulle levere. Den første delen av bestillingen: «Israel – første prioritet, Opptatt av rapport. Grundig med konkrete angivelser. Kjernevåpen, Iran, Tyrkia og hva som måtte angå eget område», faller i tråd med det tiltalte har forklart at Irak har vært interessert i. Han har erkjent at han har levert F opplysninger innenfor dette interesseområdet, herunder stoff som har vært gradert

Side 246

fortrolig i henhold til beskyttelsesinstruksen. Retten legger imidlertid til grunn at han også har levert opplysninger av strengere gradering. Under henvisning til det som er sagt foran ora kontaktens konspirative art, telefonsamtalene, møtene, betalingen m.v. finner retten bevist at tiltalte har overlevert til den irakske etterretningsoffiser F et stort antall dokumenter vedrørende konfliktområdene Iran, Irak, Afganistan og Midt-Østen. Dette er samme slags dokumenter som er omhandlet foran under punkt I A 10 (s. 130 flg.) Det vises til hva det der er sagt om den rettslige bedømmelsen av disse dokumentene og konklusjonen at kompromitteringen av dokumentene ikke rammes av strl. § 90. Det antas at dette forholdet blir å subsumere under lov om forsvarshemmeligheter § 4 og strl. § 121 annet ledd, jfr. første ledd, jfr. foran side 226.

Når det gjelder de 5 oversikter som er nevnt i notatet – forelesninger nord og sør flanke Frankrike, NATO gen og styrkeforhold, legger retten til grunn at det her dreier seg om foredrag for Forsvarets Høgskole. De foredrag som peker seg ut innenfor det nevnte temaområde, vil være følgende:

foredrag av Øverstkommanderende i Sør-Norge om forsvaret av Sør-Norge, (tiltalens I A 13)

foredrag av Øverstkommanderende i Nord-Norge om forsvaret av Nord-Norge (tiltalens IA 16)

foredrag av sjefen for plan- og beredskapsavdelingen om Norges forsvarsplaner (tiltalens I A 18)

foredrag av sjefen for sikkerhetspolitisk kontor i Forsvarsdepartementet om NATOs militære strategi – norske vurderinger (tiltalens I A 20)

NATO Secret foredrag av Brigadier General Woodall om forsvaret av NATOs sydflanke (tiltalens I A 27).

Når det gjelder det sist nevnte foredrag, er retten kommet til at foredraget, så langt det kan bedømmes, ikke inneholder hemmeligheter som bør beskyttes av hensyn til rikets sikkerhet. Det vises til det som er sagt foran side 183 flg. Derimot vil kompromittering av foredraget rammes av lov om forsvarshemmeligheter § 4.

Side 247

De øvrige 4 foredrag har retten antatt er av så sensitiv karakter at kompromittering av dem rammes av § 90. Det vises for så vidt til den bedømmelse som er foretatt foran s. 145 flg., s. 152 flg., 158 flg. og s. 166 flg.

Retten finner det ikke tvilsomt at tiltalte ved møtet i Athen den 18.–19 oktober har gitt opplysninger fra foredrag fra Forsvarets Høgskole. Retten har lagt til grunn at tiltalte ved denne anledning mottok US \$ 20.000. Det synes klart at utbetalingen av en så stor sum tilsier

at det har vært levert materiale av stor viktighet for en potensiell fiende. Det bemerkes også at ifølge vitneforklaring hadde F, da han kom ut av heisen etter å ha vært på tiltaltes hotellrom, i hånden noe som lignet en sammenbrettet avis. Dette fremgår også av et bilde som ble tatt ved denne anledning. Da F ca. to timer i forveien hadde tatt heisen opp med tiltalte, hadde han ikke hatt noe tilsvarende i hånden.

Hvorvidt det har vært levert opplysninger fra alle de 5 nevnte foredrag eller også fra andre, kan det vanskelig sies noe sikkert om. Det er iallfall overveiende sannsynlig at han har meddelt opplysninger fra foredraget om NATOs militære strategi, hvor det særlig ble gjort rede for de kjernefysiske og konvensjonelle våpens funksjon og betydning i NATOs fellesforsvar, kjernevåpnens krigsavvergende rolle og tidspunktet for eventuell anvendelse av disse. Dette faller klart inn under temaområdet som er nevnt i notatet fra møtet i Paris, og hvor også kjernevåpen er uttrykkelig nevnt. Under enhver omstendighet anser retten det bevist at tiltalte ved oktobermøtet 1983 har gitt hemmelige opplysninger fra foredrag ved Forsvarets Høgskole av den art at de bør hemmeligholdes av hensyn til rikets sikkerhet. Dette må gjelde også om opplysningene er gitt overfor et så fjerntliggende land som Irak. Ved kompromittering overfor iraksk etterretningstjeneste er det skapt fare for spredning til andre lands etterretningstjenester, herunder KGB. Det bemerkes at iraksk etterretningstjeneste angivelig på den tid hadde et ganske nært samarbeid med KGB. Antakelig har den irakske etterretningstjeneste (D.G.I.) vært uvitende om at tiltalte også arbeidet for KGB og kan ha videresendt de opplysninger den har fått fra tiltalte, til KGB. Det kan reises spørsmål om hvilken betydning det kan ha i relasjon til lovens krav om hemmelighet og fare for rikets sikkerhet at opplysningene er meddelt

Side 248

til Irak, hvis KGB allerede på forhånd hadde fått de samme opplysninger direkte fra tiltalte. Retten finner at det likevel vil være av verdi for KGB å få opplysninger også fra Irak. Disse vil kunne inneholde visse nye detaljer som kan være av nytte for KGB, og under enhver omstendighet vil opplysningene innebære en form for bekreftelse selv om KGB skulle få vite at de stammer fra samme kilde.

De aktuelle opplysninger er tatt fra dokumenter m.v. som tiltalte hadde adgang til i sin tjeneste.

Den rettslige bedømmelse, herunder spørsmålet om forsett, er behandlet foran i relasjon til tiltaltes virksomhet overfor KGB, og det vises til dette. Det føyes til at retten anser det hevet over enhver rimelig tvil at tiltalte var klar over at F var knyttet til iraksk etterretningstjeneste. Videre har tiltalte innsett farene eller skademulighetene ved åpenbaringen av de hemmelige opplysningene til Irak. Retten finner etter dette at så vel de subjektive som de objektive betingelser for straff er til stede når det gjelder tiltaltes virksomhet til fordel for iraksk etterretningsvesen på tilsvarende måte som når det gjelder hans virksomhet til fordel for sovjetisk etterretningsvesen. Også forså vidt angår hans etterretningsvirksomhet overfor Irak, blir han således å dømme for forbrytelse mot strl. § 90 tredje ledd, jfr. første ledd annet straffalternativ (tiltalens I B).

Tiltalens V B. Retten anser det ikke tvilsomt at tiltalte en gang i tiden sommeren 1981 til august 1983 inngikk avtale med iraksk etterretningstjeneste om å levere opplysninger mot betaling. Etter tiltaltes egen forklaring var han forespeilet en årlig godtgjørelse på US \$ 20.000. Det legges til grunn at det allerede fra begynnelsen av har vært forutsatt at han skulle betales for sine tjenester. Retten anser det videre ikke tvilsomt at det fra dette tidspunkt har vært tiltaltes hensikt å levere materiale også av den art at overlevering ville falle inn under § 90. Den høye betaling indikerer dette. Så vel de objektive som subjektive vilkår for straffeløse etter strl. § 94 annet ledd nr. 2 og 4, jfr. første ledd er til stede.

Tiltalens IV B. Grunnlaget for dette punkt i tiltalen må være

Side 249

at i det foran siterte notat fra møtet i Paris er antydnet noen navn som mulige kontakter. Retten kan imidlertid ikke se at det herigjennom er gitt opplysninger om mulige norske kontaktpersoner som det kunne være spørsmål om skulle virke for iraksk etterretningstjeneste. Tiltale blir derfor å frifinne for denne tiltalepost.

Når det gjelder tiltalens punkter VII og VIII, vises til det som foran er sagt under

tilsvarende forhold overfor sovjetisk etterretningsvesen. Så vel de objektive som de subjektive betingelser for straffelse etter mil.strl. § 69 første ledd annet straffalternativ, jfr. annet ledd samt strl. § 121 annet ledd, jfr. første ledd er til stede.

For sin virksomhet for iraksk etterretningsvesen kjennes etter dette tiltalte skyldig i forbrytelse mot strl. § 90 tredje ledd, jfr. første ledd annet straffalternativ (tiltalens I B), strl. § 94 annet ledd nr. 2 og 4, jfr. første ledd (tiltalens V B), lov om forsvarshemmeligheter § 4 (idet retten har funnet at en del av de opplysninger som er nevnt under titalens I B ikke faller inn under strl. § 90, men at forholdet for så vidt rammes av § 4 i lov om forsvarshemmeligheter), militære strl. § 69 første ledd annet straffalternativ, jfr. annet ledd (tiltalens VIII). Han blir å frifinne for titalens VI B. Det bemerkes at strl. § 12 nr. 3 er iaktatt.

Inndragningskravet.

Vinning som tiltalte har oppnådd ved sine straffbare handlinger, kan i medhold av strl. § 34 inndras helt eller delvis. Lar det seg ikke gjøre å fastslå størrelsen av vinningen med sikkerhet, fastsetter retten beløpet skjønnsmessig.

Det er tiltaltes berikelse ved den straffbare handling som er gjenstand for inndragning. I utgangspunktet er det således nettogevinsten som kan inndras. De omkostninger som i tilfelle måtte være påløpt for tiltalte, er utgifter i forbindelse med utenlandsreiser til Wien og Helsinki, Athen og Paris. Slike omkostninger kan det under henvisning til Andenæs: Alminnelig Strafferett (1974) side 463–464 og de rettsavgjørelser som det der er vist til, ikke gjøres fradrag for.

Side 250

En del av den fortjeneste som tiltalte har oppnådd ved sin straffbare etterretningsvirksomhet, er innsatt på konto i Swiss Bank, konto nr. 55830 PH. Denne kontoen antar retten er rentebærende. Hvis renter er påløpt, finner retten at det er en så nær sammenheng mellom tiltaltes straffbare handlinger og renteavkastningen at det er grunnlag for å anse rentebeløpet som en del av vinningen. Det vil derfor i samsvar med påtalemyndighetens påstand bli gitt dom på inndragning av det beløp som ved fullbyrdelsen står inne på vedkommende bankkonto. Det er ikke andre innskudd på denne kontoen enn penger tiltalte har fått for sin etterretningsvirksomhet for Sovjet og Irak.

Retten oppsummerer først de deler av tiltaltes vinning som lar seg fastslå med sikkerhet. Denne fortjenesten refererer seg til følgende utbetalinger til tiltalte som alle er betalinger for ulovlig etterretningsvirksomhet:

1. Beløpet som tiltalte selv har erkjent å ha mottatt av F i august 1981. Dette beløpet utgjør US \$ 10.000.
2. Beløpet som tiltalte 26. mars 1982 satte inn på konto i Swiss Bank. Beløpet utgjør US \$ 32.000.
3. Beløpet på US \$ 10.000 som tiltalte i juli/august 1982 mottok av F.
4. Beløpet på US \$ 10.000 som tiltalte mottok av E i Helsinki 14. mai 1983.
5. De beløp som tiltalte i august 1983 mottok av F i Paris og av E i Wien på til sammen US \$ 30.000,
6. Beløpet på US \$ 20.000 som tiltalte 18.–19. oktober 1983 mottok av F i Athen for straffbar etterretningsvirksomhet til fordel for Irak og som 25. oktober 1983 ble innsatt på kontoen i Swiss Bank.

Til sammen utgjør disse beløp US \$ 112.000 med tillegg av påløpne renter for innestående i Swiss Bank.

Retten har lagt til grunn at tiltalte også i perioden 1974 – 1976 og i årene 1980 og 1981 hai overlevert et stort materiale av sensitiv karakter til russerne og således gjort seg skyldig i straffbar etterretningsvirksomhet til fordel or Sovjet. Det vises for så vidt til premissene foran om dokumentoverlevering. Retten er ikke i tvil om at tiltalte også i disse arene har mottatt betydelige beløp i vederlag for sin virksomhet. Fortjenesten fra

Side 251

russerne kan i disse årene ikke knyttes til bestemte utbetalinger som er avslørt, og retten må derfor i henhold til strl. § 34 fastsette vinningen skjønnsmessig. Den usikkerhet som av

denne grunn har oppstått når det gjelder å bestemme tiltaltes fortjeneste, har retten latt komme tiltalte til gode.

En viss veiledning for sin beregning av den vinning tiltalte har oppnådd, har retten funnet i hans selvangivelser sammenholdt med utskrifter av hans norske bankkonto. For inntektsåret 1981 har tiltalte således unnlatt å fare opp kr 112.431 av det beløp som sto inne på hans konto. Heller ikke hadde han for dette året ført opp som aktiva den Mercedes Benz 300 personbil som han kjøpte sommeren 1981 i Tyskland for ca. US \$ 21.000. Disse manipulasjoner ser retten som et utslag av at tiltalte dette året hadde hatt meget vesentlige inntekter ut over sin lønn. Retten er kommet til at tiltalte iallfall har mottatt minst kr 100.000 i godtgjørelse av russerne dette året for sin etterretningsvirksomhet. Retten har da også sett hen til mengden og karakteren av det graderte materialet tiltalte overleverte russerne dette året og sammenlignet hans godtgjørelse de etterfølgende år med de dokumenter som han i art og mengde finnes å ha overlevert i tilsvarende tidsrom.

I 1980 har tiltalte hatt en meget betydelig uforklart oppsparing på sin norske bankkonto. Retten er ikke i tvil om at denne oppsparing bare kan ha vært mulig ved at tiltalte har hatt store inntekter utenom sin arbeidsgodtgjørelse. Tiltalte utviste dette året en aktiv etterretningsvirksomhet. Det vises for så vidt til rettens bemerkninger om overleverte dokumenter foran. Både på grunn av mengden og kvaliteten av det etterretningsmateriale tiltalte dette året overleverte russerne, finner retten det hevet over tvil at han også i 1980 mottok en godtgjørelse som til sammen må ha vært minst kr 100.000.

Det er etter det retten foran har funnet bevist med hensyn til dokumentoverlevering, på det rene at tiltalte iallfall fra 1975 har overlevert gradert materiale til russerne og iallfall fra 1976 dokumenter som rammes av strl. § 90. For årene til og med 1977 har retten et mere usikkert grunnlag for skjønnsmessig å fastsette den godtgjørelse tiltalte har mottatt. Retten utviser varsomhet og fastsetter det samlede beløp for disse år til kr 80.000 i samsvar med statsadvokatens anslag.

Side 252

Tiltaltes forsvarere har sterkt fremholdt at bare en liten del av de beløp retten ovenfor har fastslått har vært vinning for straffbar virksomhet, har latt seg påvise i bankkonti eller annen form for formue hos tiltalte. Retten bemerker at også vinning som i tilfelle er forbrukt, er gjenstand for inndragning. Det er med andre ord ikke noe vilkår for å inndra tiltaltes fortjeneste at den er i behold.

Retten gjentar at de beløp som foran er fastslått som vinning, i sin helhet finnes å være utbetalt tiltalte som godtgjørelse for hans straffbare etterretningsvirksomhet. Beløpene inkluderer heller ingen utgifter som tiltalte kan trekke fra.

Straffelovens inndragningsadgang er fakultativ. Når det gjelder forbrytelser av den art denne sak gjelder, finner retten at vinningen i sin helhet blir å inndra. Det vises til de synspunkter Høyesterett har gjort gjeldende blant annet i Rt-1968-486 (490).

Retten beregner etter dette den samlede vinning som blir å inndra hos tiltalte slik:

Vinning for årene 1974 – 1976 og for 1980 og 1981 er beregnet til		kr. 280.000,-
Beløp fra <nvn=F>Rahdi Mohammed</nvn> i 1981	US \$ 10.000	
Beløp fra <nvn=F>Rahdi Mohammed</nvn> i 1982	US \$ 10.000	
Beløp fra <nvn=E>Genadij Titov</nvn> i 1983	US \$ 10.000	
Beløp fra <nvn=F>Rahdi Mohammed</nvn> og <nvn=E>Genadij Titov</nvn> i 1983	<u>US \$ 30.000</u>	
Til sammen	US \$ 60.000	
som etter gjennomsnitts dollerkurs på kr 7,- per dollar utgjør		<u>kr. 420.000,-</u>
Samlet inndragning i norske kroner		<u>kr. 700.000,-</u>

I tillegg kommer innestående i Swiss Bank US \$ 52.000 Inndragningen omfatter dessuten eventuelle renter av US \$ 52.000 frem til fullbyrdelsen av inndragningskravet.

Den samlede vinning inndras i samsvar med hovedregelen i straffelovens § 37 d første ledd til fordel for statskassen.

Side 253Straffutmålingen.

Tiltalte kjennes skyldig i særdeles alvorlige forbrytelser. Hans etterretningsvirksomhet for Sovjet innebar kompromittering av viktige politiske dokumenter og av militære dokumenter m.v. med vital informasjon om vårt forsvar. Skadevirkningene ved kompromitteringen av de militære opplysninger er meget store.

Maksimumsstraffen for de forbrytelser tiltalte kjennes skyldig i er 20 år, jfr. strl. § 17 og § 62 sammenholdt med de lovbestemmelser tiltalte har forbrutt seg mot. Alene tiltaltes forbrytelse mot strl. § 90 tredje ledd, jfr. første ledd annet straffalternativ og strl. § 94 annet ledd nr. 2 og 4, jfr. første ledd ved hans etterretningsvirksomhet til fordel for Sovjet, tilsier anvendelse av maksimumsstraffen. Retten viser til omfanget av forbrytelsene og skadevirkningene ved dem. I tillegg bemerker retten: Forbrytelsene ble utført mens tiltalte var personlig sekretær, statssekretær og embetsmann i Utenriksdepartementet. En forutsetning for vårt demokratiske styresett er at våre ledende politikere ikke misbruker sine stillinger ved å kompromittere viktige sikkerhetspolitiske og militære opplysninger. Som et lite land i en utsatt sikkerhetspolitisk situasjon, har Norge et sterkt behov for å verne slik informasjon mot innsyn fra uvedkommende. En høytstående politiker som sviker den tillit som er vist ham, ved å kompromittere hemmelige opplysninger han er betrodd, utøver svik mot oss alle.

Det er også særdeles grovt at tiltalte som embets- og tjenestemann gir KGB det han har tilgang til av hemmeligheter i sitt arbeid, også opplysninger av vital betydning for det norske forsvar. Samfunnet har et sterkt behov for å beskytte seg mot slik virksomhet og for å markere det utålelige ved den.

Retten finner ikke ved vurderingen av straffutmålingen grunn til å gå inn på tiltaltes forbrytelser ved sin etterretningsvirksomhet til fordel for Irak og på betydningen av at han, både i sin virksomhet til fordel for Sovjet og i sin virksomhet til fordel for Irak, har utøvet forbrytelser også mot lov om forsvarshemmeligheter § 4, strl. § 121 og mil.strl. § 69. Disse forbrytelsene er grove nok, men det er unødvendig å ta dem i betraktning for å begrunne anvendelsen av maksimumsstraffen på 20 år.

Side 254

Statsadvokaten har nedlagt påstand om at tiltalte skal betale saksomkostninger fastsatt etter rettens skjønn. Omkostningene ved saken, jfr. strpl. § 452 første ledd, har vært meget betydelige. De saksomkostninger som ilegges, må blant annet avpasses etter tiltaltes økonomiske evne. Tiltalte er ilagt et stort inndragningsansvar. Retten ser imidlertid ikke bort fra at et betydelig beløp kan være i behold i kjente og skjulte bankkonti eller annetsteds, jfr. i den forbindelse henvisning til «spesialkonto» i Sveits i hans testamentsutkast fra 1981. Skjønnsmessig fastsettes det beløp tiltalte dømmes til å betale i saksomkostninger til det offentlige (statskassen) til kr 100.000,-, jfr. strpl. § 451 og § 452.

Nærværende dom inneholder en rekke opplysninger som etter sin art ikke kan offentliggjøres. Om hvilke hensyn som er relevante, viser retten til de avsagte kjennelser om lukkede dører. Avgrensningen har for enkelte dokumenter voldt tvil. Det bemerkes at for foredragene m.v. fra Forsvarets Høgskole har retten lagt til grunn at militære sikkerhetshensyn tilsier at det ikke offentliggjøres for detaljerte opplysninger om hvilke typer skader det kan regnes med at kompromitteringen har medført. De deler av dommen som er opplest for lukkede dører, offentliggjøres ikke. Det gis for disse delene av dommen taushetspålegg etter dl. § 130 på samme måte som for de øvrige forhandlinger som er ført for lukkede dører. Spesielt for en del av dokumentgjennomgåelsen kan teksten bli misvisende eller uforståelig hvis bare det som gjelder militær sikkerhet eller opplysninger som kan skade Norges forhold til fremmed stat, tas ut. Er det tilfellet, kan noe større avsnitt, eventuelt hele dokumentet, være behandlet for lukkede dører og ikke tatt med i den åpne delen av dommen. Hva som er lest i åpen rett og offentliggjort, fremgår ved å sammenligne den fullstendige utskrift av dommen med den åpne delen, som også vedlegges sakens dokumenter. I teksten i den åpne delen er det gjort anmerking der det er tatt ut noe.

Det har gått lang tid fra nærværende sak ble tatt opp til doms og til dom kunne avsis.

Grunnen til det er først og fremst sakens omfang. Det har vært en betydelig bevisførsel i form av forklaringer fra vitner og sakkyndige, og det er fremlagt og dokumentert et stort skriftlig materiale. Den gjennomgang av dette fra rettens side som har vært nødvendig i forbindelse med rådslagningene og utformingen av domspremissene har vært meget tidkrevende.

Dommen er enstemmig

Side 255

Domsslutning:

1. A, født *.*.1942, dømmes for forbrytelser mot straffelovens § 90 tredje ledd, jfr. første ledd annet straffalternativ, straffelovens § 90 første ledd annet straffalternativ, straffelovens § 91 første ledd, jfr. § 90, straffelovens § 94 annet ledd nr. 2 og 4, jfr. første ledd, lov om forsvarshemmeligheter § 4, militær straffelovs § 69 første ledd annet straffalternativ, jfr. annet ledd og straffelovens § 121 annet ledd, jfr. første ledd, sammenholdt med straffelovens § 62 og § 12 nr. 3, til en straff av fengsel i 20 – tyve– år med fradrag av 518 – femhundreogatten – dager for utholdt varetektsarrest.
2. A frifinnes for tiltalens VI B.
3. I medhold av straffelovens § 34, jfr. § 37 d dømmes A til å tåle inndragning til fordel for statskassen av:
 - A) Totalt innestående på konto 55830 PH i Swiss Bank Corporation, hvor innskuddet utgjør 52.000 –femtittusen– dollar, og
 - B) 700.000 –syvhundretusen– kroner.
4. A dømmes til å betale i saksomkostninger til det offentlige 100.000 –etthundretusen– kroner.

Rettet i samsvar med den originale dommen, jfr. rettsboken side 207, siste avsnitt – side 208.